

2024

ДОБРОВОЉНИ ЛОКАЛНИ ИЗВЕШТАЈ

ГРАД НИШ
РЕПУБЛИКА СРБИЈА

ДОБРОВОЉНИ ЛОКАЛНИ ИЗВЕШТАЈ ГРАДА НИША, РЕПУБЛИКА СРБИЈА, 2024

Спровођење Циљева одрживог развоја УН у Граду Нишу

Copyright © Град Ниш 2024
Сва права задржана.

Овај Добровољни локални извештај припремљен је у оквиру пројекта „Добровољни локални извештаји: подацима ка зеленијем, отпорнијем и одрживом урбаном опоравку у земљама источне Европе и централне Азије у транзицији“ који се финансира из 14. транше Развојног рачуна Уједињених нација и који спроводе Програм Уједињених нација за насеља, Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања, Економска комисија Уједињених нација за Европу и Уједињени градови и локалне самоуправе.

Одрицање од одговорности

Коришћење ознака и приказ садржаја у овој публикацији не подразумевају изражавање било каквог мишљења секретаријата Уједињених нација у вези са правним статусом било које државе, територије, града или подручја нити њихове управе, као ни у вези са њиховим разграничењима на основу привредног система или степена развоја. Делови се могу преузимати под условом да се наведе извор. Ставови изражени у овој публикацији не одражавају нужно ставове Програма Уједињених нација за насеља, Одељења Уједињених нација за економска и социјална питања, Економске комисије Уједињених нација за Европу, Уједињених нација и њених држава чланица.

Предлог за цитирање:

Динић Бранковић, М. (2024). Добровољни локални извештај Града Ниша, Република Србија. Град Ниш.

Пронађите онлајн издање ДЛИ у репозиторијуму ДЛИ Програма УН-Хабитат: <https://unhabitat.org/topics/voluntary-local-reviews>

With the support of:

United
Nations

Department of
Economic and
Social Affairs

UNECE

UCLG
United Cities
and Local Governments

ЗАХ
ВАЛ
НИ
ЦЕ

Издавач:

Град Ниш

Припрема рукописа:

Милена Динић Бранковић, локална консултанткиња за израду ДЛИ, ванредна професорка на Грађевинско-архитектонском факултету Универзитета у Нишу

Консултације и надзор:

Синиша Тркуља, национални координатор за израду ДЛИ, Агенција за просторно планирање и урбанизам Републике Србије

Тања Обрадовић, локално-регионална координаторка за израду ДЛИ, Одељење републичке урбанистичке инспекције Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре

Редакцијски одбор:

Програм Уједињених нација за насеља (УН Хабитат):

Каролине Кинаст-фон Ајнем (Caroline Kienast-Von Einem), стратегија и методологија података, Локализација ЦОР и локалне самоуправе

Нанор Карагеозијан (Nanor Karageozian), специјалиста за податке, Локализација ЦОР и локалне самоуправе

Гаја Нил Агарвал (Gaia Neal Aggarwal), Сарадник за комуникације и подршку пројектима, Локализација ЦОР и локалне самоуправе

Телман Махарамов (Telman Maharramov), Сарадник за управљање партнерствима и програмима, Локализација ЦОР и локалне самоуправе

Економска комисија Уједињених нација за Европу:

Миа Алибеговић, стручни сарадник за економске послове, секретар UNECE Форума градоначелника, Јединица за становање и управљање земљиштем

Дизајн и припрема за штампу:

Жељко Благојевић

Превод (на српски језик):

Тијана Живановић Милић

Процес израде ДЛИ је подржан од стране Одсека за мониторинг Градске управе за грађевинарство Града Ниша

СА
ДР
ЖАЈ

Реч градоначелника Града Ниша.....	009
Реч привременог директора Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије.....	011
Реч импелментационих партнера.....	013
Скраћенице и акроними.....	017
Резиме.....	019
ПОГЛАВЉЕ 1: КОНТЕКСТ	
Увод	023
Град Ниш на путу одрживог развоја.....	023
Циљеви Агенде 2030 у националним оквирима.....	024
Кратак приказ контекста урбаног развоја Града Ниша.....	026
Локални стратешки развојни планови.....	028
Методологија	032
Актери у процесу израде ДЛИ.....	032
Материјали и методе.....	032
ПОГЛАВЉЕ 2: НАПРЕДАК НИША У ОСТВАРИВАЊУ ЦОР	
ЦОР 1: Свет без сиромаштва	039
Показатељ 1.4.1.	039
Показатељ 1.4.2.	043
ЦОР 2: Свет без глади	047
Показатељ 2.4.1.	047
ЦОР 3: Добро здравље	055
Показатељ 3.6.1.	055
Показатељ 3.9.1.	059
ЦОР 4: Квалитетно образовање	065
Показатељ 4.1.2.	065
ЦОР 5: Родна равноправност	071
Показатељ 5.5.1.b.	071
ЦОР 6: Чиста вода и санитарни услови	075
Показатељ 6.1.1.	075
Показатељ 6.2.1.a.	078
Показатељ 6.3.1.	080
ЦОР 7: Доступна и обновљива енергија	083
Показатељ 7.2.1.	083
ЦОР 8: Достојанствен рад и економски раст	089
Показатељ 8.5.2.	089

ЦОР 11: Одрживи градови и заједнице	095
Показатељ 11.1.1.	095
Показатељ 11.2.1.	104
Показатељ 11.4.1.	107
Показатељ 11.6.1.	109
Показатељ 11.6.2.	113
Показатељ 11.7.1.	116
Показатељ 11.b.2.	123
ЦОР 13: Акција за климу	127
Показатељ 13.1.1.	127
ЦОР 15: Живот на земљи	133
Показатељ 15.1.1.	133
Показатељ 15.1.2.	137
Показатељ 15.3.1.	140
Показатељ 15.5.1.	141
ЦОР 16: Мир, правда и снажне институције	145
Показатељ 16.3.1.	145
Показатељ 16.6.1.	148

ГЛАВЉЕ 3: АКЦИОНО ОРИЈЕНТИСАНЕ ПРЕПОРУКЕ И ЗАКЉУЧАК

Предложене активности и пројекти	153
Закључна разматрања	181
Прилог 1. Дефиниције показатеља ЦОР.....	183
Прилог 2. Учешће заинтересованих страна.....	197
Прилог 3. Иницијатива за квалитет живота.....	201
Извори.....	213

УВО
ДНЕ
РЕ
ЧИ

Реч градоначелника Града Ниша

Град Ниш, као један од кључних урбаних центара у југоисточном делу Србије, суочен је са изазовима и приликама које произилазе из динамичних процеса урбанизације и друштвених промена. У светлу свеprisутних глобалних изазова, попут климатских промена и одрживог развоја, постоји потреба за свеобухватним приступом планирању и развоју урбаних простора. Добровољни локални извештај има за циљ да пружи целовит преглед тренутне повезаности Града Ниша са интегралним приступом у изради планских докумената, као и да анализира начин на који имплементација Циљева одрживог развоја утиче на израду новог Генералног урбанистичког плана (ГУП).

Интегрални приступ у изради планских докумената настоји да повеже различите секторске планове и стратегије, обезбеђујући да сви аспекти урбаног развоја – од инфраструктуре, преко социјалних потреба, до очувања животне средине – буду координисани и усклађени. У том контексту, сврха Извештаја је да истражи начин на који важећи плански документи и стратегије у Нишу одражавају ову интегралност и у којој мери доприносе остваривању Циљева одрживог развоја.

Циљеви одрживог развоја и Агенда 2030 играју кључну улогу у усмеравању глобалних напора ка одрживом развоју и смањењу неједнакости. Ови циљеви пружају јасне смернице и стандарде за унапређење економских, социјалних и еколошких аспеката развоја. У контексту прикупљања података, давања информација и развоја мониторинга, Циљеви и Агенда 2030 представљају темељ за успостављање релевантних показатеља, метода праћења и евалуације. Они омогућавају усклађивање локалних стратегија са глобалним стандардима, обезбеђујући да развојне активности у Нишу буду мерене и евалуиране према међународним критеријумима.

Примена Глобалног оквира за праћење урбаног развоја представља кључни аспект Добровољног локалног извештаја Града Ниша. Праћење урбаних промена захтева прецизно

мерење и анализу различитих елемената живота у урбаним срединама, укључујући квалитет ваздуха, приступ основним услугама, социо-економске услове и намену простора. Ови подаци су неопходни за утврђивање трендова, процену утицаја урбаних политика и планова, као и за правовремено прилагођавање стратегија ради постизања Циљева одрживог развоја.

Развијени системи мониторинга омогућавају континуирано праћење и евалуацију напретка у остваривању Циљева одрживог развоја, пружајући важне информације за доношење одлука и унапређење урбанистичког планирања. Такође, примена методологије Глобалног оквира за праћење урбаног развоја доприноси транспарентности и одговорности у процесу доношења одлука, омогућавајући грађанима и другим заинтересованим странама да буду информисани о стању и напретку у њиховој заједници.

Оснивањем Одсека за мониторинг Град Ниш је показао посвећеност континуираном праћењу и унапређењу квалитета планских докумената. Ова иницијатива има за циљ повећање транспарентности, побољшање процеса доношења одлука и друге аспекте. Као основна тачка за прикупљање података и локализацију специфичних циљева, као и за њихово мерење, Одсек има потенцијал да се у будућности развије у центар који ће се озбиљније бавити овом проблематиком и који ће унапређивати праксу планирања. Наведено укључује израду анализа постојећег стања за потребе идентификације проблема и проналажење адекватних решења.

Израда новог генералног урбанистичког плана представља кључни тренутак за будућност града. Као документ који дефинише дугорочне правце развоја урбаног простора, ГУП мора бити утемељен на начелима одрживости, ефикасности и партиципације грађана. Овај извештај усредсређен је на анализу повезаности важећих планова и стратегија са Циљевима одрживог развоја, као и на препоруке за побољшање интегралног приступа у процесу израде новог ГУП-а.

Драгослав Павловић, градоначелник града Ниша

A handwritten signature in black ink, which appears to read "Pavlović".

Реч привременог директора Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије

У надлежности Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије је успостављање јединственог система показатеља за просторно планирање, као и за праћење промена стања у простору док први добровољни локални извештај у Републици Србији, који је израђен за Град Ниш, доприноси активностима које проистичу из наведених надлежности Агенције. Захваљујући овом извештају биће унапређена три начела просторног и урбанистичког планирања:

- интегрални приступ – различите теме на које се односи 17 циљева одрживог развоја, за чије праћење је задужен Републички завод за статистику, доприносе хоризонталној сарадњи на националном нивоу рефлектујући се на локални ниво на којем су у Добровољном локалном извештају Града Ниша приказане вредности показатеља за 12 циљева;
- управљање на више нивоа – усклађеност Добровољног локалног извештаја Града Ниша са Добровољним националним извештајем Републике Србије из 2019. године доприноси усклађености локалног, националног и глобалног нивоа у погледу спровођења Агенде 2030 за одрживи развој Уједињених нација којом су установљени циљеви одрживог развоја;
- учешће актера у планирању развоја – показатељи циљева одрживог развоја који су обрађени у добровољним локалним извештајима садрже податке о стању развоја и спровођењу планова који дају увид свим актерима у достизање развојних циљева и спровођење планских докумената.

Извештавање у области просторног и урбанистичког планирања на основу праћења промена стања у простору је на националном и регионалном нивоу у Републици Србији успостављено након 2010. године. Просторним планом Републике Србије од 2010. до 2020. године утврђено је 106 показатеља просторног развоја за које су вредности рачунате у годишњим извештајима од 2011. до 2014. године и у двогодишњим извештајима од 2014. до 2018. године. Почевши од 24 показатеља у Извештају о остваривању Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године и стању просторног развоја за 2011. годину, до 2018. године је у једном или више извештаја обрађено укупно 75 показатеља просторног развоја. Поред редовних извештаја о остваривању Регионалног просторног плана Аутономне покрајине Војводине у периоду од 2013. до 2019. године урађена су и два обједињена извештаја о остваривању регионалних просторних планова у оквиру региона Источна и Јужна Србија и региона Шумадија и Западна Србија 2016. године. Стратегијом одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године, која је усвојена 2019. године, дефинисана су 43 показатеља, од којих су у Акционом плану за спровођење Стратегије за период од 2021. до 2022. године вредности приказане за њих 37. Систематско праћење промена стања у простору на локалном нивоу у Србији до сада није успостављено.

У априлу 2024. године у Нишу је организован Национални урбани форум на коме су у пленарној сесији представљене активности током израде првог добровољног локалног извештаја у Србији. Град Ниш је показао посвећеност припреми овог документа који представља пример за успостављање праћења развоја на локалном нивоу са циљем бољег планирања развоја и квалитета живота грађана. Извештавање о стању локалног развоја ће, између осталог, допринети бољем спровођењу, праћењу и оцењивању просторних и урбанистичких планова у Републици Србији.

Ђорђе Милић, привремени директор Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Borje Milić'.

Реч имплементационих партнера

Честитамо граду Нишу што је кроз израду првог Добровољног локалног извештаја (ДЛИ) у земљи начинио значајну прекретницу на путу Србије ка одрживом развоју. Овај извештај је резултат процеса сарадње који је предводио Град Ниш окупивши бројне заинтересоване стране, укључујући представнике државних институција и локалне заједнице. Подршку процесу пружили су: Програм Уједињених нација за насеља (УН-Хабитат), Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања (UNDESA), Економска комисија Уједињених нација за Европу (UNECE) и Уједињени градови и локалне самоуправе (UCLG).

Град Ниш се сада придружио глобалном покрету који чини преко 300 ДЛИ објављених до 2024. године и који одржава стварност више од 460 милиона људи. Израда ДЛИ се показала као моћан процес за убрзавање локализације ЦОР и јачање капацитета и свести о њима и одрживом развоју у целој земљи. У ДЛИ Ниша је анализирано 12 ЦОР, наглашавајући области у којима се Град истиче, као и оне у којима је потребно додатно деловати. На тај начин понуђена је мапа пута за снажније стратешко планирање и буџетирање у складу са реалним стањем на терену.

Процес израде ДЛИ у Нишу спроведен је у складу са Акционо оријентисаном методологијом за израду ДЛИ коју су развили Програм УН-Хабитат и UCLG. ДЛИ је много више од анализе и оцене стања, у њему су наведене конкретне активности и препоруке за пројекте које треба спровести за сваки од ЦОР, а у складу са циљевима утврђеним Планом развоја Града Ниша, Просторним планом административног подручја Града Ниша и другим локалним плановима. На пример, дате су препоруке за унапређење локалних политика запошљавања, са посебним фокусом на запошљавање младих стручњака и угрожених група.

Процес израде ДЛИ у Нишу је јединствен. Под руководством Градске управе формиран је Одсек за мониторинг ЦОР што представља иновативно решење које може постати инспиративни пример добре праксе у земљи и региону. Одсек се залаже за изградњу трајних капацитета у локалној самоуправи, обезбеђујући континуирано праћење и деловање у смеру остваривања ЦОР.

Срдечно се захваљујемо градским властима Ниша, заинтересованим странама и другим представницима локалне заједнице чија су сарадња и посвећеност биле од кључног значаја за припрему овог извештаја. Процес израде ДЛИ био је високо партиципативан и обухватао је консултативне радионице за заинтересоване стране како би оне могле да пруже свој допринос, да верификују прикупљене податке и истински присвоје ДЛИ свог града. Њихови увиди и напори обезбедили су да ДЛИ буде прави одраз тежњи и посвећености Града одрживом развоју. Поред тога, подршка Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре побољшала је координацију на више нивоа, отворила нове путеве дијалога и резултирала ефикаснијем остваривању циљева одрживог развоја на националном нивоу.

Поносни смо што смо подржали Ниш у овом подухвату и радујемо се што ћемо ово искуство поделити са другим локалним самоуправама широм Србије и региона. Научене лекције и примери добре праксе који су идентификовани у овом извештају послужиће као драгоцен ресурс, не само за Ниш, већ и за друге градове који теже одрживој урбаној будућности.

С поштовањем,

Шипра Наранг Сури (Shipra Narang Suri), шефица Огранка за урбану праксу Програма Уједињених нација за насеља (УН-Хабитат)

Амсон Сибанда (Amson Sibanda), Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања (UN DESA)

Паола Деда (Paola Deda), директорка Одељења за шуме, земљиште и становање Економске комисије Уједињених нација за Европу (UNECE)

Емилија Сауз (Emilia Sáiz), генерална секретарка Уједињених градова и локалних самоуправа (UCLG)

СКРАЋЕНИЦЕ И АКРОНИМИ

ЦОР	Циљ одрживог развоја
Програм УН-Хабитат	Програм Уједињених нација за насеља
UNECE	Економска комисија Уједињених нација за Европу
UNDESA	Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања
UCLG	Уједињени градови и локалне самоуправе
ОПУР	Глобални оквир за праћење урбаног развоја
ДНИ	Добровољни национални извештај
ДЛИ	Добровољни локални извештај
РЗС	Републички завод за статистику
UNEP	Програм Уједињених нација за животну средину
UN RC0	Канцеларија резидентног координатора Уједињених нација у Србији
UN Women	Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена
ОНСНР	Канцеларија високог комесара Уједињених нација за људска права
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу
ОДИНР	Канцеларија за демократске институције и људска права
ППРС	Просторни план Републике Србије
СОУР	Стратегија одрживог урбаног развоја
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
ЛК	Локална консултанткиња
НК	Национални координатор
ЛРК	Локално-регионална координаторка
ОМ	Одсек за мониторинг
РСД	Српски динар
НИВОС	Нишки водоводни систем
НИКАС	Нишки канализациони систем
ПОУМ	План одрживе урбане мобилности
АЗЖС	Агенција за заштиту животне средине
РМ	Суспендоване честице
ЧКО	Чврсти комунални отпад
RePOS	Повратак отвореног јавног простора
LID	Планирање и пројектовање са малим утицајем / <i>Low Impact Development</i>
BMP	Најбоље праксе управљања / <i>Best Management Practices</i>
WSUD	Урбани дизајн који води рачуна о води / <i>Water-Sensitive Urban Design</i>

PE
3M
MIE

Град Ниш континуирано улаже напоре у подстицање одрживог развоја суочавајући се истовремено са различитим изазовима. Град је предузео израду Добровољног локалног извештаја у оквиру којег је анализирано дванаест одабраних ЦОР. Главни резултати овог процеса су следећи:

ЦОР 1 – Ниш се суочава са изазовима у области комуналне инфраструктуре, укључујући питање канализације и водоснабдевања у руралним срединама, недовољно снабдевање топлотном енергијом, као и проблеме у погледу мобилности. Неефикасан рад градских институција представља додатан изазов. Планиране иницијативе укључују завршетак регионалног система водоснабдевања, изградњу топлана на биомасу, ширење мреже снабдевања гасом и унапређење система управљања отпадом. Неједнакост полова у погледу власништва над пољопривредним земљиштем и даље постоји. Ограничена свест о власничким правима жена, праћена малим интересовањем за економско оснаживање, захтева заједничке напоре. Путем подстицања родне равноправности и оснаживања жена у пољопривреди, измене закона повећале су власнички удео жена.

ЦОР 2 – Ниш се суочава са изазовима у пољопривреди услед фрагментације земљишта и лоше праксе наводњавања, док сложени имовински односи отежавају управљање земљиштем. Органска пољопривреда се бори са високим трошковима и ограниченим тржиштем. Унапређење људских ресурса и институционална сарадња представљају кључне предуслове за развој локалне пољопривреде. У току су активности на комасацији земљишта и унапређењу наводњавања.

ЦОР 3 – Разлози који доводе до саобраћајних незгода у Нишу подразумевају коришћење мобилног телефона током вожње, некоришћење сигурносног појаса и недовољно развијену инфраструктуру за одрживу мобилност. Напори су усмерени ка унапређењу саобраћајница, едукацији одраслих о безбедности деце и спровођењу нових мера за безбедније путеве. Иницијативе попут дистрибуције ауто седишта имају за циљ побољшање безбедности, док израда Плана одрживе урбане мобилности има за циљ боље одвијање саобраћаја. Главни изазови у погледу квалитета ваздуха укључују непотпуне податке о загађењу, употребу чврстих горива у домаћинствима, ниску еколошку свест грађана и недовољно градског зеленила. Како би се смањиле емисије, у току је спровођење мера као што су прелазак топлана на природни гас и промовисање енергетске ефикасности у зградама.

ЦОР 4 – Ниш одлично стоји по питању стопе завршетка образовања, али се суочава са изазовима у погледу обезбеђивања адекватне образовне инфраструктуре, посебно у брзорастућим урбаним срединама. Напори који се улажу укључују планове за нове школе, коришћење информационог система и подршку дуалном образовању. Град, такође, ради на инклузивности, подржавајући децу са сметњама у развоју, избеглице и мигранте. Омладинска НВО промовише неформално образовање и подиже свест младих о Циљевима одрживог развоја.

ЦОР 5 – Заступљеност жена из руралних средина у извршним органима нишке локалне самоуправе и даље је недовољна, а када је реч о родној равноправности, често се јавља недостатак сарадње између институција и невладиних организација. Иницијативе попут формирања „Женске одборничке мреже“ Скупштине града Ниша и Савета за родну равноправност имају за циљ да подстакну учешће жена у политици и јавном животу. Невладине организације и институције спроводе активности на оснаживању жена на селу, фокусирајући се на предузетништво и пружајући подршку кроз обуку и грантове.

ЦОР 6 – Недостатак система водоснабдевања у појединим деловима Ниша представља велик изазов. Постојећи сеоски водоводи суочавају се са проблемима као што су: нерегулисани правни статус, дотрајалост и недовољан капацитет. Напори, укључујући кампање, имају за циљ да осигурају приступ чистој води за све становнике, са акцентом на рурална подручја. У појединим деловима Ниша недостаје инфраструктура за отпадне воде, што представља ризик од поплава и захтева координисане напоре Града. Нишу је, такође, потребно постројење за пречишћавање отпадних вода како би испунио стандарде ЕУ и подстакло урбани развој кроз побољшање јавног здравља и квалитета воде, очување станишта дивљих животиња и поспешивање економског раста. Пројекат „Изградња постројења за пречишћавање и сакупљање отпадних вода“, који финансирају ЕУ и Министарство заштите животне средине,

има за циљ да реши ова питања и показује сталну посвећеност Града решавању проблема управљања и третмана отпадних вода. Почела је изградња колектора, а ускоро се очекује и изградња постројења. У току су планови за погон код Поповца.

ЦОР 7 – Изазови у погледу ефикасног коришћења обновљивих извора енергије повезани су са лошом праксом планирања и спровођења. Иницијативе укључују планове за соларне електране и већу употребу биомасе у систему грејања. Међу примерима добре истичу се: термосоларно постројење у предшколској установи, фотонапонско постројење у стамбеном комплексу и коришћење геотермалног бунара у комплексу градске топлане.

ЦОР 8 – Ниш се бори са високом стопом незапослености, посебно међу младима и старијим појединцима, праћеном ниским зарадама и сивом економијом. Изазови укључују застарелу политику према младима и неадекватне податке о младима који су запослени. Иницијативе попут програма „Моја прва плата” и „Гаранција за младе” имају за циљ смањење незапослености младих. Како би се ефикасно решавала незапосленост, неопходна је боља координација између различитих сектора и институција.

ЦОР 11 – Ниш се бори са бесправно изграђеним и подстандардним насељима, што посебно утиче на ромску заједницу. Упркос напорима, бесправна изградња и даље постоји. Изазови подразумевају власничке спорове и отпор пресељавању, као и ограничена финансијска средства. Међу предузетим мерама су програми стамбене подршке, с тим да и даље постоје кашњења у њиховом спровођењу. Поједностављени поступци озакоњења имају за циљ да наведене проблеме реше. Ниш цени повратне информације корисника јавног превоза који указују на проблеме попут превеликог броја путника у возилима, кашњења и недовољну приступачност. Напори усмерени ка модернизацији имају за циљ побољшање информација у реалном времену и прихват путника са инвалидитетом. Планови укључују прелазак на нископодне и електричне аутобусе, унапређење стајалишта ради боље доступности и премештање саобраћајних чворишта како би се оптимизовао проток саобраћаја. Лимитирана финансијска средства спречавају очување и промоцију културног наслеђа Ниша, ограничавајући његов туристички потенцијал. Упркос скорашњим улагањима, свеукупни напори за очување и даље су недовољни, а нека подручја архитектонског наслеђа остају неистражена. Спорови око надлежности и финансирања заустављају археолошка ископавања. Због застарелих депонија које спречавају еколошки прихватљиво одлагање, Ниш води борбу са управљањем отпадом. Финансијска ограничења и недовољни напори ометају напредак. Пројекат санације депоније Бубањ, заједно са планом за регионалну депонију, означава помак ка одрживој пракси управљања отпадом. У борби против дивљих депонија оснивају се рециклажна дворишта уз истицање значаја услуге сакупљања отпада и подизања свести грађана. Ниш се суочава са озбиљним проблемима квалитета ваздуха због високог нивоа честица PM10 и PM2.5, првенствено из неефикасних индивидуалних ложишта. Напори Града и „Градске топлане” су недовољни, а недостатак одговорности и средстава грађана продубљују овај проблем. Како би се он решио, заједнички пројекат Града и државе има за циљ повезивање домаћинства на систем градског грејања, али резултати још нису видљиви имајући у виду велик број индивидуалних ложишта. Интензивна урбанизација Ниша после социјализма довела је до губитка јавних површина, посебно у вишепородичним стамбеним зонама, што је утицало на урбани предео, животну средину и здравље. Изазови проистичу из националног законодавства, финансијских ограничења и свести грађана. Напори да се поврате отворени јавни простори укључују мапирање и заједничке пројекте са академским институцијама са циљем да се промене урбанистичке парадигме и побољша урбана отпорност. Ограничена контрола над ширењем града у Нишу повећава ризик од катастрофа, посебно у подручјима која су изложена поплавама и клизиштима. Бесправно изграђеним насељима недостају одговарајућа регулација и грађевинске дозволе, што повећава наведене ризике. Изазови укључују недовољну анализу података и лошу међусекторску сарадњу у домену планирања. Напори за решавање наведених проблема подразумевају издавање сагласности за процену ризика од катастрофа и планове заштите и спасавања, као и покретање дигиталне платформе за управљање ризиком од катастрофа.

ЦОР 13 – За решавање активног клизишта Мрамор-Крушце потребно је предузети хитне мере, укључујући забрану изградње, стабилизацију терена и преиспитивање начина коришћења земљишта. Напори усмерени ка заштити од поплава подразумевају и додатне

радове на стабилности водотокова (речних обала и корита) и њиховом чишћењу. Мали градски водотокови су запуштени због загађења и бесправне изградње, док ниска свест грађана повећава ризик од поплава. Израда планова за систем раног упозоравања је у току, како на националном, тако и на локалном нивоу.

ЦОР 15 – Град Ниш је суочен са неравномерном распрострањеношћу шума и неадекватним површинама градског зеленила. Проблеми укључују неконтролисану сечу и изградњу, недовољно пошумљавање, неразмењивање података, недостатак особља и финансијских средстава. На Сувој планини су 2022. године предузети радови на санацији, а у граду су започети пројекти пошумљавања. Прецизни просторни подаци представљају потенцијал у газдовању шумама. Природна добра Ниша су недовољно искоришћена за туризам и економски развој због просторних, регулаторних и социоекономских ограничења. Напори за управљање заштићеним подручјима и биодиверзитетом су препознати. Неке целине Ниша представљају међународно призната подручја заштите природе, али је потребно уложити додатне напоре у погледу шумских екосистема, микролокација и слатководног биодиверзитета. Каменолом у Сићевачкој клисури представља велики еколошки проблем и стога је неопходна његова санација. Плановима се предлаже затварање ради рекултивације, али каменолом остаје у функцији. Изазови се односе на лошу међуресорну сарадњу и ограничена средства за заштиту животне средине. Ремедијацијом фабрике у Нишу 2014. године заустављено је загађење и постигнута еколошка безбедност. Климатске промене представљају претњу Нишу, повећавајући ризик за угрожене врсте. Загађење и бесправна изградња стварају додатне проблеме. Мере које се предузимају на националном нивоу укључују припрему „црвених књига” и Црвене листе за различиту флору и фауну. Локално, залагања за очување су садржана у Програму заштите животне средине, са акцентом на успостављање заштићених подручја за угрожене врсте.

ЦОР 16 – Као последица патријархалних образаца, насиље у породици у руралним срединама често пролази непримећено. Подстицање жртава да пријаве инциденте и јачање институција за истрагу и подршку од кључне су важности. Такође, постоји потреба да се размотри вршњачко насиље, посебно у контексту дигиталног доба. За борбу против насиља и подршку жртвама Ниш има иницијативе попут Сигурне куће и пројекта „Школски полицајац”. Услед недостатка показатеља у Нишу је изостало ефикасно праћење јавних политика. Нови закони из 2018. и 2019. помогли су да се успостави оквир за планирање, али остају изазови у погледу стратешког планирања и усклађивања буџета. Напори за побољшање транспарентности укључују доступност буџета на интернету почевши од 2013. године. Потребно је обезбедити боље планирање, одговорно буџетирање и транспарентност локалних расхода.

У циљу решавања проблема и усмеравања одрживог развоја Ниша у наредним годинама, у оквиру ДЛИ су формулисане акционо оријентисане препоруке, са предлогом активности и пројеката усредсређених на бржи напредак у остваривању Циљева одрживог развоја.

ДЛИ Града Ниша састоји се из три поглавља. У Поглављу 1 представљено је подручје анализе, његов географски, просторни, социоекономски и административни контекст, локални стратешки планови развоја и кључне иницијативе Града за постизање одрживог развоја. Такође, истакнути су резултати Србије у погледу усклађивања политика са Агендом за одрживи развој 2030, као и напори уложени у праћење показатеља на националном и локалном нивоу. У методолошком делу говори се о актерима, временском оквиру и кључним корацима у процесу израде ДЛИ, а дате су и напомене о изворима података. На основу 26 одабраних показатеља, у Поглављу 2 дата је оцена учинка Ниша у остваривању ЦОР 1, ЦОР 2, ЦОР 3, ЦОР 4, ЦОР 5, ЦОР 6, ЦОР 7, ЦОР 8, ЦОР 11, ЦОР 13, ЦОР 15 и ЦОР 16. У сваком одељку дати су преглед и анализа података на основу изабраног показатеља, размотрени су главни изазови и локални напори и успостављена је веза са националним нивоом и Добровољним националним извештајем Републике Србије. На основу свеобухватних резултата анализе, а кроз предлог активности и пројеката за убрзавање напретка ка остваривању Циљева одрживог развоја, у Поглављу 3 су формулисане акционо оријентисане препоруке за усмеравање одрживог развоја Ниша у наредним годинама. На самом крају изнети су закључци.

ПОГ
ЛАВ
ЛЬЕ
1

КОНТЕКСТ

УВОД

Град Ниш на путу одрживог развоја

Настојећи да избалансира привредни раст, заштиту животне средине и социјалну инклузију и побољша услове живота свих својих грађана, Град Ниш у Србији посвећен је одрживом развоју. Ниш је кроз различите иницијативе уложио значајне напоре да унапреди укупан урбани развој уз минимизирање утицаја на животну средину. Док трасира пут ка одрживости, Град се суочава са низом економских, еколошких и социјалних изазова који проистичу из постсоцијалистичке урбанизације. Формулисање политика, планирање и доношење одлука на основу чињеница (*evidence-based*) постаје у том контексту фокална тачка одрживог урбаног развоја.

Током протекле деценије Град је осмислио политике и планове усклађене са једним или више Циљева одрживог развоја (ЦОР) и успоставио партнерства, пројекте и програме усмерене ка јачању отпорности и одрживости. Ниш има за циљ стварање еколошки прихватљивог окружења кроз иницијативе као што су: унапређење инфраструктуре и саобраћаја¹, очување биодиверзитета и природних потенцијала, као и развој мапе пута за енергетску транзицију ради постизања угљеничне неутралности². Град подстиче привредни раст активно подржавајући индустријске делатности који се на његовој територији динамично развијају и постају успешан део локалне заједнице, међу којима се истичу електронска, аутомобилска, текстилна и дуванска индустрија³. Ниш, такође, даје приоритет очувању наслеђа и културној разноликости, препознајући њихов значај за одрживи урбани развој.

¹ <https://sump-nis.info/en/index.php>

² <https://www.citiesoftomorrow.eu/resources/toolbox/roadmaps/nis-energy-transition-roadmap/>

³ Канцеларија за локални економски развој, 2023.

Поред тога, локална самоуправа учествује у програмима и пројектима који јачају механизме за родну равноправност и интегришу специфичне мере за угрожене групе у локалне политике, буџете и рад јавних служби⁴, чиме се учвршћује принцип „не изоставити никога из развоја“. Како би се обезбедило да локалне власти и доносиоци одлука инвестирају и дају приоритет политикама које служе добробити и квалитету живота грађана, Ниш се 2023. године придружио Иницијативи за квалитет живота⁵. Напори Града Ниша подразумевају и укључивање у иницијативе за одговорно управљање јавним финансијама и јачање партнерства између локалне самоуправе и цивилног друштва⁶. Усклађивањем докумената јавних политика и стратешког планирања са глобалним оквирима одрживости и активним укључивањем заинтересованих страна, Ниш настоји да створи отпоран и успешан Град за будуће генерације.

Ослањајући се на претходно наведено, а са циљем јачања стратешког усмерења ка одрживом развоју, Град Ниш је први град у Србији који пролази кроз процес израде Добровољног локалног извештаја (ДЛИ). Први ДЛИ у земљи и трећи у региону Југоисточне Европе⁷ припремљен је у оквиру пројекта „Добровољни локални извештаји: подацима ка зеленијем, отпорнијем и одрживом урбаном опоравку у земљама источне Европе и централне Азије у транзицији“, који спроводе међународне партнери уз координацију Програма Уједињених нација за насеља (УН-Хабитат)⁸.

Значај процеса припреме ДЛИ за Град Ниш је вишеструк. Осим што омогућава транспарентност и показује одговорност пред својим становницима указујући на напредак и изазове у погледу одрживог развоја, Град подстиче ангажовање заједнице у доношењу одлука и повећава изгледе за улагања кроз међународно признање. Поред тога, ДЛИ има за циљ да побољша спровођење постојећих стратешких докумената кроз успостављање механизма за праћење и евалуацију напретка ка циљевима који су у њима дефинисани, као и да подстакне редовну евалуацију кључних показатеља учинка на локалном нивоу. Коначно, очекује се да ДЛИ буде водећи документ за преиспитивање локалних политика и израду нових стратешких планова.

Циљеви Агенде 2030 у националним оквирима

Република Србија је веома посвећена Агенди 2030 и континуирано улаже напоре да усклади своје националне развојне планове, стратегије и политике са њеним циљевима и потциљевима. Укључивањем грађана у процес и директним учешћем представника државе на глобалним форумима на којима су дефинисани Циљеви одрживог развоја, Влада Републике Србије је директно учествовала у припреми Агенде за одрживи развој до 2030. године⁹. Спровођењем различитих мера и иницијатива чија је сврха повећање благостања свих грађана у економској, еколошкој и социјалној сфери одрживог развоја, Србија ће и надаље улагати напоре усмерене ка остваривању ЦОР.

У децембру 2015. године основана је Мултиресорна радна група за спровођење Агенде за одрживи развој 2030 коју чине високи представници 27 ресорних министарстава и других организација. Основна улога Групе за ЦОР је да прати спровођење Агенде 2030, координира ставове надлежних министарстава у циљу постизања циљева и потциљева Агенде и припрема

⁴ <https://www.ni.rs/category/medjunarodna-saradnja/#>

⁵ <https://unhabitat.org/quality-of-life-initiative>

⁶ <https://www.ni.rs/category/medjunarodna-saradnja/#>

⁷ До сада су ДЛИ урађени за Бијељину у Босни и Херцеговини и Скадар у Албанији.

⁸ Поред Програма УН-Хабитат, партнери на имплементацији пројекта су: Економска комисија Уједињених нација за Европу (UNECE), Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања (UNDESA) и Уједињени градови и локалне самоуправе (UCLG). Пројекат укључује следеће градове: Тбилиси (Грузија), Бишкек (Киргистан), Ниш (Србија) и Душанбе (Таџикистан).

⁹ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/o-ciljevima>

периодичне извештаје о њеном спровођењу¹⁰. Републички завод за статистику (РЗС), који је посвећен томе да својом стручношћу допринесе мерењу ЦОР на професионалан, независан и непристрасан начин, до сада је успео да израчуна 145 показатеља ЦОР на националном нивоу¹¹.

Србија је свој први Добровољни национални извештај (ДНИ) поднела 2019. године и представила га на Политичком форуму на високом нивоу о одрживом развоју 2019. Као што је у том документу наведено, реформе које су спроведене подстакле су одрживост и биле вођене опредељењем да се одрживе могућности пруже једнако свима, у свим деловима Србије¹². У ДНИ Србије истиче се посвећеност друштва у целини вредностима и принципима Агенде 2030, укључујући и локални ниво. Покретањем израде првог српског ДЛИ, Град Ниш је остварио кључну улогу у даљем стремљењу Србије ка одрживости. Влада Републике Србије, уз подршку Тима Уједињених нација у Србији, разматра припрему другог издања ДНИ¹³.

У Србији се ЦОР укључују у контекст јавних политика. Последњих пет узастопних година вршено је мапирање националног планског оквира у односу на 17 ЦОР Агенде 2030, груписаних према кластерима и преговарачким поглављима у оквиру процеса европских интеграција¹⁴. Републички секретаријат за јавне политике Владе Републике Србије недавно је објавио најновији извештај „Србија и Агенда 2030 – Мапирање националног стратешког оквира у односу на Циљеве одрживог развоја“ за 2023. годину¹⁵. Извештај даје свеобухватан преглед и анализу више од 100 планских докумената закључно са децембром 2023. године, а налази указују да покривеност циљева и потциљева Агенде 2030 планским оквиром Републике Србије износи 82,7%, односно за 4,7% више него претходне године¹⁶. Према глобалном Извештају о одрживом развоју 2023, са вредношћу индекса одрживог развоја од 77,3, Србија се налази на 36. месту од 166 земаља¹⁷.

У оквиру публикације „Напредак у праћењу индикатора одрживог развоја у области животне средине у Републици Србији“¹⁸, Србија је 2021. године представила резултате истраживања у погледу еколошке димензије Агенде 2030. Напори су настављени издавањем публикације „Напредак у праћењу показатеља одрживог развоја у области одрживог урбаног развоја у Републици Србији“¹⁹ 2023. године, која има за циљ да допринесе побољшању квалитета живота праћењем глобалних трендова на националном и локалном нивоу.

Поред тога, Влада је донела стратегије и планове који подстичу примену принципа одрживости у националном планском оквиру, посебно у домену урбаног развоја. Почетни документ који је обухватио сегмент посвећен урбаном развоју био је Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године (ППРС 2010-2020), којим је уведено и праћење просторног развоја Републике Србије преко контекстуално специфичних показатеља. Од 106 дефинисаних показатеља, израчунато је њих 75²⁰.

¹⁰ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/o-ciljevima>

¹¹ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/>

¹² Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој.

¹³ SORS, UN-Habitat and UN RCO. (2023). Progress in Monitoring SDG Indicators in the Field of Sustainable Urban Development in the Republic of Serbia.

¹⁴ <https://germancooperation.rs/national-strategic-framework-of-serbia-in-relation-to-the-sustainable-development-goals/>

¹⁵ Припрема Извештаја подржана је кроз пројекат „Реформа јавних финансија – Агенда 2030“, који у Србији спроводи *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, а финансирају владе Немачке и Швајцарске.

¹⁶ Public Policy Secretariat. (2024). Serbia and the 2030 Agenda – Mapping the National Strategic Framework vis-a-vis Sustainable Development Goals.

¹⁷ <https://dashboards.sdgindex.org/profiles/serbia>

¹⁸ Publication prepared by SORS, the United Nations Environment Programme (UNEP), and the United Nations Resident Coordinator Office in Serbia (UN RCO).

¹⁹ Publication prepared by SORS, UN RCO and UN-Habitat.

²⁰ SORS, UN-Habitat and UN RCO. (2023). Progress in Monitoring SDG Indicators in the Field of Sustainable Urban Development in the Republic of Serbia.

Влада је 2019. године донела Стратегију одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године (СОУР 2030), чиме је обележено креирање националне политике урбаног развоја која је усклађена са глобалним и регионалним оквирима у овом домену²¹. Од 43 показатеља урбаног развоја наведених у СОУР 2030, њих 37 је израчунато и представљено у Акционом плану²². Када је реч о усклађивању показатеља СОУР 2030 са ЦОР, планирано је да се прати дванаест показатеља према методологији ЦОР, од чега десет за ЦОР 11 и два за ЦОР 6²³.

Нацрт новог Просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године се, такође, позива на остваривање ЦОР и обухвата део који се бави урбаним развојем. У Нацрту ППРС 2021-2035 успостављен је модел од 46 показатеља за праћење спровођења Плана који ће детаљније бити разрађен кроз програме имплементације.

Кратак приказ контекста урбаног развоја Града Ниша

Са популацијом од 249.501 становника²⁴, Град Ниш је град другог реда величине у Србији, који током последње две деценије прераста из града средње величине у велики град. Ниш се налази у региону југоисточне Србије и представља регионално чвориште којем гравитира око милион људи. Ниш је административни центар Нишавског округа (Слика 1). Као трећи по величини град у Србији и један од најразвијенијих, Ниш је модеран универзитетски град и образовни, индустријски, привредни и туристички центар од националног значаја, као и један од највећих здравствених, културних и спортских центара у Србији. Са Научно-технолошким парком и Универзитетом у Нишу, град представља центар информационог технологија.

Када је реч о географском положају, територија Града Ниша заузима простор између 43°15' и 43°30' северне географске ширине и 21°49' и 22°13' источне географске дужине²⁵. Град се налази у нишавској котлини омеђеној падинама Сврљишких планина, Суве планине и планине Јастребац, уз ушће Нишаве у Јужну Мораву. Ниш има умерено-континенталну климу, са топлим летима и умерено хладним зимама.

Ниш је један од најстаријих градова на Балкану, стратешки лоциран на раскрсници најважнијих балканских и европских путева који повезују Европу са Блиским истоком. Путеви на нишкој територији од давнина су служили као правци кретања људи и добара, и били су саставни део *Via милитарис* у време Старог Рима и Византије, односно Цариградског друма у време Османског царства. Данас, као саобраћајно чвориште друмских, железничких и ваздушних веза, Ниш је лако доступан. Међународни аеродром „Константин Велики“, намењен за путнички и теретни авио-саобраћај, други је по величини аеродром у Србији.

Због своје богате историје, разноликог урбаног наслеђа и издашних природних добара, Ниш је важна регионална туристичка дестинација. Природно и културно наслеђе обухвата разноврстан природни предео заокружен Нишком Бањом, многа природна добра и богат биодиверзитет, као и архитектонско наслеђе, споменике, знаменитости, традиционалне манифестације и културне догађаје.

У административном смислу, Град Ниш је јединица локалне самоуправе (ЈЛС) површине 596,78 km². Административно подручје Града Ниша, као некадашње општине²⁶, чини пет

²¹ SORS, UN-Habitat and UN RCO. (2023). Progress in Monitoring SDG Indicators in the Field of Sustainable Urban Development in the Republic of Serbia.

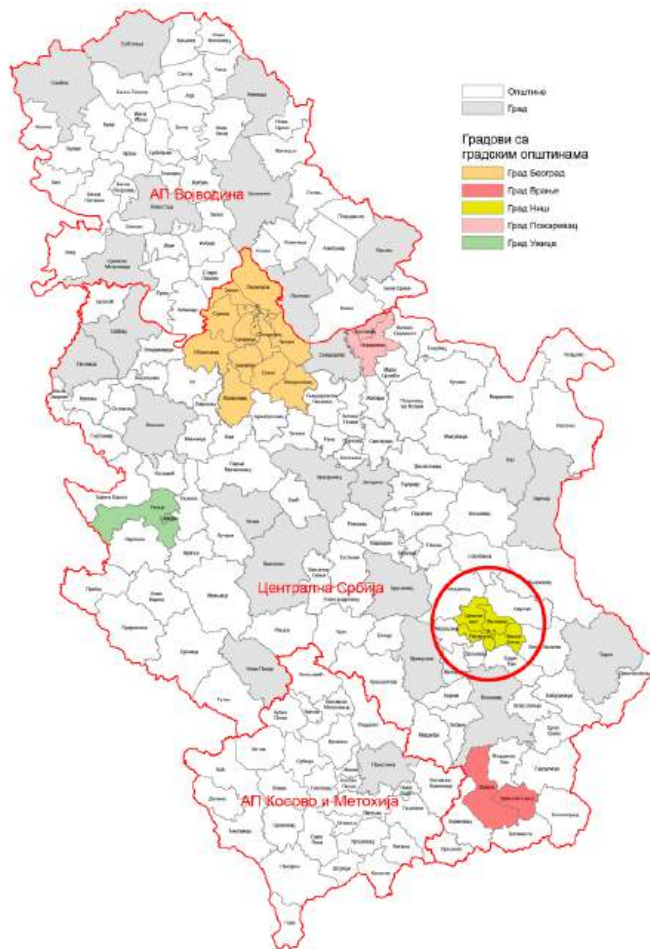
²² SORS, UN-Habitat and UN RCO. (2023). Progress in Monitoring SDG Indicators in the Field of Sustainable Urban Development in the Republic of Serbia.

²³ <https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/urbani-razvoj>

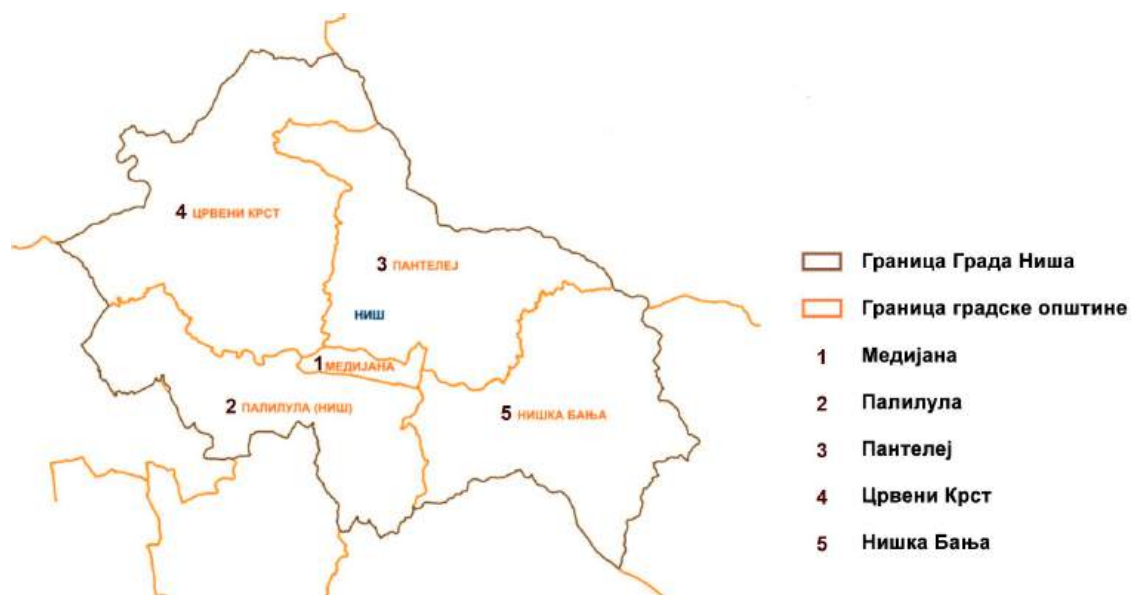
²⁴ РЗС. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол.

²⁵ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

²⁶ Важно је напоменути да се у Србији појам „општина“ који представља јединицу локалне самоуправе са административним центром разликује од појма „градска општина“ који представља административну јединицу унутар града. Градска општина је дефинисана Статутом града, али се на

Слика 1: Градови и општине у Републици Србији са положајем Града Ниша.
Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2023.

Слика 2: Административно подручје Града Ниша као јединице локалне самоуправе, са приказом пет градских општина.
Извор: <https://gis.ni.rs/smartPortal/gunisPublic>

градских општина: Медијана, Палилула, Пантелеј, Црвени Крст и Нишка Бања (Слике 1 и 2). Свака од пет градских општина обухвата део урбаног подручја и део руралног залеђа. Територија Града Ниша обухвата градско подручје Ниша²⁷, градско насеље Нишку Бању и 69 приградских и сеоских насеља која се налазе на преосталом простору свих градских општина (Табела 1). Иако се налазе у најнеразвијенијем региону у Србији, све градске општине Града Ниша према степену развијености спадају у прву групу ЈЛС, са вредношћу изнад републичког просека²⁸.

Што се тиче демографске слике, Ниш има релативно старо становништво и уравнотежен удео мушкараца и жена у структури становништва (Табела 2, Слика 3).

Ниш је типичан некадашњи социјалистички град југоисточне Европе. У време бивше Југославије²⁹ Ниш је био центар електронске индустрије. Након пада социјалистичког система и краха индустрије Град је прошао кроз период транзиције, што је резултирало економским падом, високом стопом незапослености и политичком кризом. Упркос значајним индустријским зонама као социјалистичком наслеђу и потенцијалу за развој сложених индустријских технологија, нишка индустрија још увек није успела да се у потпуности опорави од слома социјализма. Град Ниш, међутим, представља повољан амбијент за улагање, како за домаће, тако и за међународне инвеститоре и признат је као шампион локалног економског развоја. Часопис *Financial Times fDi* је Град Ниш рангирао на високо 5. место међу малим европским градовима будућности 2020/2021 у категорији привлачења директних страних инвестиција³⁰. У Нишу доминира услужни сектор, следе индустрија, пољопривреда и грађевинарство.

У постсоцијалистичком периоду, опсежне просторне, функционалне и друштвено-економске трансформације одвијале су се кроз урбано ткиво, додајући додатни слој комплексном идентитету Града Ниша. Прелазак на тржишно оријентисану привреду 1990-их довео је до великих промена у урбанистичком планирању које више није било вођено јавним интересом. Деликатна равнотежа између планирања и тржишних снага, која тек треба да се успостави, представља један од највећих изазова³¹. Неке импликације постсоцијалистичког развоја на урбани предео укључују деиндустријализацију (заједно са недовољно искоришћеним земљиштем), субурбанизацију и спонтано ширење грађевинског земљишта, бесправну изградњу, погушћавање у централним градским зонама, саобраћајне гужве и смањење отворених јавних простора и зелених површина. Ови урбани феномени покренули су нека важна и актуелна питања животне средине, укључујући еколошки отисак, загађење, буку, урбано топлотно острво и управљање атмосферским водама.

Локални стратешки развојни планови

Подручје Града Ниша, као јединице локалне самоуправе, покривено је Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године (2021) и Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021 (2011), са изменама и допунама усвојеним 2022. године. За урбано

њу не примењује Закон о локалној самоуправи. У члану 25. овог закона наведено је да Статут града може омогућити стварање две или више градских општина на територији Града. Статутом града уређују се послови града које обављају градске општине.

²⁷ Градско подручје Ниша чине градска насеља: Ниш-Медијана, Ниш-Палилула, Ниш-Пантелеј и Ниш-Црвени Крст.

²⁸ Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину („Службени гласник РС”, број 104/14).

²⁹ Социјалистичка Федеративна Република Југославија постојала је у периоду 1945-1992. и састојала се од шест република које су чиниле федерацију: Босне и Херцеговине, Хрватске, Македоније, Црне Горе, Србије и Словеније.

³⁰ <https://investnis.rs/en/>

³¹ Dinic Brankovic, M. et al. (2018). Postsocialist restructuring of city subcenters and the role of shopping centers in Nis, Serbia.

Табела 1. Број насеља на административном подручју Града Ниша

Градска општина	Број насеља		
	укупно	ГРАДСКА	ПРИГРАДСКА/СЕОСКА
Медијана	2	1	1
Палилула	16	1	15
Пантелеј	14	1	13
Црвени Крст	24	1	23
Нишка Бања	18	1	17

Извор: Просторни план административног подручја Града Ниша 2021

Табела 2. Подаци о граду Нишу

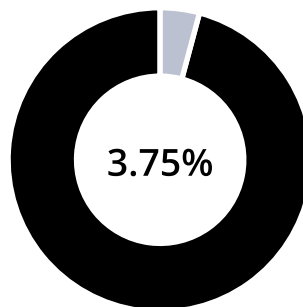
ГРАД НИШ	
Број становника	249,501
Површина	596.78 km ²
Густина насељености	418 ст/km ²
Просечна старост становника	43.37 година
Просечан број чланова домаћинства	2.5

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2023; Просторни план административног подручја Града Ниша 2021

6,647,003

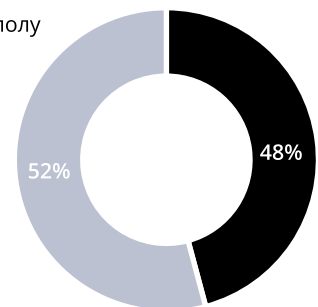
Број становника Србије

- Србија
- Град Ниш

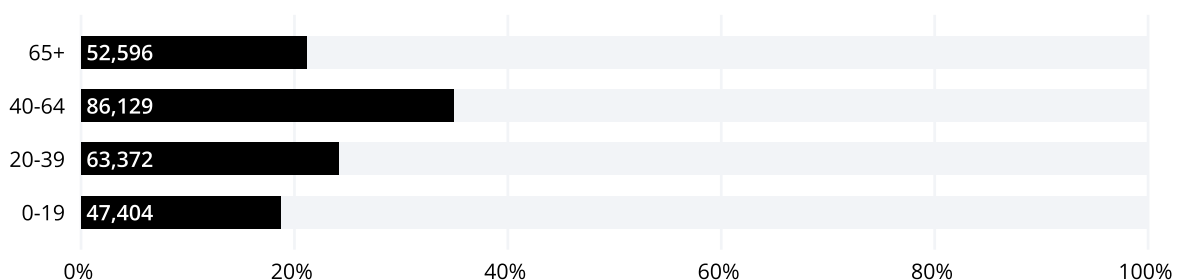

Становништво према полу

- Мушкарци
- Жене

Старосна структура становништва

Слика 3. Демографска слика Града Ниша

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2023.

подручје Града Ниша, које обухвата 44,7% површине административног подручја³², на снази је Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025 (2011). Овај план је претрпео четири накнадне измене и допуне: 2016, 2018, 2021. и 2024. године.

План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године³³. План успоставља свеобухватну визију за Град Ниш: „Нови Ниш, регионални центар Републике Србије, препознат као инжењерски центар у коме се развијају високе технологије и логистички центар Балкана, који се динамично развија и привлачи младе и талентоване људе за живот и рад у универзитетском граду, који свој развој базира на економији заснованој на знању и високим технологијама, одрживом коришћењу ресурса, логистичким садржајима који ће валоризовати позицију, географску повезаност, постојећу и будућу саобраћајну инфраструктуру, али и развоју туризма и богатим квалитетом живота. Нови Ниш је модеран и инклузиван град, који пружа равномерне могућности за развој и образовање и динамичан друштвени живот, који квалитетом живота, великим и уређеним парковима, приобаљем реке, живим јавним просторима, јединственом бањом у оквиру града, валоризованим потенцијалом заштићених добара, чистим ваздухом и уређеним културно-историјским споменицима, динамичним и иновативним манифестацијама и ефикасним, инклузивним и кориснички оријентисаним институцијама, омогућава остваривање права свих грађана и грађанки и сарадњом јавног, приватног, цивилног и научно-истраживачког сектора”.

У складу са ЦОР, а прилагођено локалном контексту, утврђена су четири приоритетна правца развоја:

- 1) унапређење пословног окружења и конкурентности привреде засноване на знању и иновацијама
- 2) унапређење територијалног развоја уз очување животне средине
- 3) уравнотежено и свеобухватно побољшање квалитета живота у Граду Нишу
- 4) развој ефикасне, инклузивне и кориснички оријентисане управе у дигиталном окружењу која омогућава остваривање права свих грађана и грађанки.

За сваки правац развоја дефинисани су приоритетни циљеви, са сетом мера и активности које треба да помогну у остваривању зацртане визије Града Ниша.

Просторни план административног подручја Града Ниша 2021³⁴. План утврђује следећу визију: „Град Ниш би требало да, уз евидентирање, дефинисање и оперативно ангажовање свих регионалних и просторних потенцијала, институционализује и развија а) ранг регионалног центра међународног значаја, са подручјем од 9 округа (Подунавски, Браничевски, Борски, Зајечарски, Топлички, Нишавски, Пиротски, Јабланички и Пчињски) и б) ранг урбаног чворишта функционалног урбаног подручја националног и европског значаја усмереног ка процесима европских интеграција.”

На основу анализе и оцене просторног развоја, а узимајући у обзир потенцијале, еколошки и просторни капацитет, очекиване екстерне утицаје и интерне потребе, Планом је дефинисано осам основних циљева просторног развоја:

- 1) афирмација нишког метрополитенског подручја као будуће „капије” на југу Србије
- 2) уравнотежен територијални развој и унапређена социјална кохезија
- 3) одржив привредни развој
- 4) неутралисање развојних конфликта између Ниша и насеља у окружењу
- 5) очување квалитета и унапређење животне средине и подизање квалитета живљења
- 6) просторно-функционална интегрисаност у окружење
- 7) унутар-регионалне интеграције
- 8) одрживо коришћење природних ресурса и заштита природних и културних добара.

³² Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025.

³³ „Службени лист Града Ниша”, број 36/21.

³⁴ „Службени лист Града Ниша”, бр. 45/11 и 85/22.

Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025³⁵. Планом су обухваћена градска насеља Ниш и Нишка Бања и 35 приградских и сеоских насеља, укупне површине 266,77 km². План се заснива на сценарију раста, са очекиваним повећањем броја становника у планском периоду. Обухват Плана је, међутим, знатно већи од стварно изграђеног подручја. Генералним урбанистичким планом је, наиме, зонирано 9,2 пута више грађевинског земљишта него што изграђена површина града заиста заузима (29 m²)³⁶.

Предложена планска решења за уређење простора и развој насеља заснивају се на следећим циљевима и елементима:

- 1) постизање уједначеног нивоа урбанизације и уређења укупног подручја обухваћеног ГУП-ом подизањем нивоа квалитета живота и рада на укупном подручју плана адекватним уређењем грађевинског подручја и реконструкцијом грађевинског фонда;
- 2) изградња обилазних коридора и аутопута Ниш - Бугарска граница;
- 3) умерено и контролисано подизање силуете града са погушћавањем градског ткива;
- 4) дислоцирање теретног саобраћаја из самог урбаног ткива и усмеравање према индустријској зони и периферији града без нарушавања градског језгра и зоне становања;
- 5) развој, уређење и оживљавање туристичких, зелених и спортско рекреативних површина;
- 6) континуиран плански развој преко поштовања позитивних смерница претходних планских активности;
- 7) заштита и очување амбијенталних целина;
- 8) максимална заштита пољопривредног земљишта, а посебно земљишта прве и друге категорије, ограничењем ширења грађевинског подручја на просторе пољопривредног земљишта високог бонитета;
- 9) обезбеђивање просторних капацитета за лоцирање пословних комплекса.

За свих пет градских општина донети су урбанистички планови нижег реда (планови генералне регулације градских општина), у складу са законом.

Добровољни локални извештај усклађен је са већ постојећим стратешким документима за Град Ниш. ДЛИ се ослања на правце развоја утврђене Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године и надовезује се на идентификоване приоритетне циљеве и предложене мере за постизање циљева. ДЛИ се везује и за приоритетна планска решења и пројекте утврђене Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021.

Град Ниш се тренутно припрема за следећи циклус просторних планова, као и за нови Генерални урбанистички план 2025-2035. Основни циљеви утврђени у новом ГУП-у обухватају: одговорно управљање урбаним развојем, адекватно зонирање, утврђивање просторних односа између различитих компатибилних намена, обезбеђивање одрживих саобраћајних и инфраструктурних решења и усклађивање урбаног развоја са циљевима нискоугљичног, климатски-неутралног развоја³⁷. ДЛИ се, у том смислу, може користити као информациона база за укључивање потциљева ЦОР приликом израде нових стратешких планова за Град Ниш. Једнако важно, кроз дефинисање надлежности, утврђивање рокова и расподелу ресурса у складу са налазима ДЛИ, овај извештај се може користити за поспешивање спровођења постојећег Плана развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³⁵ „Службени лист Града Ниша”, број 43/11.

³⁶ World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable and Resilient Urban Development.

³⁷ Одлука о изради Генералног урбанистичког плана Ниша („Службени лист Града Ниша”, број 13/24).

МЕТОДОЛОГИЈА

Актери у процесу израде ДЛИ

Локална самоуправа Града Ниша има одговорност, како према својим становницима, тако и према грађанима Србије да допринесе остваривању ЦОР из Агенде 2030. Локални процес истраживања који је резултирао овим извештајем водили су национални координатор и локално-регионална координаторка. Градоначелница Ниша је подржала овај подухват потписивањем Писма о намерама 7. јула 2023. године, чиме је званично покренут процес израде Добровољног локалног извештаја. Извештај је припремила локална консултанткиња, са истраживачким искуством у урбанистичком планирању, која је за ДЛИ експерта изабрана јула 2023. године. Значајне напоре у обликовању коначне верзије извештаја уложили су национални координатор и локално-регионална координаторка, доприневши својим ширим знањима и искуством у области одрживог развоја. Процес израде ДЛИ надгледао је Програм УН-Хабитат, који је, такође, обезбедио додатну ревизију.

У циљу бољег ангажовања заинтересованих страна, цео процес подупирао је Одсек за мониторинг Града Ниша, као наменски формирана јединица у оквиру Градске управе, основана августа 2023. године. Делокруг града Одсека за мониторинг укључивао је прикупљање, анализу и верификацију локалних података у вези са ЦОР, чиме је створена добра основа за доношење одлука заснованих на чињеницама, али и осигурана тачност, транспарентност и ефективност процеса израде извештаја. Запослене у Одсеку за мониторинг допринеле су раду ДЛИ тима. Оснивање ове јединице представљало је значајну прекретницу и достигнуће Града Ниша, не само у погледу ефикасне и ефективне координације приликом израде нишког Добровољног локалног извештаја, већ и у погледу јачања капацитета локалне самоуправе и обезбеђивања одрживости и континуитета овог процеса на дужи рок.

Применом принципа „не изоставити никог из развоја”, ангажовање заинтересованих страна у процесу припреме ДЛИ било је усмерено на добијање истински партиципативних повратних информација од читавог низа различитих актера. Заинтересоване стране подразумевале су широк спектар институција, организација и појединаца, односно различите секторе и различите појединце у смислу пола, старости и других одлика³⁸. Ова инклузивност омогућила је да се чују различити ставови, што је довело до формулисања ефикаснијих решења за локалне изазове на холистички начин. Одсек за мониторинг Града Ниша, локална консултанткиња, локално-регионална координаторка и национални координатор организовали су два форума заинтересованих страна у форми радионица. На тај начин консултације је надгледао цео ДЛИ тим, обезбеђујући ангажовање свих релевантних заинтересованих страна, као и ефикасност, транспарентност и успешност њиховог учешћа. Контакт са актерима на националном нивоу успоставио је и одржавао национални координатор. Радионице су биле изванредна прилика да се прикупе недостајући подаци, да се размотре подаци прикупљени секундарним истраживањем, да се дискутује о недостацима и изазовима у оквиру постојећих развојних образаца, да се препознају локални напори, као и да се размотре предложене препоруке и пројекти, промовишући истовремено сврсисходно ангажовање заинтересованих страна.

Материјали и методе

Обухват. Обухват анализе представља административно подручје Града Ниша као јединица локалне самоуправе и као територија обухваћена просторним планом. Избор овог обухвата заснован је на чињеници да се званични подаци за градове у пописима и другим статистичким изворима у Србији често приказују за територију ЈЛС. У складу са територијалном организацијом Републике Србије, ЈЛС не чини само једно насеље, већ много

³⁸ Видети Прилог 2. Учешће заинтересованих страна.

веће подручје које обухвата градски центар окружен великим руралним простором³⁹. ЈЛС има једно централно градско насеље (административно седиште града или општине) и мрежу периферних и руралних насеља која га окружују. То је случај и у Нишу где административно подручје Града обухвата градска насеља (Ниш и Нишку Бању) и сеоско залеђе, док је за само нишко градско језгро могућност добијања података ограничена⁴⁰.

Временски оквир. За извештај су коришћени најновији доступни подаци. Они се углавном односе на 2023. годину, док су одређени подаци били доступни и за 2024. Када најновији подаци нису били на располагању, коришћени су подаци за последњу расположиву годину, што је наведено у извештају.

Извори података. Извештај се заснива на информацијама прикупљеним на следећи начин:

- 1) претрагом јавно доступних података, као што су отворени подаци Републичког завода за статистику;
- 2) прегледом јавно доступних докумената и докумената прикупљених од градских органа и њихових представника, попут јавних политика, стратешких планских докумената на републичком и локалном нивоу, урбанистичких планова, акционих планова, програма, извештаја, процена и др.⁴¹;
- 3) у разговорима са градским представницима на радионицама за заинтересоване стране и приликом посета градским институцијама; и
- 4) на основу попуњених упитника везаних за одређене ЦОР на радионицама за заинтересоване стране.

Неодстаци. Главни изазов уз припреми ДЛИ је био недостатак потребних података који се односе на Град Ниш за одабране показатеље, као и недоследност у погледу неких добијених података. У случајевима када није било доступних података или тражене информације нису биле усклађене са одређеним показатељима ЦОР/ОПУР, ДЛИ тим је разматрао приближне податке као следећу најбољу опцију. Од заинтересованих страна је затражено да пружи додатне доступне податке који би могли да помогну у расветљавању одређене теме ЦОР. Неслагања у подацима из различитих извора разматрана су и решавана у директној комуникацији са релевантним заинтересованим странама. За неке показатеље, за које није било доступних података на локалном нивоу, податке и прорачуне обезбедили су актери на националном нивоу. Коначна листа анализираних ЦОР и њихових показатеља обухвата 26 показатеља у оквиру 12 ЦОР.

Методолошки кораци. Методолошки приступ изради ДЛИ је структуриран тако да обухвата неколико кључних корака. Мапа пута процеса израде ДЛИ Ниша, која приказује ток активности и кључне актере, приказана је на Слици 4.

У **почетној фази**, локална консултанткиња је прво успоставила временски оквир процеса припреме ДЛИ. Почетне активности локалне консултанткиње обухватале су истраживање показатеља ЦОР и ОПУР и прикупљање релевантних националних и локалних стратешких планова како би се стекао увид у усклађеност националних/локалних показатеља са показатељима ОПУР/ЦОР. Ова фаза је, такође, укључивала процену расположивих извора података, као и прелиминарно прикупљање и анализу података. Помоћу наведених активности, које су представљале заједнички напор локалне консултанткиње, националног координатора и локално-регионалне координаторке, успостављен је контекст за одређивање приоритета и почетни одабир показатеља које треба обрадити у оквиру ДЛИ. Показатељи су одабрани из домена ОПУР, али су укрштени са ЦОР и националним/локалним показатељима. Наредне активности укључивале су постављање циљева израде ДЛИ и мапирање релевантних заинтересованих страна.

³⁹ World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable and Resilient Urban Development.

⁴⁰ У случају када се подаци односе на други просторни обухват, то је у извештају назначено и наводи се територија за коју су подаци прикупљени.

⁴¹ Комплетна листа коришћених извора налази се у одељку Референце.

Слика 4. Методологија процеса израде ДЛИ за Град Ниш, са временским овирима, актерима и главним активностима.

Извор: Шема локалне консултанткиње Милене Динић Бранковић

Фаза анализе стања почела је прикупљањем података, што је био дуготрајан процес који је обухватао секундарно истраживање и ангажовање заинтересованих страна. Прикупљање података у оквиру секундарног истраживања, које је спровела локална консултанткиња, укључивало је преглед свеобухватног корпуса националних и локалних политика различитих сектора, посебно њихових економских, социјалних и еколошких аспеката. Након тога, локална консултанткиња је припремила листу питања за идентификоване заинтересоване стране.

Комуникација са заинтересованим странама почела је у септембру 2023. године. Почетни корак ангажовању заинтересованих страна била је размена путем електронске поште између Одсека за мониторинг и институција, организација и удружења која су идентификована као релевантне заинтересоване стране. У овој итерацији објашњен је значај израде ДЛИ за решавање, како локалних, тако и глобалних изазова, наглашен је допринос специфичне заинтересоване стране, као и утицај њеног учешћа на крајњи исход. Електронском поштом је прослеђена и листа питања (интервју) у вези са подацима о одређеном показатељу где би заинтересована страна могла да помогне. Заинтересованој страни су достављена детаљна упутства о методологији прикупљања података у циљу њихове мерљивости, тачности и прецизности⁴². У случају изостанка одговора, следећи корак је укључивао телефонске позиве и личне састанке које је спроводио Одсек за мониторинг како би се у директној комуникацији оценила доступност података и утврдили расположиви извори за одређени показатељ.

Након почетних корака, који су подразумевали информисање заинтересованих страна и њихово укључивање, обављене су две врсте консултација. Прва радионица са заинтересованим странама одржана је 24. новембра 2023. године и окупила је све заинтересоване стране локалног и регионалног карактера које су биле у могућности да присуствују. Индивидуалне консултације одржане су током новембра и децембра 2023. године. ДЛИ тим је радионицу и консултације организовао првенствено ради прикупљања недостајућих података, валидације података прикупљених приликом секундарног истраживања и дискусије о њима, као и у циљу осврта на показатеље који су изабрани за ДЛИ Ниша.

Прва радионица са заинтересованим странама организована је као сусрет уживо на којем су се окупили представници јавног сектора из свих релевантних институција Града Ниша, као и удружења и организације цивилног друштва (Слика 5). Такође, на радионици је представљен и новоформиран локални Одсек за мониторинг Града Ниша, основан са циљем лакше сарадње са институцијама, организацијама и удружењима током процеса израде ДЛИ као и другим задацима. Поред питања о потребним подацима за специфичан показатељ намењених одређеној институцији, а која су првобитно прослеђена кроз упитник путем електронске поште, формулисани су и други упити и питања са циљем да се током сусрета уживо тема додатно размотри. Спроведена је и анкета намењена свим заинтересованим странама како би се добио увид у напредак ЦОР у свакој од области њиховог рада, укључујући питања о главним предностима, кључним слабостима и приоритетним напорима које убудуће треба уложити. Од заинтересованих страна је затим затражено да процене напредак у остваривању оних ЦОР који су препознати у њиховој стручној области. Поред тога, са учесницима се разговарало и о неким отвореним питањима. Она су осмишљена тако да обухвате предности и слабости у одређеној области, с тим да су одговори зависили од доступности прикупљених података, као и од личног присуства представника заинтересованих страна. Дискусије су прво покренуте са представницима појединачних заинтересованих страна у вези са темама из њиховог домена, а затим настављене укључивањем свих присутних заинтересованих страна.

⁴² Упутство је садржало следеће: 1) истакнуто је да су подаци потребни за Град Ниш као јединицу ЈЛС, а у случају да се подаци односе на други просторни обухват, потребно је да заинтересована страна то напомене и да наведе обухват за који су подаци прикупљени; 2) потребно је проследити најновије доступне податке, а у случају да они нису доступни потребно је доставити податке за неку од претходних година уз прецизирање исте; 3) у случају да заинтересована страна не поседује тражене податке, потребно је, уколико је могуће, да укаже на други извор.

Слика 5. Прва радионица са заинтересованим странама

Извор: ДЛИ тим

Повратне информације о организацији прве радионице са заинтересованим странама и начину њиховог ангажовања послужиле су за унапређење организације друге радионице и свеукупног процеса израде ДЛИ. Радионица је омогућила успостављање личних контаката са заинтересованим странама, сарадњу са институцијама и организацијама јавног и цивилног сектора, као и проактиван приступ учесника.

На основу свих резултата истраживања, локална консултанткиња је у следећем кораку извршила ревизију података како би се осигурала да је скуп података тачан и потпун. Након разматрања и анализе свих података, локална консултанткиња, национални координатор и локално-регионална координаторка извршили су приоритизацију циљева и задатака и утврдили коначан одабир показатеља. У наредним месецима локална консултанткиња је припремила свеобухватан извештај под називом „Документ за дискусију о ЦОР“ у којем је извршена синтеза свих налаза ДЛИ процеса. У извештају су истакнути изазови, достигнућа и примери добре праксе, кроз избалансирану процену напора које је Град уложио у погледу одрживости. Документ за дискусију о ЦОР је прослеђен заинтересованим странама у циљу припреме за другу радионицу.

Друга радионица са заинтересованим странама организована је 5. марта 2024. године, ослањајући се на податке прикупљене током секундарног истраживања за потребе израде стратешког и акционог документа (Слика 6). У том тренутку започела је **фаза стратешког планирања**. Први део радионице подразумевао је приказ резултата истраживања представљених у Документу за дискусију о ЦОР. Заинтересоване стране су биле подељене у следеће тематске групе за дискусију: 1) Безбедност, незапосленост и управљање, 2) Комуналне делатности и обновљива енергија, 3) Јавне службе, јавни простор, становање и отпорност и 4) Пољопривреда, земљиште, природно и културно наслеђе. Кључни аспекти

дискусије у оквиру тематских група укључивали су: постојеће недостатке и изазове за одрживи развој на локалном нивоу, локалне напоре у унапређењу одабраног показатеља и циљева, акутне изазове које треба решити, као и потенцијална решења. Дискусије су модерирани чланови ДЛИ тима. Уз допринос заинтересованих страна, ДЛИ тим је у наставку радионице приступио стратешком планирању. У форми округлог стола, на којем су учествовале све заинтересоване стране, разговарало се о препорукама намењених остваривању визије и циљева дефинисаних у стратешким документима, као и о конкретним активностима и пројектима којима Град Ниш треба да да приоритет. Заинтересоване стране локалног и регионалног карактера на радионици су биле присутне уживо, док су заинтересоване стране са националног нивоа учествовале онлајн.

Локална консултанткиња је припремила Нацрт ДЛИ Ниша који је обухватио све налазе проистекле из процеса заједничког креирања, чиме је означена **фаза финализације**. Нацрт ДЛИ Ниша је прошао поступак провере од стране Програма УН-Хабитат, локално-регионалне координаторке, националног координатора и заинтересованих страна, пре него што је постао званични документ који је потврдио Град Ниш.

Geeta Neal Aggarwal (Aff...

Milutin Radenkovic

Grbic, Katja GIZ RS

Tejman Maharramov(Af...

Слика 6. Друга радионица са заинтересованим странама.
Извор: ДЛИ тим – снимак радионице.

ПОГ
ЛАВ
ЛЬЕ
2

НАПРЕДАК НИША У ОСТВАРИВАЊУ ЦОР

ЦОР 1: СВЕТ БЕЗ СИРОМАШТВА

Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима

Показатељ 1.4.1. Удео становништва које живи у домаћинствима са приступом основним услугама

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.1. (ОПУР -09)

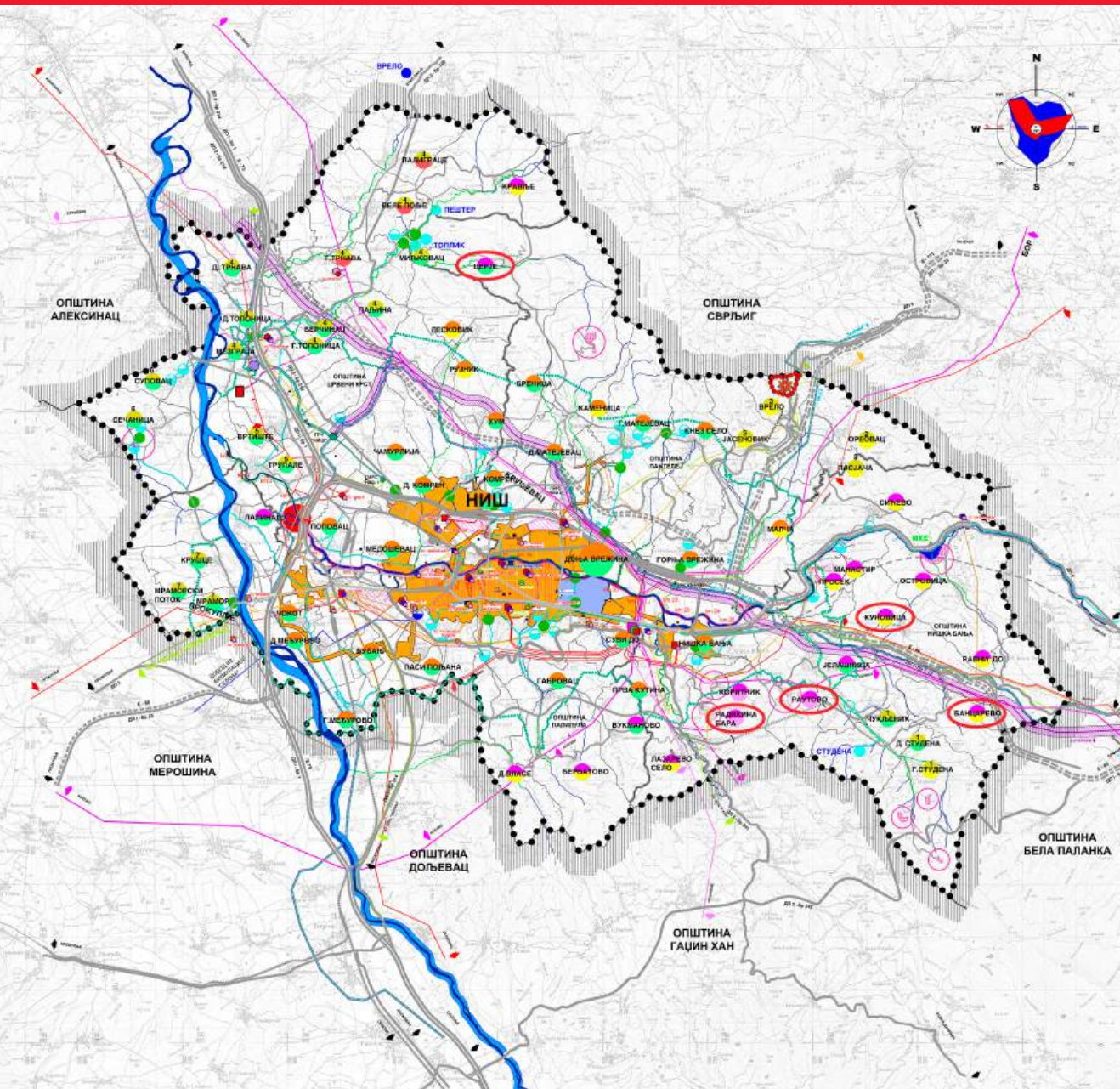
Појам „*basic services*” је у српском контексту и регулативи најближи појмовима „комуналне делатности” и „јавне службе”. Према Закону о јавним службама (2014)⁴³, за јавне службе сматрају се установе, предузећа и други облици организовања који обављају делатности којима се обезбеђује остваривање права и задовољавање потреба грађана и организација, између осталог и у следећим областима: 1) образовање, 2) здравствена заштита и 3) поштански саобраћај и телекомуникације. Сходно Закону о комуналним делатностима (2018)⁴⁴, за комуналне делатности сматрају се делатности пружања комуналних услуга од значаја за остварење животних потреба корисника које обезбеђује и контролише јединица локалне самоуправе, а међу које спадају: 1) снабдевање пијаћом водом; 2) пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода; 3) производња, дистрибуција и снабдевање топлотном енергијом; 4) управљање комуналним отпадом; и 5) градски и приградски превоз путника.

Преглед. Град Ниш у великој мери има развијену основну комуналну инфраструктуру која обухвата системе за водоснабдевање и одвођење отпадних вода, системе за дистрибуцију електричне енергије, топлотне енергије и гаса, систем сакупљање отпада и систем саобраћа⁴⁵. Постојећи и планирани инфраструктурни системи на територији Града Ниша приказани су на Слици 7.

⁴³ „Службени гласник РС”, бр. 42/91, 71/94, 79/05 - др. закон и 83/14 - др. закон.

⁴⁴ „Службени гласник РС”, бр. 88/11, 104/16 и 95/18.

⁴⁵ У оквиру овог показатеља, разматрају се само основне услуге из домена комуналних делатности.

ВОДОСНАБДЕВАЊЕ

Магистрални цевовод

КАНАЛИСАЊЕ ОТПАДНИХ ВОДА

Подручје покривено мрежом канализације

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА

ПОСТОЈЕЋЕ ПЛАНИРАНО

Далеководи

Трансформаторске станице

ТОПЛИФИКАЦИЈА

ПОСТОЈЕЋЕ ПЛАНИРАНО

Зоне (подручја) топлификације

Топлане

ГАСИФИКАЦИЈА

ПОСТОЈЕЋЕ ПЛАНИРАНО

Магистрални гасовод

Примарни градски гасоводни прстен

Главни разделини чвор (ГРЧ)

Главна мерно регулациона станица (ГМРС)

САОБРАЋАЈ

Државни пут I реда - постојећи
 Државни пут I реда - планирани
 Државни пут II реда - постојећи
 Државни пут II реда - планирани
 Општински пут
 Градска саобраћајница

САКУПЉАЊЕ ОТПАДА

Насеља која нису обухваћена услугом организованог сакупљања отпада

Слика 7. Инфраструктурни системи Града Ниша: водоснабдевање, уклањање отпадних вода, електроенергетика, топлификација, гасификација и саобраћај, са насељима која нису покривена канализационом мрежом.

Извор: Прве измене и допуне Просторног плана административног подручја Града Ниша 2021. Реферална карта 2.2: Мрежа насеља и инфраструктурни системи

Снабдевање пијаћом водом. Снабдевање Града Ниша пијаћом водом врши се преко четири територијално одвојена, али функционално зависна система водоснабдевања: „Медијана“, „Студена“, „Љуберађа-Ниш“ и „Моравски водовод“, који заједно чине Нишки водоводни систем (НИВОС). Овим системима управља Јавно комунално предузеће за водовод и канализацију „Naissus“. Водоводни систем „Медијана“ обухвата извориште подземне воде прихрањивано претходно пречишћеном водом из водотока Нишаве. Водоводни системи „Студена“, „Љуберађа-Ниш“ и „Моравски водовод“ обухватају карстне природне изворе и доводне цевоводе са објектима. Од укупног броја становника Града Ниша, безбедну пијаћу воду из нишког водовода у сопственом дому користи око 90 % становника⁴⁶. Остало становништво има побољшан приступ извору пијаће воде где време потребно за одлазак до извора (јавне чесме, бунара и др.) и повратак кући није дуже од 30 минута⁴⁷.

Уклањање отпадних вода. Прикупљање и одвођење отпадних вода одвија се путем Нишког канализационог система (НИКАС), укупне дужине 531.74 km⁴⁸. Мешовити тип канализације покрива највећи део територије Града, док је изградња сепаратног типа канализације за атмосферске и фекалне воде тек у зачетку. Предузеће одговорно за одвођење отпадних вода је ЈКП „Naissus“. Већина домаћинства у Нишу прикључена је на канализациону мрежу коју наведено предузеће одржава, док остала домаћинства користе септичке јаме. Процењени удео укупног становништва који користи безбедне санитарне услуге износи око 92%, али ове услуге се не могу означити као услуге којима се безбедно управља због изостанка третмана отпадних вода⁴⁹.

Снабдевање електричном енергијом. Целокупна територија Града Ниша, односно сва градска и приградска насеља покривена су електричном мрежом (99,7% домаћинства)⁵⁰. Дистрибутивна мрежа „Електродистрибуције Ниш“ простира се на површини од 1.750 km² и има преко 178.000 мерних места⁵¹. Читава територија Града има могућност прикључења на електроенергетски систем, а једини делови градске територије који због неплаћених рачуна немају електричну енергију су подстандардна ромска насеља. У ванградским подручјима мрежа је претежно надземна, док је у урбаном подручју изведена подземним кабловским водовима, јер централна градска зона захтева развијену и разгранату подземну електроенергетску инфраструктуру. Постојећа дистрибутивна мрежа има могућност проширења и у потпуности задовољава пројектоване потребе Града.

Грејање. На територији Града производњу топлотне енергије обавља Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш. Дистрибуција топлотне енергије до потрошача врши се преко мреже топловода у дужини од око 72 km и 1.055 топлотних подстанци⁵². Овим системом покривено је око 30.000 стамбених и 2.100 пословних корисника. Дистрибутивна мрежа највећим делом обухвата централно градско језгро на левој обали Нишаве. Број подстанци и дужина топловодне мреже у сталном су порасту јер ЈКП „Градска топлана“ Ниш континуирано шири своје капацитете и отвара могућност за нове прикључке на мрежу даљинског грејања.

Снабдевање природним гасом. Снабдевање подручја Града Ниша природним гасом врши се из правца севера, формирањем основног прстена примарне градске гасоводне мреже у

⁴⁶ Јавно комунално предузеће за водовод и канализацију „Naissus“, 2023.

⁴⁷ У предметном ДЛИ, питање водоснабдевања Града Ниша детаљно је разрађено у оквиру показатеља ЦОР 6.1.1. Удео становништва које користи пијаћу воду из система којима се безбедно управља.

⁴⁸ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁴⁹ У предметном ДЛИ, питање санитације у Граду Нишу детаљно је разрађено у оквиру показатеља ЦОР 6.2.1.а. Удео становништва које користи санитарне услуге којима се безбедно управља.

⁵⁰ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁵¹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁵² Процена ризика од катастрофа града Ниша, 2021.

ужем градском ткиву и гранањем од прстена у правцу истока и запада. До сада су изграђени главни разделни чвор „Ниш“ северозападно од насеља Чамурлија (као крај магистралног гасовода МГ-09 „Ниш-Појате“) и главна мерно-регулациона станица „Ниш-1“, капацитета 80.000 Nm³/h. Примарна градска гасоводна мрежа изведена је у дужини од 23.4 km. Да би се обезбедила сигурност у снабдевању природним гасом, неопходно је довести гас на територију Града и из других праваца.

Саобраћај. Мрежа путева Града Ниша обухвата: државне путеве I реда, тј. магистралне путеве (9%), државне путеве II реда, тј. регионалне путеве (23%) и општинске путеве, тј. локалне путеве (68%)⁵³. Основна концепција путне и уличне мреже у урбаном подручју Ниша подразумева да се градске саобраћајнице највишег ранга непосредно повезују са аутопутевима и државним путевима I реда, док се око градског језгра формира саобраћајни прстен ради растерећења центра града од теретног и транзитног саобраћаја. У ванградском подручју мрежа општинских путева повезује сва насеља, како међусобно, тако и са регионалним правцима и центром града. Систем колективног јавног превоза путника у Граду Нишу, који се заснива искључиво на аутобуском превозу, опслужује градско, приградско и сеоско подручје. Мрежа градских линија је одређена саобраћајницама постојеће примарне уличне мреже, док је мрежа приградских линија одређена локалним и државним путевима који повезују приградска насеља са ужим градским подручјем. Удео становништва на пешачкој удаљености од јавног превоза је веома висок на целој територији Града, укључујући и рурално и приградско подручје и износи 91,8%^{54,55}.

Сакупљање отпада. Организовано сакупљање и одвоз произведеног отпада са територије Града Ниша обавља Јавно комунално предузеће „Медиана“. За потребе сакупљања отпада Град је подељен на рејоне којих има укупно 30⁵⁶. Овом услугом покривене су територије свих градских општина, како урбаном, тако и готово читаво приградско/рурално подручје (64 од 69 насеља)⁵⁷. Из тог разлога, веома велики удео, чак 99.89% од укупног броја становника, има поуздан приступ услузи организованог сакупљања и одвожења отпада⁵⁸.

Недостаци и изазови. Главни изазови у области комуналне инфраструктуре са којима се Град суочава односе се на уклањање отпадних вода, посебно на неразвијену канализациону мрежу у руралним подручјима. Поред тога, недостатак квалитетног водоснабдевања у руралним срединама од егзистенцијалног је значаја за поједина сеоска насеља. Други изазов односи се на снабдевање топлотном енергијом јер се процењује да постојећи капацитети не задовољавају потребе самог града Ниша, посебно са новим планираним развојем у периферним деловима. Коначно, кључним се сматра и унапређење саобраћајне инфраструктуре у руралним деловима. Иако је мрежа општинских путева у великој мери реализована, потребно је реконструисати одређене деонице, истражити потенцијалне нове везе и унапредити саобраћајнице на појединим правцима. Недостатак комуналне инфраструктуре негативно утиче на укупан квалитет живота у руралним подручјима и подстиче депопулацију⁵⁹.

Што се тиче надлежности и рада градских служби, заинтересоване стране су сагласне да највеће изазове у пружању комуналних услуга представљају: капацитет и способност

⁵³ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁵⁴ Прорачун Републичког завода за статистику, 2023.

⁵⁵ У предметном ДЛИ, питање јавног превоза у Граду Нишу детаљно је разрађено у оквиру показатеља ЦОР 11.2.1. Удео становништва које има одговарајући приступ јавном превозу, према полу, старости и инвалидитету.

⁵⁶ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁵⁷ Јавно комунално предузеће „Медиана“, 2023.

⁵⁸ У предметном ДЛИ, питање сакупљања отпада у Граду Нишу детаљно је разрађено у оквиру показатеља ЦОР 11.6.1. Удео чврстог комуналног отпада који се прикупља и којим се адекватно управља у контролисаним постројењима у укупном произведеном комуналном отпаду, по градовима.

⁵⁹ Igić, M. et al. (2023). Development problems and potentials of rural settlements – case study of rural settlements on the territory of the City Municipality Panteleј, Niš.

запослених, лоша међуинституционална сарадња и недовољно организовани процеси. Управа надлежна за комуналне послове спроводи одређене процесе, али не врши њихову координацију и праћење. Такав приступ не омогућава пун увид у услуге које се пружају грађанима. Било да је реч о реализацији нове комуналне инфраструктуре или о одржавању постојеће, за градске службе велик изазов у управљању комуналним делатностима представљају и нерешени имовинско-правни односи на земљишту. Како су истакли учесници радионица за заинтересоване стране, потребна је боља организација процеса и боља подела надлежности, као и координација и праћење свих процеса који се односе на комуналне услуге.

Локална настојања и иницијативе. Град Ниш има неколико планираних активности које имају за циљ унапређење у области комуналних делатности. Планира се реализација пројекта новог водоводног система „Селова“ који Граду треба да омогући снабдевање водом у складу са плановима инфраструктурног и просторног развоја. Изградња вишенаменске хидроакмулације „Селова“ је завршена, а овај велики инфраструктурни пројекат финансирала је Влада Републике Србије⁶⁰. Међутим, акумулација још није пуштена у рад. По завршетку комплетног регионалног водовода, прикључење на њега омогућиће квалитетно и редовно водоснабдевање целог нишког региона.

Што се тиче снабдевања топлотном енергијом, планиране су нове топлане на биомасу што би довело до смањења емисије загађујућих материја. Када је реч о снабдевању гасом, планира се изградња још једне главне мерно-регулационе станице „Ниш-2“, јужно од насеља Доњи Матејевац, на траси магистралног гасовода МГ-10 „Ниш-Димитровград“, капацитета 40.000 Nm³/h. Такође се планира комплетирање основног прстена примарне градске гасоводне мреже са прикључним гасоводима и мернорегулационим станицама. Сви ови пројекти се још увек налазе у фази планирања. Када је у питању управљање отпадом, планира се укључење и преосталих пет насеља са руралног подручја у организовани систем сакупљања и одвожења отпада, чиме ће се постићи покривеност услугом од 100%.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Приступ основним услугама се само делимично прати на националном нивоу и укључује два показатеља: приступ основним услугама снабдевања водом за пиће и приступ основним услугама уклањања отпадних вода. Оба показатеља имају високе вредности, преко 99% односно 98%⁶¹ у 2019. години⁶², што потврђују високе вредности добијене за овај показатељ у Граду Нишу.

Показатељ 1.4.2. Удео укупне популације одраслих особа које имају сигуран статус на земљишту: (а) са законски признатом документацијом и (б) који сматрају да је њихов статус на земљишту сигуран, према полу и врсти права на земљишту

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -12)

У Србији синови и ћерке имају једнака права на наслеђивање непокретности, што је случај и са усвојеном децом. Закон, такође, гарантује заједничко располагање имовином у току трајања брака, а непокретности уписане на име једног супружника у току трајања брака сматрају се заједничком брачном имовином. Међутим, случајеви дискриминације жена и

⁶⁰ <https://kursumlija.org/razvijenost-infrastrukture/>

⁶¹ <https://sdg.indikatori.rs/en-us/area/no-poverty/?subarea=SDGUN010401&indicator=01040102IND09>

⁶² Ове вредности обухватају и друге побољшане објекте који се не деле са другим домаћинствима, а који нису разматрани у Граду Нишу.

даље су присутни у стварном животу⁶³. Један од разлога неједнакости у погледу власништва над непокретностима су нижа примања жена у односу на мушкарце. Подаци о власништву над непокретностима разврстани по полу нису били доступни до пре неколико година. У оквиру пројекта „Увођење ‘једношалтерског система’ за упис непокретности у Србији – друга фаза”, у 2018. години уведен је упис заједничке својине по службеној дужности на непокретностима стеченим у току трајања брака који је потврђен кроз измене Закона о поступку уписа у катастар непокретности и водова (2023)⁶⁴. Ова иницијатива је спроведена у циљу повећања учешћа жена у власништву над непокретностима.

Преглед. Подаци о уделу укупне популације одраслих особа које имају сигуран статус на земљишту, генерисани су помоћу анализе података из катастра непокретности за територију Града Ниша за 2022. годину. Подаци су разврстани у пет категорија: процентуални удео непокретности у искључивом власништву жена, процентуални удео непокретности у искључивом власништву мушкараца, процентуални удео заједничког власништва или сувласништва жена и мушкараца, процентуални удео непокретности са најмање једном сувласницом и процентуални удео непокретности са најмање једним сувласником. Подаци по градским општинама Града Ниша приказани су у Табели 3:

Табела 3. Подаци о власништву према полу за градске општине Града Ниша, 2022.

Градска општина	Медијана	Палилула	Пантелеј	Црвени Крст	Нишка Бања
Искључиво власништво жена	28.57	19.14	19.1	17.81	20.38
Искључиво власништво мушкараца	40.36	59.77	54.07	51.84	58.19
Заједничко власништво или сувласништво жена и мушкараца	31.07	21.09	26.83	30.35	21.44
Најмање једна сувласница	59.64	40.23	45.93	48.16	41.81
Најмање један сувласник	71.43	80.86	80.9	82.19	79.62
Величина узорка	83.93	64.21	66.29	58.1	52.89

* Величина узорка се односи на процентуални удео територије градске општине који је обухваћен анализом.

Извор: <https://geosrbija.rs/>, анализу извршила локални/регионални координатор Тања Обрадовић

Највећи удео непокретности у искључивом власништву жена (28,57%), као и заједничког власништва (31,07%) је у Градској општини Медијана која представља и најурбанизованије подручје. Остале општине имају мањи удео непокретности у власништву жена, са најмањом забележеном вредношћу у Градској општини Црвени Крст (17,81%).

Недостаци и изазови. Родна неравноправност у власничкој структури посебно је присутна у области пољопривреде. Веома је низак процентуални удео жена које су власнице земљишта које је у поседу домаћинства и жене су ретко власнице пољопривредног газдинства (17,3% на територији Републике Србије), иако су оне заступљеније међу члановима породице и рођацима који обављају пољопривредну делатност на имању⁶⁵. Поред тога, ниска свест жена у руралним подручјима о власничким правима, заједно са њиховим slabим интересовањем за економско оснаживање, представљају изазов који захтева пажњу и заједничке напоре више заинтересованих страна.

Локална настојања и иницијативе. Измена Закона о поступку уписа у катастар непокретности и водова допринела је повећању удела непокретности у власништву жена,

⁶³ Родна анализа са предлогом индикатора, 2020.

⁶⁴ „Службени гласник РС”, бр. 41/18, 95/18, 31/19, 15/20 и 92/23.

⁶⁵ Богданов, Н. и Бабовић, М. (2014). Попис пољопривреде 2012 – Пољопривреда у Републици Србији: Радна снага и активности пољопривредних газдинстава.

чиме се оснажују жене и укупна родна равноправност. То је предуслов за већу активност и раст женског предузетништва на пољопривредним газдинствима.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Доступност података о укупној популацији одраслих особа, како жена, тако и мушкараца, која има сигуран статус на земљишту на територији Града Ниша представља корак напред у остваривању Потциља 1.4. у Републици Србији. Тиме се обезбеђује приступ, власништво и контрола над земљиштем и другим облицима својине, као и наслеђивање и подиже општа свест о једнаким правима мушкараца и жена на економске ресурсе. ДНИ наглашава подршку локалним властима у даљем развоју локалних инклузивних политика за све појединце из рањивих и маргинализованих група.

ЦОР 2: СВЕТ БЕЗ ГЛАДИ

Окончати глад, постићи прехранбену безбедност и побољшану исхрану и промовисати одрживу пољопривреду

Показатељ 2.4.1. Удео пољопривредних површина које се користе за продуктивну и одрживу пољопривреду

Као један од највећих урбаних центара у Србији, Ниш има далеко већи удео становништва које живи у градским насељима него становништва које живи у тзв. осталим насељима. Овај однос је током последње три деценије прилично стабилан (Слика 8). Удео градског становништва износи око 73% (182.797 становника)⁶⁶, што је знатно више од просека за Србију⁶⁷ (62%) и Регион јужне и источне Србије⁶⁸ (53%) којем Град Ниш припада (Слика 9).

С обзиром на велику територију административног подручја, а малу површину изграђеног земљишта, Град Ниш има велики просторни потенцијал за одрживу пољопривреду упркос високом степену урбанизације. Конкретни подаци о обиму одрживе пољопривреде у границама Града не постоје⁶⁹. Ниш, међутим, има разноврсне природне потенцијале, добре карактеристике земљишта, повољну микроклиму и богату земљорадничку традицију, што пружа добре основе за одрживу пољопривредну делатност. До повећања продуктивности долази и поред тога што на територији Града Ниша пољопривредно становништво константно опада⁷⁰.

⁶⁶ РЗС. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол.

⁶⁷ Становништво Републике Србије: градско 4.120.782; остало 2.526.221; укупно 6.647.003.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол.

⁶⁸ Становништво Региона јужне и источне Србије: градско 749.952; остало 656.098; укупно 1.406.050. Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол.

⁶⁹ У Републици Србији, доступни су само подаци о конвенционалној пољопривреди.

⁷⁰ Управа за имовину Ниш – Одељење за пољопривреду.

У складу са Законом о пољопривредном земљишту⁷¹, под „пољопривредним земљиштем“ подразумева се земљиште које се користи за пољопривредну производњу и земљиште које се може привести намени за пољопривредну производњу. Локалне самоуправе одређују мере за спровођење пољопривредне политике на свом подручју. Градови и општине од 2007. године развијају и спроводе годишње програме заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта, што значајно утиче на унапређење квалитета управљања овим земљиштем⁷². У погледу праћења пољопривреде, у Србији се у статистици користе следећи појмови: „расположиво земљиште пољопривредних газдинстава“ и „коришћено пољопривредно земљиште“⁷³.

Преглед. Земљишни фонд Града Ниша обухвата 37.841 ha пољопривредног земљишта⁷⁴. Доминантне класе земљишта су II, III, IV и V⁷⁵. Основна предност нишког земљишног фонда је његова разноврсност у погледу врста, надморске висине и начина експлоатације, што је предуслов за развој свих видова пољопривредне производње. У приватној својини налази се 31.710 ha пољопривредног земљишта, док остале облике својине чине: државна, задружна, јавна и остала својина. Површина државног пољопривредног земљишта износи 4.054,75 ha, од чега обрадиво земљиште (њиве, вртови, воћњаци, виногради и ливаде) заузима 1.151,07 ha, а остало земљиште 2.903,68 ha⁷⁶. Ниш има око 1.420 ha пољопривредног земљишта које је покривено мрежом канала за наводњавање⁷⁷, међутим, то није довољно.

Анализа основних параметара плодности земљишта⁷⁸ потврдила је веома добар квалитет земљишта на административном подручју Града Ниша. Анализа концентрације опасних материја и потенцијално штетних елемената⁷⁹ у земљишту, такође показује да земљиште на највећем делу испитиване површине није контаминирано овим загађујућим материјама. Мали број узорака у којима је утврђена контаминација првенствено је последица геолошког састава терена, јер је значајан удео стена које су природно богате одређеним тешким металима. Када је реч о остацима пестицида у земљишту, садржај ових једињења пронађених током тестирања је довољно низак да не представља ризик по екосистем. Ипак, може се констатовати да је један од главних узрока загађења земљишта на административном подручју Града Ниша неадекватна примена вештачких ђубрива и пестицида. На крају, иако се органска пољопривреда не практикује, незагађено земљиште омогућава брз и ефикасан прелазак са конвенционалне на органску пољопривредну производњу⁸⁰.

⁷¹ „Службени гласник РС, бр. 62/06, 65/08 - др. закон, 41/09, 112/15, 80/17 и 95/18 - др. закон.

⁷² Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој.

⁷³ Расположено земљиште пољопривредних газдинстава се односи на земљиште које обухвата: 1. коришћено пољопривредно земљиште, 2. некоришћено пољопривредно земљиште, 3. површине под шумом и 4. остало земљиште (земљиште под зградама, путевима, двориштима, рибањацима, трстицима, барама, стеновитим површинама и другим површинама неподобним за пољопривредну производњу). Коришћено пољопривредно земљиште чине: 1. окућница, 2. оранице и баште, 3. стални засади (воћњаци, виногради и др.) и 4. ливаде и пашњаци које газдинство редовно обрађује – користи. Извор: <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/media/1586/metodolosko-uputstvo.pdf>

⁷⁴ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁷⁵ Према Правилнику о катастарском класирању и бонитирању земљишта („Службени гласник РС”, број 63/14), на основу природних особина, сва земљишта подобна за пољопривредну и шумску производњу распоређују се у једну од осам бонитетних класа.

⁷⁶ Програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини на територији Града Ниша за 2022. годину.

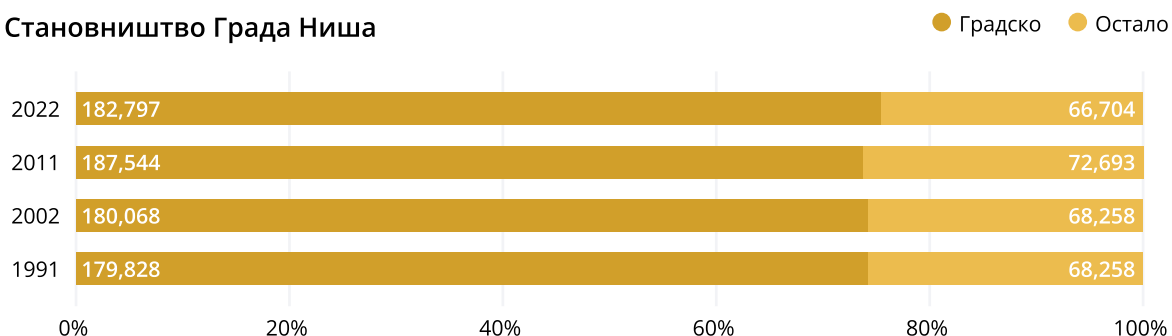
⁷⁷ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁷⁸ Анализирани су следећи параметри: супституциона киселост, садржај карбоната, хумуса и лакоприступачног фосфора и калијума. Извор: Управа за имовину Ниш – Одељење за пољопривреду.

⁷⁹ Елементи који су анализирани обухватају следеће опасне материје: As, Cd, Cr, Hg, Ni, Pb и F, као и следеће потенцијално штетне елементе: укупни Cu и Zn и расположиви В. Извор: Управа за имовину Ниш – Одељење за пољопривреду.

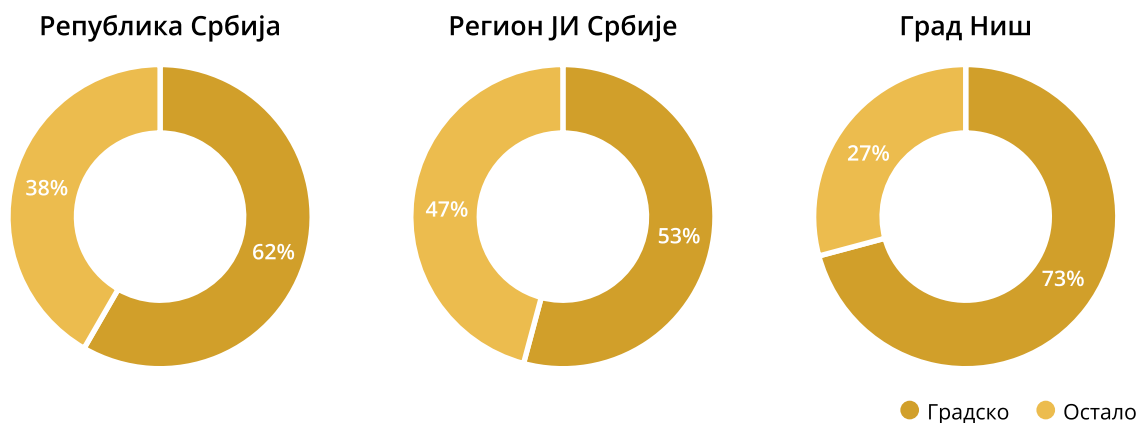
⁸⁰ Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији Града Ниша за 2021. годину.

Становништво Града Ниша

Слика 8. Градско и остало становништво Града Ниша према Пописима 1991-2022

Извори: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол; Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011. године – Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002 и 2011.

Слика 9. Градско и остало становништво на националном, регионалном и локалном нивоу 2022. године

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Старост и пол

Слика 10. Структура расположивог земљишта пољопривредних газдинстава и коришћеног пољопривредног земљишта, површина у ha

Извор: Статистички годишњак Града Ниша, 2019

Површина расположивог земљишта пољопривредних газдинстава износи 26.644 ha⁸¹, од чега коришћено пољопривредно земљиште обухвата 13.815 ha или 51,85%⁸². Некоришћено пољопривредно земљиште чини 12,37% расположивог земљишта пољопривредних газдинстава⁸³. Овакав начин коришћења спада у IV категорију коришћења (од V) и заостаје за другим градовима и општинама у Србији. Од укупно коришћеног пољопривредног земљишта, највећи удео имају оранице и баште (81%), док овај удео у укупно расположивом пољопривредном земљишту износи 42,22%. Ратарство, повртарство, воћарство и виноградарство представљају најистакнутије и најпродуктивније гране пољопривреде на територији Града. Структура укупног расположивог земљишта пољопривредних газдинстава и коришћеног пољопривредног земљишта приказана је на Слици 10.

Сточни фонд Града Ниша чини 2.924 говеда, 14.478 свиња, 4.180 оваца и 105.215 кокошака и остале живине⁸⁴. Повољни услови за узгој крупне стоке налазе се у долинама, док су брдско-планинска подручја погодна за развој овчарства и козарства. Остали видови сточарства (свиње, живина, говеда) заступљени су у мањем обиму⁸⁵. Услед негативних промена у пољопривреди и сточарству до којих је дошло у протеклом периоду (пад куповне моћи, смањење домаћег и губитак иностраног тржишта), породична газдинства су остала релативно неразвијена, недовољно тржишно оријентисана, са традиционалним технологијама и маргиналним економским значајем⁸⁶.

На територији Града Ниша постоји 7.113 пољопривредних газдинстава⁸⁷, што је значајан број с обзиром на висок удео становништва које живи у градским насељима. Ипак, дошло је до смањења у односу на резултате Пописа пољопривреде из 2012. године, када је број пољопривредних газдинстава износио 8.367. Специфичност Ниша, али и региона коме Град припада, јесте да је проценат пољопривредних газдинстава са више од 10 ha мали и износи свега 0,5% (44 газдинства)⁸⁸. Просечна површина земљишта је око 3,2 ha, што је знатно мање у поређењу са 4,3 ha у региону и 6,1 ha у Србији⁸⁹. Просечна површина коришћеног пољопривредног земљишта је свега 1,56 ha на једно домаћинство, што је три и по пута мање од републичког просека⁹⁰. Постоји велики број издвојених парцела коришћеног пољопривредног земљишта на једно газдинство, а просечан број парцела на једно газдинство је 7-9⁹¹. Оваква власничка структура одређује и врсту пољопривреде, при чему је велики број нетржишних домаћинстава, усмерених ка производњи за сопствене потребе.

Само мали број индивидуалних пољопривредника у Граду Нишу је регистровао своја пољопривредна газдинства и тај број се у последњој деценији смањује (средња годишња вредност опала је са 179 индивидуалних пољопривредника у 2015. години на 67 у 2021. години)⁹². Ова домаћинства се сматрају тржишним газдинствима, домаћинствима са тржишним вишковима и домаћинствима у којима је пољопривреда претежна делатност те самим тим представљају значајан потенцијал за развој пољопривреде⁹³.

⁸¹ РЗС. (2013). Попис пољопривреде 2012 – Пољопривреда у Републици Србији.

⁸² Статистички годишњак града Ниша, 2019.

⁸³ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁸⁴ РЗС. (2019). Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018

⁸⁵ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁸⁶ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁸⁷ РЗС. (2019). Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

⁸⁸ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁸⁹ РЗС. (2019). Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

⁹⁰ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁹¹ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁹² Град Ниш и Канцеларија за локални економски развој. (2022). Статистички билтен града Ниша, 2021.

⁹³ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

Површина пољопривредног земљишта у државној својини која је, на основу уговора, дата у закуп, износи свега 142,98 ha⁹⁴. С обзиром на то да површина државног пољопривредног земљишта које се може дати у закуп износи око 3.200 ha⁹⁵, оно представља значајан неискоришћени ресурс. То земљиште је потенцијални извор прихода за локалну самоуправу, али се може користити и као важан инструмент подршке локалним пољопривредницима у повећању и специјализацији њихове производње.

Из перспективе заинтересованих страна, главне предности градских служби које раде у области пољопривреде обухватају искусан, високостручан кадар, као и добар увид који произилази из рада на терену. Према њиховом мишљењу, а у складу са ограниченим земљишним ресурсима, пољопривреда треба да буде усмерена ка висококвалитетним производима високе вредности заступљеним на мањим површинама, као и ка преради пољопривредних производа као додатој вредности⁹⁶. Производња воћа и поврћа има посебно позитивне трендове у Нишу.

Потенцијал за развој пољопривреде се огледа и у позитивном тренду недељних миграција ка приградским насељима и активним селима у равничарским и брдским пределима. Ове недељне мигранте углавном чини незапослено градско становништво које приходе остварује активностима на својим имањима у приградским насељима и активним селима⁹⁷. Имајући у виду да наведена насеља пружају могућности за неке пољопривредне делатности и развој малог и средњег предузетништва, овај потенцијал би могао да се искористи, како за смањење незапослености, тако и за оживљавање руралних подручја Града Ниша.

Недостаци и изазови. Уситњеност пољопривредних газдинстава, као и мала површина коришћеног пољопривредног земљишта, представљају изазове за развој пољопривредне производње. Присутан је екстензивни вид пољопривредне производње, односно велик број домаћинстава која су усмерена на производњу само за сопствене потребе. Поред тога, сложени имовинско-правни односи на земљишту представљају специфичан изазов у поступцима комасације, конверзије и реституције земљишта.

Заинтересоване стране су као једну од кључних слабости препознале недовољно ангажовање ка даљем унапређењу пољопривреде, што доводи до ограниченог коришћења пољопривреде за укупан рурални развој. Слабо наводњавање представља препреку за даљи развој. Такође, спонтано ширење грађевинског земљишта угрожава околно пољопривредно земљиште високе бонитетне класе. Када је у питању органска пољопривреда, интересовање пољопривредника је слабо због високих трошкова сертификације, малог поврата улагања и неразвијеног тржишта органских производа.

За значајнију улогу пољопривреде у развоју локалне самоуправе велик изазов представљају људски ресурси. Институционални механизми треба да обезбеде услове за бољу међуресорну сарадњу и већу аутономију у раду запослених који се баве питањима организације и управљања пољопривредом на локалном нивоу.

Локална настојања и иницијативе. Имајући у виду уситњеност пољопривредног земљишта којим располажу газдинства, Град Ниш је до сада извршио комасацију око 8.000 ha земљишта, а урађени су и програми комасације за управљање преосталим фазама којима је обухваћено 2.450 ha⁹⁸. Комасација је резултирала просечним повећањем парцела за око три пута, а

⁹⁴ Програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини на територији Града Ниша за 2022. годину.

⁹⁵ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁹⁶ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

⁹⁷ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

⁹⁸ Градска управа за имовину и одрживи развој – Одсек за пољопривреду и рурални развој, 2023.

групписањем поседа настале су веће парцеле од преко 0,4 ха. Такође, иницијативе за примену наводњавања су бројне. Систематски се ради на подршци пољопривредницима у увођењу ове важне агротехничке мере, као што су изградња акумулација или електрификација њива.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Распрострањеност умерене/озбиљне и озбиљне несигурности хране код одраслог становништва у Републици Србији постепено расте (умерена/озбиљна са 11,4 у 2015. на 14,1 у 2020. години, озбиљна са 1,7 у 2015. на 3,8 у 2020. години)⁹⁹. Боље управљање пољопривредним земљиштем, побољшање услова за продуктивну пољопривреду и промовисање праксе одрживе пољопривреде на нивоу локалних самоуправа могу помоћи у превазилажењу проблема у вези са храном и повећању адекватне исхране међу одраслом популацијом.

⁹⁹ <https://sdg.indikatori.rs/en-us//area/zero-hunger/?subarea=SDGUN020102&indicator=02010201IND01>

ЦОР 3: ДОБРО ЗДРАВЉЕ

Обезбедити здрав живот и промовисати добробит за све људе свих генерација

Показатељ 3.6.1. Стопа смртности услед повреда у друмском саобраћају

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.8. (ОПУР -08)

Кроз Град Ниш пролазе важни европски путеви, Е75 и Е80. Главни правац повезује Београд са северним ободом Ниша, одакле се рачва на југ дуж Јужне Мораве и Вардара (Е75 – М1) и на исток дуж Нишаве (Е80). Поред државних путева I и II реда, на територији Ниша постоји и мрежа општинских путева у дужини од око 1.328 km, која обухвата све локалне путеве на административном подручју Града¹⁰⁰.

Просечна старост возила је веома велика, а због лошег животног стандарда има тенденцију раста. Оваква ситуација узрокује честе техничке кварове на возилима, што затим резултира смањењем безбедности саобраћаја. У циљу координације питања безбедности саобраћаја на путевима, Град Ниш је 2009. године формирао Савет за безбедност саобраћаја. Уз подршку овог савета, у 2018. години израђена је и усвојена Стратегија безбедности саобраћаја на путевима Града Ниша за период од 2017. до 2021. године са Акционим планом. Доношењем Стратегије, Град је направио први корак ка успостављању система безбедности саобраћаја који би на професионалан, плански, организован, ефикасан, квалитетан и дугорочан начин управљао безбедношћу саобраћаја¹⁰¹. Град је, такође, иницирао израду нове стратегије за период од 2023. до 2027. године, која је тренутно у припреми.

¹⁰⁰ Јавно предузеће Дирекција за изградњу Града Ниша, 2023.

¹⁰¹ Стратегија безбедности саобраћаја на путевима града Ниша за период од 2017. до 2021. године.

Преглед. У 2022. години, на територији Града Ниша су се догодиле укупно 922 саобраћајне незгоде. Од тог броја, 392 незгоде су биле са повређенима и 524 незгоде са материјалном штетом¹⁰². Што се тиче стопе смртности од повреда у саобраћају, у 2022. години у саобраћајним незгодама је било осам погинулих, док је укупан број повређених лица у саобраћајним незгодама у 2022. години износио 533¹⁰³. Стопа смртности услед повреда у саобраћају у Нишу износила је 3.2. (Слика 11).

Погинули

8

Стопа смртности

3.2

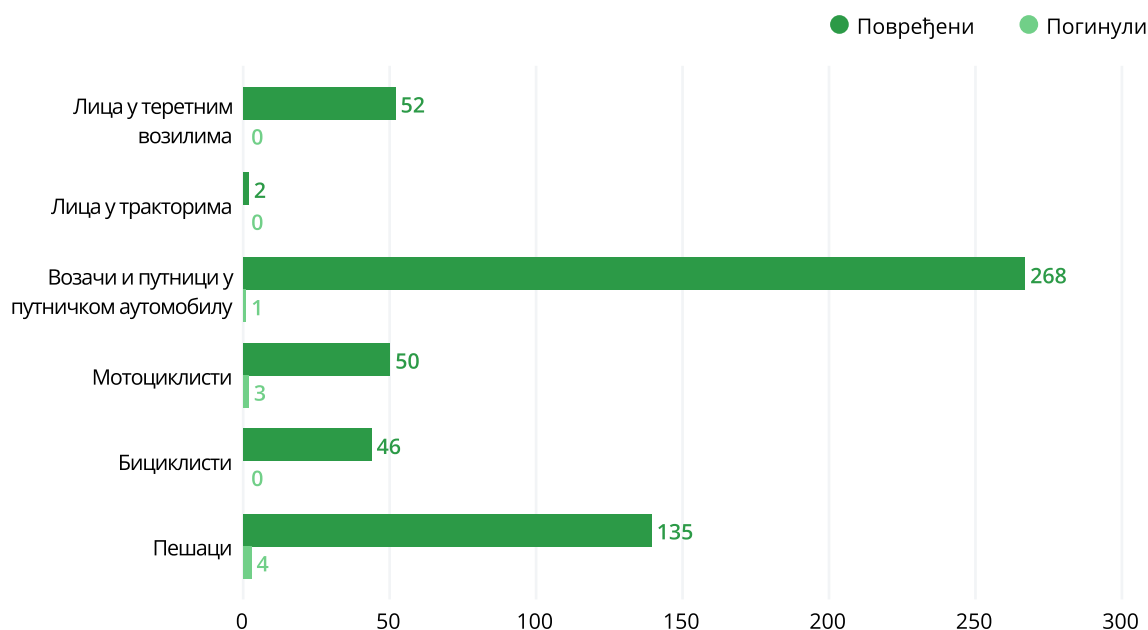
Број становника

249,501

Слика 11. Број погинулих и стопа смртности услед повреда у саобраћају у Граду Нишу

Извор: Стратегија безбедности саобраћаја на путевима града Ниша за период од 2023. до 2027. године (у припреми)

Пешаци су посебно осетљива група у саобраћајном систему Града Ниша. У 2022. години погинула су четири пешака, што је чинило 50% погинулих у саобраћајним незгодама, док је број повређених пешака био 135, што је чинило 25% од укупног броја повређених у саобраћајним незгодама¹⁰⁴. Остали учесници који су у 2022. години у овим незгодама погинули су троје мотоциклиста и једно лице у путничком возилу, док је највећи број повређених у категорији лица у путничким возилима – и возачи и путници (Слика 12).

Слика 12. Структура учесника у саобраћајним незгодама (повређени и погинули) на територији Града Ниша у 2022. години

Извор: Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш

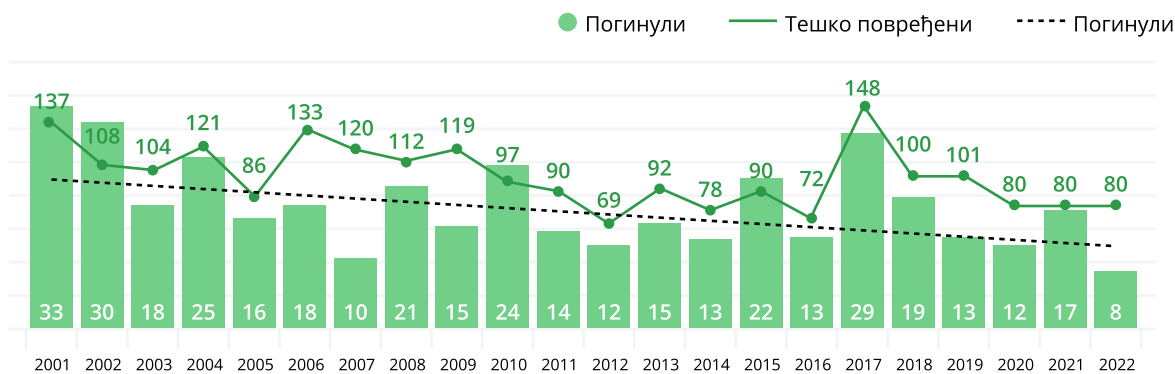
Број погинулих и тешко повређених у саобраћајним незгодама у Граду Нишу током дужег периода приказан је на Сlici 13. Евидентно је да број повређених у саобраћајним

¹⁰² <https://data.gov.rs/sr/datasets/podatsi-o-saobratshajnim-nezgodama-po-politsijskim-uprava-ma-i-opshtinama>

¹⁰³ Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.

¹⁰⁴ Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.

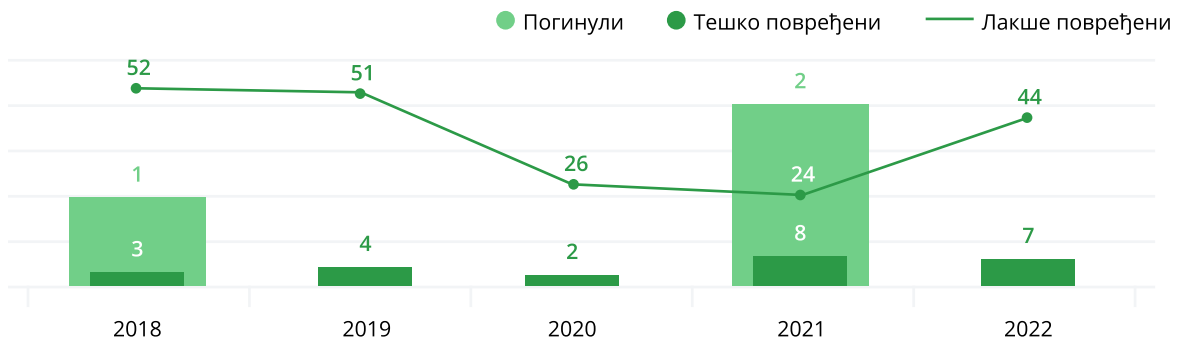
незгодама у периоду 2001-2022 значајно варира, али да генерално има опадајући тренд. И број тешко повређених лица у истом периоду веома осцилира, али се не уочава јасан тренд опадања. У протекле три године примећује се, међутим, константан број тешко повређених у саобраћајним незгодама, који износи 80.

Слика 13. Број погинулих и тешко повређених у саобраћајним незгодама на територији Града Ниша у периоду 2001-2022

Извор: Стратегија безбедности саобраћаја на путевима града Ниша за период од 2023. до 2027. године (у припреми)

Број погинуле и повређене деце у саобраћајним незгодама у периоду 2018-2022 приказан је на Слици 14. Број повређене деце годишње варира, као и број деце која су била теже и лакше повређена. Ови подаци указују на неопходност унапређења безбедности саобраћаја како би се стабилизовао и смањио број незгода, а посебно како би се број погинуле деце свео на нулу.

Слика 14. Расподела броја погинуле и повређене деце у саобраћајним незгодама на територији Града Ниша у периоду 2018-2022

Извор: Стратегија безбедности саобраћаја на путевима града Ниша за период од 2023. до 2027. године (у припреми)

Јавни пондерисани ризик (ЈПР) страдања учесника у саобраћају са смртним исходом на територији Града Ниша износи 90 настрадалих на 10.000 становника, док ЈПР страдања учесника у саобраћају износи 274 повређена лица на 10.000 регистрованих моторних возила¹⁰⁵. У поређењу са другим локалним самоуправама у Србији, Град Ниш спада у групу оних са ниском вредношћу ризика. Према вредности ЈПР од повређивања становништва у друмском саобраћају (погинули, тешко повређени и лако повређени) током 2022. године, Град Ниш је био на 27. месту од 161 анализирне локалне самоуправе и градске општине у Републици Србији¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Савет за безбедност саобраћаја Града Ниша, 2023.

¹⁰⁶ Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.

Помаци у погледу безбедности саобраћаја су присутни, посебно када је у питању употреба појасева на предњем седишту у чему Град Ниш постиже најбоље резултате у целој земљи, као и када је у питању понашање деце-пешака, где показатељ има веома високу вредност¹⁰⁷. Повећање безбедности саобраћаја на територији Града, према мишљењу заинтересованих страна, може се приписати и континуираним напорима градских институција на уређењу саобраћајног система и унапређењу квалитета путне инфраструктуре, као и ширим законским овлашћењима која омогућавају предузимање мера у овој области.

Недостаци и изазови. У Граду Нишу још увек није успостављен свеукупан позитиван тренд смањења броја и исхода саобраћајних незгода. Варијације у броју тешко повређених, као и тешко и лако повређене деце у саобраћајним незгодама, праћене великим бројем погинулих и повређених пешака, указују на потребу спровођења додатних мера и активности у циљу ограничавања најтежих исхода.

Кључни проблеми безбедности саобраћаја који су идентификовани на територији локалне самоуправе Ниш су: коришћење мобилног телефона у току вожње, некоришћење сигурносних појасева на задњем седишту (вредност показатеља је испод републичког просека), некоришћење дечијих безбедносних система и небезбедно понашање пешака (изузимајући децу)¹⁰⁸. Поред тога, велики проблем у саобраћајној мрежи Града Ниша представља неразвијена инфраструктура за одрживу мобилност, посебно бициклическе стазе.

Како би се смањио број погинулих и тешко повређених у саобраћајним незгодама, неопходно је унапредити путну инфраструктуру, посебно санирати критичне тачке. Када је у питању унапређење безбедности деце у саобраћају, потребно је наставити рад на едукацији одраслих како би их се подстакло да заштите децу у саобраћају. Требало би спровести нове мере које би резултирале успостављањем и одржавањем тренда „0 погинуле деце“. Све ово захтева јачање кадрова који раде у области техничког регулисања и безбедности саобраћаја и у саобраћајној полицији, уз могућност обуке и едукације како би дошло до размене знања и искуства.

Локална настојања и иницијативе. Град Ниш и Савет за безбедност саобраћаја спровели су одређене активности на унапређењу безбедности саобраћаја, посебно безбедности деце и пешака. Од 2019. године сваке године се реализује активност поделе аутоседишта за децу, уз обуку о коришћењу дечијих аутоседишта у возилима. До сада је подељено 1.200 седишта. На више локација у граду, на фреквентним брзим саобраћајницама где су уочени неадекватни пешачки прелазни, постављене су заштитне пешачке ограде. У 2021. години уведен је систем видео надзора који врши аутоматско препознавање регистарских ознака возила како би се смањио број саобраћајних прекршаја и прекорачења брзине, као и број непрописно паркираних возила која ометају саобраћај.

Европска инвестициона банка, кредитна филијала ЕУ, потписала је уговор о сарадњи са Градом Нишом за финансирање израде Плана одрживе урбане мобилности (ПОУМ) који ће Граду обезбедити доношење инвестиционих одлука у области саобраћаја заснованих на информацијама. ПОУМ се тренутно израђује тако да представља један од резултата „Пројекта урбане мобилности и регенерације железничког коридора у Нишу“¹⁰⁹ који обухвата: унапређење повезаности, одржив саобраћај и регенерацију постојећег железничког

¹⁰⁷ Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.

¹⁰⁸ Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.

¹⁰⁹ Помоћ у припреми пружа се у оквиру Иницијативе за финансирање урбаних пројеката и помоћи ће Граду Нишу да процени своје потребе и могућности, као и да обезбеди приоритизацију инвестиција у мобилност и сродни развој.

коридора као осе јавног превоза¹¹⁰. ПОУМ почива на свеобухватној оцени стања саобраћаја и развојног контекста у Нишу, на основу чега се дефинишу јасне мере за задовољавање потреба мобилности грађана и привреде за период од 15 година¹¹¹. Очекује се да ће мере ПОУМ имати значајан позитиван утицај на остварење циљева одрживе мобилности.

Веа са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се прати и на националном нивоу. Према доступним подацима за последњих осам година, вредности стопе смртности од повреда у саобраћају у Србији крећу се од 6,71 у 2017. до 5,4 у 2022. години¹¹². Град Ниш је имао знатно нижу стопу смртности у 2022. години у односу на остатак Србије, доприносећи тако укупном остваривању ЦОР 3 на националном нивоу.

Показатељ 3.9.1. Стопа смртности која се приписује загађењу ваздуха у домаћинству и загађењу амбијенталног ваздуха

Град Ниш има веома лош квалитет ваздуха, посебно зими током грејне сезоне. Из аспекта квалитета ваздуха и изложености становништва загађењу ваздуха, најугроженије подручје је Градска општина Медијана¹¹³. Медијана има највећи број становника и изузетно велику густину насељености, те стога представља подручје где је највећи део становништва изложен повећаном загађењу ваздуха¹¹⁴. Анализу концентрације загађујућих материја Градске општине Медијана извршио је Институт за јавно здравље Ниш на мерном месту у оквиру Института. У периоду 2011-2019 процењена изложеност становништва PM10 износила је 4,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, док је процењена изложеност становништва PM2.5 у периоду 2013-2019 износила 6,61 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Институт за јавно здравље Ниш истиче изузетну штету чак и краткотрајног излагања честицама PM2.5 када је њихова концентрација изнад препоручених годишњих (10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$), односно дневних вредности (24 $\mu\text{g}/\text{m}^3$)¹¹⁵.

На територији Града Ниша постоје три аутоматске станице за праћење параметара квалитета ваздуха које су 2011. године постављене на три стална мерна места¹¹⁶. Њима управља Агенција за заштиту животне средине (АЗЖС), као орган у саставу Министарства заштите животне средине, са својством правног лица. Два од ова три уређаја стационарна су у Градској општини Медијана. Иако су подаци прелиминарни и накнадно се верификују (верификација се врши на годишњем нивоу), они су у сваком тренутку доступни јавности путем интернета на веб адреси: <http://www.amskv.sepa.gov.rs/pregledpodatakazbirni.php>. Процену квалитета ваздуха АЗЖС врши на основу података добијених годишњим мониторингом.

У Републици Србији обавеза је сваког правног лица које загађује ваздух да измери емисију и пријави је на унапред утврђеним обрасцима јединици локалне самоуправе. То подразумева уношење података о емисији загађујућих материја у животну средину у Локални регистар извора загађивања. Пријављени подаци за Град Ниш су јавно доступни на веб адреси: <http://www.lriz.ni.rs:8088/>, а достављају се и за потребе уношења у Национални регистар извора загађивања.

¹¹⁰ <https://upfi-med.eib.org/en/projects/project-for-urban-mobility-and-railway-corridor-regeneration-in-nis/>

¹¹¹ Project Preparation Technical Assistance for Urban Mobility and Railway Corridor Regeneration in Niš (Serbia), Reference Number: AA-010463-001, November 2023.

¹¹² <https://sdg.indikatori.rs/en-US/area/good-health-and-well-being?subarea=SDGUN030601&indicator=030601IND01>

¹¹³ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

¹¹⁴ Највећи број становника Града Ниша живи у Градској општини Медијана (83.113 лица, односно 33,31% становништва), иако је она територијално најмања од свих градских општина (10,70 km^2 , тј. заузима само 1,79% територије Града). Последично томе, Медијана има изузетно високу густину насељености од 7.768 становника на један ha , што је знатно више у односу на остатак територије Града (418 st/ha).

¹¹⁵ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

¹¹⁶ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

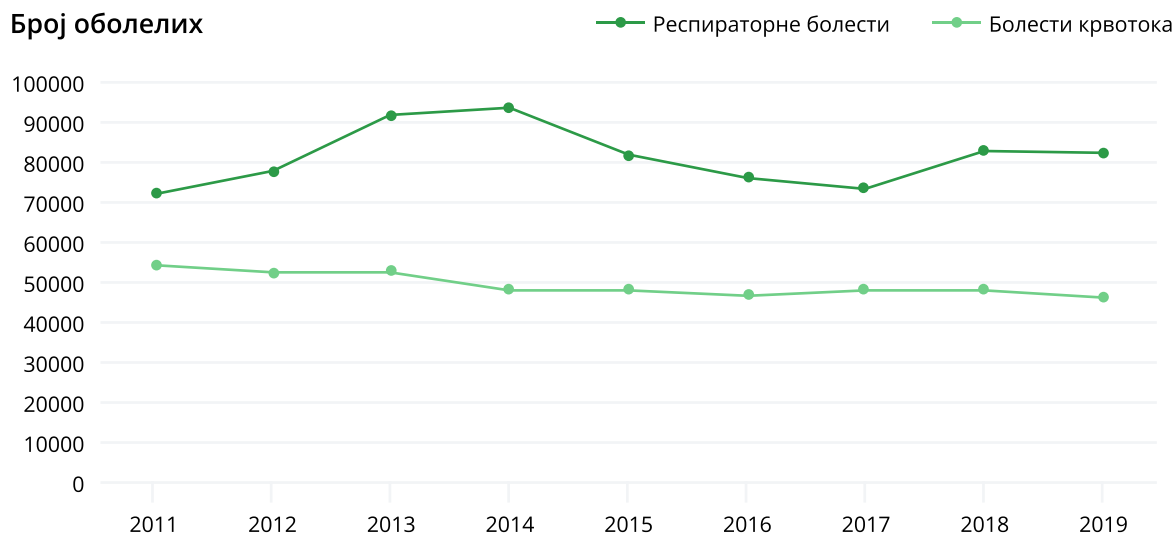
Преглед. Угрожене групе становништва које су највише погођене загађењем амбијенталног ваздуха су деца предшколског узраста, деца школског узраста, хронични болесници, труднице и стари. Такође, због погоршања квалитета амбијенталног ваздуха, угрожене категорије становништва су у већем ризику од оболевања од болести COVID-19¹¹⁷.

Здравствени ефекти загађујућих честица у ваздуху повезани су са респираторним и кардиоваскуларним обољењима и туморима, док дуготрајна изложеност може изазвати смрт од ових болести¹¹⁸. У оквиру Анализе здравственог стања становништва, Институт за јавно здравље Ниш редовно анализира податке о оболевању и смртности и ове резултате објављује на сајту¹¹⁹. Доступни подаци о трендовима болести приказани су графички на сликама које следе. Тенденције обољења респираторних органа и болести крвотока, забележене у амбулантима опште медицине Града Ниша за период 2011-2019, приказане су на сликама 15 и 16¹²⁰. Кретање стопа смртности од респираторних болести, болести крвотока и тумора за период 2011-2018 приказано је на сликама 17 и 18.

Годишњи трендови смртности од респираторних болести показују изванредан пораст броја оболелих, али уз релативно константну вредност учешћа ових болести у укупној смртности становништва која износи око 30%. Болести крвотока су у опадању, како по броју оболелих, тако и по учешћу болести у смртности становништва (22,56% у 2011. години и 15,5% у 2019. години).

И смртност од респираторних болести и укупна смртност становништва се повећавају. На територији Града Ниша је очигледан сталан пораст вредности годишње стопе морталитета од респираторних болести (са 0,45 у 2011. на 0,55 у 2018. години). Са друге стране, годишње стопе смртности на 1.000 становника су релативно уједначене за болести крвотока и туморске болести и крећу се у одређеном интервалу (болести крвотока 5,04-5,78; туморске болести 2,9-3,26).

Број оболелих

Слика 15. Број оболелих од респираторних болести и болести крвотока.

Извор: План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020

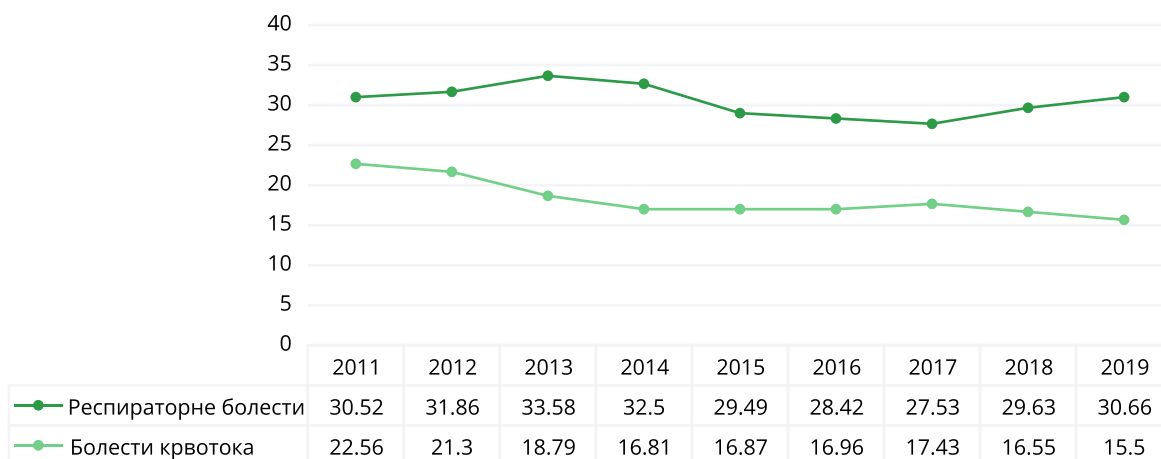
¹¹⁷ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

¹¹⁸ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

¹¹⁹ <https://izjz-nis.org.rs/publikacije/publikacije.html>

¹²⁰ Зебележено у амбулантима опште медицине Града Ниша.

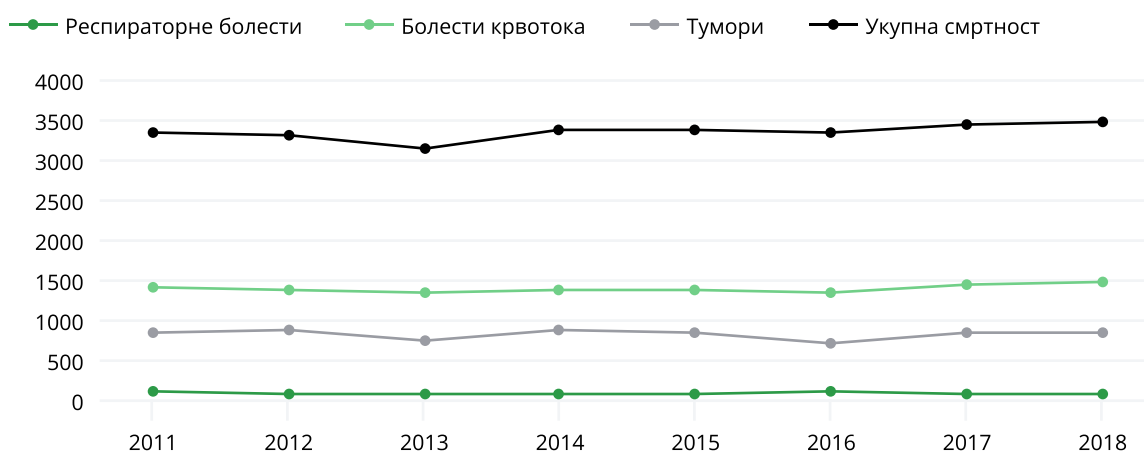
% од укупног броја умрлих

Слика 16. Процент смртности од болести респираторних органа и болести крвотока у укупној смртности

Извор: План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020

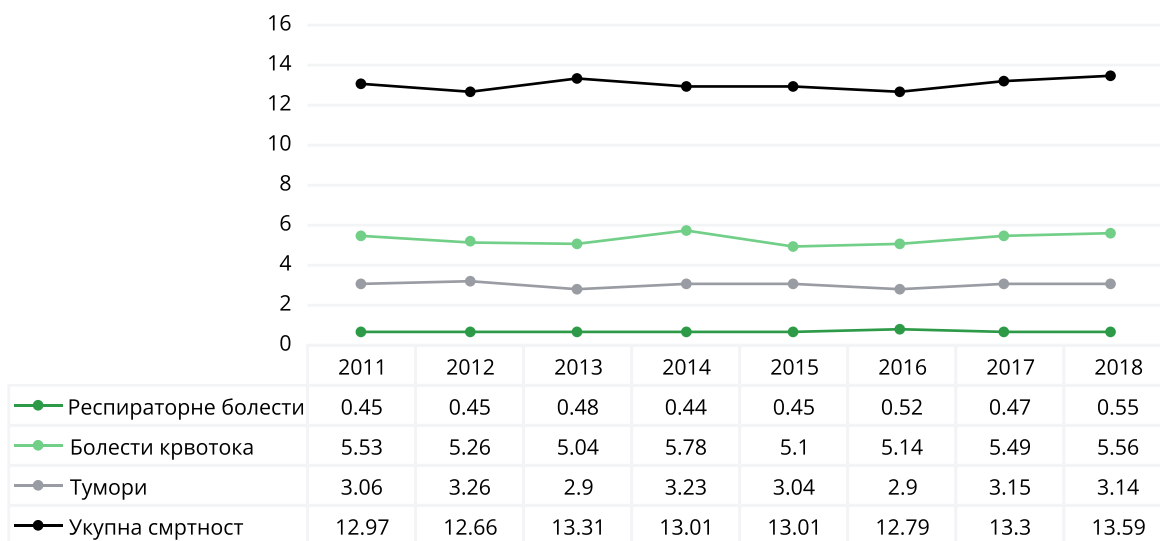
Број смртних случајева

Слика 17. Број смрти од респираторних болести, болести крвотока и тумора

Извор: План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020

Стопа смртности на 1000 становника

Слика 18. Стопе смртности од респираторних болести, болести крвотока и тумора

Извор: План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020

Недостаци и изазови. У циљу достизања дефинисаних стандарда квалитета ваздуха за загађиваче који имају потврђен штетан утицај на здравље становништва, Град Ниш треба да уложи додатне напоре на решавању неколико кључних питања. На првом месту налази се Локални регистар извора загађивања за Град Ниш, који је покренут 2010. године, али који је непотпун јер није био у функцији у периоду 2013-2019. У том смислу, нема довољно података за процену извора загађивања и мапирање загађивања¹²¹. У циљу редовног ажурирања Плана квалитета ваздуха и омогућавања адекватних поступака и мера, неопходно је континуирано праћење квалитета ваздуха и обезбеђивање квалитета података у Локалном регистру извора загађивања.

Други велики изазов односи се на индивидуална ложишта у домаћинствима која и даље углавном користе чврста фосилна горива. Она стога представљају највећи извор загађења ваздуха на територији Града Ниша, као и један од највећих изазова за постизање адекватног квалитета ваздуха и здраве животне средине. Генерално, ниска еколошка свест становништва са индивидуалним ложиштима, као и недостатак стручног знања оних који обављају уградњу и одржавање система који емитују гасове са ефектом стаклене баште, представљају изазове које су препознале заинтересоване стране. Недостатак радне снаге и лоша међуресорна сарадња доприносе, такође, недовољној контроли загађивача. У циљу унапређења знања и размене искустава, заинтересоване стране указују на потребу едукације грађана и стручњака о гасовима са ефектом стаклене баште, као и едукације запослених који се баве квалитетом ваздуха.

Град Ниш се суочава са изазовима озелењавања урбаног подручја. Већина паркова формирана је у периоду 1920-1940, када је број становника Ниша био десет пута мањи. Не формирају се нови паркови, а постојеће унутарблоковско зеленило често се претвара у грађевинско земљиште. Као последица, данас је сваком становнику обезбеђено свега 1,2 м² зелене површине, што је недовољно с обзиром на дефинисане норме од 20-40 м² зелених површина на једног становника у урбаном подручју и 9-13 м² на једног становника у стамбеној зони¹²². Поред тога што зеленило спречава подизање и ширење суспендованих честица,

¹²¹ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.¹²² План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

зелене парковске површине омогућавају и рекреацију и на тај начин доприносе укупном побољшању здравља градског становништва. Из тог разлога, неопходно је спровести мере које ће ојачати активности на озелењавању у урбаном подручју.

Локална настојања и иницијативе. Доступност података о квалитету ваздуха које пружа АЗЖС омогућава грађанима Ниша да буду информисани о тренутном стању ваздуха на сваких сат времена. Индекс квалитета ваздуха се израчунава помоћу софтвера, а подаци се приказују различитим бојама на мапи аутоматских станица. У складу са овим информацијама становници могу планирати своје дневне активности у зависности од степена загађења.

Град Ниш је 2020. године донео први план квалитета ваздуха чије мере треба да спроводи локална самоуправа. У последњих 20 година реализоване су бројне активности, посебно у области енергетике¹²³, а заинтересоване стране потврђују да се на терену врши контрола употребе гасова са ефектом стаклене баште.

У складу са принципима заштите животне средине, Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш је 2003. године прешло на коришћење природног гаса као главног енергента у својим топлотним изворима. У систему ЈКП „Градска топлана“ Ниш данас све три велике топлане, као највећи извори топлоте¹²⁴, користе гас као главни енергент, као и шест од 15 мањих котларница¹²⁵. Такође, у сарадњи са Градом, ЈКП „Градска топлана“ Ниш континуирано ради на гашењу локалних котларница у јавним установама које као енергент користе лож-уље, угаљ и мазут и на њиховом прикључењу на дистрибутивни систем „Топлане“. За котларнице које и даље као енергент користе мазут и лож-уље, предвиђен је прелазак на природни гас/биомасу, за шта је ЈКП „Градска топлана“ Ниш припремило пројекте¹²⁶. ЈКП „Градска топлана“ Ниш сарађује са Градом и на проширењу мреже у деловима стамбених зона, чиме ће се искључити индивидуална ложишта која као енергент користе угаљ, мазут или електричну енергију.

Поред изнетог, у сарадњи са предузећем „Југоросгаз“ АД Ниш, Град је развио дистрибутивну мрежу за снабдевање привреде и домаћинства природним гасом. Извршено је постављање термосоларног постројења на крову предшколске установе. Покренуте су активности на реализацији програма побољшања енергетске ефикасности стамбених зграда, као и на стимулисању домаћинства са индивидуалним ложиштима да пређу на друге изворе топлотне енергије. Све ове активности доприносе смањењу емисије PM2.5 и PM10 честица и потврђују одлучност Града да побољша квалитет ваздуха.

Веза са ДНИ и националним нивоом. ДНИ промовише успостављање локалних саветодавних тела – здравствених савета у локалној самоуправи, као једног од механизма локализације ЦОР 3 у вези са планирањем јавног здравља. Њихова неактивност је у ДНИ, међутим, наведена као један од главних изазова. Из тог разлога, Стална конференција градова и општина, у партнерству са Министарством здравља и мрежом завода за јавно здравље, подржава израду планова јавног здравља и гради капацитете запослених у локалним здравственим саветима у Србији. Град Ниш до сада није израдио такав план који би требало да се бави и питањем смртности услед загађења амбијенталног ваздуха.

¹²³ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

¹²⁴ Топлане „Криви Вир“, „Југ“ и „Мајаковски“.

¹²⁵ Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш.

¹²⁶ Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш.

ЦОР 4: КВАЛИТЕТНО ОБРАЗОВАЊЕ

Обезбедити инклузивно, праведно и квалитетно образовање и промовисати могућност целоживотног учења за све

Показатељ 4.1.2. Стопа завршавања (први циклус основног образовања, други циклус основног образовања, средње образовање)

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.3. (ОПУР -11)

Образовни систем Републике Србије обухвата два нивоа образовања: основно образовање (осмогодишње школовање које се завршава са 15 година) и средње образовање (трогодишње или четворогодишње школовање које се завршава са 19 година). Основно образовање се стиче у основним школама у оквиру два циклуса: први циклус од 1. до 4. разреда и други циклус од 5. до 8. разреда¹²⁷. Ово образовање се сматра елементарним образовањем и обавезно је. Средње образовање се односи на средње школе и оно је добровољно. У школској 2019/2020 години у средње стручне школе уведено је и дуално образовање, са фокусом на актуелне захтеве тржишта рада. Циљ дуалног образовања је да се у предузећима оствари што више сати учења кроз рад, како би ученици стекли практична знања и вештине у стварном радном окружењу. У Србији је у употреби Јединствени информациони систем просвете, где се отворени подаци из области образовања објављују на званичном сајту Министарства просвете¹²⁸.

¹²⁷ Подаци о образовању према старосним групама – деца/млади 13-15, 17-19 и 21-23 година нису доступни, али делимични подаци о стопи завршетка првог и другог циклуса основног образовања, као и средњег образовања су доступни из различитих извора.

¹²⁸ <https://opendata.mpn.gov.rs/>. Овај систем представља основ за модернизацију управљања и одлучивања заснованог на информацијама, са општим циљем обезбеђивања квалитетног и ефикасног система образовања и васпитања.

Као јединица локалне самоуправе, Град Ниш донео је Одлуку о мрежи основних школа на територији Града Ниша, чиме је обезбеђена доступност образовања за све. Постоје 34 државне основне школе намењене свој деци у оквиру свих градских општина¹²⁹. Средње образовање се одвија у 18 државних установа и једној приватној средњој школи. Државне школе обухватају четири гимназије, 13 стручних школа и уметничку школу. Такође, постоји и једна школа за комбиновано основно и средње музичко образовање. Инклузивно образовање представља стратешки приступ образовању деце са сметњама у развоју. Када је то у најбољем интересу ученика, ученици са сметњама у развоју добијају, по правилу, образовање и васпитање у редовним школама, заједно са осталим ђацима. У две специјалне школе основно и средње образовање се пружа само деци са сметњама у развоју.

Преглед. Ниш одликују веома високе стопе завршетка укупног основног образовања које обухвата оба циклуса образовања¹³⁰. Као што је приказано на Слици 19 за период од осам година, више од 95% ученика завршава основну школу¹³¹. У стопи завршавања ученика и ученица нема значајних одступања. Вредности преко 100% указују да је број ученика који су завршили осми разред већи од процењеног броја деце у тој старосној групи (14/15 година). То је резултат миграција, кашњења неких ђака у завршетку школе, статистичких маргина итд. Удео ученика који су 2022. године завршили други циклус основног образовања (14/15 година), односно 8. разред, износио је 98,1%. Када се посматрају подаци само о првом циклусу основног образовања (10/11 година), процењује се да је удео ученика који су завршили 4. разред у 2022. години износио 99,45%¹³².

Стопа завршавања средњег образовања је такође висока, иако не постоји њено статистичко праћење. Међутим, статистички подаци о стопама напуштања школе доступни су за средње образовање¹³³. Они дају добар увид у завршетак средњег образовања и приказани су на Слици 20. Може се констатовати да су вредности осипања прилично уједначене код мушке и женске популације, док укупне стопе напуштања износе око 1%. Овако ниске вредности потврђују висок ниво завршеног средњег образовања (око 99%).

Што се тиче дуалног образовања, њега у Граду Нишу промовише и спроводи Регионална привредна комора Ниш. Захваљујући доброј сарадњи предузетника, школа и институција, Комора из године у годину остварује све боље резултате¹³⁴. Иако се број ученика у дуалном моделу образовања повећава, то је мали проценат у односу на укупан број ученика који похађају школу. Када је реч о полној структури ученика, у укупном броју ученика који се образују по дуалном моделу образовања преовлађују дечаци.

Високе стопе завршавања потврђују податке о степену образовања становништва старијег од 15 година. Подаци разврстани према степену образовања¹³⁵ показују да међу 214.404 становника старости 15 и више година, већина има завршено средње образовање (Слика 21).

Недостаци и изазови. Град Ниш постиже одличне резултате у погледу стопе завршавања образовања, али обезбеђивање оптималне образовне инфраструктуре представља изазов. Урбани раст у појединим деловима града није праћен развојем основних школа као јавних служби. На пример, како су истакле заинтересоване стране, Градска општина Пантелеј

¹²⁹ <https://opendata.mpn.gov.rs/otvoreni-podaci/osnovno-obrazovanje.html>

¹³⁰ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/Home.aspx>. DevInfo база званичних статистичких података намењена је за праћење развоја, планирање и извештавање у Републици Србији.

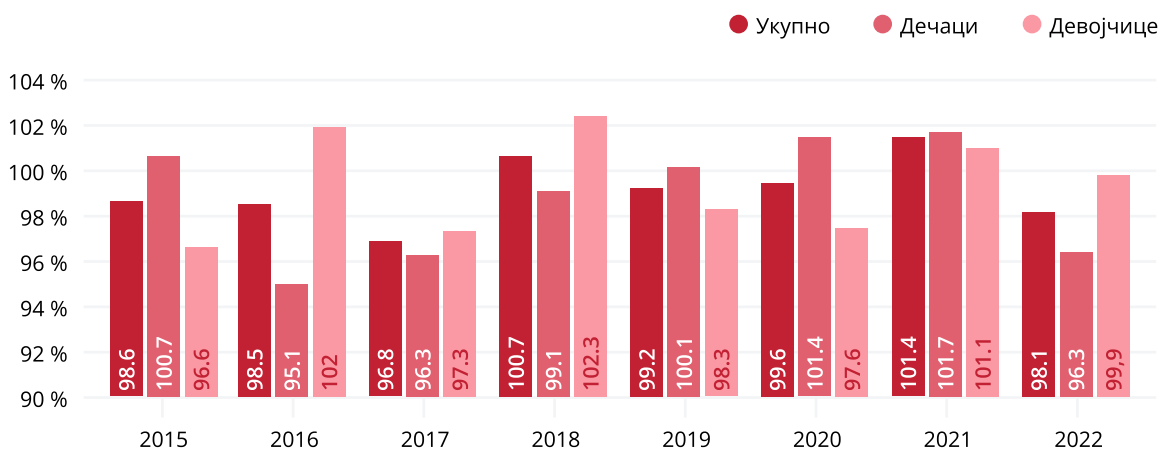
¹³¹ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/Home.aspx>

¹³² сопствено истраживање као илустрација за школску 2021/2022. годину.

¹³³ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/Home.aspx>

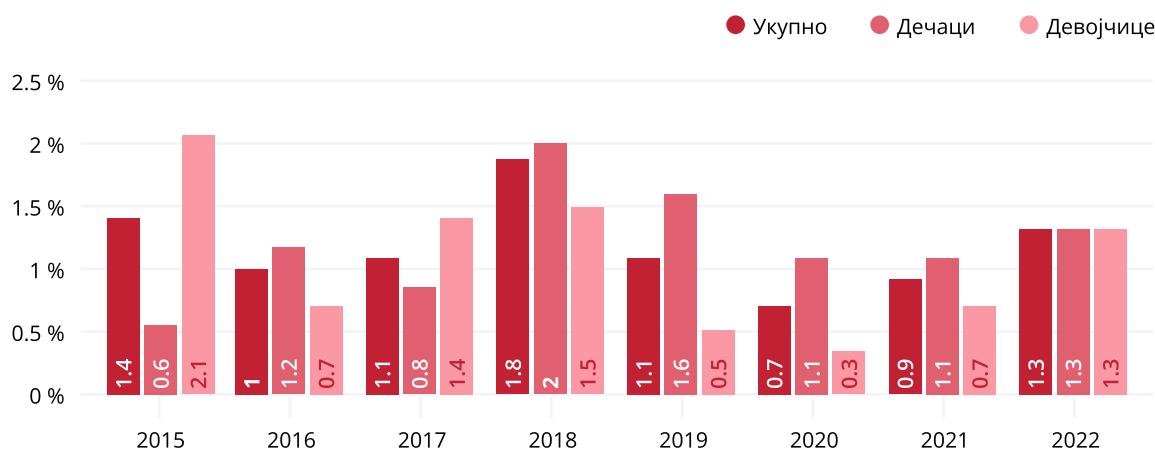
¹³⁴ Регионална привредна комора Ниш, 2024.

¹³⁵ РЗС. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022 – Школска спрема, писменост и компјутерска писменост

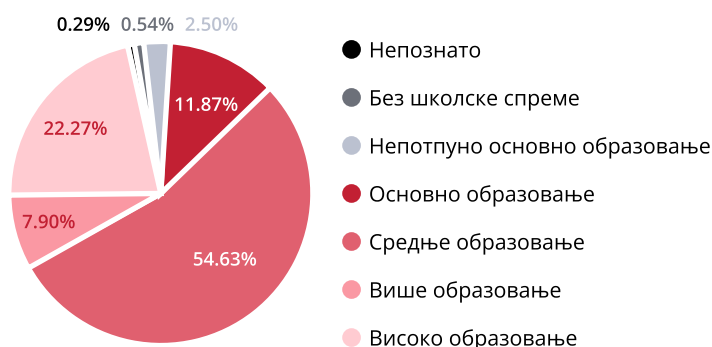
Слика 19. Стопа завршавања другог циклуса основног образовања (осмогодишње школовање) у периоду 2015-2022

Извор: <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/asp/Home.aspx>

Слика 20. Доступни подаци за стопу напуштања у периоду 2015-2022

Извор: <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/asp/Home.aspx>

Слика 21. Школска спрема становништва старости 15 и више година

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова 2022 – Школска спрема, писменост и компјутерска писменост

има велики демографски раст који укључује младе породице са децом. Иако су плански документи предвиђали основне школе на неколико локација у овом делу града, оне још увек нису изграђене.

Локална настојања и иницијативе. Према мишљењу заинтересованих страна, Јединствени информациони систем просвете са отвореним подацима, подржан системом статистичких истраживања, представља предност у процесу којим се постижу високе стопе завршетка образовања. Активним учешћем Регионалне привредне коморе Ниш у посредовању између школа и предузећа, државних и локалних институција, пружа се подршка дуалном образовању. Град је уложио значајан напор у погледу инклузивности формалног образовања за децу са сметњама у развоју, децу избеглице и децу мигранте. Подједнако важно, млади се све више укључују. Невладина омладинска организација „Џедајски покрет“ тренутно ради на развоју и афирмацији неформалног образовања, као и на покретању ЦОР кутка за младе који би требало да подиже свест о ЦОР од раног детињства.

Примери добре праксе. Учитељ ОШ „Десанка Максимовић“ у селу Чокот примењује три занимљиве и лаке технике у настави читања и рачунања: 1) технику „интерактивног читања“ у настави дечака са сметњама у развоју из спектра аутизма, 2) технику карата са именима деце и 3) бројевну полуправу са „скакачем“. Ове технике доприносе активном учешћу, учењу и развоју самопоуздања свих ученика.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се прати на националном нивоу, а стопа завршавања свих нивоа образовања у Србији је веома висока (99,9% за први циклус основног образовања, 99,5% за други циклус основног образовања и 97,7% за средње образовање у 2019. години)¹³⁶. У ДНИ је наглашен значај образовања деце у Србији, јер им оно пружа могућност „да у потпуности остваре свој људски потенцијал, да избегну сиромаштво или изађу из њега, да повећају шансе за социјалну укљученост и квалитетан живот“¹³⁷.

¹³⁶ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/area/quality-education?subarea=SDGUN040102&indicator=04010201IND01>

¹³⁷ Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде за одрживи развој 2030, стр. 40, 2019.

ЦОР 5: РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и девојчице

Показатељ 5.5.1.в. Удео жена у локалним самоуправама

Домен ОПУР: Инклузивно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.2.3. (ОПУР -69)

Према националном регулаторном оквиру, локалне самоуправе имају обавезу да успоставе механизме родне равноправности и да обезбеде учешће жена од најмање 30% у органима власти¹³⁸. Међутим, у политичком и јавном животу Србије жене су недовољно заступљене на локалном нивоу. Према последњим извештајима, само 13,3% жена налази се на позицијама председника општине или градоначелника¹³⁹.

Град Ниш је 2013. године усвојио Европску повељу о родној равноправности на локалном нивоу. Године 2015. усвојен је и Локални акциони план за родну равноправност и имплементацију УН Резолуције 1325 „Жене, мир и сигурност“ на локалном нивоу у Граду Нишу за период 2016-2017, којим се утврђује удео жена у органима власти од 30%. У време израде Акционог плана, овај документ је идентификовао кључне одлике и препреке за учешће жена у локалној политици, као што су мања заступљеност жена у извршним органима, недовољна укљученост жена у доношење одлука на локалном нивоу (посебно жена из руралних подручја), као и недовољна видљивост и активност политичарки у иницијативама за родно осетљиве локалне политике. У складу са тим, Локалним акционим планом дефинисане су следеће мере:

1. Повећање учешћа жена на позицијама извршне власти и у представничким телима, утврђивањем квота за позиције извршне власти и именована лица од најмање 30 % мање заступљеног пола у складу са законом;

¹³⁸ Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде за одрживи развој 2030

¹³⁹ РЗС. (2024). Жене и мушкарци у Републици Србији

2. Информисање и оснаживање жена за учешће у одлучивању на локалном нивоу;
3. Подизање свести политичарки у Нишу (одборница и чланица политичких странака), јачање њихове међусобне сарадње, као и сарадње са политичаркама на европском нивоу.

Последњи избори за одборнике скупштина општина и града Ниша одржани су 21. јуна 2020. године и спроведени су према пропорционалном систему. Изборне јединице су чиниле градске општине, а изборе су спровеле општинске и Градска изборна комисија.

Преглед. Позитивни трендови у оснаживању жена у политичком и јавном животу на локалном нивоу у Граду Нишу су током последње деценије очигледни. Што се тиче повећања учешћа жена у одлучивању на локалном нивоу, циљ је постигнут на изборима 2012. године када је било 35 одборница, односно 30,4% одборника су биле жене (Слика 22). Удео је наставио да расте са следећим изборима након четири године (32,2%). После избора 2020. године, учешће жена у Скупштини града Ниша је следеће: од 115 одборника, 38 су жене¹⁴⁰. И градоначелник је жена. Удео одборница тренутно износи 33,04%. Удео одборничких места које заузимају жене у градским општинама варира и приказан је на Слици 23.

Недостаци и изазови. Упркос напретку у заступљености жена у органима власти на нивоу целе локалне самоуправе, у доношење одлука на локалном нивоу и даље је присутна недовољна укљученост жена из руралних средина Града Ниша. Поред тога, заинтересоване стране истичу да недовољна сарадња између институција и невладиног сектора онемогућује да се родна питања сагледају из више угла.

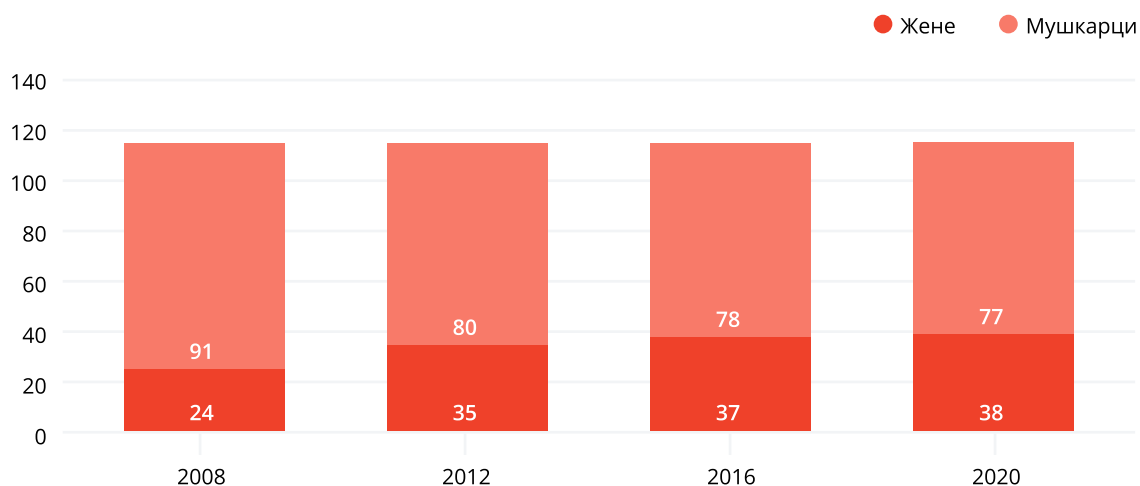
Локална настојања и иницијативе. У складу са подизањем свести политичарки у Нишу, у градском парламенту је 2016. године формирана неформална организација „Женска одборничка мрежа Скупштине града Ниша“, са циљем подстицања жена на веће учешће у политичком и јавном животу, као и афирмисања родне равноправности на свим нивоима одлучивања. Организација прати доношење нових прописа и одлука, као и њихову примену. Такође, 2020. године формиран је и Савет за родну равноправност Града Ниша. У сарадњи са Градом, Савет предлаже мере за подстицање и оспособљавање жена за учешће у јавном и политичком животу, за спречавање насиља над женама и насиља у породици и за обезбеђивање бољег положаја мање заступљеног пола у локалној заједници.

Директан контакт са грађанима и стално испитивање њихових потреба у оквиру теренског рада који спроводе невладине организације (удружења) имају, из угла заинтересованих страна, пресудан значај за постизање родне равноправности. Различите невладине организације, као и државне и локалне институције на територији Града Ниша спроводе активности за оснаживање жена, са посебним фокусом на жене у руралним подручјима. Ове активности имају за циљ подршку женском предузетништву (нпр. стари занати), кроз организовање обука и неформално образовање, као и обезбеђивање грантова.

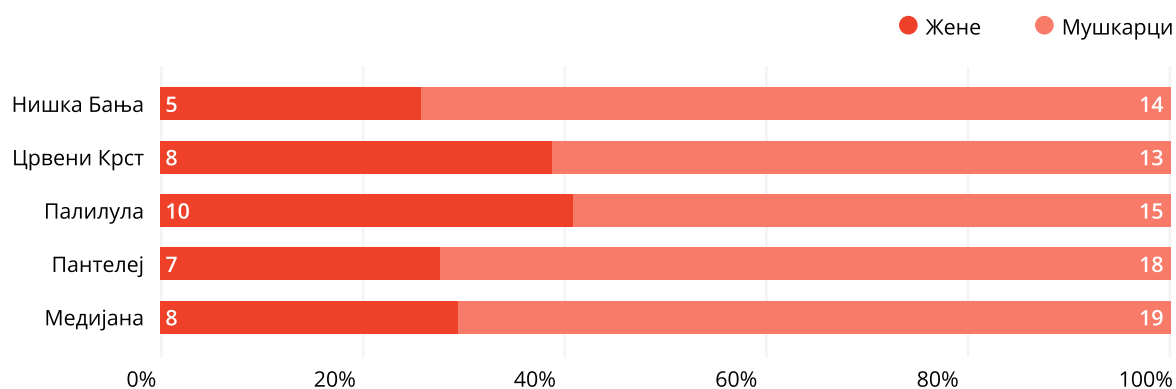
Веза са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се на националном нивоу прати, а значај постизања родне равноправности је у ДНИ наглашен. Евидентан је напредак у повећању учешћа жена у локалним скупштинама (са 21,2% у 2008. на 37,2% у 2020. години)¹⁴¹. Оснаживање учешћа жена у Скупштини града Ниша доприноси укупном процесу постизања родне равноправности у Србији у оквиру ЦОР 5.

¹⁴⁰ РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

¹⁴¹ <https://sdg.indikator.rs/en-us/area/gender-equality/?subarea=SDGUN050501&indicator=05050102IND01>

Слика 22. Број одборница у Скупштини Града Ниша током четири изборна циклуса
Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2009-2023

Слика 23. Удео одборница у скупштинама градских општина Града Ниша
Извор: Општине и региони у Републици Србији 2023.

6 ЧИСТА ВОДА И САНИТАРНИ УСЛОВИ

ЦОР 6: ЧИСТА ВОДА И САНИТАРНИ УСЛОВИ

Обезбедити доступност и одрживо управљање водом и санитарним услугама за све

Показатељ 6.1.1. Удео становништва које користи пијаћу воду из система којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друштво; Показатељ ОПУР 1.1.2. (ОПУР -02)

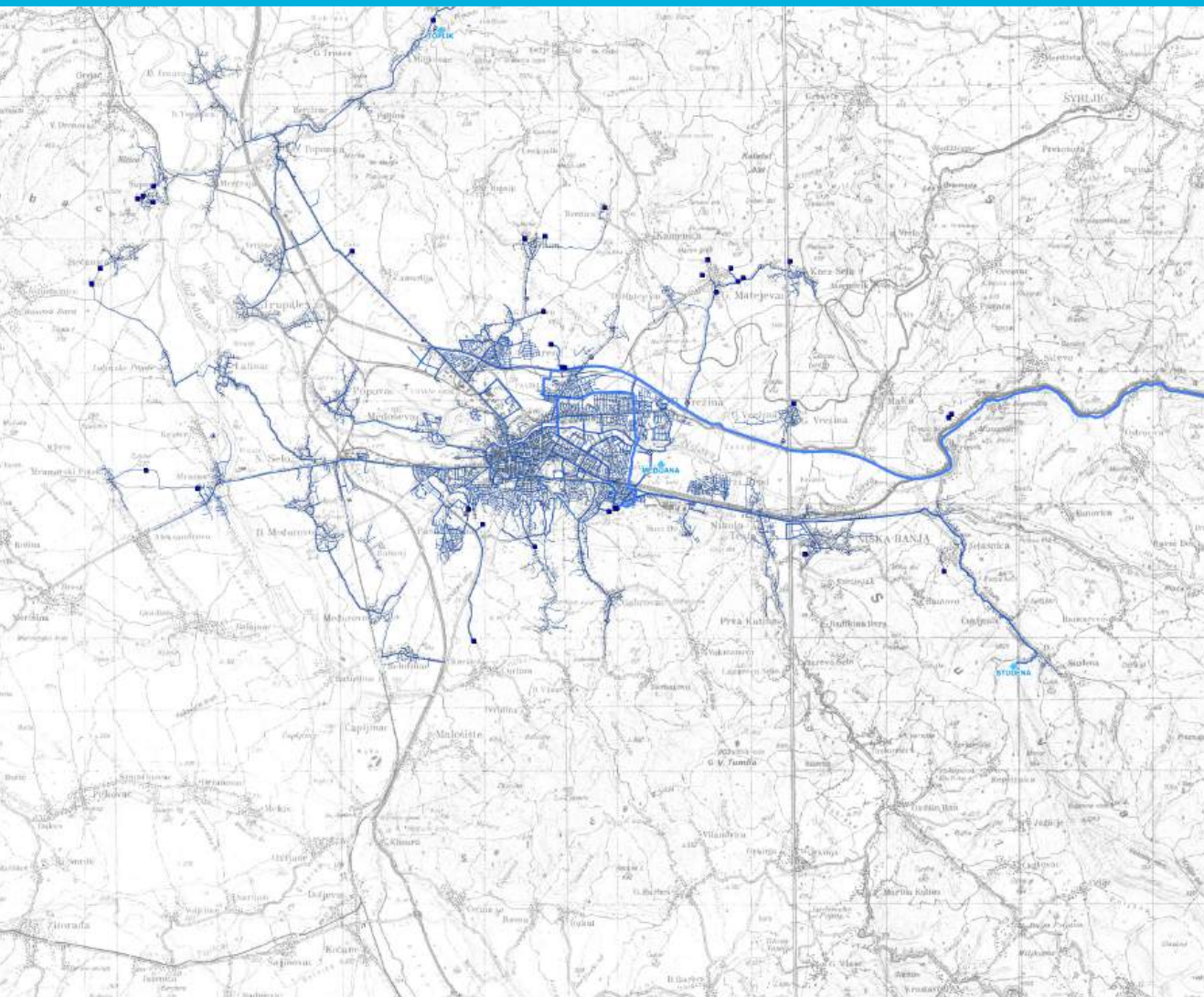
Водоснабдевање Града Ниша се остварује преко четири територијално засебна, али функционално зависна водоводна система: „Медијана“, „Студена“, „Љуберађа-Ниш“ и „Моравски водовод“, који заједно чине „Нишки водовод“. Са количином од 37.732.608 m³/год, односно 103.377 m³/дан¹⁴², овим системом се водом снабдева око 350,000 људи, као и нишка индустрија, укључујући и насеља ван територије Града Ниша. Функционисање система је поуздано и стабилно, уз висок ниво контроле квалитета воде¹⁴³. Дистрибутивна мрежа нишког водовода приказана је на Слици 24.

Преглед. Број домаћинстава која су прикључена на јавни водовод у Граду Нишу у 2023. години износи 87.440¹⁴⁴, што представља 90,40% свих домаћинстава.

¹⁴² Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа града Ниша.

¹⁴³ Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш, 2023.

¹⁴⁴ Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш, 2023.

Слика 24. Дистрибутивна мрежа нишког водоводног система

Извор: Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш, 2023

Целокупно урбано подручје Града Ниша је покривено јавном водоводном мрежом, док су приградска и рурална насеља делимично покривена истом. Четири насеља уопште немају водоводну инфраструктуру, већ само јавну чесму¹⁴⁵. Преостала насеља су прикључена на сопствени сеоски/локални водовод изграђен од стране самих мештана у периоду између 1961. и 1984. године, а којим данас управљају градске општине. Подаци показују да укупан број станова¹⁴⁶ који су прикључени на сеоски/локални водовод износи 5.668, док број настањених станова са оваквим инсталацијама износи 2.569¹⁴⁷ (Табела 4). То је 4,13% од укупног броја станова и 2,49% свих настањених станова на територији Града Ниша. И у појединим градским насељима постоје станове који су прикључени на сеоски/локални водовод, али то је само мали удео (1,89% од укупног броја станова и 1,63% од укупног броја настањених станова). Процењује се да је у приградском и сеоском подручју на сеоски/локални водовод прикључено око 6.000 корисника.

¹⁴⁵ Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа града Ниша.

¹⁴⁶ Подаци о инсталацијама сеоских/локалних водовода доступни су за станове, а не за домаћинства, што је нешто више од броја домаћинстава.

¹⁴⁷ РЗС. (2023). Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године – Инсталације у становима.

Табела 4. Број станова са инсталацијама прикљученим на сеоски/локални водовод, 2022.

Тип насеља	Станови према типу	Прикључак на сеоски/ локални водовод	Укупан број станова
Укупно	Укупан број	5,668	137,100
	Настањени	2,569	103,270
Градска	Укупан број	107	99,665
	Настањени	42	77,449
Остала (сеоска, приградска)	Укупан број	5,561	37,435
	Настањени	2,527	25,821

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године – Инсталације у становима

Сеоски водоводи представљају сметњу нормалном функционисању водовода. Јавно комунално предузеће „Naissus” има уговор о сарадњи са појединим приградским/сеоским насељима на одржавању и контроли њихових водовода. Међутим, око 25 насеља нема такав надзор и праћење¹⁴⁸, тако да се њихови сеоски/локални системи водоснабдевања не могу сматрати „побољшаним изворима воде”. Како се ови системи не контролишу редовно, може доћи до контаминације воде за пиће услед микробиолошког загађења. Иако су локалне самоуправе у обавези да брину о локалним водоводним системима, у стварности је та дужност пребачена на локалне заједнице које често немају ни ресурсе ни капацитете да се на адекватан начин изборе са овим проблемом.

Корисници који нису прикључени ни на једну водоводну мрежу на територији Града Ниша снабдевају се пијаћом и техничком водом из бунара и локалних природних водотока¹⁴⁹. То се углавном односи на делове сеоских насеља који користе површинске изворе и изворишта подземних вода¹⁵⁰.

Може се закључити да је укупан број становника који се водом снабдева на безбедан начин ограничен на градски водоводни систем који надзире градско јавно комунално предузеће, а процењује се да је у питању 90,40% становништва.

Недостаци и изазови. Према мишљењу заинтересованих страна, недостатак водовода на делу нишке територије представља главни изазов за Град Ниш. Велик изазов су, такође, постојећи сеоски/локални системи водоснабдевања, јер неки од њих нису правно препознати. Дотрајалост сеоских водовода, непотпуна документација и непостојање детаљног плана водоснабдевања, уз недостатак финансијских средстава и нестручно управљање, представљају главне проблеме у одржавању ових система¹⁵¹. Поред тога, изграђени сеоски водоводи немају довољан капацитет водоснабдевања који треба да прати раст броја становника и привредних субјеката.

Локална настојања и иницијативе. Институт за јавно здравље Ниш је 2014. године покренуо кампању да се становницима сеоских средина обезбеди једнак приступ води за пиће као и становништву у урбаним срединама. Заинтересоване стране истичу да Град улаже сталне напоре у обезбеђивању чисте воде за сваког потенцијалног корисника.

¹⁴⁸ Процена ризика од катастрофа града Ниша, 2021.

¹⁴⁹ Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus” Ниш, 2023.

¹⁵⁰ За територију Града Ниша не постоје подаци о броју заштићених ископаних бунара, броју незаштићених ископаних бунара, броју домаћинстава која користе воду са незаштићених изворишта и површинских вода, као ни броју домаћинстава која морају да купе флаширану воду. Цистерне за водоснабдевање користе се само у случајевима радова на санацији оштећења водоводне мреже или планираних радова на одржавању.

¹⁵¹ Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа града Ниша.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Мониторинг на националном нивоу врши се за део становништва који се водом снабдева из система којима се безбедно управља. У периоду посматрања 2000-2022, резултати показују релативно константне вредности које се крећу у распону од 74-75% за укупно становништво и 81-82% за градско становништво¹⁵². Са високим уделом становништва које има приступ безбедној води за пиће, Град Ниш доприноси тој слици. ДНИ наглашава потребу да се припреме и реализују неопходни пројекти за изградњу недостајуће инфраструктуре.

Показатељ 6.2.1.а. Удео становништва које користи санитарне услуге којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друштво; Показатељ ОПУР 1.1.3. (ОПУР -03)

Град Ниш има мешовит канализациони систем. Колектори мешовитог типа постављени су у непосредном центру града, док је у појединим новоизграђеним деловима развијена сепаратна канализација која одваја атмосферске од фекалних вода. Укупна дужина канализационе мреже износи 531,74 km¹⁵³, као што је приказано на Слици 25. Све отпадне воде у Нишу се евакуишу у Нишаву преко неколико испуста на левој и десној обали реке.

Слика 25. Мрежа нишког канализационог система

Извор: Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш, 2023.

Преглед. Број домаћинстава прикључених на канализациону мрежу у Граду Нишу у 2023. години је износио 80.468¹⁵⁴, што је 83,19% од укупног броја домаћинстава. Огромна већина домаћинстава која је прикључена на канализациону мрежу налази се у урбаном подручју.

¹⁵² <https://sdg.indikator.rs/en-US/area/clean-water-and-sanitation>

¹⁵³ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁵⁴ Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш, 2023.

Када је реч о приградским и сеоским насељима, само нека од њих имају делимично изграђену канализациону мрежу. Преостала домаћинства имају тоалете повезане на септичку јаму. Укупан број станова¹⁵⁵ који су прикључени на септичку јаму износи 14.540, док број настањених станова са прикључком на септичку јаму износи 8.925¹⁵⁶ (Табела 5). То је 10,61% од укупног броја станова и 8,64% свих настањених станова на територији Града Ниша. Од укупног броја станова који су прикључени на септичку јаму, само 7,87% се налази у градском подручју, а 92,13% у осталим насељима, са сличним односом када су у питању настањени станovi¹⁵⁷.

Табела 5. Број станова са инсталацијама прикљученим на септичку јаму, 2022.

Тип насеља	Станови према типу	Прикључак на септичку јаму	Укупан број станова
Укупно	Укупан број	14,540	137,100
	Настањени	8,925	103,270
Градска	Укупан број	1,145	99,665
	Настањени	686	77,449
Остала (сеоска, приградска)	Укупан број	13,395	37,435
	Настањени	8,239	25,821

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Инсталације у становима

Укратко, удео становништва који користи санитарне услуге у Граду Нишу, укључујући и прикључак на јавну канализациону мрежу и септичке јаме, процењује се на 92%. Са друге стране, Град Ниш нема постројење за пречишћавање отпадних вода те се прикупљене отпадне воде и фекални муљ не пречишћавају пре испуштања у реципијент, реку Нишаву. То је разлог због чега се санитарне услуге не могу окарактерисати као услуге којима се безбедно управља.

Недостаци и изазови. Један од главних проблема Града Ниша је слабо развијена инфраструктура за одвођење отпадних вода, као и потпуно одсуство канализације на појединим подручјима Града. Из угла заинтересованих страна, потребно је синхронизовано деловање свих градских институција на проширењу канализационе мреже, као и појачана сарадња у погледу издавања дозвола и израде техничке документације. Штавише, на већем делу територије Града не постоји посебан канализациони систем за сакупљање атмосферских вода, што повећава ризик од поплава.

Локална настојања и иницијативе. Пројекат „Изградња постројења за пречишћавање и система за сакупљање отпадних вода у Нишу“¹⁵⁸ један је од најзначајнијих пројеката које Град Ниш реализује, у сарадњи са Европском унијом и Министарством заштите животне средине Републике Србије. Пројекат, између осталог, подразумева изградњу канализационе мреже у дужини од 46,6 km. У оквиру овог пројекта, 2023. године почела је изградња канализационе мреже у четири нишка сеоска насеља, а очекује се да ће више од две хиљаде домаћинства бити прикључено на јавну канализациону мрежу. Заинтересоване стране потврђују сталну посвећеност Града одвођењу отпадних вода кроз континуиране активности.

¹⁵⁵ Подаци о септичким јамама доступни су и за станове на територији Града којих има више од броја домаћинства.

¹⁵⁶ РС. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Инсталације у становима.

¹⁵⁷ Нема података о броју домаћинства/станова који имају хемијске тоалете.

¹⁵⁸ <https://www.euzatebe.rs/en/projects/eu-for-nis-wastewater-collection-and-treatment>

Веза са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се прати на националном нивоу, а резултати показују смањење удела становништва које користи санитарне услуге којима се безбедно управља (са 29% у 2000. на 25% у 2022. години)¹⁵⁹. ДНИ предлаже да се припреме и реализују неопходни пројекти за успостављање недостајуће инфраструктуре.

Показатељ 6.3.1. Удео токова отпадних вода из домаћинства и индустрије које се безбедно пречишћавају

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.1. (ОПУР -40)

Град нема постројење за пречишћавање отпадних вода тако да се отпадне воде на територији Града директно испуштају у реципијент – реку Нишаву. То доводи до даљег загађења овог водотока и представља значајан ризик за животну средину.

Преглед. Количина укупно произведених отпадних вода у Граду Нишу у 2021. години износила је 18.380 у јединицама од 1.000 м³¹⁶⁰. Отпадне воде из домаћинства на територији Града се испуштају без икаквог третмана. Пречишћавање отпадних вода које производи индустрија врши се у ограниченом обиму, јер су једини (пред)третмани пре испуштања у канализацију везани за специфичне делатности, као што су месна индустрија, бензинске станице итд.¹⁶¹ Такође, већина градске територије нема посебан систем за сакупљање атмосферских отпадних вода тако да се и ове воде испуштају у реципијент без пречишћавања, заједно са осталим отпадним водама.

Отпадне воде се испуштају у реку Нишаву из два магистрална колектора са просечним годишњим протоком од 1.048 l/sec, уз континуирана мерења¹⁶². Поред ова два главна испуста, постоји још 10 испуста фекалне канализације и 54 испуста атмосферске канализације мањег капацитета и без података мониторинга.

На основу изнетог, може се констатовати да удео токова безбедно пречишћених отпадних вода у Граду Нишу износи 0%.

Недостаци и изазови. Недостатак постројења за пречишћавање отпадних вода представља велик изазов урбаног развоја. Како би се допринело општем јавном здрављу, побољшао квалитет воде, одржала станишта дивљих животиња, омогућила поновна употреба отпадних вода и стимулисао економски раст, Град Ниш треба да уложи додатне напоре у унапређењу третмана отпадних вода према стандардима ЕУ. Иако су заинтересоване стране као главну препреку за изградњу постројења за пречишћавање отпадних вода идентификовале економске факторе, на територији Града је потребно што пре увести процедуре и уређаје за пречишћавање отпадних вода.

Локална настојања и иницијативе. Планска документа предвиђају пречишћавање употребљених вода пре испуштања у водоток. Изградња постројења за пречишћавање отпадних вода, заједно са шест колектора који до њега воде, планирана је на локацији „Цигански кључ“ код насеља Поповац. Изградњу постројења надлежни су најавили као део активности у оквиру пројекта „Изградња постројења за пречишћавање и система за сакупљање отпадних вода у Нишу“¹⁶³. Капацитет овог постројења задовољиће потребе 286.000 становника. Укупна вредност пројекта је 87 милиона евра. Значајан део средстава

¹⁵⁹ <https://sdg.indikator.rs/en-us//area/clean-water-and-sanitation/?subarea=SDGUN060201&indicator=06020104IND02>

¹⁶⁰ РЗС. (2022). Општине и региони у Републици Србији, 2022.

¹⁶¹ Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш.

¹⁶² Јавно комунално предузећа за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш.

¹⁶³ <https://www.euzatebe.rs/en/projects/eu-for-nis-wastewater-collection-and-treatmnt>

обезбеђен је кроз претприступне фондове Европске уније, док је преостали део издвојен из буџета Министарства заштите животне средине Републике Србије. У 2022. години је започета изградња колектора на десној и левој обали Нишаве, након чега се очекује и изградња постројења за пречишћавање отпадних вода.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео токова отпадних вода из домаћинства и индустрије које се безбедно пречишћавају прати се на националном нивоу и резултати показују континуиран напредак, али веома спорим темпом. Удео становништва прикљученог на систем за пречишћавање отпадних вода са најмање секундарним третманом порастао је са 4,5% у 2000. на 15,2% у 2022. години¹⁶⁴. ДНИ, такође, препознаје слабе капацитете локалних самоуправа у Србији за обезбеђивање висококвалитетног третмана отпадних вода и указује на неопходност развоја недостајуће инфраструктуре (постројења за пречишћавање отпадних вода, постројења за пречишћавање воде, итд.).

¹⁶⁴ <https://sdg.indikatori.rs/en-us//area/clean-water-and-sanitation/?subarea=SDGUN060301&indicator=2501030302IND01>

ЦОР 7: ДОСТУПНА И ОБНОВЉИВА ЕНЕРГИЈА

Осигурати приступ доступној, поузданој, одрживој и модерној енергији за све

Показатељ 7.2.1. Удео енергије из обновљивих извора енергије у бруто финалној потрошњи енергије

Домен ОПУР: Резилијентна животна средина; Показатељ ОПУР 3.3.1. (ОПУР-46)

У оквиру напора да се организовано приступи теми одрживог развоја енергетике и енергетске ефикасности, у Граду Нишу је у оквиру Градске управе 2008. године формиран Одсек за енергетику. Године 2014. градске власти усвојиле су и Акциони план одрживог енергетског развоја (*Sustainable Energy Action Plan – SEAP*) за Град Ниш, као документ препоручен од стране Европске комисије који дефинише мере за достизање циља смањења емисије CO₂ до 2020. године. Недавно је урађен и најновији енергетски биланс Града Ниша за 2020. годину (објављен 2022. године), којим се утврђује текућа потрошња енергије на нивоу локалне самоуправе, процењују укупни трошкови енергије и ствара основ за краткорочно и дугорочно планирање потрошње енергије, као и за дефинисање мера и активности у погледу уштеде енергије.

Преглед. На територији Града Ниша постоје вредни потенцијали обновљивих извора енергије, изузев потенцијала за коришћење енергије ветра и биогорива. Испитивањем просечне брзине ветра, смера његовог дувања и учесталости његове појаве, утврђено је да територија Ниша није погодна за постављање ветрогенератора¹⁶⁵. Значајнија производња биљне сировинске базе за производњу биогорива није заступљена, нити је могуће остварити довољно обимну производњу биогаса и биогорива у пољопривреди и сточарству¹⁶⁶.

¹⁶⁵ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁶⁶ Акциони план одрживог енергетског развоја, 2014.

Што се тиче осталих обновљивих извора енергије, Град Ниш тренутно користи само мали део њиховог потенцијала. Биомаса и хидроенергија су једини обновљиви извори енергије који се користе, док се други ресурси разматрају, али се заправо не експлоатишу (уље, биогориво, пасивно соларно грејање, геотермална енергија)¹⁶⁷. Укупна потрошња финалне енергије у Граду Нишу у 2020. години износила је 1.717.356,5 MWh¹⁶⁸. У погледу енергетског биланса по категоријама, највећи удео утрошене енергије имала је електрична енергија са 43,3% (743.868,0 MWh), а затим биомаса са 22,1% (380.201,3 MWh). У сектору потрошње биомасе у 2020. години у односу на 2017. годину, регистровано је смањење од 1,8%.

Биомаса. На територији Града Ниша огревно дрво је доминантан ресурс обновљиве енергије. На подручју постоји 20,000 ха шуме, претежно лишћара, од којих је једна четвртина предвиђена за сечу¹⁶⁹. На годишњем нивоу тако се обезбеђује 36,000 m³ огревног дрвета, са процењеном укупном топлотном вредношћу од 110 GWh годишње¹⁷⁰. Употреба огревног дрвета за потребе загревања карактеристика је руралних крајева и ободних делова приградских насеља, јер је огревно дрво најјефтинији ресурс за грејање. Очекује се да ће се његова употреба наставити и у будућности, из разлога ниске куповне моћи становништва, високе цене конвенционалних горива (лож-уља, течног гаса, угља), споре изградње дистрибутивне гасне мреже и скупе уградње гасних инсталација.

Осталу биомасу која има енергетску вредност чине дрвени отпад шума, паркова и зелених градских површина (87.383 m³ лишћара, 119 m³ четинара) и биљни остаци ратарске производње. Ови потенцијали нису довољно искоришћени. Главни узроци за слабо коришћење дела шумске биомасе која представља нуспроизводе шумарства након извршених сеча и радова на нези шума (пањеви, шумски отпад, огревно дрво ниже категорије) су недостатак шумских комуникација и велики транспортни трошкови¹⁷¹. Дрвени отпад шума који настаје у поступку прераде дрвета за грађу је обима око 450 m³ годишње, а његова процењена топлотна вредност износи 500 MWh. Како би се прецизније утврдио потенцијал биомасе добијене од дрвета за њено коришћење у даљинском грејању и добијању електричне енергије, неопходно је урадити опсежну студију. У области ратарске производње значајан енергетски потенцијал имају само остаци у производњи житарица, имајући у виду да орице под житарицама заузимају велику површину (око 20.000 ха). Процењује се да би се слама која остаје на поораним пољима могла користити за спаљивање у одговарајућим котловима, будући да је њена енергетска вредност за грејање висока. Такође се процењује да би се коришћењем остатака сламе могло уштедети око 320 GWh енергије годишње¹⁷².

Хидроенергија. На територи Града Ниша тренутно постоје две мини хидроелектране које се налазе на реци Нишави, у Сићевачкој клисури – хидроелектрана „Света Петка“, пуштена у рад 1908. године са годишњом производњом од 3.000 MWh и хидроелектрана „Сићево“, пуштена у рад 1931. године са годишњом производњом од 4.000 MWh. Укупна производња обновљиве енергије из хидроелектрана у Нишу износи око 7.000 MWh годишње. Истраживања показују да постоје потенцијали за изградњу додатних малих хидроелектрана на водотоцима на подручју Града Ниша, које би имале велик локални значај.

Сунчева енергија. Иако према приливу сунчеве енергије Ниш спада у градове Србије са највећим потенцијалом за њено одрживо коришћење (просечан дневни прилив 4,00-4,20 kWh/m²), не постоје активности на њеном системском увођењу у употребу. На територији

¹⁶⁷ Машински факултет Универзитета у Нишу. (2022). Енергетски биланс Града Ниша за 2020. годину.

¹⁶⁸ Машински факултет Универзитета у Нишу. (2022). Енергетски биланс Града Ниша за 2020. годину.

¹⁶⁹ Акциони план одрживог енергетског развоја Града Ниша, 2014.

¹⁷⁰ Акциони план одрживог енергетског развоја Града Ниша, 2014.

¹⁷¹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁷² Акциони план одрживог енергетског развоја Града Ниша, 2014.

Ниша тренутно се користи један број соларних колектора за загревање санитарне воде и као подршка класичном систему грејања са котловима за грејање. Они се углавном користе у склопу индивидуалних стамбених објеката и не постоје подаци о тачном броју инсталираних јединица. Постављање соларних колектора на јавне зграде тек је почело. Истраживања о раду мини фотонапонских електрана у региону јужне Србије, којем припада Град Ниш, показала су велику исплативост – почетна улагања могу се повратити у року од шест година ако мини електрана ради непрекидно без застоја, што је половина уговорног периода¹⁷³.

Геотермална енергија. На територији Града Ниша регистрована су четири геотермална изворишта (Табела 6), од којих је најзначајније извориште у Нишкој Бањи. Досадашња истраживања на овој локацији су показала да постоје изузетно велике количине геотермалних вода високих температура. Град Ниш могао би да има велику корист од искоришћавања ове енергије у сврху загревања, туризма и пољопривредне производње у затвореним системима у зимском периоду¹⁷⁴. Да би се реализовао потенцијал геотермалне енергије, потребна су додатна истраживања.

Табела 6. Геотермална изворишта на територији Града Ниша

Локација геотермалног изворишта	Температура воде °С	Капацитет (l/s)
Нишка Бања	35-40	100
Бања Топило	30	10
Миљковац	36	50
Островица	22	10

Извор: Акциони план одрживог енергетског развоја Града Ниша, 2014.

Отпад. Претпоставља се да постоји значајан потенцијал биогаса као обновљивог извора енергије у поступку управљања отпадом. Такав биогас би се добијао из процеса управљања отпадом на депонији, као и из новог постројења за прераду отпадних вода, али су неопходна додатна истраживања.

Може се закључити да је учешће обновљиве енергије у укупној финалној потрошњи енергије ограничено на биомасу и хидроенергију произведену у две хидроелектране и да износи 22.55%.

Недостаци и изазови. Заинтересоване стране су сагласне да главни проблем за Град Ниш представља спонтан и паушалан приступ планирању и увођењу локално доступних обновљивих извора енергије, што доводи до њихове мале експлоатације. Досадашњи развој енергетике, без коришћења потенцијала локално доступних обновљивих извора енергије, у великој мери је допринео лошем квалитету амбијенталног ваздуха током грејне сезоне, значајном енергетском сиромаштву¹⁷⁵, расипању енергије, великој зависности и значајној несигурности у снабдевању и повећању негативних аспеката климатских промена¹⁷⁶. Заинтересоване стране скрећу пажњу на неразвијену комуникацију и недовољну размену информација између институција, што погоршава постојеће проблеме.

¹⁷³ Mitković, M. et al. (2018). Analysis of electric power production results in South Serbia: Recommendations for improvement of operation of first mini photovoltaic power plants.

¹⁷⁴ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁷⁵ Енергетско сиромаштво у Републици Србији дефинисано је комбинованим деловањем три фактора: ниских прихода домаћинства, високе потрошње расположивих прихода на енергију и недовољне енергетске ефикасности зграда. Иако не постоје прецизни статистички подаци или студије о енергетском сиромаштву у Нишу, на основу неких мањих незваничних истраживања, претпоставља се да је значајан број домаћинства енергетски сиромашан.

¹⁷⁶ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

Локална настојања и иницијативе. Покренута је иницијатива за развој четири соларне електране на територији градских општина Црвени Крст и Пантелеј, а у току је процедура израде и доношења планова детаљне регулације за ова постројења. Такође, планирано је значајније укључивање биомасе у систем даљинског грејања, посебно из шумског дрвног отпада, с обзиром да је трећина домаћинстава у Нишу прикључена на овај систем¹⁷⁷. Неопходно је спровести додатне студије и истраживања како би се у потпуности искористили потенцијали постојећих обновљивих извора (соларне и геотермалне енергије, комуналног и пољопривредног отпада, локалне биомасе). На радионицама за заинтересоване стране, учесници су потврдили постојање различитих иницијатива за финансирање пројеката енергетске ефикасности на локалном нивоу.

Примери добре праксе. Централна кухиња „Младост“ Предшколске установе „Пчелица“ снабдева храном вртиће и школе у Граду Нишу. Увођење термосоларног постројења за припрему санитарне топле воде у овај објекат представља пионирски пројекат у примени обновљивих извора енергије на југу Србије, који је завршен 2020. године. На 120 m² крова кухињског објекта постављени су соларни колектори снаге 85 kW за загревање воде који су заменили котлао на лож-уље. Укупно 48 соларних колектора постављено је у четири поља са по 12 колектора. У подстаници објекта постављена су три котла за потрошну топлу воду. Претходни котлао на лож-уље се користи као алтернативни извор топлоте. Захваљујући уградњи термосоларног постројења, укупна годишња уштеда финалне енергије је 150.422 kWh, док је финансијска уштеда 2.256.326,00 динара. Емисија CO₂ је смањена за преко 40 t CO₂ годишње.

Други значајан пројекат за град је „Фотонапонска соларна електрана са пуњачима за електрична возила – стамбени комплекс МАГДОН Ниш“, који је реализован 2023. године¹⁷⁸. Пројекат изградње ове фотонапонске електране у Нишу подразумевао је постављање 149 соларних панела снаге 60 kW на кровове три стамбене зграде у комплексу МАГДОН Ниш (Слика 26), уз уградњу три пуњача за електрична возила појединачне снаге 22 kW, који су постављени у гаражама и у дворишту¹⁷⁹. Пројекат ће допринети очувању животне средине смањењем емисије гасова са ефектом стаклене баште за 54 t CO₂ годишње.

У комплексу градске топлане „Криви Вир“ постоји, такође, истражни бунар са геотермалном водом дубок 303 m. Из бунара се црпи топла вода температуре 20,3°C. Након хемијске припреме, 5 l/s се упумпава у систем грејања. Постоје индиције и да се испод урбаног подручја Ниша налази геотермално језеро, али су потребна даља истраживања, студије и анализе да би се то потврдило.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се прати на националном нивоу, а значај постизања ЦОР 7 у Србији је истакнут у ДНИ. Напредак у повећању учешћа обновљиве енергије у бруто потрошњи финалне енергије на националном нивоу је константан, али спор (са 19,76% у 2010. на 25,28% у 2021. години)¹⁸⁰. Стална конференција градова и општина пружа подршку локалним самоуправама у коришћењу обновљивих извора енергије. Приоритизација обновљивих извора енергије у ДЛИ Ниш је стога добро усклађена са националним плановима и ДНИ и требало би да допринесе укупном јачању енергетског сектора у Србији.

¹⁷⁷ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁷⁸ Реализацију је подржао Програм Уједињених нација за развој (UNDP) кроз пројекат „Праведна зелена транзиција и декарбонизација у Србији“, који финансира Влада Јапана, а спроводи се у сарадњи са Министарством рударства и енергетике и Министарством заштите животне средине Републике Србије.

¹⁷⁹ Енергетски менаџер Града Ниша, Centar za Održivi Razvoj Energetike – CORE d.o.o. Niš.

¹⁸⁰ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/area/affordable-and-clean-energy?subarea=SDGUN070201&indicator=070201IND02>

Слика 26. Стамбени комплекс МАГДОН Ниш са соларним панелима инсталираним на крову
Извор: Енергетски менаџер Града Ниша, Centar za Održivi Razvoj Energetike – CORE d.o.o. Niš

ЦОР 8: ДОСТОЈАНСТВЕН РАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ

Промовисати континуиран, инклузиван и одржив економски раст, пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све

Показатељ 8.5.2. Стопа незапослености, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна привреда; Показатељ ОПУР 2.2.1. (ОПУР -27)

Глобалне политичке, економске и демографске промене, које су снажно утицале на Републику Србију, одразиле су се и на укупан развој Града Ниша, посебно на његово макроекономско окружење. Након распада социјализма дошло је до преласка на тржишно оријентисан систем услед чега је дошло до интензивне трансформације привреде Града, која је попримила негативан ток. Са стартне позиције некада технолошки и иновативно напредног града са развијеном електронском и машинском индустријом, Ниш је крајем 90-их година прошлог века доживео значајан пад у оквиру транзиционог процеса екстремне деиндустријализације¹⁸¹. Економски развој Града додатно су успорили велики спољни фактори, као што су регионални сукоби 90-их и НАТО сукоб 1999. године, светска економска криза 2008. године и глобална пандемија 2020. године.

Преглед. Укупно активно становништво (радна снага) Града Ниша износи 113.895 лица¹⁸². У зависности од инвестиционе активности на територији Града током последњих година, број незапослених је варирао. Ипак, може се констатовати да је укупан број незапослених значајно смањен у односу на претходну деценију – на крају 2013. године било је 36.310 незапослених лица, а на крају 2023. године само 17.613 (Слика 27). Тренд опадања незапослености је очигледнији код мушке популације него код женске.

¹⁸¹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

¹⁸² РЗС. (2023). Попис становништва, домаћинстава и станова 2022 – Становништво према економској активности, старости и полу.

Према последњим подацима из фебруара 2024. године¹⁸³ број незапослених износио је 17.935, што значи да је тренутна стопа незапослености на територији Града Ниша 15,75%.

Структура незапослених према старости и полу за исти месец и годину приказана је на Слици 28. Највећи број незапослених су лица у старосној групи 30-54 (54,4%), што је и очекивано с обзиром да је ова старосна група највећа и најпродуктивнија. У значајној мери незапослена су и лица старости 55-64 године (27,2%), имајући у виду да је реч о најмањој старосној групи. Често су то особе које су пропашћу социјалистичких државних предузећа изгубиле посао, а нису успеле да се прилагоде новом тржишном систему. Удео незапослених узраста 15-29 година је нешто мањи (18,4%) због чињенице да млади углавном настављају процес образовања и после 15. године па до 24. године, као и због појединих подстицајних мера које су спроведене у последњих неколико година. Нема већих одступања у погледу незапослености мушкараца и жена, али је нешто већи број незапослених жена у односу на мушкарце присутан у старосним групама од 30-54 године и испод 30 година.

Што се тиче претходног радног искуства, на дан 31. децембра 2022. године¹⁸⁴ удео лица која су први пут тражила запослење био је висок и износио је 71,3%. Учешће неквалификоване радне снаге (радници са I и II степеном стручне спреме) био је 17,7%. Подаци доступни за 2022. годину (на дан 31. децембра) показују да је број незапослених лица на 1.000 становника на територији Града Ниша износио 76, у поређењу са 64 на републичком нивоу¹⁸⁵.

Повећава се интересовање послодаваца за запошљавање особа са инвалидитетом. Због мера активне политике запошљавања лица из ове категорије незапослених, у 2023. години запослило се укупно 289 особа са инвалидитетом¹⁸⁶.

Недостаци и изазови. Већи број незапослених лица на 1.000 становника у Граду Нишу у односу на републички просек указује на потребу бољег усклађивања постојећих образовних профила са потребама привреде Града. Такође, висок удео у незапослености особа старијих од 55 година указује на чињеницу да локалне развојне политике морају бити боље прилагођене запошљавању угрожених категорија. Низак ниво зарада представља додатни изазов јер је то главни разлог што део незапослене популације не прихвата расположива радна места и формално запослење. Упркос напорима државе да створи повољније економско и пословно окружење, изван број људи у Граду Нишу још увек бира да ради у сивој економији да би остварио већи приход. Заинтересоване стране су сагласне да сиромаштво и сива економија представљају једне од највећих изазова за Град Ниш.

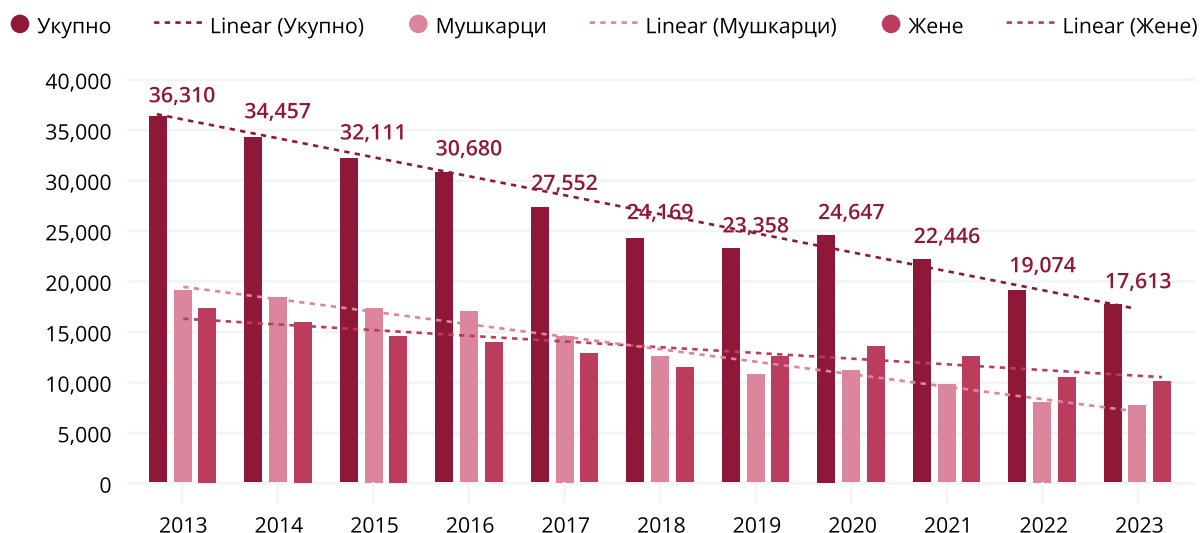
Услед високог ризика од одлива радне снаге у иностранство, велик удео незапослених младих стручњака и недовољна искоришћеност висококвалификоване радне снаге представљају значајне претње привреди. Заинтересоване стране наводе да велик изазов представља и недостатак података о броју младих који нису на школовању, нису запослени нити су на обуци (стопа NEET), као и недостатак механизма који би прикупљали и повезивали све податке који се односе на запошљавање младих на нивоу Града. Како су заинтересоване стране истакле, локални секторски стратешки оквир који се тиче младих треба да се ажурира, уз повећање издвајања за омладинске политике и јачање капацитета Канцеларије за младе.

¹⁸³ Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш. (2024). Месечни статистички билтен – Нишавски округ, фебруар 2024.

¹⁸⁴ РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

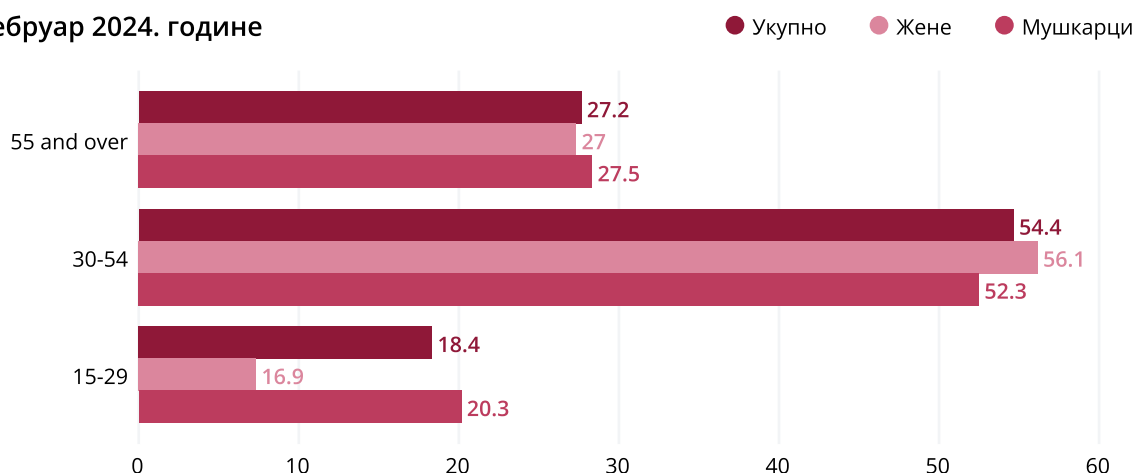
¹⁸⁵ РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

¹⁸⁶ <https://www.nsz.gov.rs/sadrzaj/preko-niske-filijale-u-ovoj-godini-zaposleno-289-osoba-sa-invaliditetom/11046>

Слика 27. Кретање броја незапослених лица у последњој деценији (стање 31. децембра)
Извори: <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx> (2013-2022), Месечни статистички билтен, Нишавски округ, фебруар 2024 (2023).

Фебруар 2024. године

Слика 28. Удео незапослених (%) према старости и полу у укупном броју незапослених фебруара 2024. године

Извор: Месечни статистички билтен, Нишавски округ, фебруар 2024.

Локални напори и иницијативе. Удео лица са вишим и највишим степеном образовања (VII и VIII степен стручне спреме) био је значајан у структури незапослених у 2020. години (17,48%)¹⁸⁷, што указује на неискоришћеност најквалификованије радне снаге. Међутим, у последњих неколико година, стране инвестиције и отварање неколико фабрика донекле су смањили незапосленост високообразованих људи.

Како би се унапредило запошљавање младих, у Граду Нишу тренутно се реализују два важна програма које спроводи Национална служба за запошљавање. Програм „Моја прва плата” реализује се од 2020. године са циљем да повеже привреду и незапослене младе људе. Програм пружа подршку послодавцима из приватног и јавног сектора да реше проблем недостака кадрова уз новчане подстицаје, кроз оспособљавање младих за самосталан рад по

¹⁸⁷

План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

утврђеном програму и уз менторску подршку¹⁸⁸. Програм „Гаранција за младе“ се, као пилот пројекат, од 2024. године реализује у три града од којих је један Ниш¹⁸⁹. Програм подстиче запошљавање младих кроз сарадњу различитих сектора и социјалних партнера, где млади до 30 година старости добијају квалитетну понуду за посао, наставак образовања или праксу у року од четири месеца од добијања статуса незапосленог или завршетка формалног образовања. Ова два програма доприносе нижим вредностима незапослености младих у Нишу у односу на друге старосне групе.

Заинтересоване стране подржавају спровођење републичких и локалних програма који подстичу запошљавање према полу, узрасту и особа са инвалидитетом преко нишке филијале Националне службе за запошљавање, као и програма усмерених ка развоју предузетништва и пољопривреде. Регионална привредна комора Ниш активно учествује у посредовању између компанија, државних и локалних институција за унапређење запошљавања, посебно младих. Канцеларија за младе Града Ниша основана је 2012. године у оквиру Градске управе за друштвене делатности да би, између осталог, спроводила активности на повећању запошљавања младих. Осим ових институција, велики број података о незапосленим лицима заинтересоване стране виде као једну од главних предности која би могла помоћи смањењу незапослености.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Стопа незапослености се прати на републичком нивоу, а њена укупна вредност износи 9,4% у 2023 години¹⁹⁰. То је знатно ниже од стопе незапослености у Граду Нишу и указује на потребу унапређења укупне економске политике и пословног окружења на локалном нивоу. У ДНИ је наведено да се млади суочавају са озбиљним препрекама у проналажењу запослења. Стога ДНИ указује на потребу за бољим могућностима запошљавања и бољим условима рада за младе људе, посебно младе жене, као што је наведено у кључним националним стратешким документима.

¹⁸⁸ <https://mojaprvaaplata.gov.rs/o-programu>

¹⁸⁹ <https://www.nsz.gov.rs/nsz/garancija-za-mlade-%E2%80%93-nove-mogucnosti-i-prilike/11107>

¹⁹⁰ <https://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/decent-work-and-economic-growth/?subarea=SD-GUN080502&indicator=240003020102IND03>

ЦОР 11: ОДРЖИВИ ГРАДОВИ И ЗАЈЕДНИЦЕ

Учинити градове и друга насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

Показатељ 11.1.1. Удео градског становништва које живи у подстандардним насељима, бесправно изграђеним насељима или у неадекватним стамбеним условима

Домен ОПУР: Одрживо друшво; Показатељ ОПУР 1.4.1. (ОПУР -23)

У Републици Србији се за насеља која не испуњавају основне стандарде квалитета живота користи назив „**подстандардна насеља**” што је упоредиво са дефиницијом Уједињених нација која се односи на сиромашна насеља – сламове. У том смислу, следећи критеријуми који су изведени из дефиниције сламова Уједињених нација, од суштинске су важности за идентификацију подстандардних насеља у Србији¹⁹¹: 1) неадекватан приступ води за пиће; 2) неадекватан приступ санитарним услугама; 3) лош квалитет стамбених јединица; 4) пренасељеност, у смислу просечне густине насељености и великог броја чланова домаћинства; и 5) несигурност правног статуса становања, укључујући статус на објектима и парцелама на којима се налазе. Насеља која испуњавају све наведене критеријуме нису у великој мери заступљена у градовима Србије и претежно се доводе у везу са ромском популацијом¹⁹².

¹⁹¹ Иако је „насеље” у домаћем контексту статистички појам, појмови „подстандардно насеље” и „бесправно изграђено насеље” у овом извештају могу се односити и на зоне и појединачне објекте унутар формалног насеља.

¹⁹² Đorđević, A. (2017). Podstandardna romska naselja u Srbiji - Pregled podataka iz Geografskog Informativnog Sistema za 2016. godinu.

У складу са принципом „Не изоставити никога из развоја“ („*Leave No One Behind*“), за ромско становништво су у оквиру досадашњих студија и истраживања на различите теме^{193, 194, 195} прикупљени обимни подаци, укључујући и податке о подстандардним насељима¹⁹⁶. Ромска национална мањина у Републици Србији је већ дуги низ година у тешком положају. Велики број Рома је невидљив за систем, јер нема лична документа. Поред социјалне искључености, најсиромашнији слојеви ромске заједнице немају стабилне приходе, нити приступ услугама неопходним за задовољавање основних животних потреба (чиста вода, електрична енергија, канализација). Због лоших хигијенских услова и немогућности одржавања социјалне дистанце током епидемије, њихов социјални и здравствени статус додатно је погоршала појава корона вируса.

Када су у питању насеља на која се односе неки други посебни критеријуми, један образац изградње се издваја као масовни феномен постсоцијалистичког развојног периода. Реч је о **бесправно изграђеним насељима**, односно о насељима која су изграђена без неопходних грађевинских дозвола и где не постоји сигуран статус на земљишту. Према дефиницији Уједињених нација, бесправно изграђена насеља везују се за неформална насеља. За њихово одређивање користе се три главна критеријума која се могу применити и на бесправно изграђена насеља у Србији: 1) становници немају сигуран статус на земљишту или становима у којима живе, 2) овим насељима обично недостају основне услуге и инфраструктура или су одсечени од њих и 3) станови вероватно нису изграђени у складу са важећим прописима о планирању и изградњи, често се налазе у географски и еколошки ризичним подручјима и вероватно им недостаје грађевинска дозвола.

Проблем бесправне изградње у Србији постоји деценијама, али је посебно ескалирао 90-их година, почетком транзиције ка тржишно оријентисаном систему. Неповољне политичке прилике, свеукупно сиромаштво, непостојање планске документације, компликована процедура за добијање грађевинске дозволе и недостатак контроле над бесправном изградњом, биле су објективне околности које су отежавале изградњу у складу са законом. Ширење стамбене изградње изван граница града у постсоцијалистичком периоду довело је до замагљивања граница између урбаног и руралног¹⁹⁷. Иако су бесправно изграђена насеља углавном била одлика ширења градова у раном транзиционом периоду, овај процес и даље траје. Неформална насеља у Србији се разликују од оних у другим деловима света по томе што обично нису настала због екстремног сиромаштва нити се везују за стамбене јединице лошег квалитета¹⁹⁸. Прецизније, у њима живе породице са средњим примањима,

¹⁹³ Републички секретаријат за јавне политике Републике Србије. (2024). Србија и Агенда 2030 – Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја.

¹⁹⁴ Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој, 2019.

¹⁹⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic.

¹⁹⁶ За потребе мапирања насеља приступ безбедној води за пиће је дефинисан као редован прикључак на јавну водоводну мрежу, што искључује приступ бунарима са техничком водом, онима који су изграђени без одговарајуће техничке документације и грађевинске дозволе и/или који се не одржавају у складу са важећим прописима, као и приступ јавним чесмама у двориштима или парковима. Нерегуларан приступ водоводној мрежи дефинисан је као прикључење на водоводну мрежу без одобрења надлежне службе. Приступ канализационој мрежи је дефинисан као редован прикључак на јавну канализациону мрежу, што искључује прикључке на септичке јаме изграђене без одговарајуће техничке документације и грађевинске дозволе и/или које се не одржавају у складу са важећим прописима. Нерегуларан приступ канализационој мрежи дефинисан је као прикључење на канализациону мрежу без одобрења надлежне службе. Приступ електричној енергији дефинисан је као редовно прикључење на електродистрибутивни систем, у складу са важећим прописима. Нерегуларан приступ електричној енергији дефинисан је као прикључење на електродистрибутивни систем без одобрења надлежне службе.

¹⁹⁷ Dinić, M. and Mitković, P. (2016). Suburban design: from 'bedroom communities' to sustainable neighborhoods.

¹⁹⁸ World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable

а њихов стамбени фонд је изграђен од чврстог материјала, али без грађевинских дозвола и усклађивања са урбанистичким плановима, правилима уређења и грађења.

Република Србија је у више наврата покушала да реши проблем бесправне изградње доношењем неколико закона који регулишу легализацију. Слаба заинтересованост грађана била је последица скупог и компликованог процеса легализације, као и несметаног промета нелегализованих објеката на тржишту. Бесправна изградња у Републици Србији је од 2003. године кривично дело, али је сваки од донетих закона којима је било уређивано ово питање померао временску границу до када се објекти могу легализовати. Важећи Закон о озакоњењу објеката¹⁹⁹ донет је у јавном интересу са циљем да се највећи број незаконито изграђених објеката уведе у законске токове по најповољнијим условима, у једноставној и брзој процедури. Приоритет у процесу озакоњења утврђује се на основу статуса породичних кућа и станова, како би се становницима помогло да реше своје стамбено питање. Србија је 2004. године потписала Бечку декларацију о неформалним насељима у Југоисточној Европи, са циљем да се договоре активности којима ће се на одржив начин легализовати и унапредити неформална насеља и спречити њихов настанак у будућности²⁰⁰.

Подстандардна и бесправно изграђена насеља су, као и сва друга насеља, обухваћена планским документима који покривају подручје Града Ниша, па је и за њих могуће изградити потребну инфраструктуру и добити неопходне документе (информацију о локацији, грађевинску дозволу итд.).

Што се тиче удела становништва који живи у неадекватним стамбеним условима, такође идентификованим од стране Програма УН-Хабитат као изазов за урбану одрживост²⁰¹, за Град Ниш се не може утврдити јер подаци о три критеријума за дефинисање неадекватних стамбених услова (приступачност, културолошка адекватност и приуштивост) нису доступни.

Преглед. Подстандардна насеља. На територији Града Ниша има укупно десет подстандардних насеља. Пет их се налази у оквиру самог града Ниша (Београд мала, Ромска кућа, Црвена звезда, Јеврејско гробље, Сточни трг), једно у Нишкој Бањи и четири у сеоским насељима (Каменица, Матејевац, Јелашница и Прва Кутина)²⁰². Сва она насељена су Ромима, а јављају се као независна насеља или као део формалних насеља са подстандардним становањем. Зоне подстандардног становања у којима живе Роми данас постоје и у градским и у сеоским насељима. Са друге стране, три ромске четврти (назване „махала-мала“) су током година нестале услед процеса урбанизације, а њихове структуре интегрисане су у урбано ткиво. Укупан број становника који живе у мапираним подстандардним ромским насељима у локалној самоуправи Ниш износи 8.409²⁰³, што представља 3,37% нишке популације.

Приступ пијаћој води. Недостатак приступа безбедној пијаћој води, складиштењу хране и личној хигијени био је веома озбиљан проблем за становнике неких подстандардних насеља и пре избијања епидемије COVID-19, доприносићи повећању ризика од оболевања. Појава вируса донела је становницима подстандардних насеља додатне проблеме. Прикупљени подаци показују да 5.150 људи који живе у подстандардним насељима (61,24%

and Resilient Urban Development.

¹⁹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 96/15, 83/18, 81/20 - УС, 1/23 - УС, 62/23.

²⁰⁰ <https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/12/Declaratia-de-la-Viena-privind-asezarile-informale-2004.pdf>

²⁰¹ UN-Habitat (2018). SDG Indicator 11.1.1 Training Module: Adequate Housing and Slum Upgrading. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi.

²⁰² База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2024.

²⁰³ OHCHR and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic.

становништва подстандардних насеља)²⁰⁴ нема приступ безбедној пијаћој води или је тај приступ нерегуларан²⁰⁵. Седам подстандардних насеља има делимичан приступ безбедној пијаћој води из водоводне мреже²⁰⁶, док три уопште немају приступ водоснабдевању (Слика 29). Када је реч о прикључењу на водоводну мрежу, преко 70% покривености имају само два ромска насеља (Београд мала и Црвена звезда), док су остала насеља прикључена у мањој мери.

2 насеља • покривеност >70%	3 насеља • покривеност 30-70%	2 насеља • покривеност <30%	3 насеља • 0 покривеност
--------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------

Слика 29. Приступ градском водоводу у подстандардним ромским насељима Града Ниша
Извор: База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

Приступ санитарним услугама. С обзиром на чињеницу да су адекватни хигијенски услови битан елемент здравствене заштите, проблеми са санитарним условима у подстандардним насељима такође представљају велики изазов. Укупно 63,98% становништва подстандардних ромских насеља (5.380 особа) навело је да нема приступ канализационој мрежи или да је тај приступ нерегуларан²⁰⁷, односно да живи у веома лошим хигијенским условима²⁰⁸. Само једно насеље има делимичан приступ канализационој мрежи Града Ниша²⁰⁹, са мање од 30% покривености територије насеља (Београд мала) (Слика 30). У још седам насеља домаћинства имају пропусне септичке јаме, док у два насеља уопште не постоји приступ санитарним услугама (Јеврејско гробље и Ромска кућа –12. фебруар).

1 насеље • покривеност <30%	10 насеља • пропусне септичке јаме	2 насеља • без санитарних инсталација
--------------------------------	---------------------------------------	--

Слика 30. Приступ санитарним услугама у подстандардним ромским насељима Града Ниша
Извор: База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

Снабдевање електричном енергијом. Подстандардна насеља насељена ромском популацијом у Нишу имају потешкоћа у успостављању сталног приступа електричној енергији. Дискриминаторна пракса у дистрибуцији електричне енергије документована је у Мишљењу Повереника за заштиту равноправности, као одговор на притужбу мештана насеља Црвена звезда. Ситуација је била посебно алармантна током епидемије COVID-19, када је било веома отежано добијање правовремених и адекватних информација о мерама за очување јавног здравља, као и приступ настави која се одвијала на националним телевизијским каналима за децу школског узраста.

²⁰⁴ OHCHR and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic.

²⁰⁵ Нерегуларан приступ водоводној мрежи дефинисан је као прикључење на водоводну мрежу без одобрења надлежне службе.

²⁰⁶ Делимичан приступ безбедној пијаћој води значи да део становника истог насеља има приступ безбедној пијаћој води, док преостали део становништва или нема приступ или има само нерегуларан приступ.

²⁰⁷ Нерегуларан приступ канализационој мрежи дефинисан је као прикључење на канализациону мрежу без одобрења надлежне службе.

²⁰⁸ OHCHR and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic.

²⁰⁹ Делимичан приступ канализационој мрежи значи да део становника истог насеља има приступ, док преостали део становништва или нема приступ или има само нерегуларни приступ.

На основу добијених података, 4.749 особа које живе у подстандардним ромским насељима (56,47% становништва подстандардних насеља) навело је да нема никакав или да нема регуларан приступ²¹⁰ електричној енергији²¹¹. Сва подстандардна насеља имају делимичан приступ градској електродистрибутивној мрежи²¹². Пет подстандардних насеља има преко 70% покривености своје територије електричном енергијом, док остала насеља имају ниже вредности приступа електродистрибутивном систему (Слика 31). Приступ електричној енергији у овим насељима често је ограничен на одређено доба дана када је електро мрежа најмање оптерећена.

<p>5 насеља • покривеност >70%</p>	<p>3 насеља • покривеност 30-70%</p>	<p>2 насеља • покривеност <30%</p>
--	---	--

Слика 31. Приступ електроенергетској мрежи у ромским подстандардним насељима Града Ниша

Извор: База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

Квалитет конструкције, трајност и локација. Са становишта конструктивног квалитета и трајности, у седам подстандардних насеља станови су направљени од слабих материјала који су неподесни за градњу. У три насеља коришћени су одговарајући грађевински материјали који обезбеђују трајност и сигурност објеката (Београд мала, делови Матејевца и Каменице). Што се тиче локације, већина подстандардних насеља је интегрисана у урбано ткиво (9 насеља), док се једно насеље налази на периферији сеоског насеља (Јелашница). Првобитно ромско насеље на периферији формалног насеља Прва Кутина је напуштено, а од 70-их година ромско становништво од мештана прибавља парцеле и куће лошег квалитета градње на различитим локацијама у селу²¹³.

Задовољавајући животни простор, пренасељеност. Ромска насеља у југоисточној Европи одликује висока густина становања и пренасељеност²¹⁴. Подстандардна ромска насеља у Граду Нишу нису изузетак од овог развојног обрасца. Иако подаци о густини ових насеља нису доступни, на основу емпиријских истраживања може се констатовати да су и она компактна и густо насељена²¹⁵.

²¹⁰ Нерегуларан приступ електричној енергији дефинисан је као прикључење на електродистрибутивни систем без одобрења за прикључење надлежне службе.

²¹¹ ONCHR and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic.

²¹² Делимичан приступ електричној енергији значи да један део становника истог насеља има приступ, а други нема приступ или је тај приступ нерегуларан.

²¹³ Податак заинтересоване стране, службеника Канцеларије месне заједнице у насељу Прва Кутина.

²¹⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2006). Roma Housing and Settlements in South-Eastern Europe.

²¹⁵ Према Попису становништва, домаћинства и станова 2022. године – Станови према густини настањености, својини и основу по којем домаћинства користе стан, стандард густине је представљен на два начина: површина стана по лицу и број соба по лицу. У програмима и пројектима социјалног становања, нормативи површине који се примењују приликом изградње нових станова дефинисани су Уредбом о стандардима и нормативима за планирање, пројектовање, грађење и условима за коришћење и одржавање станова за социјално становање („Службени гласник РС”, број 26/13). Уредбом је прецизирано да у програмима социјалног становања стан не може имати мање од 10 m² по члану домаћинства, односно не мање од 20 m² у случају једночланог домаћинства. Имајући у виду да су, према броју соба по лицу, станови класификовани у осам група и да најнижа вредност износи 0,5, ова вредност се може дефинисати као минимална. У том смислу, станови у Србији који не испуњавају ове критеријуме воде ка пренасељености.

Сигуран статус на земљишту. Ромска насеља у Србији углавном су настала на три начина²¹⁶: 1) као спонтано изграђена насеља у околини градова, без планског основа и кроз самоизградњу, 2) као планска, када су власти расељавале Роме са одређених локација и насељавале их у напуштене радничке бараке или у контејнерска насеља и 3) као бесправно изграђена насеља на подручјима за које је потребна грађевинска дозвола. У Граду Нишу ромска насеља имају структуру и систем који су комбинација наведених развојних образаца, где су стамбени и други објекти изграђени без грађевинске дозволе. У девет од десет подстандардних насеља озакоњено је мање од 10% грађевинског фонда, док је захтев за озакоњење поднело мање од 30% власника²¹⁷. У насељу Београд мала ови удели су већи и износе око 50% озакоњених објеката и до 70% објеката у поступку озакоњења²¹⁸. У подстандардним насељима у којима су изграђени станови постоје различити типови својинског статуса над земљиштем: у пет насеља земљиште је у приватном власништву (Београд мала, Црвена звезда, Јелашница, Каменица, Матејевац), у два је у мешовитом власништву (Прва Кутина и Ромска кућа), а у преостала три насеља земљиште је у јавној (државној или градској) својини²¹⁹. Уз свеукупно сиромаштво, нерешена власничка питања, као што је случај у насељима Црвена звезда и Ромска кућа, доприносе сложености и неизвесној будућности подстандардних насеља.

Преглед. Бесправно изграђена насеља. Бесправна изградња на територији Града Ниша присутна је, како у градском подручју, тако и у приградским и сеоским насељима. Процес легализације је покренут 1997. године и спровођен је првобитно према законима који су се бавили бесправном изградњом до 2015. године. О обиму бесправне изградње у том периоду најбоље говори податак да је укупан број покренутих предмета износио чак 36.204. Од тог броја, током 18 година окончано је 10.800 поступака легализације (29,83%), чиме је у нерешеном статусу остало 25.404 бесправно изграђених објеката.

Након измена и допуна новог Закона о озакоњењу објеката из 2015. године²²⁰ легализација је донекле убрзана. Укупан број бесправно изграђених објеката на територији Града Ниша у 2017. години износио је 31.890²²¹, од чега 21.190 стамбених и 198 стамбено-пословних. Укупан број објеката озакоњених током осам година примене Закона износи 7.321 (на дан 14. јануара 2024. године) (Слика 32)²²². Обим бесправно изграђеног стамбеног фонда је и даље велик, а укључује и објекте у подстандардним насељима. Може се претпоставити да је око 14.000 стамбених и пословно-стамбених објеката остало у нелегалном статусу. Имајући у виду да просечно домаћинство у граду Нишу има 2,5 члана²²³, може се закључити да у објектима изграђеним без дозволе живи око 35.000 људи (око 14% становника Ниша). Ове зграде су присутне у целом урбаном ткиву. Међутим, не налазе се сви ови објекти у бесправно изграђеним или подстандардним насељима – неки од њих су изграђени у плански подигнутим насељима, али без грађевинске дозволе.

Заинтересоване стране скрећу пажњу и на проблем бесправно изграђених викенд насеља која се граде поред водотока у насељима Доња Врежина и Сићево. Незаконито изграђени објекти налазе се у плавним подручјима и користе септичке јаме и бунаре. Из тог разлога, такве структуре представљају значајан ризик од плављења и претњу по животну средину.

²¹⁶ Macura, V. (2017). Urbanism and Roma Settlements in Serbia.

²¹⁷ База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

²¹⁸ База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

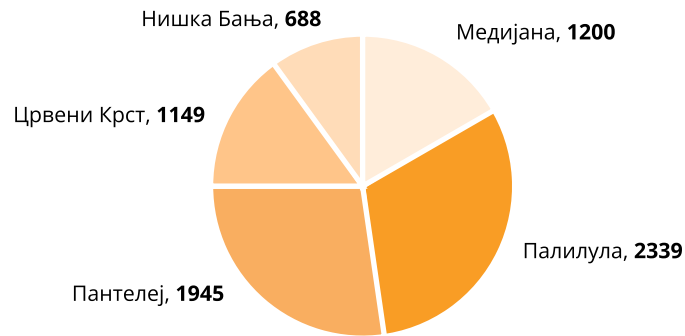
²¹⁹ База података о подстандардним ромским насељима Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

²²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 96/15, 83/18, 81/20 - УС, 1/23 - УС, 62/23.

²²¹ База података Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

²²² База података Градске управе за грађевинарство, 2024.

²²³ РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

Слика 32. Број озакоњених објеката у Граду Нишу, по градским општинама

Извор: <http://www.eservis.ni.rs/ozakonjenjeobjekata/>

У закључку, процењује се да удео становништва који живи у депривираним облицима становања у Граду Нишу износи око 18%.

Слика 33. Аеро снимак Јеврејског гробља окруженог новом изградњом и ромским насељем

Извор: <https://www.timesofisrael.com/putting-the-squeeze-on-a-serbian-jewish-cemetery/> Фото: љубазношћу Ивана Черешњеша/ЈТА

Недостаци и изазови. Бесправно изграђена и подстандардна насеља у Граду Нишу остају главни изазови урбане одрживости и израз неједнакости. Постојећи обим бесправно изграђених насеља и објеката изграђених без грађевинске дозволе указује на немоћ локалних власти да се изборе са питањем бесправне изградње, упркос уложеним напорима. Са друге стране, подстандардна су насеља суочена са бројним проблемима, а свеукупно сиромаштво ромске популације додатно погоршава њихов положај у погледу становања. Поред тога, недостатак података о приступачности, културолошкој адекватности и приуштивости, као критеријума за дефинисање неадекватног становања, потребно је превазићи приликом израде будућих стамбених стратегија.

Један од великих проблема Града Ниша је ромско насеље настало на месту историјског Јеврејског гробља, које је 2007. године проглашено културним добром. Ово подстандардно ромско насеље настало је 50-их година и од тада се шири. Ромске породице су изградиле своје домове у северном делу гробља међу гробовима и на надгробним споменицима, користећи старе надгробне споменике као грађевински материјал, темеље и плочнике. Гробље је данас заузето ромским становима на приближно једној трећини локалитета, а угрожено је и изградњом околних привредних објеката (Слика 33).

Власништво над земљиштем је још једна важна препрека у решавању статуса подстандардних насеља, што је илустровано на примеру ромског насеља Црвена звезда. Овај крај је настао 60-их година, када су се спонтано населиле прве ромске породице. Земљиште на коме се налази насеље Црвена звезда је 2009. године продато инвестиционом фонду и сада се насеље налази на приватном земљишту²²⁴, што подразумева расељавање становништва. Идеју о расељавању мештани нису прихватили. Поред тога, Роми из Црвене звезде годинама имају проблем са снабдевањем електричном енергијом јер је цело насеље прикључено на само неколико бројила. То је резултирало високим рачунима за струју које сиромашна заједница није могла да плати, па је због неплаћених рачуна надлежно јавно комунално предузеће прекинуло напајање електричном енергијом. Ромско становништво овог насеља је прекид снабдевања електричном енергијом схватило као притисак да напусте насеље.

Још један озбиљан проблем Града Ниша представља озакоњење ромских подстандардних насеља јер би то било веома тешко извести. Чак и када би сви ромски стамбени објекти били озакоњени, мало је вероватно да би такво насеље могло адекватно да функционише јер се често услови у тим насељима не могу побољшати. Такође, процес озакоњења не би могао да обухвати друге елементе урбане структуре (инфраструктуру, заједничке и јавне површине) дефинисане Законом о планирању и изградњи²²⁵.

Плановима генералне регулације обухваћена су сва подстандардна насеља на подручју Града Ниша. За насеља Београд мала, Сточни трг и Јеврејско гробље потребно је израдити план детаљне регулације за даљу разраду овог простора. Поједина насеља или њихови делови налазе се на приватном земљишту или на земљишту са нерешеним власничким статусом, а предвиђена је друга урбана намена. У том смислу, није могуће сачувати сва подстандардна насеља, нити садашњи обухват насеља као целина – потребно је раселити становништво које насељава објекте чије озакоњење није могуће. То је случај са насељем Црвена звезда, где је планом предвиђена пословна и комерцијална намена, као и са делом насеља које се налази на месту Јеврејског гробља. Идеји о пресељењу се оштро противи већина ромске популације ових насеља, јер нису обезбеђене алтернативне могућности становања. Становници траже решења да наставе да живе на садашњем месту и због тога што оклевају да промене своје старе животне навике и напусте пренасељене станове. У већем делу насеља Сточни трг и Београд мала планском документацијом је препозната стамбена намена постојећих станова и зона, чиме је Граду омогућено да озакони објекте и да обезбеди инфраструктуру

²²⁴ Macura, V. (2017). Urbanism and Roma Settlements in Serbia.

²²⁵ OSCE/ODIHR. (2006). Roma Housing and Settlements in South-Eastern Europe.

и комунално опремање. У насељу Ромска кућа власништво над земљиштем је мешовито, па иако је стамбена намена дефинисана планом, реализација је отежана.

Због недовољних прихода и недостатка формалног запослења, већина грађана ромске националности често не испуњава критеријуме за изнајмљивање/куповину станова изграђених кроз програме стамбене подршке. Од свог оснивања 2004. године, Јавно предузеће „Градска стамбена агенција“ Ниш изградило је укупно 416 станова кроз различите програме стамбене подршке. Ови нови објекти се налазе на две локације, у градском насељу Ниш (улица Мајаковског) и у приградском насељу Паси Пољана (улица Чедомира Крстића). Станови се и продају и издају у закуп. Уз пет претходно постојећих станова у власништву Града на различитим локацијама, укупан број станова тзв. социјалног становања на територији Града Ниша у периоду 2004-2023 износио је 421. Иако ове станове повремено насељавају Роми, то је само у малој мери и то за оне који могу да приуште да их купе.

Град Ниш до данас није показао довољно капацитета да реши проблем подстандардних насеља. Иако код локалних власти постоји мотивација, недостатак финансијских средстава и нерасположење грађана спречавају пресељење становништва. Према мишљењу заинтересованих страна, недовољан број комунално опремљених стамбених локација и недовољни извори финансирања представљају главне препреке за социјално становање грађана Ниша, укључујући ромску популацију.

Локална настојања и иницијативе. Заинтересоване стране подржавају напоре власти у погледу финансирања израде планских докумената и различитих пројеката за ромска насеља. Два подстандардна насеља, Црвена звезда и Сточни трг, посебно су у фокусу Владе и локалне самоуправе, али и међународне заједнице. У 2018. години најављена је изградња кућа за 50 ромских породица у улици Ивана Милутиновића (у близини насеља Сточни трг), као и изградња станова за 110 ромских породица из насеља Црвена Звезда, која би се финансирала из европских фондова. Међутим, ови пројекти још нису почели да се реализују.

Што се тиче насеља Јеврејско гробље, јеврејска заједница је 2003. године иницирала пресељавање ромске популације са гробља, што је у Стратегији становања Града Ниша, усвојеној 2007. године, проглашено једном од приоритетних активности. Године 2008. Јавно предузеће „Градска стамбена агенција“ Ниш и Програм УН Хабитат покренули су пројекат „Први кораци у процесу пресељења ромских породица са Јеврејског гробља у Граду Нишу“ који је обухватио све релевантне актере, укључујући и ромску и јеврејску заједницу²²⁶. Под називом „Расадник“, у оквиру процеса партиципативног планирања осмишљен је нови концепт развоја читавог насеља који подразумева социјално, етнички и функционално мешовит простор. Упркос позитивном ставу локалних власти, пројекат није реализован због недостатка финансијских средстава, али и опирања припадника ромске заједнице и њиховог неповерења у институције.

Борећи се са последицама бесправне изградње, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре омогућило је свим општинама у Србији да на пословима озаконења ангажују више људи²²⁷ чиме је створен амбијент за убрзање овог процеса. У Граду Нишу на пословима озаконења ради 30 новозапослених. О резултатима процеса озаконења Градска управа за грађевинарство јавност обавештава преко званичног сајта²²⁸. Процес добијања грађевинске дозволе је знатно побољшан и поједностављен, а овај документ се сада издаје у року од пет дана²²⁹. У том смислу, Град је обезбедио добре основе за изградњу у складу са прописима.

²²⁶ Macura, V. (2009). Roma settlements in Serbia: current state of affairs and future goals.

²²⁷ Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој.

²²⁸ <http://www.eservis.ni.rs/ozakonjenjeobjekata/>

²²⁹ Градска управа за грађевинарство, 2023.

Потенцијали. Према мишљењу заинтересованих страна, главну снагу Града Ниша у суочавању са подстандардним и бесправно изграђеним насељима чине градске власти и управа, урбанисти и пројектанти. Постојање институције која се бави безбедним и приступачним становањем (социјално становање) једно је од главних предности Града. Према мишљењу урбанисте који је учествовао у радионицама заинтересованих страна, а на основу његових разговора са ромском популацијом, ромска насеља би требало да буду званично мапирана како би се очувала њихова специфична урбана морфологија, традиција и култура и требало би да буду означена као туристичке знаменитости Ниша.

Веа са ДНИ и националним нивоом. На националном нивоу, вредност показатеља који прати удео градског становништва који живи у подстандардним, бесправно изграђеним насељима или неадекватним становима износи 4%²³⁰, слично као и удео овог становништва који живи у граду Нишу (3,37%). У ДНИ је наглашена улога Сталне конференције градова и општина у пружању помоћи локалним самоуправама за стварање бољих животних услова. Томе, између осталог, доприноси ефикасније издавање грађевинских дозвола и изградња, као и подршка развоју одрживог становања. Имајући у виду социјалне и економске импликације на квалитет живота, ДНИ даје приоритет процесу озакоњења са институционалног становишта. Такође, у ДНИ је ромска популација препозната као рањива и маргинализована група која се суочава са ограниченим приступом могућностима у практично свим областима, укључујући становање.

Показатељ 11.2.1. Удео становништва које има одговарајући приступ јавном превозу, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -10)

Ниш је у периоду од 1930. до 1958. године имао трамваје, али је овај вид превоза укинут. Систем јавног линијског превоза путника на територији Града Ниша данас почива само на аутобуском превозу. Јавни превоз се реализује у оквиру јавно-приватног партнерства²³¹. Јавни градски превоз има возила различите старости и опремљености са различитим утицајем на животну средину. Главна аутобуска станица се тренутно налази у центру града, поред Нишке тврђаве, због чега се у урбану зону, која нема довољно развијену инфраструктуру да прихвати тренутни обим аутобуског саобраћаја, слива велики број аутобуса.

Град је 2018. године израдио Студију саобраћаја на територији Града Ниша, којом је редефинисан јавни превоз и где су предложене смернице за његово унапређење.

Преглед. Број путника који се дневно превезе јавним превозом износи 75.797, што је око 30% становништва Града Ниша²³². Мрежом линија јавног превоза у Нишу обухваћена су, како градска, тако и приградска подручја. Мрежа се састоји од укупно 52 линије²³³, са експлоатационом дужином од 778,15 km. Од тог броја, 14 су линије градског (134,04 km), а 38 линије приградског саобраћаја (644,11 km)²³⁴. Број реализованих полазака је веома висок: 95,86% свих полазака реализује се на градским линијама, а чак 98,35% на приградским. У том

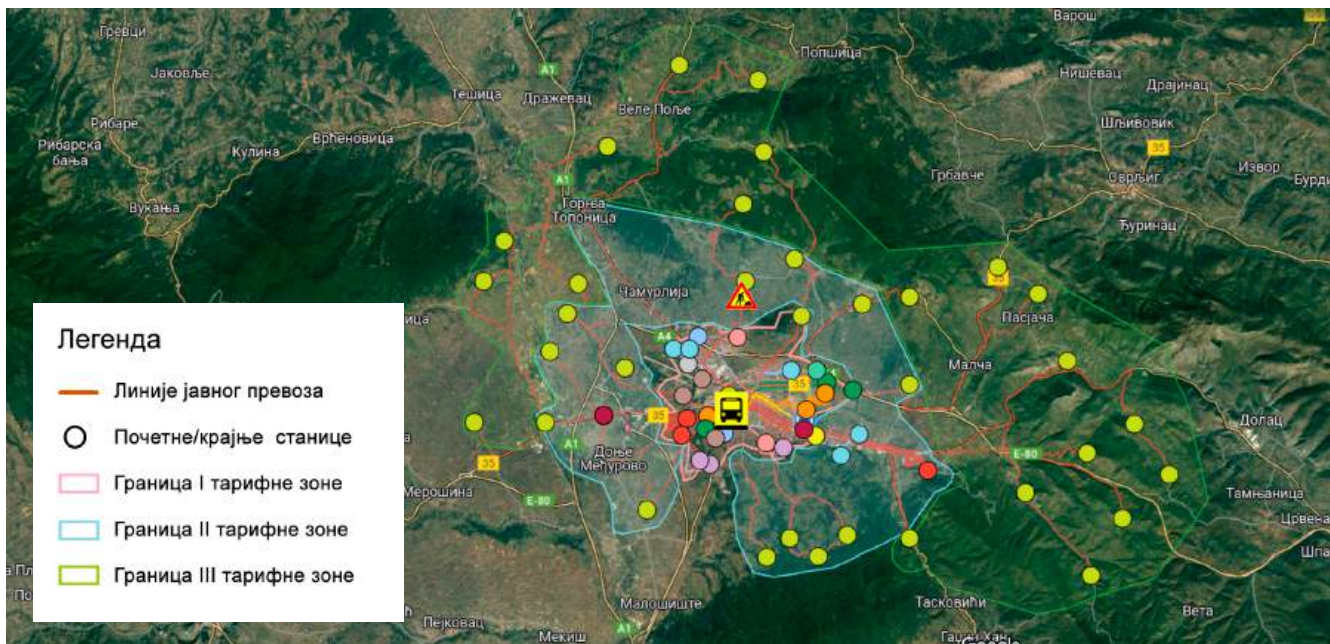
²³⁰ <https://sdg.indikatori.rs/en-US/area/sustaniable-cities-and-communities>

²³¹ Пројекат јавно-приватног партнерства у обављању комуналне делатности градског и приградског превоза територији града Ниша, 2019. https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2019_69.pdf

²³² План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

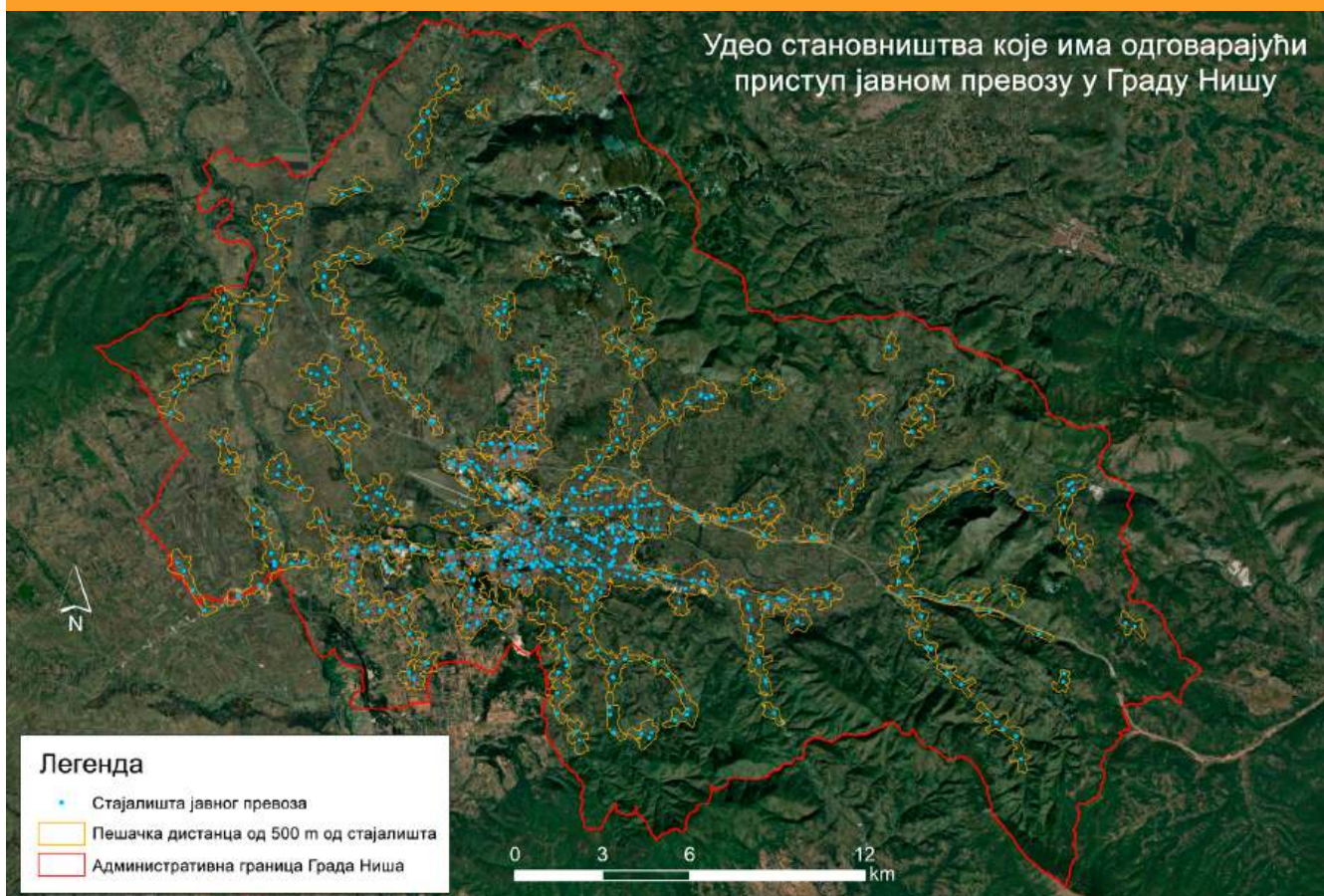
²³³ <https://jgpnis.rs/>

²³⁴ Пројекат јавно-приватног партнерства у обављању комуналне делатности градског и приградског превоза територији града Ниша, 2019. https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2019_69.pdf

Слика 34. Карта линија јавног превоза, распореда почетних/крајњих станица јавног превоза и граница тарифних зона у Граду Нишу

Извор: https://www.google.com/maps/@43.3203643,21.8872944,14z/data=!4m2!6m1!1s19yzn_HiUTyCGNzIRmrvz_2qRgJl?authuser=0&entry=ttu

Слика 35. Карта стајалишта јавног превоза и пешачке дистанце од 500 m у Граду Нишу
Извор: Републички завод за статистику

смислу, може се констатовати да су приградска/сеоска насеља на територији Града Ниша добро опслужена јавним превозом и да постоји добра повезаност са градским подручјем. Ипак, просечна фреквенција возила на приградским линијама током дана не прелази једно возило на сат, што је недовољно.

Карта линија јавног превоза (градског и приградског), распореда почетних/крајњих станица јавног превоза, као и граница тарифних зона у Граду Нишу приказана је на Слици 34. Карта је доступна онлајн и обухвата попис свих стајалишта јавног превоза на опслуженом подручју²³⁵. Ови геореференцирани подаци се користе за анализу уличне мреже за мерење пешачке дистанце од 500 m и/или 1 km до најближег стајалишта²³⁶. Резултати мерења приказани су на Слици 35. На пешачкој удаљености од јавног превоза налази се чак 91,8% становника Града Ниша²³⁷.

Када је реч о адекватности јавног превоза, удео становника је нешто мањи јер нису сва возила јавног превоза у Граду Нишу прилагођена корисницима са посебним потребама, услуга је нарушена у вршним сатима, а амбијент неких стајалишта захтева значајно физичко, функционално и естетско побољшање.

Недостаци и изазови. Мишљење становника о функционисању јавног превоза сматра се веома важним за Град Ниш, што је наглашено и на радионицама са заинтересованим странама. Грађани дају повратне информације о услузи градског превоза и пријављују проблеме Јавном комуналном предузећу Дирекција за јавни превоз Града Ниша. Најчешће сугестије и приговори корисника јавног превоза су²³⁸:

1. потреба за увођењем већег броја полазака, односно аутобуса већег капацитета који ће саобраћати на линијама у време највеће гужве када су аутобуси препуни, односно када људи иду на посао, а деца у школу;
2. кашњење полазака у односу на време предвиђено редом вожње;
3. отказивање планираних полазака;
4. незаустављање аутобуса на свим станицама и нељубазно особље;
5. у зимском периоду, скраћивање линија због снега (приградске линије);
6. у летњем периоду, у аутобусима без могућности отварања прозора клима се не користи или је неисправна;
7. одржавање и уређење аутобуских стајалишта (постављање надстрешница, поправка оштећених надстрешница и постављање сигнализације на аутобуским стајалиштима);
8. обезбеђивање бесплатног јавног превоза за сва лица старија од 65 година.

Поред проблема које наводе корисници јавног превоза, Нишу недостају и савремене информационе технологије које би путницима у реалном времену (путем рачунара, апликација за мобилне телефоне и сл.) пружиле информације о јавном градском превозу. Модернизацијом начина информисања корисника подигао би се ниво квалитета услуге и унапредило коришћење услуга јавног превоза. Приликом куповине нових аутобуса захтева се да они буду нископодни, са најмање једном рампом за особе са инвалидитетом²³⁹, али не испуњавају сва постојећа возила тај услов. Такође, не налазе се сва стајалишта на адекватним локацијама са лаким приступом. Стајалишта јавног превоза треба да буду опремљена

²³⁵ https://www.google.com/maps/@43.3203643,21.8872944,14z/data=!4m2!6m1!1s19yzn_HiUTyCGN-zlRmrVz_2qRgJl?authuser=0&entry=ttu

²³⁶ Обухват просторне анализе укључује целу територију Града Ниша као јединице локалне самоуправе.

²³⁷ Према прорачуну Републичког завода за статистику.

²³⁸ Јавно комунално предузеће Дирекција за јавни превоз Града Ниша, 2023; Градска управа за комуналне делатности и инспекцијске послове Града Ниша, 2023.

²³⁹ Пројекат јавно-приватног партнерства у обављању комуналне делатности градског и приградског превоза територији града Ниша, 2019. https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2019_69.pdf

светлосном и звучном сигнализацијом, као и натписима на Брајевом писму, како би се омогућило несметано коришћење јавног превоза особама са инвалидитетом.

Локална настојања и иницијативе. Град Ниш ради на унапређењу јавног превоза у смислу његове одрживости, утицаја на квалитет ваздуха и доступности свим грађанима. Заинтересоване стране подржавају локалну самоуправу што се тиче решавања кључних питања, као и када је реч о улагањима у инфраструктуру којом се унапређује јавни превоз. Планском документацијом за Ниш предвиђено је измештање постојећег железничког коридора (путничког и теретног) од Ниша до Нишке Бање, из густо изграђеног урбаног подручја у северни део града. Ово измештање требало би да омогући увођење лаког шинског саобраћаја на месту постојеће железничке пруге, а самим тим и свеукупно унапређење система јавног градског превоза. Поновно увођење трамваја у систем градског превоза поговодало би животној средини. Планирано је и измештање главне аутобуске станице у северни индустријски део града, чиме би се смањио обим саобраћаја у централној зони.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Иако се овај показатељ не мери на националном нивоу, процењује се да висок проценат становништва има приступ јавном превозу. Слично другим бившим социјалистичким градовима које одликује компактна урбана форма, градови у Србији су током периода социјализма имали, такође, добру услугу јавног превоза. Овај наслеђени образац превоза наставио се и у постсоцијалистичком периоду, што је резултирало релативно добрим пружањем услуга линијског превоза градском становништву. У складу са одрживим пружањем комуналних услуга у градовима и општинама, ДНИ промовише концепт паметних градова и коришћење ИКТ за побољшање квалитета услуга, укључујући и саобраћај.

Показатељ 11.4.1. Укупни расходи на једног становника за очување, заштиту и конзервацију целокупне културне и природне баштине према врсти финансирања (јавно, приватно), врстама баштине (културна, природна) и нивоу управљања (националном, регионалном и локалном/ општинском)

Домен ОПУР: Резилијентна култура; Показатељ ОПУР 4.3.2. (ОПУР -58)

Непокретна културна добра у Србији обухватају културне пределе, просторне културно-историјске целине, споменике културе, археолошка налазишта и знаменита места^{240,241}. У зависности од значаја, културно наслеђе је разврстано у следеће категорије: културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја. Културна добра која уживају претходну заштиту су ствари и творевине за које се претпоставља да имају културне вредности, док добра под претходном заштитом обухватају евидентирана добра са претходном заштитом. Подаци о непокретним културним добрима доступни су у Информационом систему непокретних културних добара који је намењен чувању дигиталних и дигитализованих података непокретног наслеђа Републике Србије²⁴².

Преглед. Град Ниш има богато непокретно културно наслеђе на својој територији²⁴³ (Слика 36). Од укупно 111 непокретних културних добара, шест локалитета класификовано је као непокретна културна добра од изузетног значаја. Ту спадају: Ђеле-кула, Логор (Меморијални

²⁴⁰ Закон о културном наслеђу, „Службени гласник РС”, број 129/21.

²⁴¹ Напомена: У оквиру приказа овог показатеља истражује се само културно наслеђе.

²⁴² https://nasledje.gov.rs/index.cfm?jezik=Serbian_CIR

²⁴³ Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2023.

комплекс „12. Фебруар“), Рановизантијска гробница са фрескама, археолошко налазиште Медиана (локалитет Брзи Брод), Спомен парк Бубањ и Чегар. Непокретна културна добра од великог значаја обухватају седам локалитета: Латинску цркву у Горњем Матејевцу, манастир Сићево, Нишку тврђаву, Зграду Официрског дома, Зграду Пастеровог завода, Зграду старог Начелства – Бановине и археолошко налазиште Хумска чука. Поред тога, Ниш има и бројна друга културна добра широм своје територије (Слика 37).

98

споменаци
културе

2

просторне
културно-
историјске целине

7

археолошки
локалитети

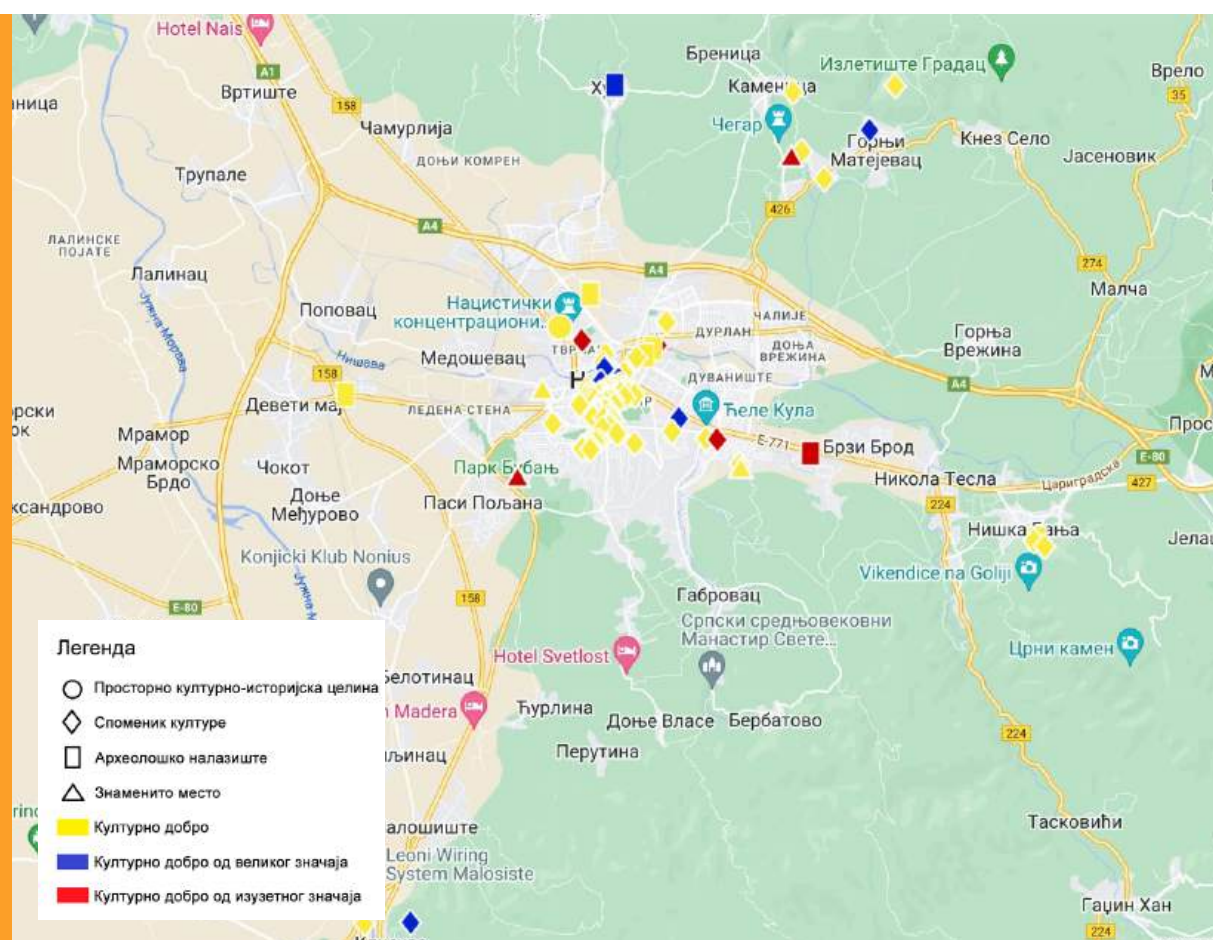
4

знаменита
места

Слика 36. Број непокретних културних добара према врсти у Граду Нишу

Извор: Завод за заштиту споменика културе Ниш

На територији Града налази се и 15 добара под претходном заштитом која су већ евидентирана. Међу културним добрима која уживају претходну заштиту и за која се претпоставља да поседују културне вредности налази се 745 објеката споменичког карактера, 27 амбијенталних и грађевинских целина и 60 археолошких локалитета.

Слика 37. Распрострањеност непокретних културних добара на територији Града Ниша

Извор: https://nasledje.gov.rs/index.cfm?jezik=Serbian_CIR

Подаци о издацима за културно наслеђе на локалном нивоу доступни су из буџетских извештаја. За активност „Унапређење система очувања и презентације културно-историјског

наслеђа" у 2022. години утрошено је 19.681.095 динара^{244,245}. Ова програмска активност се реализује преко институција Народног музеја, Историјског архива и Завода за заштиту споменика културе. Наведени износ представља 0,17% укупних буџетских средстава утрошених у 2022. години.

Недостаци и изазови. Најзначајнији изазови у вези са културним наслеђем односе се на финансирање. У претходним деценијама недостатак финансијских средстава резултирао је прилично скромним улагањима у вредне објекте културног наслеђа на нишкој територији²⁴⁶. Такође, недовољно је напора уложено у презентацију и промоцију културног наслеђа. Сходно томе, потенцијал културног наслеђа је недовољно искоришћен за развој туризма. Заинтересоване стране су истакле потребу за подизањем укупног нивоа очуваности културног наслеђа Града, као и за извођењем истражних радова у области градитељског наслеђа.

Поред недовољног уређења постојећих културно-историјских локалитета, постоје и подручја са градитељским наслеђем која се уопште не истражују. Године 2022. у Градској општини Пантелеј откривени су остаци ранохришћанских гробова, који су део источне некрополе античког града Наиса. До овог значајног открића дошао је приватни инвеститор приликом извођења радова на изградњи стамбених објеката. Мере заштите овог вредног локалитета се слабо спроводе, а археолошка ископавања су тренутно обустављена због спорова о надлежностима, правних питања и финансирања истражних радова.

Локална настојања и иницијативе. Према мишљењу заинтересованих страна, у очување културног наслеђа се улажу напори. У периоду 2017-2020 значајна инвестиција остварена је када је Град Ниш уложио више од два милиона евра за унапређење стања културног наслеђа кроз пројектно финансирање²⁴⁷.

Показатељ 11.6.1. Удео чврстог комуналног отпада који се прикупља и којим се адекватно управља у контролисаним постројењима у укупном произведеном комуналном отпаду, по градовима

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.2. (ОПУР-41)

Сакупљање и управљање чврстим комуналним отпадом (ЧКО) на територији Ниша врши Јавно комунално предузеће „Медиана“. Јавно комунално предузеће такође сакупља отпад који се може рециклирати, сортира га и припрема за транспорт. Предузеће је своје управљање отпадом ускладило са важећим прописима. Урађена је карактеризација отпада, води се дневна и годишња евиденција о управљању отпадом и врши се праћење рада депоније. Ови подаци се редовно прослеђују Агенцији за заштиту животне средине.

Преглед. Огромна већина територије локалне самоуправе покривена је организованим сакупљањем отпада, а урбано подручје Ниша у потпуности (100%)²⁴⁸. Када је реч о руралним срединама, последњих неколико година стално се ради на њиховом укључивању у организовано сакупљање отпада, као и на уклањању и рекултивацији дивљих депонија. У 2022. години 62 од 69 сеоских насеља имало је приступ услузи сакупљања отпада. У 2023.

²⁴⁴ 167.379,59 евра

²⁴⁵ Одлука о завршном рачуну буџета Града Ниша за 2022. годину („Службени лист града Ниша“, број 62/23).

²⁴⁶ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

²⁴⁷ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

²⁴⁸ Јавно комунално предузеће „Медиана“, 2023.

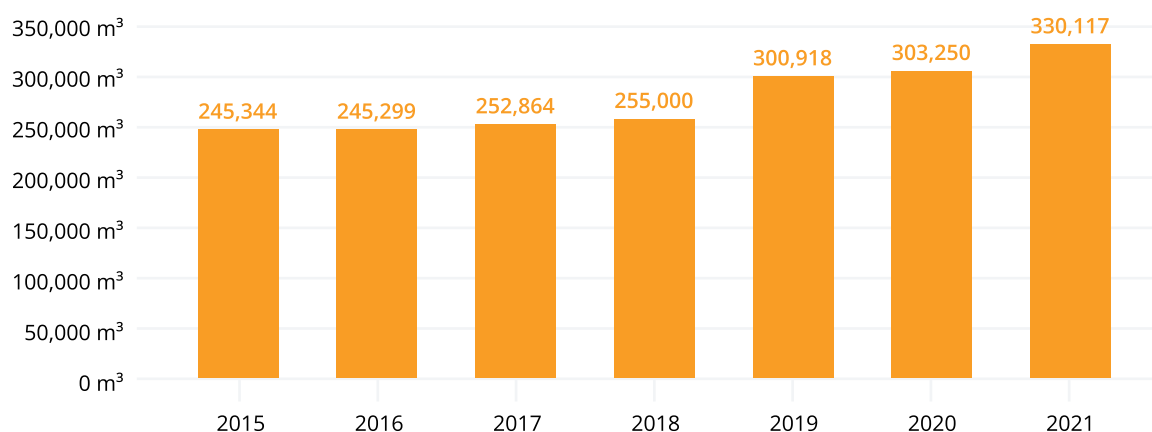
години још два села су укључена у систем организованог сакупљања комуналног отпада, чиме је само пет сеоских насеља остало без ове услуге (Табела 7)²⁴⁹. То представља 6,76% од укупног броја насеља на територији Града, а само 0,11% укупног становништва. У том смислу, удео становништва са приступом основним услугама прикупљања ЧКО у Граду Нишу је веома висок и износи 99,89%.

Табела 7. Сеоска насеља без услуге сакупљање отпада

	Насеље					Град Ниш
	Радикина Бара	Раутово	Банцарево	Куновица	Церје	
Број становни	47	8	39	22	150	249,501
Удео	0.11%					100%

Извор: Јавно комунално предузеће „Медиана“, 2023.

У 2022. години, укупна количина сакупљеног ЧКО у Граду износила је 85.061 тона, односно 201 тона дневно²⁵⁰. Укупна количина ЧКО у контролисаним објектима у граду износи око 3 t/дан, али се то односи само на отпад који се доноси на уништавање из комерцијалних објеката. Количина произведеног и одложеног отпада последњих је година у сталном порасту (Слика 38).

Слика 38. Укупна количина депонованог отпада у Граду Нишу у m³ годишње

Извор: Пословни планови Јавног комуналног предузећа „Медиана“ у периоду 2017-2023

Сакупљени комунални и други неопасни отпад одвози се на локалну комуналну депонију „Бубањ“, која се налази на ободу административног подручја Ниша, а највећим делом на територији општине Дољевац. Комунална депонија је отворена 1968. године, а званично одређена за ту намену 1971. године, са периодом експлоатације од 30 година. Међутим, експлоатација депоније се стално пролонгира проширењем појединих поља, као привремено решење у недостатку адекватног простора за одлагање чврстог отпада. Депонија „Бубањ“ је донедавно функционисала као обично одлагалиште отпада те и даље представља највећи еколошки ризик за Град Ниш²⁵¹. Она се сада налази у процесу санације, а локација ће се

²⁴⁹ Јавно комунално предузеће „Медиана“, 2023.

²⁵⁰ Јавно комунално предузеће „Медиана“, 2023.

Количина сакупљеног отпада се мери камионском вагом (са минималном грешком) на општинској депонији. Одступања у мерењу присутна су само у данима када је камионска вага покварена, јер се тада количина отпада израчунава на основу запремине употребљивог камионског простора.

²⁵¹ Локални план управљања отпадом на територији Града Ниша за период од 2011. до 2021. године.

користити за ову намену до изградње новог Регионалног центра за управљање отпадом „Келеш“²⁵².

Депонија „Бубањ“ је несанитарна депонија јер не испуњава критеријуме савременог управљања комуналним отпадом, нити обезбеђује заштиту животне средине. Њено затварање је планирано након завршетка експлоатационог периода, с тим да је предуслов за експлоатацију санација депоније уз минималне мере заштите животне средине и стварање услова за рекултивацију постојећег простора. Постојећа депонија се састоји од четири сегмента (S1, S2, S3, S4), од којих су три затворена и делимично рекултивисана²⁵³. Једини активни сегмент депоније је S4, који је саниран 2015. године са циљем да обезбеди довољно капацитета за додатне две до три године. На пољу S4 одлагање отпада се сада врши применом технологије која се користи у Европској унији. У плану је и изградња новог санитарног поља S5. Депонија је ограђена, постоје ободни канали и ретенциони базени. Основа депоније је природна глина, која спречава продирање филтрата у дубље слојеве и подземне воде. На депонији се примењују мере збијања и прекривања отпада инертним материјалом. Депонијски гасови се каналишу кроз биотрне²⁵⁴ и испуштају у атмосферу. Параметри депоније се редовно прате. Систем за пречишћавање процедурних и отпадних вода не постоји.

У последњој деценији забележен је значајан напредак у пракси рециклаже отпада у Нишу. Поједина домаћинства на територији градских општина Медијана и Палилула су у 2016. години добила „плаву канту“ за сакупљање амбалажног отпада. По целом граду су постављена рециклажна острва за сакупљање пластике и стакла, са 350 контејнера за сакупљање амбалажног стакла и 250 мрежа за сакупљање ПЕТ амбалаже. Све ове активности спроведене су у циљу развијања позитивних еколошких навика грађана и њиховог активног укључивања у процес управљања отпадом, проширења система сепарације рециклабилних материјала и отварања нових радних места у рециклажној индустрији.

Рециклажни центар изграђен је 2014. године у индустријској зони града, на површини од око 5,5 ha. Центар прикупља отпад из три сектора – индустрије, комерцијалних делатности и домаћинства. Сировине које се прикупљају су материјали који се могу рециклирати: папир, картон, ПЕТ амбалажа, пластична фолија, Тетра Пак амбалажа, алуминијумске лименке и стакло. Рециклабилни отпад који се прикупља из „плавих канти“ и контејнера за амбалажни отпад одвози се у рециклажни центар на даље сортирање по фракцијама отпада. Одвојене фракције се даље балирају и предају оператерима на рециклажу. Непрерађени отпад се одваја и одвози на депонију. Количина амбалажног отпада прерађеног у 2022. години износи 400 t.

Осим рециклаже појединих врста отпада и одлагања отпада, у Нишу се не обављају други видови третмана отпада.

Недостаци и изазови. И поред веома високог удела становништва и територије која је покривена услугом организованог сакупљања отпада у Граду Нишу, постојећа депонија не омогућава одлагање отпада који не загађује животну средину. Количина сакупљеног и транспортованог ЧКО у објекте за управљање отпадом у Нишу је стога процењена као мала, а ово питање остаје један од највећих изазова са којим се Ниш данас суочава. Постизање захтеваног нивоа безбедности у погледу ЧКО и претварање постојећег процеса одлагања отпада у процес управљања отпадом представљају хитне и неопходне активности.

Из перспективе заинтересованих страна, недостатак финансијских средстава и недовољан напор свих актера представљају главне препреке за решавање кључних проблема у

²⁵² Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025.

²⁵³ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

²⁵⁴ Биотрни су гасни бунари који се користе за екстракцију депонијског гаса.

управљању отпадом. Такође, успешна интеграција ЦОР у пројекте управљања отпадом у Нишу захтева едукативне и промотивне активности за потребе унапређења имплементације, као што су одржавање трибина, округлих столова и панела намењених стручњацима, као и боље информисање и ангажовање грађана.

Локална настојања и иницијативе. Почетак пројекта санације, затварања и рекултивације депоније „Бубањ“ означио је почетак праксе управљања отпадом која мање загађује животну средину. Заинтересоване стране истичу да одрживо управљање ЧКО има упориште у важећим планским документима на локалном нивоу који су усклађени са ЦОР 11. На граници административног подручја Града Ниша планирана је регионална депонија која ће опслуживати Град Ниш и општине Гаџин Хан, Сврљиг, Ражањ, Дољевац, Алексинац, Мерошина и Сокобања²⁵⁵. Формираће се тако да заузима већим делом већ деградирани простор, са доградњом која је адекватно лоцирана у односу на природне и створене услове. Регионална депонија ће се састојати од две целине: 1) браунфилд локације (постојећа депонија након санације) која је функционално и инфраструктурно опремљена и 2) гринфилд локације (локација „Келеш“ на територији општине Дољевац) намењене за санитарну депонију комуналног отпада који се не може рециклирати. Што се тиче развоја регионалне депоније, напредак је спор. До сада је усвојена само одлука коју је потписало шест локалних самоуправа.

Примери добре праксе. У 2020. години на територији Града Ниша евидентирани су 42 дивље депоније, углавном у руралним деловима градских општина. Упркос редовном чишћењу ових локација, низак ниво еколошке свести грађана доводи до поновног формирања дивљих депонија. Због тога су 2022. године отворена два рециклажна дворишта у градским општинама Палилула и Медијана, а планирана су још три у осталим градским општинама. То су локације на којима грађани могу да одлажу отпад који није погодан за контејнере намењене отпаду из домаћинства, као што су кабасти отпад, зелени отпад, опасан кућни отпад, отпад од електричне и електронске опреме, батерије итд. Циљ ове иницијативе је системско бављење проблемом дивљих депонија. Према мишљењу заинтересованих страна, најбољи вид превенције од стварања дивљих депонија је обезбеђивање услуге сакупљања отпада за сва насеља у руралним подручјима, као и стварање рециклажних дворишта у урбаним срединама.

Сектор зеленила, који послује у оквиру Јавног комуналног предузећа „Медиана“, компостира биоразградиви отпад из паркова за сопствене потребе. Овако добијен хумус користи се за узгој нових садница у Расадици ЈКП „Медиана“.

Последње измене и допуне Закона о планирању и изградњи (2023) доприносе, такође, управљању отпадом на националном нивоу, захтевајући документ о кретању отпада приликом подношења захтева за издавање употребне дозволе²⁵⁶. Овај документ потврђује да је отпад настао грађењем и рушењем (грађевински отпад) предат оператеру постројења за третман, односно складиштење отпада, што има позитивне последице на локалном нивоу.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Овај показатељ се делимично прати и на националном нивоу, тако да су подаци о укупно произведеном ЧКО у градовима доступни. У Србији је евидентан континуирани пораст произведеног отпада (са 2.710 хиљаде тона у 2017. на 3.022 хиљаде тона у 2021. години)²⁵⁷, што је потврђено на нивоу Града Ниша као што је раније назначено.

²⁵⁵ Просторни план административног подручја Града Ниша 2021.

²⁵⁶ „Службени гласник РС“, бр. 72/09, 81/09 – исправка, 64/10 – УС, 24/11, 121/12, 42/13 – УС, 50/13 – УС, 98/13 – УС, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19, 37/19 – др. закон, 9/20, 52/21, 62/23, члан 158.

²⁵⁷ <https://sdg.indikatori.rs/en-us/area/sustainable-cities-and-communities/?subarea=SD-GUN110601&indicator=110601IND01>

Показатељ 11.6.2. Просечне средње вредности суспендованих честица (нпр. PM2.5 и PM10) у градовима (пондерисане бројем становника)

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.3. (ОПУР -42)

За разлику од PM10 где су прописима регулисане и годишње и дневне вредности, годишње вредности PM2.5 у Републици Србији су прописане, али дневне концентрације нису законски уређене. Такође, законски није регулисано ни загађење ваздуха у затвореном простору. Национални регистар извора загађивања води Агенција за заштиту животне средине. Локалне самоуправе финансирају праћење квалитета ваздуха у оквиру својих законских обавеза. У 2022. години остварен је значајан напредак у праћењу стања квалитета ваздуха, пошто је остварен највећи прилив података од локалних самоуправа²⁵⁸. Основа за оцењивање квалитета ваздуха, као и за одређивање његове категорије су: средње годишње концентрације, број дана и број сати са прекораченим граничним вредностима. Трећом категоријом се означава прекомерно загађен ваздух где су прекорачене граничне вредности за једну или више загађујућих материја. Локалне самоуправе у којима је ваздух треће категорије дужне су да донесу планове квалитета ваздуха. Циљ ових планова је постизање одговарајућих граничних вредности или циљних вредности утврђених Законом о заштити ваздуха. Планови се доносе на основу процене стања квалитета ваздуха и обухватају све главне загађујуће материје и главне изворе загађивања ваздуха.

Са становишта квалитета ваздуха, Ниш има неповољан географски положај јер се целокупно насељено подручје налази у котлини која је са севера, истока и југа окружена планинама и брдима. Како је северозападни ветар најчешћи током године, загађивачи из ваздуха се директно преносе ка урбаном подручју Нишког басена. Честе температурне инверзије онемогућавају вертикално струјање ваздуха и смањују позитивне ефекте сунчевог зрачења, што доводи до појаве смога. Годишње има преко 100 дана са маглом и измаглицом. Све ове карактеристике доводе до акумулације загађујућих материја у ваздуху²⁵⁹. Град је 2020. године усвојио План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш.

Преглед. На квалитет ваздуха у Граду Нишу првенствено утичу емисије загађујућих материја из: 1) котларница (котларнице Јавног комуналног предузећа „Градска топлана“ Ниш и индивидуалне котларнице у јавним установама и предузећима), 2) индивидуалних ложишта у домаћинствима, 3) саобраћаја (возила са моторима са унутрашњим сагоревањем) и 4) индустрије²⁶⁰. Претпоставља се да је додатни извор емисије загађујућих материја постојећа несанитарна депонија, иако у њеној близини не постоји мерно место за контролу загађења ваздуха²⁶¹. У хладном периоду године у граду Нишу постоје додатне емисије, а виши је и ниво PM10 и PM2.5 загађујућих материја. Слично као и на републичком нивоу²⁶², грејање домаћинства из топлана снаге мање од 50 MW и индивидуалних ложишта идентификовано је као доминантни извор загађења²⁶³.

²⁵⁸ Прикупљени су и обрађени подаци са укупно 220 аутоматских станица и мерних места – поред података Агенције за заштиту животне средине, у процени квалитета ваздуха за 2022. годину коришћени су и подаци аутоматског мониторинга у локалним мрежама градова Србије.

²⁵⁹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

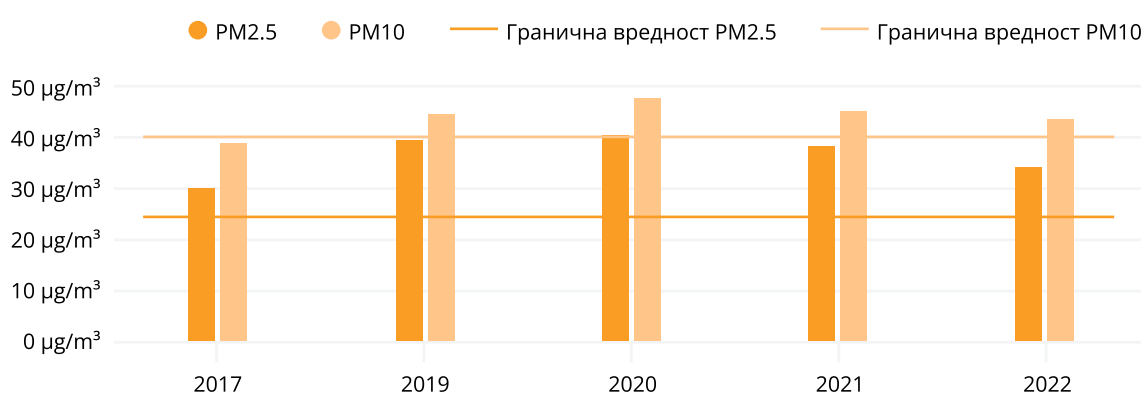
²⁶⁰ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

²⁶¹ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

²⁶² Главни узроци високих вредности финих честица идентификовани су на националном нивоу. У последњих неколико година национални биланси емисија суспендованих честица PM10 и PM2.5 показују да су њихови највећи извори топлане снаге мање од 50 MW и индивидуална ложишта, са учешћем од 65% за PM10 и 80% за PM2.5. Остали извори укључују: друмски саобраћај са 10% за PM10 и 9% за PM2.5, индустрију са 8% за PM10 и 5% за PM2.5 и друге изворе емисија. Извор: Годишњи извештај о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2022. године.

²⁶³ Решење о приступању реализацији и суфинансирању Пројекта „Смањење загађења ваздуха у Нишу пореклом из индивидуалних извора, прикључењем на систем даљинског грејања“ („Службени

Агенција за заштиту животне средине управља трима аутоматским станицама на три локације у Граду Нишу: Институт за јавно здравље Ниш, ОШ „Свети Сава“ и Каменички вис, а резултати су одмах доступни на сајту Агенције. Међутим, упоредиви подаци за вредности финих честица у Нишу, за које мониторинг континуирано последњих шест година спроводи Институт за јавно здравље Ниш, доступни су само на мерном месту које се налази у Институту. На основу података које прати и објављује Агенција за заштиту животне средине²⁶⁴, у периоду 2017-2022 квалитет ваздуха у агломерацији Ниш је био треће категорије²⁶⁵. У случају Ниша, трећа категорија подразумева прекомерно загађење ваздуха услед прекорачења граничних вредности суспендованих честица PM10 и PM2.5, што је илустровано на Слици 39. Најновија мерења у 2022. години показују прекомерно загађење, као и да нема побољшања. Средња годишња вредност за честице PM10 износи 44,3 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, док средња годишња вредност за PM2.5 честице износи 34,0 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, што значи да обе прелазе утврђене граничне вредности (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за PM10 и 25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за PM2.5)²⁶⁶. Годишњи средњи ниво честица PM2.5 чак премашује толерантну годишњу вредност²⁶⁷ од 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Слика 39. Средња годишња вредност суспендованих честица PM2.5 и PM10 (индикативна мерења) на мерном месту Института за јавно здравље Ниш

Извор: Годишњи извештаји о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2017-2022

Посматрана у дужем временском периоду (2011-2019) на истом мерном месту²⁶⁸, просечна годишња вредност PM10 износила је 52,99 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, са просечном годишњом вредношћу PM10 у току грејне сезоне од 75,27 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, а ван грејне сезоне 32,12 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Може се констатовати да је средња годишња вредност PM10 изнад средње годишње граничне вредности од 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Током периода 2013-2019, измерене средње годишње вредности PM2.5 честица кретале су се од 31,1 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ у 2013. до 52,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ у 2016. години²⁶⁹. Резултати показују да су и гранична (25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) и толерантне средња годишња вредност (30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) прекорачене.

Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш уложило је значајне напоре. У складу са принципима заштите животне средине и одрживог развоја, „Градска топлана“ је 2003. године прешла на коришћење природног гаса као главног енергента. Предузеће производи топлотну енергију у три топлане и 15 котларница, а у оквиру система „Топлане“ 95,97% енергије се производи из гаса, 3,85% енергије се производи из мазута, а 0,18% енергије се производи

лист Града Ниша”, број 108/22).

²⁶⁴ <http://www.sepa.gov.rs/?tema=Vazduh>

²⁶⁵ Због недовољног обима мерења суспендованих честица PM10 у агломерацији Ниш није била могућа валидна процена квалитета ваздуха за 2018. годину.

²⁶⁶ Институт за јавно здравље Ниш. (2023). Годишњи извештај о квалитету ваздуха у Нишу 2012.

²⁶⁷ Закон о заштити ваздуха („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 10/13 26/21 – др. закон) прописује граничне и толерантне вредности загађујућих материја, при чему је толерантна вредност гранична вредност увећана за границу толеранције.

²⁶⁸ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

²⁶⁹ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

из лож-уља, док се угаљ уопште не користи²⁷⁰. Конверзија енергије у топлотним изворима одвијала се непрекидно две деценије, тако да све три топлане као енергент данас користе гас, што је случај и са делом мањих котларница (6 од 15). Сваку од ових реконструкција пратила је модернизација самог производног погона, уз повећање оперативне функционалности у циљу ограничавања нивоа финих честица. Такође, у сарадњи са Градом Нишом, „Градска топлана“ континуирано ради на гашењу локалних котларница у јавним установама које као енергент користе лож-уље, угаљ и мазут и на њиховом прикључењу на дистрибутивни систем „Топлане“. За преостале котларнице предвиђен је прелазак на природни гас/биомасу, за шта „Градска топлана“ има већ припремљене пројекте²⁷¹. „Градска топлана“ сарађује са Градом и на проширењу мреже у деловима стамбених зона, чиме ће се искључити индивидуална ложишта које као енергент користе угаљ, мазут или електричну енергију.

Недостаци и изазови. Што се тиче квалитета ваздуха, Град Ниш је последњих десет година у веома неповољној ситуацији. Имајући у виду измерене вредности PM10 у периоду од 2011. до 2019. године и PM2.5 у периоду од 2013. до 2019. године, може се констатовати да средње годишње вредности PM10 и PM2.5 премашују средње годишње граничне вредности, као и да су вредности PM10 током грејног периода више него удвостручене у односу на период ван грејне сезоне. С обзиром на чињеницу да градске топлане користе скоро искључиво природни гас (преко 95%), да је локална индустрија углавном „чиста“, а да веома мали број јавних објеката још користи чврста фосилна горива, они нису узрочници ове врсте загађења²⁷². У том смислу, главни узрочници високог нивоа PM10 и PM2.5 честица су приватна домаћинства са индивидуалним ложиштима која углавном користе неефикасне уређаје (шпорете и котлове) и фосилна/чврста горива (угаљ, огревно дрво, мазут, лож-уље, разне врсте отпада).

Чини се да су напори Града Ниша и „Градске топлане“ недовољни за свеукупно смањење загађења ваздуха. Како истичу заинтересоване стране, мала лична одговорност грађана у погледу квалитета ваздуха и свеукупног ЦОР 11, заједно са недостатком личне мотивације, опреме и средстава за заштиту животне средине, резултира прекомерним загађењем ваздуха. Предлаже се формирање Градске управе за заштиту животне средине Града Ниша, као органа који ће се бавити питањима квалитета ваздуха и који ће се усредсредити на спровођење неопходних мера и активности.

Локална настојања и иницијативе. Објављивање података о квалитету ваздуха на интернету био је у Србији корак напред у препознавању проблема квалитета ваздуха. На локалном нивоу, заинтересоване стране су истакле значај чињенице да се на територији Града Ниша редовно спроводи мониторинг животне средине.

У оквиру настојања да се смањи прекомерно загађење амбијенталног ваздуха, Град Ниш и Министарство заштите животне средине Републике Србије покренули су пројекат „Смањење загађења ваздуха у Граду Нишу пореклом из индивидуалних извора“. Пројекат је концепиран како би се спровеле мере предвиђене Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године²⁷³, а Град је прихватио његово суфинансирање и започео његову реализацију 2021. године. Циљ пројекта је решавање дугогодишњег проблема загађења

²⁷⁰ Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш, 2023.

²⁷¹ Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш, 2023.

²⁷² Решење о приступању реализацији и суфинансирању Пројекта „Смањење загађења ваздуха у Нишу пореклом из индивидуалних извора, прикључењем на систем даљинског грејања“ („Службени лист Града Ниша“, број 108/22).

²⁷³ Неке од мера утврђених Планом које се односе на побољшање квалитета ваздуха су:

1) Развој и унапређење енергетске инфраструктуре унапређењем енергетске ефикасности уз обезбеђивање енергетске безбедности и снабдевања обновљивом, „чистом“ и локално доступном енергијом; 2) Подстицајне мере за смањење загађења ваздуха; 3) Развој иновативних и интегралних система за квалитативно-квантитативну оцену квалитета ваздуха; 4) Успостављање јединственог информационог система за управљање заштитом животне средине и др.

ваздуха кроз побољшање енергетске ефикасности, смањење потрошње енергије, повећање коришћења расположивих обновљивих извора енергије у једнопородичном становању и смањење загађења и емисије CO₂. Посебан циљ пројекта је уклањање постојећих грејних уређаја који користе чврсто гориво (угаљ, мазут, лож-уље, разне врсте отпада) и прикључење индивидуалних домаћинстава на систем даљинског грејања на територији Града Ниша. Кроз три позива, у оквиру пројекта су суфинансиране укупно 182 измене постојећих грејних уређаја у индивидуалним домаћинствима у износу до 50% од процењене вредности (Табела 8). Пројекат је и даље у току, а четврти позив је расписан у октобру 2023. године. Имајући у виду велик број домаћинстава са индивидуалним ложиштима у граду, бољи квалитет ваздуха још није забележен, али ће пројекат вероватно показати резултате у будућности.

Табела 8. Замена постојећих грејних уређаја у нишким домаћинствима у оквиру пројекта

Ефекти	Замењено уређајима на пелет	Замењено уређајима на гас	Повезано на систем даљинског грејања	Укупан број замена
I Позив 2021	43	20	1	64
II Позив 2021	37	46	0	83
III Позив 2022	18	16	1	35
Укупно	98	82	2	182

Извор: Градска управа за грађевинарство, 2023.

Вежа са ДНИ и националним нивоом. У градовима Србије прате се средњи годишњи нивои суспендованих честица (и PM2.5 и PM10). У периоду 2011-2019 бележи се тренд смањења укупне вредности честица (са 30,67586 на 21,73909 µg/m³ укупно и са 31,53425 на 22,32589 µg/m³ у градским насељима)²⁷⁴. Ове вредности указују да Ниш треба да оствари значајан напредак у постизању прихватљивих нивоа квалитета ваздуха. Како би се постигла одрживост, ДНИ наглашава да локалне власти треба да са потциљевима ЦОР 11 интензивно усклађују, између осталог, управљање енергијом и постизање енергетске ефикасности, као и декарбонизацију локалног саобраћаја.

Показатељ 11.7.1. Просечан удео градског грађевинског земљишта који чине отворени простори јавне намене, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна животна средина; Показатељ ОПУР 3.2.1. (ОПУР -44)

Од почетка 90-их година прошлог века, а посебно у раном транзиционом периоду до 2000-их, у Србији се одвијао процес континуиране деградације постојећих јавних простора. Овај период карактерише и потпуно одсуство развоја и опремања нових јавних простора у оквиру пројекта нове стамбене изградње. У временима која су обележена свеукупним сиромаштвом, локалне самоуправе су се фокусирале само на неопходне активности одржавања саобраћајне и техничке инфраструктуре које су биле важне за функционисање града.

Ситуација ни данас није много боља. Отворени јавни простор још увек нема значајно место у регулативи, као ни у стратешким и урбанистичким плановима, а његов развојни потенцијал није препознат нити се користи у градовима Србије. Досадашњи закони који су регулисали планирање, пројектовање и изградњу само су одређивали границе између такозваног „јавног земљишта“ и „осталог земљишта“, без обавезе утврђивања норматива

²⁷⁴ <https://sdg.indikator.rs/en-us/area/sustainable-cities-and-communities/?subarea=SD-GUN110601&indicator=110601IND01>

за позиционирање, структурирање, обликовање и изградњу отворених јавних простора. Важећи Закон о планирању и изградњи²⁷⁵ препознаје „јавну намену“, „јавни интерес“ и „површине јавне намене“, али не препознаје појмове „јавни простор“ нити „отворени јавни простор“. Ни дефиниција отвореног јавног простора коју пружа Програм УН-Хабитат није пренета у српско законодавство, што често резултира различитим тумачењима концепта отвореног јавног простора. Овај недостатак треба превазићи како би се постигла упоредивост података и међу градским насељима у Републици Србији и на међународном плану.²⁷⁶ У овом извештају користиће се појам „отворени јавни простор“²⁷⁷.

У српском законодавству, јавни простор се везује само за „површине јавне намене“ које подразумевају улице, паркове, тргове и друге површине у јавној својини. Друге врсте земљишта које, такође, служе као отворени јавни простор, уопште се не разматрају. Ово је случај са неизграђеним земљиштем и зеленим површинама у стамбеним зонама које се често налазе на „осталом земљишту“ (земљиште које није јавно). Нејасноћа у погледу режима неизграђеног земљишта и зелених површина у стамбеним зонама посебно је уочљива у стамбеним насељима насталим у периоду социјализма. У катастру непокретности Републике Србије врло је уобичајено да се стамбена зграда налази на катастарској парцели исте величине као што је и њена основа, без обзира на режим и намену земљишта у њеној непосредној околини²⁷⁸. Овакав однос према неизграђеном простору ствара бројне проблеме у експлоатацији, јер остаје нејасно коме припада земљиште, ко има право коришћења, а ко је дужан да га одржава.

Ситуација се додатно компликује у урбанистичким блоковима који су пројектовани у отвореном систему уређења простора, где је законом дефинисано да је земљиште које окружује објекте „земљиште које је у јавној употреби“ (омогућавајући различите облике својине), тако да би могло да буде у служби/функцији зграда унутар тог стамбеног блока²⁷⁹. Закон посебно наглашава да земљиште треба да буде у јавној употреби за урбане блокове који су пројектовани у отвореном систему уређења простора. У урбаним блоковима развијеним у затвореном систему просторне организације пре социјалистичког периода, који се налазе углавном у централним градским зонама, земљиште је у јавном или мешовитом власништву. Међутим, у пракси просторна организација и затворена форма урбаног блока сугеришу ограничен приступ широј јавности и имплицирају заједничко коришћење унутрашњих стамбених дворишта само од стране станара зграда унутар тог комплекса.

У пракси урбанистичког планирања и пројектовања у Србији постојећи законски оквир и модалитети управљања земљиштем не пружају довољну основу за реализацију отворених јавних простора као квалитетних простора који су доступни свима.

Преглед. Површина отвореног јавног простора у Граду Нишу не може се одредити у складу са међународним стандардима због различите методологије и недостатка конзистентних података. На националном нивоу нека су истраживања ипак спроведена, али се добијени подаци не могу поредити са градовима ван Србије²⁸⁰. Укупна површина земљишта намењеног

²⁷⁵ „Службени гласник РС“, бр. 72/09, 81/09 - исправка, 64/10 - УС, 24/11, 121/12, 42/13 - УС, 50/13 - УС, 98/13 - УС, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19, 37/19 - др. закон, 9/20, 52/21, 62/23.

²⁷⁶ Напредак у праћењу показатеља одрживог развоја у области одрживог урбаног развоја у Републици Србији, 2023, УН Хабитат и РЗС

²⁷⁷ „Отворени јавни простор“ је свако слободно неизграђено земљиште или земљиште без зграда (или других изграђених објеката) које је доступно јавности без накнаде, које садржи рекреативне површине намењене становништву и које доприноси лепоти и квалитету животне средине у неком насељу. Извор: UN-Habitat (2018). SDG Indicator 11.7.1 Training Module: Public Space. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi.

²⁷⁸ Marković, D. (2022). Analysis: The possibility of introducing a policy of managing public spaces in the City of Niš.

²⁷⁹ Marković, D. (2022). Analysis: The possibility of introducing a policy of managing public spaces in the City of Niš.

²⁸⁰ На основу истраживања које је спровела Стална конференција градова и општина у

само улицама или само отвореним јавним просторима није доступна. На основу података из базе урбаних показатеља Програма УН Хабитат²⁸¹, просечан удео грађевинског земљишта Града Ниша који је у 2020. години представљао отворени простор јавне намене за све приказан је, међутим, на Слици 40. Низак удео отворених јавних простора од 3,7% (без улица) у оквиру грађевинског подручја указује на лошу приступачност ових простора за значајан део становништва Ниша. Исти извор наводи да само 57,2% становништва Ниша има приступ отвореним јавним просторима.

Слика 40. Просечан удео грађевинског подручја Града Ниша у 2020. години који представља отворени простор јавне намене: отворени јавни простори и улице

Извор: Urban indicators database of UN-Habitat, 2020.

Град Ниш уређује и одржава отворене јавне просторе као „површине јавне намене“. Поред уличне мреже, то су следећи отворени јавни простори: паркови, парк шуме, тргови, пешачке улице и кеј дуж реке Нишаве. Укупна површина паркова у грађевинском подручју Ниша износи 49 ha, а највећи градски паркови су парк Чаир и парк у Нишкој тврђави. У грађевинском подручју налазе се и две парк-шуме: парк-шума Бубањ (40 ha) у урбаном делу Ниша и парк-шума Коритник (40 ha) у урбаном делу Нишке Бање. Остале парк-шуме налазе се ван грађевинског подручја. На подручју Генералног урбанистичког плана, које обухвата знатно већу територију од површине самог грађевинског подручја, највећи део зелених површина чине заштитно зеленило и шуме на шумском земљишту, док је удео паркова и рекреационих површина који су доступни грађанима веома мали²⁸². Удео зелених површина од свега 1,2 m² на једног становника²⁸³ указује на то да, не само да су зелене површине недовољно заступљене на територији Града, већ и да је њихов удео у отвореним површинама јавне намене мали. Постоји неколико градских тргова, а највећи је Трг краља Милана у централној градској зони. Две најважније пешачке улице, Обреновићева улица и Казанџијско сокаче, такође се налазе у централној зони.

Иако су постојеће површине јавне намене у Нишу доступне свима, без обзира на године, фебруару 2023. године, удео отворених јавних простора у грађевинском подручју Ниша (тргови, скверови, паркови и други отворени простори, укључујући улице) процењује се на 25%. Ова вредност се односи на отворени јавни простор у грађевинском подручју, који представља изграђено или неизграђено градско земљиште намењено за изградњу.

²⁸¹ <https://data.unhabitat.org/datasets/GUO-UN-Habitat::11-7-1-provision-and-access-to-open-spaces-in-cities-2020/explore>

²⁸² Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

²⁸³ План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш, 2020.

пол, етничку припадност или социо-економски статус, не осећају се све групе становништва угодно приликом њиховог коришћења. У оквиру пројекта „БЕЗБЕДНЕ: Жене и девојчице оснажене да се осећају безбедно на јавним местима у Нишу“, који је подржала организација UN Women²⁸⁴, Центар за девојчице недавно је спровео истраживање о безбедности жена на јавним местима. Резултати спроведене анонимне анкете, у којој је учествовала 241 женска особа, показују да се на јавним местима у Нишу чак 51,9% испитаница осећа умерено безбедно, док се само 6,6% њих осећа потпуно безбедно. На питање на којим јавним местима се испитанице не осећају безбедно, оне су као најнебезбеднија јавна места издвојили Нишку тврђаву (52,7%), кеј уз реку Нишаву (47,7%) и Аутобуску станицу (44,8%). Идентификована су и друга јавна места и улице, али у мањем проценту, као што је парк Чаир (19,5%) (Слика 41). На основу изабраних локација направљена је интерактивна Гугл мапа небезбедних локација у граду²⁸⁵.

Слика 41. Три отворена јавна простора која су означена као најнесигурнија у Граду Нишу и проценат жена који се у њима осећа небезбедно

Извор: Центар за девојчице, 2023.

Недостаци и изазови. Интензивна или неконтролисана урбанизација Ниша у складу са постсоцијалистичким развојним обрасцима довела је до урбаног пропадања, па чак и потпуног нестанка отворених јавних простора²⁸⁶. Неке последице на урбани предео биле су очигледне одмах након што су завршени први подухвати постсоцијалистичке станоградње, као што су преоптерећеност инфраструктуре и паркиралишта, комерцијализација/приватизација отвореног јавног простора²⁸⁷, смањење зеленила и непривлачан урбани предео, док су друге схваћене много касније, као што су негативни утицаји смањења отвореног јавног простора на животну средину и микроклиму^{288, 289} (загађење ваздуха, ефекат топлотног острва, ризик од поплава, итд.) или последице на здравље људи због недостатка заједничког простора за активности на отвореном и контакта са природом. Заинтересоване стране скрећу, такође, пажњу на неправилну распрострањеност јавних површина на територији града која се јавља услед недостатка било каквих нових паркова или централних садржаја у новим стамбеним постсоцијалистичким комплексима. Актуелни проблеми у одржавању и обезбеђивању

²⁸⁴ <https://www.centarzadevojke.org.rs/index.php/en/news/702-project-safe-successfully-implemented>

²⁸⁵ https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1uVYJPxp7yRZ_rcHilFQUdKjaAwSPKV8&ll=43.31917517083891%2C21.89682215&z=14

²⁸⁶ Vasilevska, Lj. et al. (2014). The effects of changes to the post-socialist urban planning framework on public open spaces in multi-story housing areas: A view from Nis, Serbia.

²⁸⁷ Dinic Brankovic, M. et al. (2018). Postsocialist restructuring of city subcenters and the role of shopping centers in Nis, Serbia.

²⁸⁸ Dinić-Branković, M. et al. (2022). Impact of post-socialist vertical extensions of buildings on outdoor microclimate in collective housing areas: A study of Niš, Serbia.

²⁸⁹ Đekić, J. et al. (2018). The study of effects of greenery on temperature reduction in urban areas.

отвореног јавног простора посебно су видљиви на нивоу градских четврти у стамбеним зонама.

Већина изазова у обезбеђивању квалитетног отвореног јавног простора у Граду Нишу заправо се односи на законски третман отвореног јавног простора на националном нивоу и недостатак препознавања концепта „отвореног јавног простора“. Неизграђено земљиште и зелене површине у стамбеним зонама које се налазе на „осталом земљишту“ (које није у јавном власништву) представљају посебно велик изазов за Град Ниш. Пошто законски нису уређене као „површине јавне намене“, њима не могу управљати други актери (градске установе, приватна предузећа) већ једино сами станари. Ово је кључна препрека за њихов квалитет, одржавање и коришћење. Нејасан режим управљања отвореним просторима у стамбеним зонама и недостатак прецизних инструкција, како о правима коришћења, тако и о обавезама које се односе на ово земљиште и различите заинтересоване стране, резултирају честим споровима између Града и његових становника. Према мишљењу заинтересованих страна, недостаци у регулативи, лош партиципативни приступ у процесу планирања и недостатак јавне дебате резултирају неодрживим планским решењима. Удружено деловање ових фактора, праћено личним интересима који превладавају над јавним интересом, као и непоштовање планске документације, доводе до деградације и губитка отвореног јавног простора у Нишу.

Друга важна препрека у погледу одрживости отворених јавних простора односи се на ограничена финансијска средства. У Граду Нишу не постоје стабилни извори финансирања, нити довољни људски капацитети за ефикасно организовање отворених јавних простора и финансирање њиховог уређења и одржавања. Услед ограничених буџета, локалне самоуправе у Србији, укључујући и Град Ниш, углавном се баве уређењем јавних паркова, тргова и улица, односно површина које су у јавној својини²⁹⁰. Оне немају довољно средстава да улажу у уређење других простора који не представљају површине јавне намене, али имају карактер отвореног јавног простора. Из тог разлога неопходно је одредити све јавне просторе у Граду Нишу – како оне који су у јавној својини (површине јавне намене), тако и све друге јавне просторе које користе сви, без обзира на пол, године или друге карактеристике. Недостатак финансијских средстава често доводи до недовољног одржавања јавних отворених простора, посебно лошег осветљења које представља један од главних узрока nelaгодности и несигурности.

Додатни проблем представља ниска друштвена и еколошка свест грађана, који често не прихватају одговорност за уређење, очување и унапређење отворених јавних простора у свом животном окружењу. Ово занемаривање често резултира запуштеним и девастираним просторима у непосредној околини стамбених зграда.

У складу са напред изнетим, јасно је да се питање отвореног јавног простора мора, пре свега, регулисати на националном нивоу кроз системски закон у области урбанистичког планирања, пројектовања и изградње и пратеће подзаконске акте²⁹¹, посебно када је реч о отвореним просторима у стамбеним зонама. Могућности Града за поступање у постојећим околностима укључују потенцијалну сарадњу са инвеститорима на уређењу отворених јавних простора, тако што би их Град мотивисао и обавезао да унапреде околину новоизграђених објеката (кроз пореске олакшице, олакшице при добијању грађевинске дозволе, бонусе на квадратуру, итд.), уз доношење локалних прописа који би подржавали такве механизме.

²⁹⁰ Marković, D. (2022). Analysis: The possibility of introducing a policy of managing public spaces in the City of Niš.

²⁹¹ Marković, D. (2022). Analysis: The possibility of introducing a policy of managing public spaces in the City of Niš.

Према мишљењу заинтересованих страна, постојеће јавне просторе који су у јавној својини, а где Град Ниш има већ успостављене инструменте за имплементацију, треба преобликовати како би постали инклузивнији и прилагођенији свим групама корисника. Поред тога, у стамбеним зонама потребно је спровести активности којима би се вратио традиционални карактер улице као јавног простора.

Локална настојања и иницијативе. Проблеме у функционисању отворених јавних простора у близини вишепородичног становања у Нишу релевантне институције су препознале пре више од деценије и Град Ниш је покренуо одређене активности како би се они решили. На иницијативу Главног урбанисте 2021. године, Град је започео процес евидентирања отворених јавних простора на својој територији. До сада је за Градску општину Медијана завршена свеобухватна листа катастарских парцела са отвореним просторима у стамбеним зонама. Ова листа укључује само „земљиште у јавној употреби које је у функцији зграда унутар тог стамбеног блока“, а искључује уличну мрежу и „површине јавне намене“ (паркове, тргове, итд.). У Градској општини Медијана постоје 124 такве парцеле укупне површине 76,85 ha²⁹². Парцеле су различите величине, различитог карактера, различитих права коришћења и различитих удела зелених површина. Што се тиче власничког статуса, парцеле су у власништву Града или државе или су у мешовитом власништву и налазе се у оквиру различитих намена земљишта. Значајан део овог земљишта заиста има карактер отвореног јавног простора (заједнички рекреативни простори и зелене површине), али његове делове заузимају и паркиралишта и површине које се не могу повезати са појмом отвореног јавног простора. У том смислу, површине које имају карактер отвореног јавног простора тек треба прецизно дефинисати, а у будућности треба прикупити и податке о отвореним јавним просторима у другим градским општинама.

Остала локална настојања у погледу „преузимања“ отворених јавних простора у урбаном ткиву Града Ниша укључују сарадњу Града и Грађевинско-архитектонског факултета Универзитета у Нишу²⁹³. У протеклих неколико година реализоване су три заједничке активности на преуређењу отворених јавних простора у стамбеним зонама²⁹⁴. Прве две иницијали су Главни урбанисти (2018. и 2020.), а трећу Удружење грађана „Зелени зид“ (2021). У 2018. и 2021. години, отворени јавни простори изабрани за преуређење налазили су се у оквиру великих стамбених насеља из социјалистичког периода која су пројектована у отвореном систему просторне организације. Реч је о урбаним блоковима у Пастеровој улици (2018) и Књажевачкој улици (2021) (Слика 42). У 2020. години изабране су четири локације на подручју централне зоне Ниша које обухватају стамбена дворишта у затвореном или полузатвореном систему организације простора у улицама Наде Томић и генерала Транијеа. Студентски пројекти резултирали су инспиративним решењима која су представљена широј публици на изложбама радова које су организоване по завршетку пројекта. До данас су ова иновативна решења остала само на папиру. Недостатак финансијских средстава и недостатак ефикасних планских инструмената одложили су имплементацију пројеката ревитализације.

²⁹² Подаци добијени од Канцеларије главног урбанисте града Ниша, 2022.

²⁹³ Сарадња Града и Факултета први пут је успостављена 2000. године, обухватала је различите теме и наставила се годинама.

²⁹⁴ Идеја је реализована ангажовањем студената IX семестра интегрисаних академских студија студијског програма „Архитектура“, у оквиру изборног предмета „Урбанистичко пројектовање и композиција“. Под менторским надзором, студенти су извршили анализу постојеће планске документације и постојећег стања, идентификовали потребе корисника спроводећи анкету и интервјуисали кључне актере у окружењу (станаре, кориснике, локалну администрацију) и на крају предложили урбанистичка решења за истражене локације.

Слика 42. Студентски пројекти уређења отворених јавних простора у Пастеровој улици
Извор: Универзитет у Нишу – Грађевинско-архитектонски факултет, изборни предмет „Урбанистичко пројектовање и композиција“, студент Марија Кондић

Град Ниш је писмом подршке, такође, подржао пројекат „Повратак отвореног јавног простора у стамбеним насељима: промена парадигми планирања и перспективе пројектовања за отпорну урбану будућност (RePOS)“. Пројекат RePOS финансира Фонд за науку Републике Србије у оквиру програма „Призма“, а почео је да се реализује у јануару 2024. године. Носилац пројекта је Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу²⁹⁵, а партнерска институција је Архитектонски факултет Универзитета у Београду. Пројекат има за циљ да поново уведе отворени јавни простор у стамбене зоне градова Србије, кроз нов интегралан приступ у урбанистичком планирању и пројектовању. Резултати пројекта треба да подстакну измене правног оквира у области планирања, да помогну локалним самоуправама у доношењу одлука, да помогну планерима у вођењу процеса (поновног) увођења отворених простора и допринесу квалитету становања. Нови концепт отвореног јавног простора који ће пројекат развити, служиће истовремено и као „урбана оаза“ која доноси просперитет и благостање градском становништву и као „тачка ублажавања“ која помаже градовима да се носе са изазовима климатских промена. Очекује се да ће RePOS резултати унапређеним урбанистичким приступом (поновном) увођењу отвореног јавног простора и дисеминацији креираног модела отвореног јавног простора у стамбеним зонама градова Србије.

Веа са ДНИ и националним нивоом. Влада Републике Србије континуирано ради на развоју система за превенцију, прилагођавање и повећање локалне отпорности на климатске промене. Како је наведено у ДНИ, надлежности локалних самоуправа у овом домену обухватају: урбанистичко планирање, комуналне услуге, трансформацију локалне привреде у угљенично неутралну и еколошки прихватљиву производњу и нове услуге. Отворени јавни простори имају значајан потенцијал да допринесу свим овим сегментима живота у градовима.

²⁹⁵ Руководилац пројекта RePOS је Милена Динић Бранковић, ванредни професор.

Показатељ 11.b.2. Удео локалних самоуправа које усвајају и примењују стратегије за смањење ризика од катастрофа на локалном нивоу у складу са националним стратегијама смањења ризика од катастрофа

Домен ОПУР: Резилијентно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.3.3. (ОПУР -74)

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама²⁹⁶ прописује израду четири врсте докумената за сваку локалну самоуправу: процену ризика од катастрофа (члан 15), план смањења ризика од катастрофа (члан 16), план заштите и спасавања (члан 17), као и један документ за оне локалне самоуправе у којима се налазе севесо објекти – екстерни план заштите од великог удеса (члан 18). Према Закону о заштити животне средине²⁹⁷, севесо комплекс подразумева просторну целину под контролом оператера у којој су опасне материје присутне у једном или више постројења. Севесо постројење је објекат у оквиру севесо комплекса у коме се обављају активности у којима су присутне или могу бити присутне опасне материје, у једнаким или већим количинама од прописаних и где се опасне материје производе, користе, складиште или се њима рукује. Законом је прецизирано да је локална самоуправа на чијој територији се налази севесо комплекс дужна да изради екстерни план заштите од великог удеса, са мерама које треба предузети ван комплекса, у складу са прописима којима се уређује заштита животне средине.

Преглед. Град Ниш предвиђа мере и активности за повећање капацитета локалне самоуправе за превенцију и реаговање у случају елементарних непогода и других удеса. Процена ризика од катастрофа Града Ниша израђена је 2021. године као основни документ за стварање оптималног система заштите и спасавања. Процена ризика од катастрофа је припремљена за следеће идентификоване опасности: земљотресе, клизишта, поплаве, екстремне временске догађаје – град, недостатак воде за пиће, епидемије и пандемије; болести животиња; пожаре на отвореном и техничко-технолошке удесе. Овај документ, такође, предлаже мере за суочавање са ризицима, како је дефинисано у Плану смањења ризика од катастрофа.

Нивои ризика у Граду Нишу утврђени су на основу анализе два сценарија и процене ризика. Резултати ове анализе приказани су у Табели 9.

Табела 9. Рангирање опасности на територији Града Ниша према степену ризика

Бр.	Опасност	Ниво ризика	
		За највероватнији штетни догађај	За штетни догађај са најгорим могућим последицама
1.	Земљотреси	Средњи	Висок
2.	Клизишта и ерозија	Низак	Висок
3.	Поплаве	Низак	Висок
4.	Екстремне временске прилике – град	Низак	Средњи
5.	Недостатак воде за пиће	Средњи	Висок
6.	Епидемије и пандемије	Средњи	Висок
7.	Болести животиња	Средњи	Висок
8.	Пожари и експлозије на отвореном	Низак	Висок
9.	Технички и технолошки удеси	Низак	Висок

Извор: Процена ризика од катастрофа Града Ниша, 2021.

²⁹⁶ „Службени гласник РС”, број 87/18.

²⁹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09, 36 од 15/09 – др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11 – УС, 14/16, 76/18, 95 од 8/18 – др. закон.

Градска управа за имовину и одрживи развој Града Ниша покренула је и израду Плана заштите и спасавања и Екстерног плана заштите од великог удеса. Процедура за израду ових докумената је започета. План заштите и спасавања се израђује на основу резултата Процене ризика од катастрофа. То је основни плански документ који омогућава субјектима заштите и спасавања да организују, припреме и учествују у извршавању мера и задатака заштите и спасавања угроженог становништва, културних добара и животне средине. Екстерни план заштите од великог удеса ће се радити за три севесо комплекса који се налазе на територији Града Ниша²⁹⁸: 1) Складиште нафтних деривата и постројење за течни нафтни гас којим управља „НИС“ а.д. Нови Сад, 2) Складиште за течни нафтни гас, којим управља „С.А.Б. Трговина“ д.о.о. Ниш и 3) топлана „Криви вир“, којом управља Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш.

Недостаци и изазови. Ограничено усмеравање и контрола над ширењем грађевинског подручја повећава ризик од катастрофа²⁹⁹. Неколико насеља у Граду Нишу изложено је критичним ризицима од поплава и клизишта (слике 43 и 44 у оквиру показатеља 13.1.1). Већина ових насеља налази се у приградским и руралним подручјима где је у протекле три деценије дошло до урбане експанзије у виду бесправно изграђених насеља не узимајући у обзир ризик од катастрофа. У Нишу је 23% грађевинског подручја изложено потенцијалном ризику од речних поплава³⁰⁰, а постоји и осам клизишта³⁰¹. Објекти у зонама изложеним поплавама, као и објекти који се налазе на клизиштима, углавном се граде без грађевинских дозвола у бесправно изграђеним насељима. У том смислу, регулисање статуса бесправно изграђених насеља захтева хитну акцију локалних власти. Ризик од поплава у урбаним срединама је повећан због недовољно развијеног сепаратног система за атмосферске воде.

Изазови које истичу заинтересоване стране обухватају недостатак анализе у овој области, као и недовољно коришћење добијених података због лоше међусекторске сарадње у процесу планирања. Грађевинско земљиште није правилно валоризовано током процеса планирања. Непланска изградња стамбених објеката у близини севесо постројења које се налази у урбаној средини представља велик ризик од катастрофе, како истичу заинтересоване стране.

Локална настојања и иницијативе. Према евиденцији издатих сагласности за израду процене ризика од катастрофа, плана заштите и спасавања и плана заштите од удеса, која је доступна у Управи за ванредне ситуације Ниш, ова документа се одобравају и за поједина привредна друштва и друга правна лица у Граду Нишу. Број издатих сагласности за привредна друштва и друга правна лица на територији Ниша је следећи³⁰² (на дан 20. јануар 2024. године):

- 1) процена ризика од катастрофе: 114 сагласности
- 2) план заштите и спасавања: 115 сагласности
- 3) план заштите од удеса: 7 сагласности.

Пуштање у рад дигиталне платформе са регистром ризика од катастрофа 2022. године за Републику Србију представља велико достигнуће³⁰³. Ипак, потребно је да се унесе још података, као и да се на њу поставе стратегије за смањење ризика од катастрофа из локалних самоуправа. Са становишта заинтересованих страна, отпорност на катастрофе је кључна тема за будући развој Ниша.

²⁹⁸ https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2024-01/registar_seveso_postrojena_na_teritoriji_republike_srbije_0.pdf

²⁹⁹ World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable and Resilient Urban Development.

³⁰⁰ World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable and Resilient Urban Development.

³⁰¹ Град Ниш и Tehpro д.о.о. (2021). Процена ризика од катастрофа града Ниша.

³⁰² <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/HTML/EvidencijaOlzdatimSaglasnostima.html>

³⁰³ <https://drr.geosrbija.rs/drr/home>

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео локалних самоуправа које усвајају и примењују локалне стратегије смањења ризика од катастрофа у складу са националним стратегијама смањења ризика од катастрофа се прати на националном нивоу³⁰⁴. Град Ниш доприноси броју локалних самоуправа у Србији које су усвојиле процену ризика од катастрофа, али још увек треба да изради друге кључне документе у складу са националним законодавством. У ДНИ, управљање ванредним ситуацијама и смањење ризика од природних и других катастрофа представљају приоритетне задатке локалних заједница, који треба да се фокусирају на повећање локалне отпорности на природне катастрофе и катастрофе изазване људским фактором, у складу са националним правним оквиром. Истичу се и мере које омогућавају да локалне самоуправе адекватно и благовремено одговоре на изазове у области управљања ризицима и ванредним ситуацијама, као што су: јачање капацитета запослених, изградња система цивилне заштите на локалном нивоу, идентификовање задатака у овој области и обезбеђење кадрова, као и укључивање управљања ризицима у локалне стратешке документе и планове.

³⁰⁴ <https://sdg.indikatori.rs/en-us/area/sustaniable-cities-and-communities/?subarea=SD-GUN110902&indicator=01050401IND01>

13 АКЦИЈА ЗА КЛИМУ

ЦОР 13: АКЦИЈА ЗА КЛИМУ

Предузети хитну акцију у борби против климатских промена и њихових последица

Показатељ 13.1.1. Број смртних случајева, несталих лица и лица директно погођених катастрофама на 100.000 становника

Домен ОПУР: Резилијентно друштво; Показатељ ОПУР 1.3.4. (ОПУР -20)

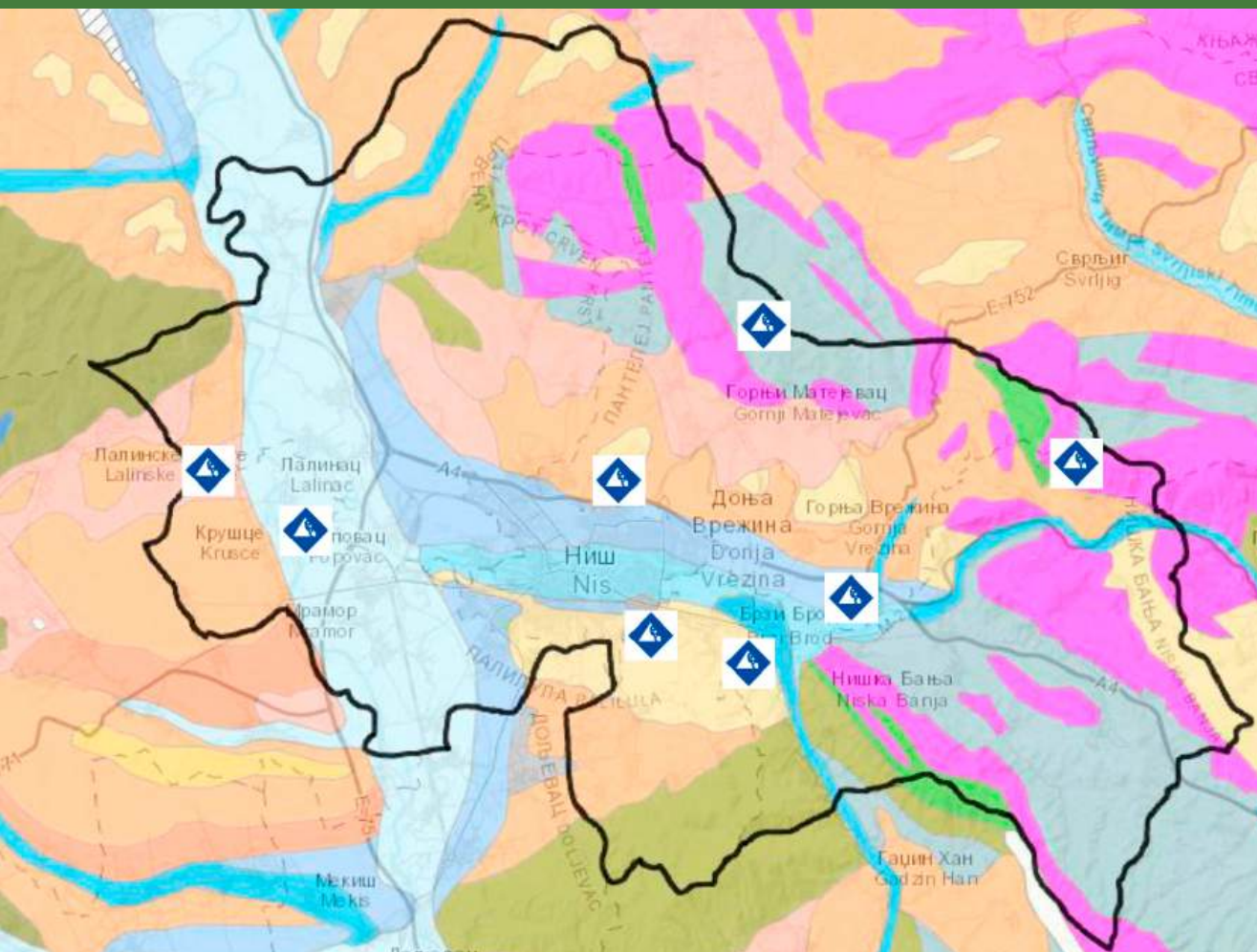
До сада су српски градови, укључујући Ниш, били више изложени природним него техничко-технолошким катастрофама. По обиму последица посебно се истичу поплаве из 2014. године. Свестан своје рањивости на природне и друге непогоде, Град Ниш је предузео мере и активности на повећању капацитета локалне самоуправе за превенцију и адекватан одговор. Први корак је била израда процене ризика од катастрофа, као основног документа за стварање оптималног система заштите и спасавања који је усвојен 2021. године.

Преглед. У протеклих десет година на територији Града Ниша није било догађаја који би се могли окарактерисати као катастрофални и који би се могли приписати елементарним непогодама³⁰⁵ због чега не постоје ни статистички подаци о погинулим, повређеним и несталим лицима. Са друге стране, опасни догађаји који су се у Нишу у наведеном периоду десили и који су директно утицали на људе подарзумевали су две врсте природних непогода – клизишта и поплаве. Такође, током 2019. године на територији Ниша су се догодиле две техничко-технолошке несреће.

Клизишта. На територији Града Ниша већа клизишта забележена су на потезу између сеоских насеља Мрамор и Крушац, на делу градског подручја Градске општине Палилула, у Нишкој Бањи, као и на подручју приградских/сеоских насеља Габровац, Прва Кутина, Матејевац и Просек³⁰⁶ (Слика 43).

³⁰⁵ Управа за ванредне ситуације у Нишу, 2023.

³⁰⁶ Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа Града Ниша.

Слика 43. Локације већих клизишта на територији Града Ниша

Извор: Процена ризика од катастрофа Града Ниша, 2021.

Клизиште на потезу Мрамор-Крушце први пут је регистровано 1987. године. Од тада се оно активирало у више наврата, а највеће активности забележене су 2005, 2008, 2010. и 2016. године. Као последица клизишта, до сада је оштећено или уништено око 90 стамбених, пословних и помоћних објеката³⁰⁷. Клизиште је више пута причинило штету, па чак и ометало саобраћај на магистралном путу Ниш-Мерошина.

Град је 2009. године основао комисију за помоћ мештанима села Мрамор и Крушце, чији су објекти проглашени безусловним за становање. Процењена штета само на објектима износила је 115.000.000 динара, а на ту вредност додата је и штета на критичној инфраструктури. Из безбедносних разлога, читаве породице су расељене на друге локације. У сарадњи са Владом Републике Србије, Град Ниш је кроз програме стамбене подршке неким породицама обезбедио друге станове, док за остале породице и даље сноси трошкове становања.

Према димензијама, клизишта у Нишкој Бањи су мала до средња, али се појављују на више локација. До сада су се активирала у више наврата, углавном после обилних падавина и топљења снега. Године 2005. једно од клизишта у централном делу насеља угрозило је стабилност главне улице и околних објеката. Регулисањем површинске и подземне дренаже терен је стабилизован и поново му је враћена првобитна намена.

³⁰⁷ Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа Града Ниша.

Клизиште у насељу Габровац појавило се 2014. године. Поново се активирало 2015. године, када је оштетило пет кућа и путну инфраструктуру кроз ово насеље. Клизиште је санирано, а штета је износила 10.915.261,20 динара.

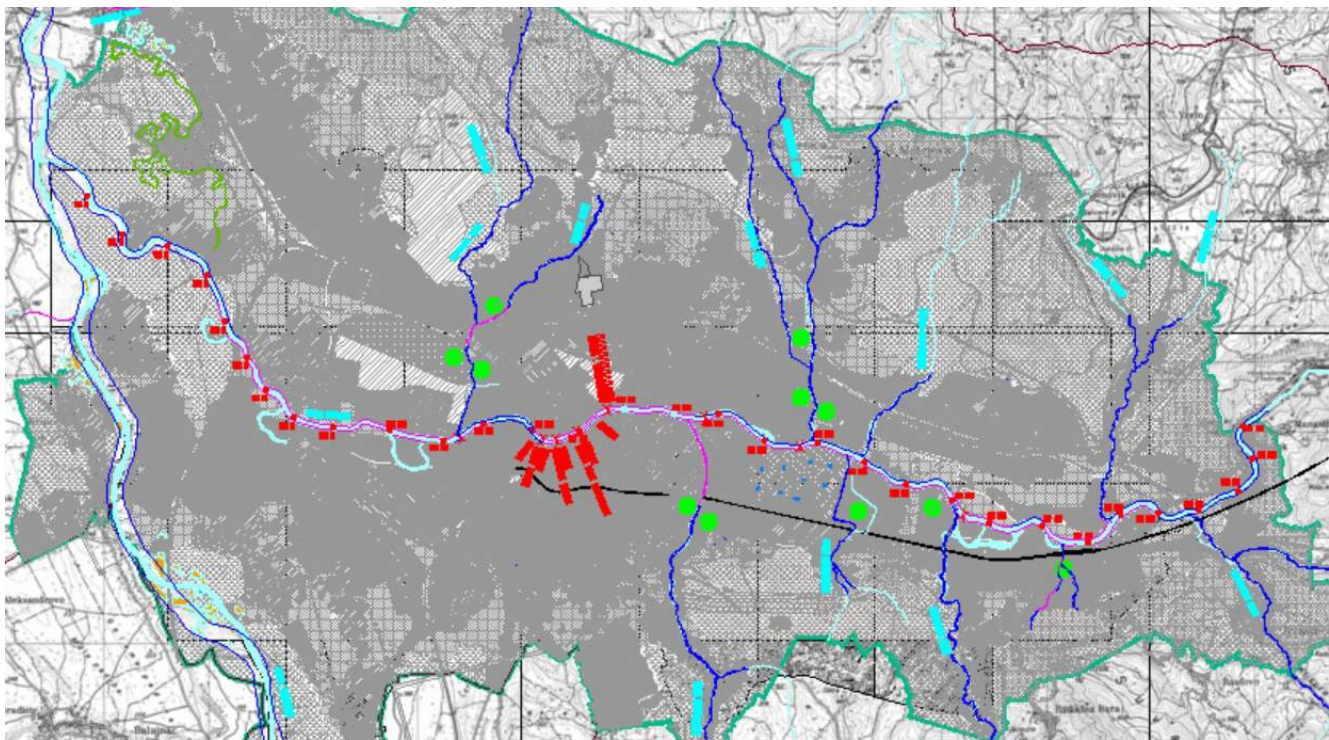
У сеоском насељу Горњи Матејевац до појаве клизишта дошло је након обилних падавина 2014. године. Клизиште је изазвало пуцање водоводних цеви, као и оштећење стамбених и помоћних објеката. Због прекида у водоснабдевању без воде је неколико дана било 300 кућа, амбуланта и вртић.

Клизиште на градском подручју Градске општине Палилула се активирало 2014. године. Због великог нагиба терена, дуготрајног влажења земљишта нерегулисаним атмосферским водама и притиска на земљиште у горњој зони клизишта, била су угрожена три стамбена објекта. Клизање терена је настављено 2015. године, али је клизиште санирано 2016. године.

У насељу Прва Кутина клизиште се појавило 2020. године. Након обилних падавина дошло је до клизања терена и главног пута кроз насеље. Клизиште је урушило десну коловозну траку и онемогућило саобраћај теретних возила. Санација овог клизишта још увек траје.

Поплаве. Катастрофалне поплаве на територији Града Ниша забележене су 1897, 1926. и 1948. године, где је ова последња била и највећа. Иако је Ниш био погођен и великим поплавама које су се у Србији десиле 2014. године, размере тог догађаја нису биле толико велике као у остатку земље.

У циљу заштите приобаља од штетног дејства високих вода, већина водотокова на територији Града Ниша је уређена. Како би се спречиле поплаве и штетно дејство плавних вода, на територији Града се граде и одржавају заштитни водни објекти и изводе заштитни радови. Локалитети који су угрожени поплавним водама утврђени су Генералним урбанистичким планом Ниша 2010-2025 (Слика 44). Сви локалитети угрожени поплавама налазе се уз мале градске водотокове, који због обиља воде и бујичног карактера значајно доприносе плављењу.

Слика 44. Водотокови на подручју ГУП-а, са локалитетима угроженим поплавама

Извор: Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025, 2010. Графика: Инфраструктура – План регулације водотокова

Техничко-технолошке несреће. У 2019. години догодиле су се две техничко-технолошке несреће, обе на прузи Ниш-Зајечар³⁰⁸. У првом удесу два вагона-цистерне су склизнуле и преврнуле се на деоници пруге код села Јасеновик. Цистерне су били напуњене са по 40 t амонијака. Место удеса налазило се на 350 m од најближих кућа и на 1.000 m од регионалног пута Ниш-Сврљиг. Координацију и управљање активностима у овој ситуацији вршио је Градски штаб за ванредне ситуације Града Ниша. Извршена је потпуна евакуација села Јасеновик (339 становника и 73 грла стоке) због могуће опасности приликом уклањања вагона-цистерни са амонијаком (Слика 45). Збрињавање евакуисаног становништва вршено је у колективним центрима на територији Ниша. Животиње су камионима превезене са угроженог подручја на безбедну локацију. Други удес се догодио убрзо након првог, на деоници пруге између села Јасеновик и Врело. Пет вагона-цистерни са фосфором искочило је из шина, али се нису преврнуле. Цистерне нису оштећене и није било цурења. Становништво и животна средина у овом случају нису били угрожени.

Систем за осматрање, рано упозоравање, обавештавање и узбуњивање у Граду Нишу постоји, али је застарео³⁰⁹. Како наводе заинтересоване стране, Оперативни центар Управе за ванредне ситуације путем електронске поште обавештава све градске институције, пре свега Градски штаб за ванредне ситуације Града Ниша, који потом упозорење прослеђује свим субјектима³¹⁰. Постоји и систем јавног узбуњивања који је у власништву Града Ниша и којим управља Министарство унутрашњих послова.

Недостаци и изазови. С обзиром да је клизиште Мрамор-Крушце и даље активно, неопходно је предузети хитне мере за његову санацију. Неопходно је забранити било какву градњу на угроженом подручју, стабилизovati терен и регулисати одвођење отпадних вода³¹¹. Једна од предложених намена земљишта за ово подручје укључује формирање великог парка са шумским засадима. Ово би, међутим, захтевало претходно расељавање становништва и уклањање свих изграђених објеката, што делује нереално јер су за то потребна велика финансијска улагања.

Што се тиче заштите од поплава, упркос локалним напорима, на територији Ниша и даље постоје деонице нерегулисаних водотокова, како на водама I реда, тако и на водама II реда³¹². Неопходни су додатни радови на одржавању стабилности речних обала и корита, као и побољшања у погледу чишћења корита од наноса и сечења вегетације. Поред тога, мали градски водотокови на подручју Града Ниша представљају посебно запостављен ресурс за каналисање вишка воде³¹³ и допринос укупној отпорности града³¹⁴. Они су често занемарени због нелегалног одлагања отпада и лошег одржавања, загађени су и са угроженим еколошким капацитетом. Такође, бесправна изградња дуж малих градских водотокова представља значајно ограничење за израду и реализацију пројеката њиховог уређења. Најзад, велики проблем представља ниска еколошка свест грађана Ниша који комунални и грађевински отпад одлажу поред река и потока, чиме се повећава ризик од поплава у периоду високог водостаја. Град Ниш има оперативне планове за одбрану од поплава на водотоковима другог реда, али усвојена решења нису у потпуности реализована због недостатка финансијских средстава³¹⁵.

³⁰⁸ Управа за ванредне ситуације у Нишу, 2023.

³⁰⁹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³¹⁰ Управа за ванредне ситуације у Нишу, 2023.

³¹¹ Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа Града Ниша, 2021.

³¹² У складу са Законом о водама („Службени гласник РС”, бр. 30/10, 93/12, 101/16, 95/18 и 95/18 - др. закон), површинске воде се, према значају које имају за управљање водама, деле на воде I реда и воде II реда.

³¹³ Dinić Branković et al. (2020). Exploring the potentials of small urban streams in creating blue-green infrastructure in the City of Niš, Serbia.

³¹⁴ Dinić Branković, M. and Marković, M. (2021). Revitalizing small urban streams as an instrument of urban planning in creating resilient cities.

³¹⁵ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

Међу изазовима које су истакле заинтересоване стране налазе се и пожари на отвореном. Ризик се приписује слабој свести грађана и представља значајну потенцијалну опасност, посебно у подстандардним насељима.

Локална настојања и иницијативе. На радионици за заинтересоване стране најављен је национални систем упозоравања путем СМС порука који ће грађанима слати упозорења у вези са ситуацијама катастрофе. Град Ниш планира да, у сарадњи са институцијама на републичком нивоу, успостави систем раног упозоравања који би био у потпуности оперативан и који би пружао пуну безбедност грађанима у ситуацијама катастрофе³¹⁶.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Број људи директно погођених катастрофама евидентира се на националном нивоу и креће се у распону од три на 100.000 становника у 2021. години до 2.832 на 100.000 становника у 2014. години³¹⁷. Број несталих и умрлих услед катастрофа на 100.000 становника износи нула, а вредности у Граду Нишу уклапају се у ову статистику. У ДНИ је истакнут значај борбе против климатских промена на локалном нивоу, уз пружање подршке градовима и општинама у Србији у проналажењу начина за прилагођавање и ублажавање негативних ефеката климатских промена.

Слика 45. Евакуација и збрињавање становништва села Јасеновик 2019. године
Извор: Управа за ванредне ситуације у Нишу, 2023

³¹⁶ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³¹⁷ <https://sdg.indikatori.rs/en-us/area/climate-action/?subarea=SDGUN130101&indicator=01050101IND01>

ЦОР 15: ЖИВОТ НА ЗЕМЉИ

Заштитити, обновити и промовисати одрживо коришћење копнених екосистема, одрживо управљати шумама, борити се против дезертификације, зауставити и преокренути деградацију земљишта и зауставити губитак биодиверзитета

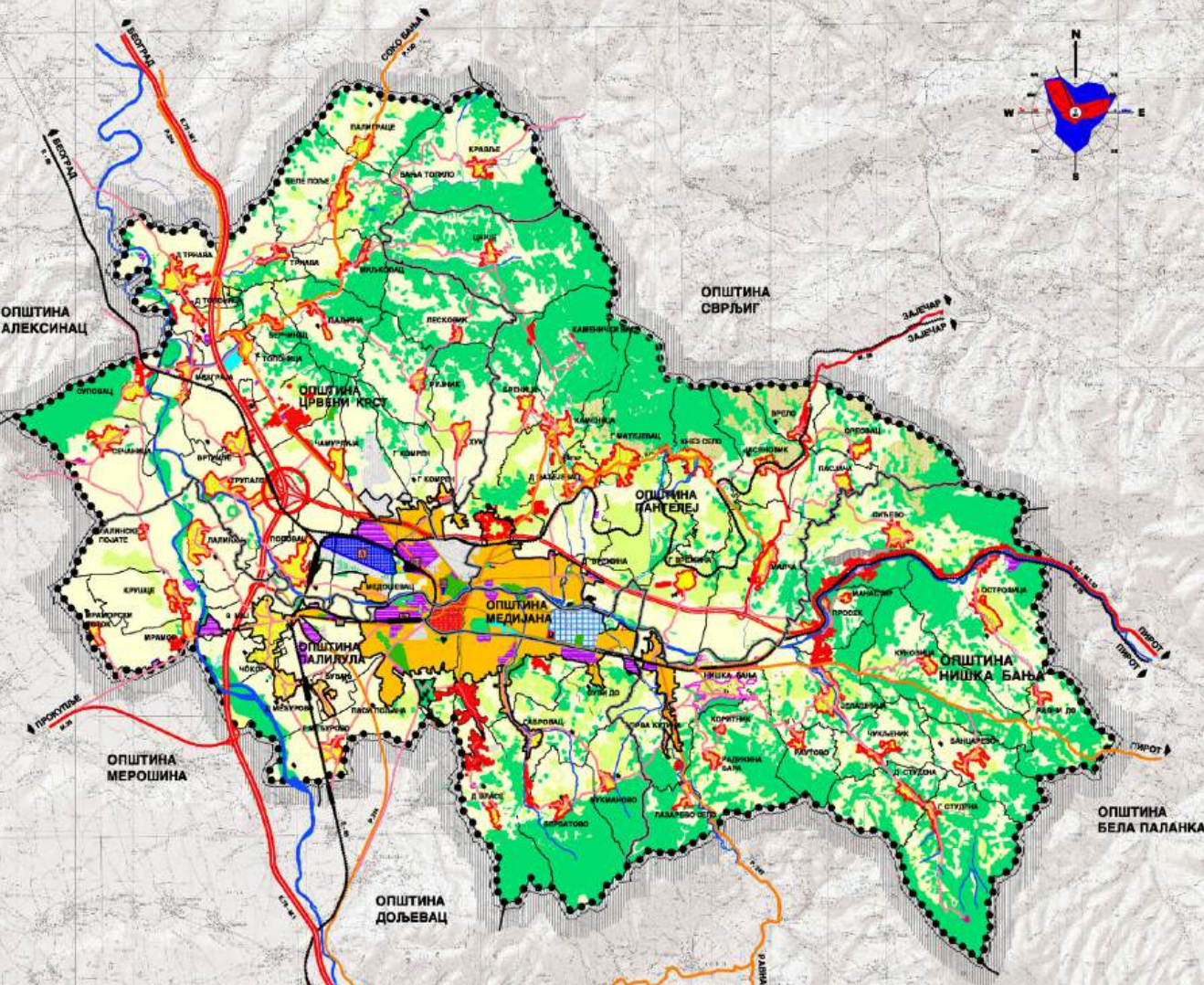
Показатељ 15.1.1. Површина под шумама као удео у укупној копненој површини

У Србији се у статистици под шумом подразумева простор обрастао шумским дрвећем, минималне површине 5 ари, са минималном покривеношћу земљишта крунама дрвећа од 30%, без обзира на економски значај, заштитну функцију или предвиђену посебну намену³¹⁸. С обзиром на то да административно подручје Града Ниша обухвата подручја са значајним висинским разликама, овде се могу наћи веома различите биљне заједнице. Међутим, шуме су најдоминантнији тип зелених површина. Шумске површине представљају вредан заштитни, естетски и санитарни појас за урбано подручје Ниша и значајан ресурс за експлоатацију у привреди. Шуме, такође, имају веома важну улогу у побољшању квалитета животне средине и очувању биодиверзитета. На територији Града Ниша најчешће су букове и мешовите листопадне шуме, које се углавном налазе на периферији града. У близини насељених места и на нижим надморским висинама налазе се претежно храстове и грабове шуме. За газдовање шумама и шумским земљиштем, како у државном, тако и у приватном власништву, на територији Града Ниша надлежно је Јавно предузеће „Србијашуме“.

Преглед. На територији Града Ниша шуме се углавном простиру у брдско-планинској зони на северу и југоистоку, на обронцима околних планина (Слика 46). Најбоље очуване и стабилне шуме налазе се углавном на периферији урбаних подручја, што је резултат интензивног процеса урбанизације. На северу се главни шумски комплекси налазе на подручју насеља Палиграце, Кравље, Церје, Лесковик, Рујник и Каменица, док се у југоисточном делу ови комплекси налазе у оквиру катастарских општина Бербатово, Вукманово, Габровац, Доње Влазе и Лазарево Село.

³¹⁸

РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

Слика 46. Постојећа намена површина на административном подручју Града Ниша, са шумским подручјима приказаним тамно зеленом бојом

Извор: Просторни план административног подручја Града Ниша 2021. – Нацрт. Карта: Намена површина

Површина обраслих шума на територији Града Ниша износила је укупно 23.099,67 ha³¹⁹ у 2023. години. С обзиром да се административно подручје Града Ниша простира на 596,78 km², површина обраслих шума покрива 38,71% територије Града. Удео територије Града под шумом мери се у трогодишњим интервалима и у последњој деценији се повећавао (Слика 47). Од укупне обрасле површине, 4.314,57 ha шума је у државној својини (18,68%), док је већина од 18.785,1 ha у приватном власништву (81,32%).

Што се тиче градских општина, покривеност шумама се између њих последњих година доста разликује. Као што је приказано на Слици 48, највећа површина под шумом данас је присутна у градским општинама Нишка Бања (8394,15 ha) и Пантилеј (6760,94 ha), док Црвени Крст и Палилула имају мању површину под шумом (5315,08 ha, односно 2629,5 ha)³²⁰. У Градској општини Медијана нема шумских површина. Када се сагледају недавне промене у обраслим површинама, Градска општина Медијана, као најурбанизоване подручје Ниша, има радикално смањење површине шума на 0%, градске општине Нишка Бања и Палилула не показују никакву или малу промену, док градске општине Пантилеј и Црвени Крст бележе значајно повећање удела површине под шумом (Слика 49)³²¹. Нестанак шума у Градској општини Медијана резултат је промене намене шумског земљишта у приватном власништву³²².

³¹⁹ РЗС. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023.

³²⁰ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx>

³²¹ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx>

³²² <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx>

Када се посматра само урбано подручје, површине под шумом су заступљене у знатно мањем обиму, па је њихово учешће у обухвату Генералног урбанистичког плана 8,38%³²³.

Недостаци и изазови. Неуједначена заступљеност шумских комплекса на територији Града Ниша, као и низак удео шума у урбаном подручју, представљају значајан проблем из аспекта побољшања квалитета ваздуха и побољшања квалитета животне средине уопште. Рањивост шумског земљишта се највише огледа у неконтролисаној сечи, неконтролисаној изградњи и недовољном системском пошумљавању³²⁴. Планским документима Града Ниша предвиђено је да се на девастираном и запуштеном пољопривредном земљишту слабијег квалитета засаде нове шуме.

Што се тиче управљања шумама, главни изазови које су навеле заинтересоване стране укључују недовољну размену података између институција, недостатак особља и проблем финансирања.

Локална настојања и иницијативе. Јавно предузеће „Србијашуме“ је у 2022. години извршило санацију шума које су претрпеле велика оштећења од елементарних непогода (снега и леда) током зимског периода 2021. године. Санација је извршена на потезу од око 3 km на Сувој планини и обухватала је и приватне и државне шуме.

Током 2022. и 2023. године организоване су акције пошумљавања на више локација у граду у оквиру Пројекта „Повећање користи за животну средину кроз урбано пошумљавање у Нишу“³²⁵. Град Ниш је прихватио суфинансирање и учествује у реализацији. Пројекат је одобрен 2022. године на основу Јавног конкурса Министарства заштите животне средине Републике Србије за доделу средстава за суфинансирање пројеката пошумљавања. Циљ пројекта је решавање дугогодишњег проблема прекомерног загађења амбијенталног ваздуха у самом граду Нишу.

Са становишта заинтересованих страна, главне предности у управљању шумским површинама на територији Ниша су постојање прецизних просторних података и редовно ажурирање базе података.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео површина под шумом у укупној површини земљишта на националном нивоу се прати и у периоду 2010-2020 има констатну вредност (31,1%) у Републици Србији³²⁶. ДНИ препознаје шуме као један од сектора који су највише погођени климатским променама и наглашава да је управљање свим врстама шума кључна активност, посебно у погледу очувања планинских екосистема.

³²³ Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025.

³²⁴ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³²⁵ https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2022_93.pdf

³²⁶ <https://sdg.indikator.rs/en-us/area/life-on-land/?subarea=SDGUN150101&indicator=15010101IND01>

Показатељ 15.1.2. Удео локација важних за копнени и слатководни биодиверзитет које су обухваћене заштићеним подручјима, према врсти екосистема

Подручје Града Ниша одликује низ природних потенцијала, као што су пољопривредно земљиште, шуме, воде и природне реткости и добра. Све воде подручја (подземне и површинске) представљају изузетан потенцијал, али је евидентан недостатак акумулација³²⁷. Површинске воде су јако загађене, али су воде планинских извора изузетног квалитета³²⁸. Природна добра су концентрисана по ободу Нишког басена, око Нишке Бање и на подручју Сићевачке клисуре, на удаљености од урбаног подручја у радијусу од 10 до 25 km. Близина међународних транзитних путева представља одличан потенцијал за развој туризма.

Преглед. На територији Града Ниша постоји 15 заштићених природних добара³²⁹ (Слика 50). Сићевачка клисура, укупне површине 7.746,0 ha, једини је парк природе³³⁰ на овом простору. Са флором од 1.138 врста ово подручје је значајно станиште балканских ендемских биљака, попут српске и наталијине рамонде (*Ramonda serbica* и *Ramonda nathaliae*), као и строго заштићених врста птица – сурог орла (*Aquila chrysaetos*)³³¹.

На територији Града налазе се два специјална резервата природе³³², Јелашничка клисура и Сува планина. Режим заштите II степена успостављен је на целом подручју резервата природе Јелашничка клисура, на површини од 115,72 ha. У Јелашничкој клисури налазе се станишта бројних реликтних и ендемичних врста, посебно биљака, као што су српска и наталијина рамонда (*Ramonda serbica* и *Ramonda nathaliae*), које су и симбол клисуре³³³. Сува планина је подручје биодиверзитета са великим бројем врста флоре и фауне, које се налази у режиму заштите I, II и III степена.

Коначно, на територији Ниша налази се 12 споменика природе³³⁴. Три значајна споменика природе су: Церјанска пећина, Лалиначка слатина и парк шума Каменички вис. Остали споменици природе обухватају девет заштићених стабала: Ајкин брест у Матејевцу, Новоселски брест запис, Дуд запис у Медошевцу, Рајковићев храст, Храст запис код Бањичког језера, Цер запис у Лесковику, Бели дуд у Нишкој Бањи, Храст лужњак у Доњој Трнави, Запис у Лесковику.

³²⁷ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³²⁸ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³²⁹ Завод за заштиту природе Србије, 2023.

³³⁰ Парк природе је подручје добро очуваних природних вредности са претежно очуваним природним екосистемима и живописним пејсажима, намењено очувању укупне геолошке, биолошке и предеоно разноврсности, као и задовољењу научних, образовних, духовних, естетских, културних, туристичких, здравствено-рекреативних потреба и осталих активности усклађених са традиционалним начином живота и начелима одрживог развоја.

³³¹ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³³² Специјални резерват природе је подручје са неизмењеном или незнатно измењеном природом, од нарочитог значаја због јединствености, реткости или репрезентативности, а које обухвата станиште угрожене дивље врсте биљака, животиња и гљива, без насеља или са ретким насељима у којима човек живи усклађено са природом, намењено очувању постојећих природних одлика, генског фонда, еколошке равнотеже, праћењу природних појава и процеса, научним истраживањима и образовању, контролисаним посетама и очувању традиционалног начина живота.

³³³ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³³⁴ Споменик природе је мања неизмењена или делимично измењена природна просторна целина, објекат или појава, физички јасно изражен, препознатљив и/или јединствен, репрезентативних геоморфолошких, геолошких, хидрографских, ботаничких и/или других обележја, као и људским радом формирана ботаничка вредност од научног, естетског, културног или образовног значаја.

Легенда

	Подручје Заштићеног природног добра		СП "Лалиначка слатина"
	Подручје режима заштите I степена		ПП "Сићевачка клисура"
	Подручје режима заштите II степена		СРП "Јелашничка клисура"
	Подручје режима заштите III степена		СРП "Сува планина"
	СП "Церјанска пећина"		до
	СП "Каменички вис"		

Слика 50. Локације заштићених природних добара на територији Града Ниша
Извор: Завод за заштиту природе Србије, 2023.

Укупна површина заштићених природних добара на територији Града Ниша износи 6.426.1927 ha, што чини 10,77% територије Града³³⁵.

Недостаци и изазови. Велики потенцијал природних добара на територији Града Ниша је недовољно искоришћен, пре свега из аспекта унапређења туризма и генерисања привредног развоја. Главне препреке бољем коришћењу заштићених подручја природе су³³⁶: 1) просторне – већи део територије под заштитом и у поступку заштите је неприступачан; 2) регулаторне – концепт коришћења природних ресурса и простора у заштићеним природним подручјима је рестриктиван, без мера развоја; и 3) социо-економске – учешће локалне заједнице у управљању развојем заштићених подручја природе је недовољно, док је систем надокнаде локалној заједници неадекватан с обзиром да су могућности њеног развоја ограничене због јавног интереса. Према мишљењу заинтересованих страна, слабо интересовање грађана је резултат и ниске свести о овом циљу, као и о Циљевима одрживог развоја уопште.

И поред великог потенцијала у природним водотоцима, Град Ниш није успоставио значајне локалитете за слатководни биодиверзитет који би били проглашени заштићеним подручјем. Заинтересоване стране потврђују посвећеност локалних власти управљању заштићеним подручјима и очувању биодиверзитета, али истичу да су потребни додатни напори за заштиту шумских екосистема, шумског и осталог земљишта, воде, појединачних стабала и микролокација.

Локална настојања и иницијативе. У складу са Уредбом о еколошкој мрежи³³⁷, неколико природних подручја на територији Града Ниша уврштено је на међународне листе заштите природе³³⁸. Парк природе Сићевачка клисура, специјални резервати природе Сува планина и Јелашничка клисура, као и споменици природе Лалиначка слатина и Каменички вис уврштени су на листу значајних подручја за птице (ИБА), листу значајних подручја за биљке (ИПА) и листу значајних подручја за дневне лептире (ПБА). Парк природе Сићевачка клисура и Специјални резерват природе Сува планина укључени су у Емералд мрежу, као део Европске еколошке мреже за очување флоре и фауне и њихових станишта.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео значајних локалитета за копнени биодиверзитет обухваћених заштићеним подручјима на националном нивоу износи 31,6% (2021-2023)³³⁹, док је проценат територије Србије под заштићеним природним добрима 7,66%³⁴⁰. Ово последње је упоредиво са вредношћу добијеном за Град Ниш и нешто је ниже на нивоу земље него у случају Ниша. ДНИ као најважније у вези са заштитом животне средине у Србији издваја очување биодиверзитета, што је обавеза, како садашњих, тако и будућих генерација.

³³⁵ Завод за заштиту природе Србије, 2023.

³³⁶ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³³⁷ „Службени гласник РС”, број 102/10.

³³⁸ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године

³³⁹ <https://sdg.indikatori.rs/en-us//area/life-on-land/?subarea=SDGUN150102&indicator=150102IND01>

³⁴⁰ Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године (Нацрт)

Показатељ 15.3.1. Удео деградираног земљишта у укупним копненим површинама

У складу са циљевима дефинисаним националним програмима и стратегијама, у Републици Србији се спроводи систематско праћење квалитета земљишта ради његове заштите. Праћење је законски установљено 2010. године, Уредбом о програму системског праћења квалитета земљишта, индикаторима за оцену ризика од деградације земљишта и методологији за израду ремедијационих програма³⁴¹, коју је 2020. заменила нова уредба. Законом о заштити земљишта³⁴² уређују се: заштита земљишта, систематско праћење стања и квалитета земљишта, мере санације и рекултивације, инспекцијски надзор и друга сродна питања од значаја за заштиту и очување земљишта као природног добра од националног интереса, без обзира на облик својине на земљишту, његову намену и коришћење. Сходно томе, стање квалитета земљишта се систематски прати и на територији Града Ниша. Загађеност непољопривредног земљишта се испитује на годишњем нивоу (у пролеће и јесен), на унапред дефинисаним локацијама на територији свих пет градских општина³⁴³.

Преглед. На подручју Града Ниша деградацијом је у одређеној мери угрожено и пољопривредно и водно и шумско и грађевинско земљиште. Деградацији доприносе, како природни, тако и антропогени фактори³⁴⁴.

Природни фактори се манифестују кроз ерозију и сушу. Поред брдских делова Ниша, ерозијом су захваћена и равничарска подручја, а често се јављају и клизишта. Ерозија пољопривредног земљишта изражена је на ушћима притока Нишаве.

Антропогени фактори подразумевају комбиновани ефекат неколико чинилаца. Саобраћај изазива повећан ниво олова у земљишту поред саобраћајница, као и незнатно повећан салинитет због посипања коловоза индустријском сољу и ризом током зимске сезоне. Прекомерна употреба минералних ђубрива и пестицида у пољопривреди доводи до повећања садржаја нитрита у земљишту. Комунална депонија и велики број нерегулисаних дивљих сеоских депонија (депоније смећа) деградирају земљиште отицањем депонисјких филтрата. Бесправна изградња објеката и заузимање земљишта умањује биолошке и естетске вредности простора и доводи до трајног губитка плодног земљишта. Бројни индустријски објекти су, такође, загађивачи земљишта, а комплекси Електронске индустрије и Машинске индустрије идентификовани су као приоритетне локације за санацију загађеног земљишта³⁴⁵. Град Ниш је припремио Елаборат о стању земљишта за период од 2009. до 2015. године³⁴⁶, који даје детаљан увид у стање земљишта на територији Града, укључујући и пољопривредно земљиште. Резултати испитивања загађења земљишта указују да постоје локације са деградираним земљиштем, пре свега његовог површинског слоја. У већини испитиваних узорака регистрована су одступања од граничних вредности или су неке од загађујућих материја биле присутне у површинском слоју земљишта.

У досадашњим истраживањем квалитета земљишта³⁴⁷ идентификоване су деградиране локације на територији Града Ниша (Слика 51). Према подацима за 2019. годину, површина деградираног земљишта обухвата укупно 2.645,54 ha, док удео деградираног земљишта у укупној површини земљишта износи 4,4%.

³⁴¹ „Службени гласник РС”, број 88/10.

³⁴² „Службени гласник РС”, број 112/15.

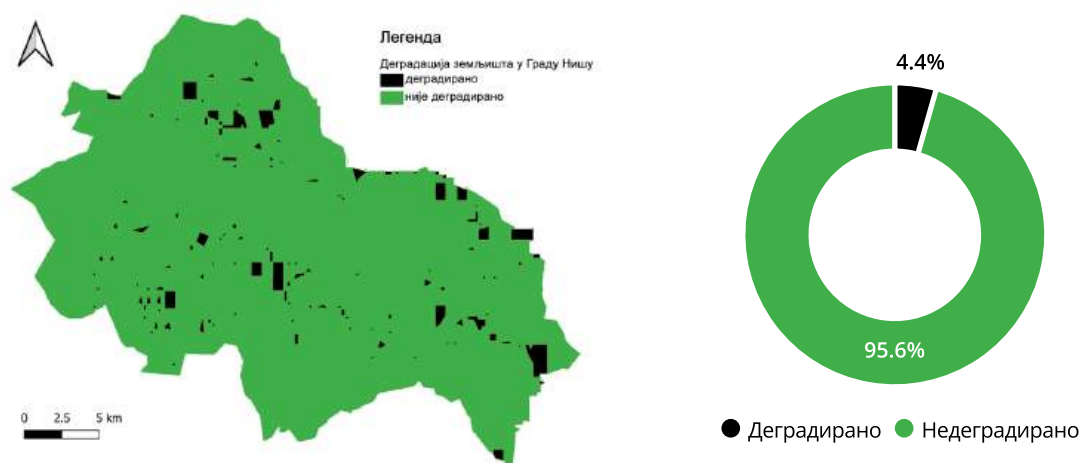
³⁴³ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³⁴⁴ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³⁴⁵ Агенција за заштиту животне средине, Ка деконтаминацији земљишта у Републици Србији, 2018.

³⁴⁶ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

³⁴⁷ <https://www.unccd.int/resources/prais4-reporting-platform>

Слика 51. Удео деградираног земљишта у укупној површини земљишта Града Ниша

Извор: <https://www.unccd.int/resources/prais4-reporting-platform>

Недостаци и изазови. Каменолом „Островица” са пратећим садржајима налази се у Парку природе Сићевачка клисура, на површини од око 5 ха. То је најзначајнији облик деградације у Сићевачкој клисури који представља велики изазов за рекултивацију земљишта. Планским документима предлаже се затварање овог каменолома и санација деградираних страна клисуре у зони каменолома, у сарадњи са Заводом за заштиту природе Србије³⁴⁸. Комплекс каменолома и даље је, међутим, у функцији.

Са становишта заинтересованих страна, изазови се односе и на лошу међуресорну сарадњу, као и на ограничена средства за заштиту животне средине.

Локална настојања и иницијативе. У 2014. години спроведена је санација и ремедијација фабричког објекта „Nitex” у Нишу, чиме је заустављено загађење и даља деградација животне средине и спречена озбиљна опасност по здравље људи³⁴⁹. Из аспекта заштите животне средине, постојећа локација је безбедна за даљу употребу.

Веза са ДНИ и националним нивоом. На националном нивоу, учешће деградираног земљишта у укупном земљишту процењено је на 4,18% у 2019. години³⁵⁰, што је блиско утврђеној вредности за Град Ниш. Земљиште је у ДНИ препознато као вредан државни ресурс. ДНИ, такође, наглашава да се одрживост не може постићи на подручјима где је тло неплодно.

Показатељ 15.5.1. Индекс Црвене листе

У Србији постоји научна база података о врстама које су у ризику од изумирања, која се објављује у облику „црвених књига”³⁵¹. До сада је објављено шест „црвених књига” – прва о флори, а остале о фауни – дневним лептирима, водоземцима, гмизавцима, птицама и правокрилцима³⁵².

³⁴⁸ Просторни план административног подручја Града Ниша 2021.

³⁴⁹ <https://www.futura.edu.rs/assets/images/novosti/2014/13122014/8.%20Ekoremedijacije%20Nitex%20T.%20Obradovic.pdf>

³⁵⁰ <https://sdg.indikator.rs/en-us//area/life-on-land/?subarea=SDGUN150301&indicator=150301IND01>

³⁵¹ Основни циљ „црвених књига” је да стручним аргументима и прикупљеним научним методама укажу на потребу очувања угрожених врста, да укажу на недостатке у постојећем систему заштите и предложе потенцијална решења за побољшање постојећег стања или бар успоравање негативних процеса.

³⁵² <https://zzps.rs/>

Четири врсте које се налазе на Црвеној листи угрожених врста Међународне уније за заштиту природе живе у Србији³⁵³: једна врста попца мраволупца (*Myrmecophilus nonveilleri*), Панчићев скакавац (*Pyrgomorphula serbica*), Панчићева оморика (*Picea omorika*) и Српска рамонда (*Ramonda serbica*).

Преглед. Врсте које се налазе на подручју Града Ниша су *Myrmecophilus nonveilleri* и Српска рамонда. *Myrmecophilus nonveilleri* је процењен за Црвену листу угрожених врста IUCN 2015. године, а Српска рамонда 2011. Обе ове врсте су класификоване као најмање забрињавајуће. Индекс Црвене листе за територију града Ниша износи 0,535³⁵⁴.

Недостаци и изазови. Климатске промене угрожавају територију Града Ниша, повећавајући ризик од изумирања угрожених врста. Додатни изазови за опстанак угрожених врста представљају загађење животне средине и бесправна изградња на периферији приградских и сеоских насеља.

Локална настојања и иницијативе. У Републици Србији је у току припрема неколико „црвених књига“ и усвајање Црвене листе флоре, фауне и гљива³⁵⁵. „Црвене књиге“ ће истраживати: алге, гљиве и лишајеве, као и разне врсте флоре и фауне (маховине и васкуларне биљке; бескичмењаке – инсекте, ракове, шкољке, пужеве; кичмењаке – сисаре). На локалном нивоу, очување угрожених врста предлаже се Програмом заштите животне средине³⁵⁶. Овим документом предлаже се заштита популација угрожених, ретких и других значајних врста дивље флоре и фауне, успостављањем малих заштићених подручја у виду станишта или споменика природе на локацијама идентификованим у „Црвеној књизи флоре Србије“.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Вредност индекса Црвене листе коју је за Град Ниш израчунао Завод за заштиту природе Србије, представља вредан допринос унапређењу биодиверзитета у Србији, јер се овај показатељ не прати на националном нивоу. ДНИ препознаје биодиверзитет као један од сектора који су највише погођени климатским променама и стога промовише идеју да би улагање у заштиту животне средине требало да се сматра капиталном инвестицијом.

³⁵³ <https://www.iucnredlist.org/search?query=serbia&searchType=species>

³⁵⁴ Завод за заштиту природе Србије, 2023.

³⁵⁵ Програм заштите природе Републике Србије за период од 2021. до 2023. године.

³⁵⁶ Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године.

ЦОР 16: МИР, ПРАВДА И СНАЖНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити делотворне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима

Показатељ 16.3.1. Удео жртава насиља у претходних 12 месеци које су пријавиле своју виктимизацију надлежним органима или другим званично признатим механизмима за решавање конфликта

Домен ОПУР: Безбедно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.1.4. (ОПУР -65)

Облици насиља који, типично, привлаче највећу пажњу у српском друштвеном дискурсу су насиље у породици, насиље над женама и насиље на спортским приредбама. Најчешћи облици насиља у друштву предмет су два актуелна закона: Закона о спречавању насиља у породици³⁵⁷ и Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама³⁵⁸. Правни оквир је значајно унапређен у последњој деценији, посебно у погледу насиља над женама и децом. Важећи Закон о спречавању насиља у породици је родно неутралан и фокусира се на насиље у породици, односно он не циља све облике насиља над женама. У складу са иницијативом Фондације „Тијана Јурић”, 2019. године уведена је доживотна казна за кривично дело силовање, обљуба над немоћним лицем и обљуба над децом^{359, 360}. Министарство правде Републике Србије је 2016. године покренуло и сајт „Искључи насиље”³⁶¹ са циљем подизања друштвене свести о насиљу у породици.

³⁵⁷ „Службени гласник РС”, бр. 94/16 и 10/23 - др. закон.

³⁵⁸ „Службени гласник РС”, бр. 67/03, 101/05. - др. закон, 90/07, 72/09 - др. закон, 111/09, 104/13 - др. закон, 87/18.

³⁵⁹ Члан 178. став 4, члан 179. став 3, члан 180. став 3. и члан 181. став 5. Кривичног законика.

³⁶⁰ Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој.

³⁶¹ <https://iskljuci-nasilje.rs/>

Насиље у породици је, нажалост, још увек распрострањена појава у Србији, упркос интензивним напорима државних институција у борби против насиља у последњој деценији, а жртве су најчешће жене, деца, стари и слаби. Ово се може приписати регионалним сукобима 90-их и периоду транзиције ка постсоцијализму, који је обележен великом несигурношћу и вишегодишњом економском и социјалном кризом, као и другим ризицима специфичним за локални контекст³⁶². Истраживања о насиљу над женама у Србији спроведена у последњих неколико година су показала високу учесталост овог вида насиља. Истраживање на национално репрезентативном узорку³⁶³ показало је да је неки вид психичког/физичког/сексуалног насиља од стране партнера или непартнера након 15. године живота доживело 46% жена³⁶⁴. Када је реч о учесталости насиља над женама у породичним односима, према истраживању из 2022. године на репрезентативном узорку³⁶⁵, 35% жена је после 15. године доживело неки облик насиља³⁶⁶.

Неки подаци о броју жена које су пријавиле своју виктимизацију полицији доступни су на националном нивоу. То су, генерално, ниске вредности јер је врло мали број жена које су доживеле насиље одлучио да се обрати надлежнима³⁶⁷. Када је реч о пријављивању најтежих случајева насиља, подаци истраживања показују да је насиље од стране непартнера полицији пријавило 26% жена, док је 25% жена пријавило насиље у вези са бившим партнером, а само 9% жена насиље којем је склон тренутни партнер (Слика 52). Главни разлози непријављивања кривичног дела полицији су стид, економска зависност, страх од освете починиоца и неповерење у институције³⁶⁸.

Што се тиче насиља у породици, резултати истраживања показују да је 39% испитаника пријавило насиље надлежним органима, док је њих 61% о насиљу које су претрпели испричало некој блиској особи, али га није пријавило ниједној институцији³⁶⁹. Кључни разлози због којих жртве насиља нису контактирале званично признате механизме за решавање конфликта након што су доживеле насиље у породици су: страх од последица и још већег насиља (38%), стид и срамота (35%) и жеља за очувањем брака и породице (28%).

Преглед. У циљу обезбеђења и унапређења нивоа безбедности својих становника, Град Ниш је 2016. године формирао Савет за безбедност и израдио Стратегију безбедности Града Ниша за период 2017-2020. година. Ова стратегија дефинише мере и активности за различите области безбедности: економску, здравствену, личну, политичку, информациону, безбедност хране и безбедност животне средине. У области личне безбедности, као теме од интереса идентификоване су: насиље у породици, насиље на спортским приредбама и вршњачко насиље³⁷⁰.

Насиље у породици. На територији Града Ниша полиција интервенише када се пријави насиље у породици, а Центар за социјални рад је укључен и у случајевима кривичног дела, угрожавања безбедности жртве и смештаја у сигурну кућу, као и када су жртве директно или индиректно деца³⁷¹.

Број пријављених случајева насиља у породици над женама се повећао у последњих 12 година, са 27 случајева у 2011. на 647 пријављених случајева у 2022. (Слика 53). Посебно је велик скок у броју пријављених случајева од 2017. године, када је вредност готово удвостручена у односу на 2016. годину (са 288 на 554). Овако висок тренд пријављивања случајева насиља у породици над женама константан је од 2017. године. То се може приписати ефектима Закона

³⁶² Petrušić, N. Gender-based Domestic Violence in Rural Areas.

³⁶³ Узорак је обухватио 2.023 жене старости од 18 до 74 године.

³⁶⁴ OSCE. (2019). Women's Well-being and Safety: Serbia - background report.

³⁶⁵ Узорак је обухватио 1.004 жене старости од 18 до 74 године.

³⁶⁶ Антовић Т. и др. Зашто жене не пријављују насиље у породици? Резултати истраживања.

³⁶⁷ OSCE. (2019). Women's Well-being and Safety: Serbia - background report.

³⁶⁸ OSCE. (2019). Women's Well-being and Safety: Serbia - background report.

³⁶⁹ Антовић Т. et al. Зашто жене не пријављују насиље у породици? Резултати истраживања.

³⁷⁰ Стратегија безбедности града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт), 2017.

³⁷¹ Стратегија безбедности града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт), 2017.

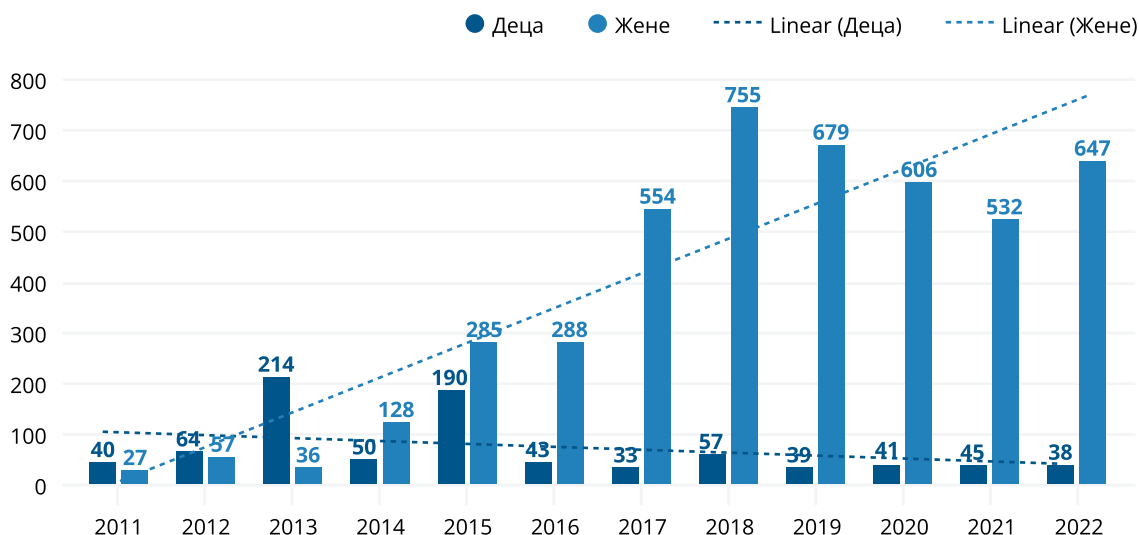
о спречавању насиља у породици који је на снази од 2017. године, а којим су уведене нове хитне мере – удаљавање насилника из породице и забрана приласка жртви.

Када је реч о броју пријављених случајева насиља у породици над децом, он је релативно уједначен, са малим линеарним падом вредности у периоду од 12 година (2011-2022) (Слика 53).

Слика 52. Процент жена у Републици Србији које су се обратиле полицији након што су доживеле најтежи случај насиља

Извор: Women's well-being and safety: Serbia - background report, 2019.

Слика 53. Број пријављених случајева насиља у породици над децом и женама у Граду Нишу у периоду од 2011. до 2022. године

Извор: <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/asp/Home.aspx>

Вршњачко насиље. У Стратегији безбедности се истиче да је један од растућих проблема у Нишу пораст вршњачког насиља, које се јавља у све млађем узрасту. Анализом безбедносне ситуације утврђено је да је у школским просторијама у школској 2015/2016 години евидентирано укупно 59 прекршаја, а најчешћи начин угрожавања безбедности ученика у школама представљају туче ученика³⁷². У 2016. години забележени су појединачни случајеви злоупотребе друштвених мрежа од стране ученика³⁷³. Бачке свађе и расправе, заправо, почињу на друштвеним мрежама и касније кулминирају насиљем у школи.

Насиље на спортским приредбама. Нема насилних инцидената са локалним навијачким групама, али се у Нишу дешава насилничко понашање приликом гостовања популарних фудбалских клубова из Београда. Због тога Полицијска управа Ниш планира, прати и координира мере безбедности током спортских приредби.

³⁷² Стратегија безбедности града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт), 2017.

³⁷³ Стратегија безбедности града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт), 2017.

Недостаци и изазови. Насиље у породици у руралним срединама је донедавно била потпуно занемарена тема. Ова врста насиља и даље представља велики изазов јер је скоро невидљива, а жртве је ретко пријављују због јаким патријархалних образаца³⁷⁴. Слично, насиље над женама из осетљивих друштвених група, посебно над Ромкињама, је недовољно видљиво у друштву³⁷⁵. Потребна је континуирана снажна кампања како би се жене подстакле да пријаве случајеве насиља, као и како би се појачала друштвена свест о кривичној природи дела насиља у породици. Неопходно је и јачање градских полицијских и правосудних институција, кроз ефикасно истраживање случајева насиља над женама, кривично гоњење и кажњавање починилаца³⁷⁶. Заинтересоване стране истичу да је потребно унапредити међуинституционалну сарадњу како би се пружила боља подршка жртвама насиља у породици.

Повећање броја починилаца вршњачког насиља представља додатни изазов³⁷⁷. Саветује се унапређење постојећих и развој нових програма за превенцију вршњачког насиља како би се они прилагодили времену напредних технологија и друштвених мрежа.

Локална настојања и иницијативе. У Граду Нишу постоји сигурна кућа за жене и децу жртве породичног насиља која је отворена 2011. године³⁷⁸. У њој је до сада уточиште нашло више од 950 корисника, односно мајки са децом.

Град Ниш је 2014. године ратификовао Пакт градова и региона за заустављање сексуалног насиља над децом, чиме је, као и многи европски градови, постао један од одговорних градова који штите и унапређују безбедност деце и младих који живе на његовој територији. У оквиру Сигурне куће Ниш, 2023. године отворено је и Саветовалиште за децу жртве насиља. Са децом и њиховим родитељима или старатељима у Саветовалишту раде стручни тимови, пружајући психолошку подршку и радећи на едукацији и превенцији.

У Србији је дуги низ година активан пројекат „Школски полицајац“. У Граду Нишу је запослено 10 полицијских службеника у 46 школа. Они раде на заштити безбедности ученика, наставног особља и школа, као и на спречавању кривичних дела и прекршаја³⁷⁹.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео жртава насиља у претходних 12 месеци које су пријавиле своју виктимизацију надлежним органима или другим званично признатим механизмима за решавање конфликта у Републици Србији за 2019. годину износи 40%³⁸⁰. У областима које захтевају савете и подршку, ДНИ издваја проблем родно заснованог насиља и потребу пуне заштите деце жртава породичног насиља. ДНИ, такође, наглашава потребу да се подигне свест о насиљу међу децом и побољша заштита деце од насиља у различитим окружењима.

Показатељ 16.6.1. Примарни државни расходи као удео у оригинално одобреном буџету, по секторима (или по буџетским линијама или нечем сличном)

Град Ниш финансира потребе својих директних и индиректних корисника за намене утврђене Законом о локалној самоуправи³⁸¹, Законом о буџетском систему³⁸², Одлуком о буџету Града

³⁷⁴ Petrušić, N. Gender-based domestic violence in rural areas.

³⁷⁵ Антоновић Т. et al. Зашто жене не пријављују насиље у породици? Резултати истраживања.

³⁷⁶ OSCE. (2019). Women's Well-being and Safety: Serbia - background report.

³⁷⁷ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³⁷⁸ <https://sigurnakucanis.rs/>

³⁷⁹ Стратегија безбедности града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт), 2017.

³⁸⁰ <https://sdg.indikator.rs/sr-latn/area/peace-justice-and-strong-institutions/?subarea=SD-GUN160303&indicator=160303IND01>

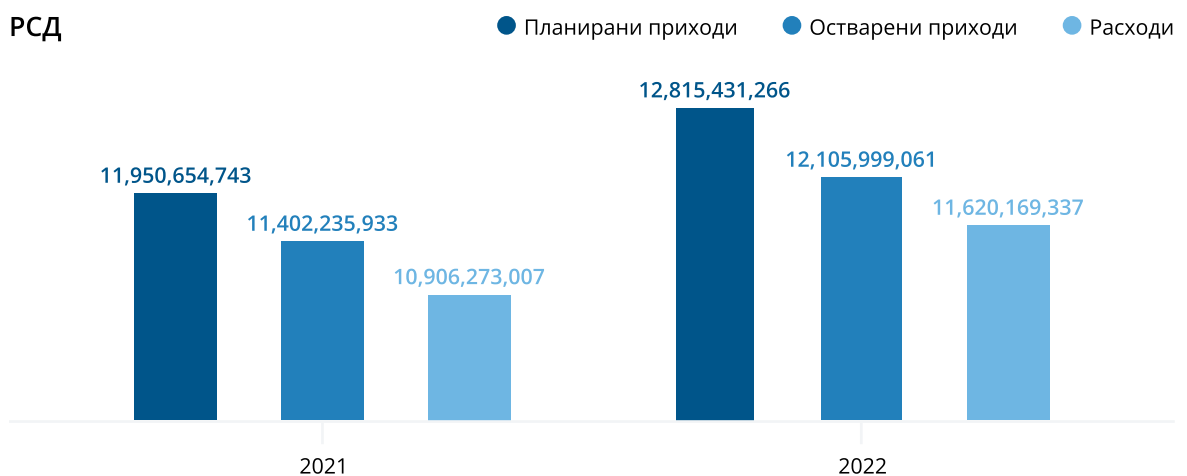
³⁸¹ „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 83/14 - др. закон, 101/16 - др. закон, 47/18, 111/21 - др. закон.

³⁸² „Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - исправка, 108/13,

Ниша (коју доноси Скупштина града), одлукама градоначелника и другим актима. Извршење буџета омогућава несметано функционисање свих јавних установа чији је оснивач Град Ниш, као и реализацију капиталних и других развојних пројеката.

Буџет Града Ниша се усваја у оквиру партиципативног процеса и објављује на сајту Града³⁸³. Њега, са једне стране, чине „приходи“ и „примања“, а са друге „расходи“ и „издаци“. Сегмент расхода буџета обухвата редовне расходе буџетских корисника, односно расходе директних и индиректних корисника буџетских средстава. Расходи представљају све трошкове Града: плате буџетских корисника, набавке добара и услуга, субвенције, грантове и трансфере, социјалну помоћ и друге трошкове. Издаци представљају трошкове изградње нових или инвестиционог одржавања већ постојећих објеката, као и трошкове прибављања земљишта, машина и опреме неопходних за рад буџетских корисника.

Преглед. Укупан износ буџета Града Ниша за 2022. годину, укључујући и пренета средства која су неутрошена у претходном периоду, утврђен је у износу од 12.815.431.266 динара³⁸⁴. За 2021. годину утврђен је износ од 11.950.645.743 динара³⁸⁵ (Слика 54).

Слика 54. Износи одобрених буџета, остварених прихода и извршених буџета Града Ниша у 2021. и 2022. години

Извор: <https://www.ni.rs/budzet-grada/>

Према Извештају о извршењу буџета Града Ниша^{386,387}, у фискалној 2022. години остварен је планирани распон буџетских прихода у износу од 12.105.999.061 динара или 94,46%. Обим расхода и издатака у оквиру одобреног буџета остварен је у износу од 11.620.169.337 динара или 90,67%. Сличне су вредности и за претходну годину – у 2021. фискалној години остварен је планирани распон буџетских прихода у износу од 11.402.235.933 динара, односно 95,41%, док је обим расхода и издатака у оквиру одобреног буџета остварен у износу од 10.906.273.007 динара или 91,26% (Слика 55).

142/14, 68/15 - др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19, 149/20, 118/21, 118/21 - др. закон, 138/22, 92/23.

³⁸³ <https://www.ni.rs/budzet-grada/>

³⁸⁴ Градска управа за финансије. (2023). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2022. године

³⁸⁵ Градска управа за финансије. (2023). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2021. године

³⁸⁶ Градска управа за финансије. (2023). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2022. године

³⁸⁷ Градска управа за финансије. (2023). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2021. године

Када се посматра сегмент буџета који покрива само расходе буџетских корисника у последњих неколико година (Слике 56 и 57), евидентно је да локална самоуправа издваја најмање буџетских средстава за уметност, забаву и рекреацију (2% за обе фискалне године). Већи проценат издваја се за образовање и државну управу и социјално осигурање, при чему ове буџетске категорије добијају приближно једнака средства. Највећи проценат издваја се за здравствену и социјалну заштиту (42% и 43%, у 2022. и 2021. години). Међутим, мора се приметити да постоји велика разлика у издвајањима за ове две намене. Према доступним подацима³⁸⁸, учешће издатака за здравствену заштиту у укупним расходима корисника буџетских средстава износило је 41,4% (2021) и 41,2% (2022), док је учешће издатака за социјалну заштиту износило свега 1,2% (2021) и 1,1% (2022).

Недостаји и изазови. Град Ниш је до 2020. године имао документе јавне политике³⁸⁹ који су припремљени у оквиру процеса партиципативног планирања, али који нису обезбедили адекватан систем праћења ефеката услед недостатка показатеља³⁹⁰. Из тог разлога, није постојала могућност да се успостави веза између јавних политика и буџета, па су ови документи сматрани необавезујућим. Усвајањем Закона о планском систему 2018. године, као и подзаконских аката неопходних за његову примену 2019. године, први пут је успостављен правни оквир за планирање развоја, планирање јавних политика и средњерочно планирање³⁹¹.

Стратешко планирање и спровођење јавних политика у Граду Нишу је, међутим, и даље недовољно развијено, са неколико кључних питања која укључују израду и извршење буџета³⁹². Први изазов са којим се Град Ниш данас суочава јесте усклађивање планског оквира са проценом финансијских капацитета. Ово је кључно за израду средњорочног плана, који треба да успостави директну везу између јавних политика и буџета. Друго важно питање је недостатак административних капацитета за управљање јавним финансијама с обзиром на чињеницу да је ниво извршења буџета директно повезан са системом планирања. Коначно, неопходно је додатно унапредити транспарентност процеса буџетирања, појачати средства за социјалну заштиту, ојачати капацитете за планирање буџета, као и ојачати механизме за расподелу буџетских средстава.

Локална настојања и иницијативе. Почетне напоре за јачање процеса буџетирања локална самоуправа је уложила 2013. године, када је градски буџет постао лако доступан јавности на вебсајту. Према мишљењу заинтересованих страна, унапређење јавних политика, израда планова и стратегија и одговорно буџетирање представљају главне предности Града Ниша у домену јавних расхода.

Веза са ДНИ и националним нивоом. Удео примарних државних расхода у првобитно одобреном буџету Републике Србије износио је 95,3% за фискалну 2022. и 94,7% за 2023. годину³⁹³. Град Ниш стога треба да унапреди усклађивање извршених и одобрених буџета како би се приближио националним вредностима. ДНИ наглашава значај буџетске транспарентности, јер је то једна од кључних мера за превенцију корупције у локалним самоуправама.

³⁸⁸ <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx>

³⁸⁹ Стратегија одрживог развоја града Ниша за период 2009-2020 и Акциони план за одрживог развоја Града Ниша 2015-2020 (2014).

³⁹⁰ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³⁹¹ План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

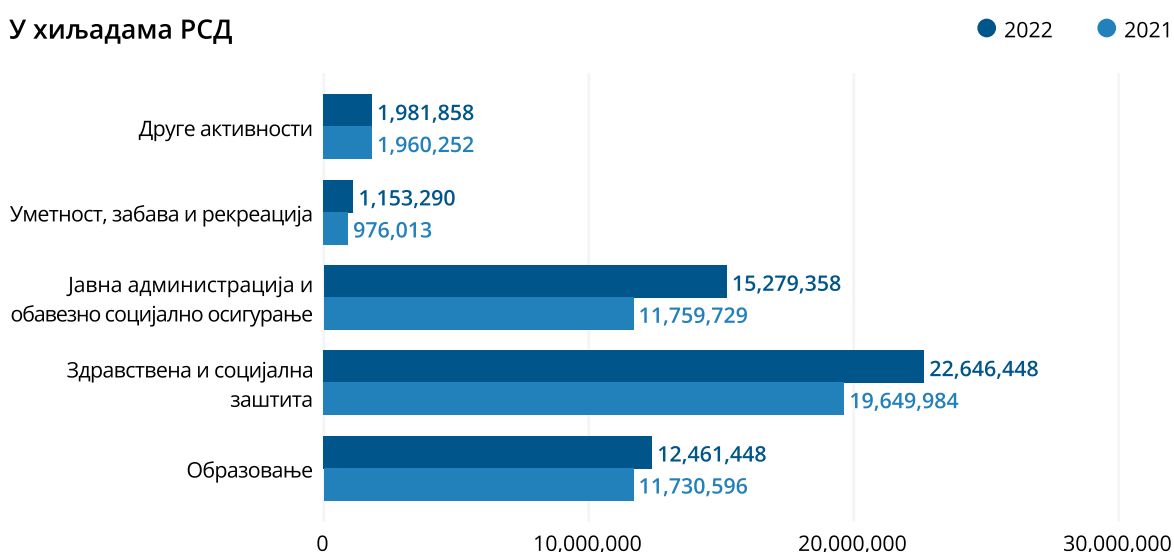
³⁹² План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године.

³⁹³ <https://sdg.indikatori.rs/en-us//area/peace-justice-and-strong-institutions/?subarea=SD-GUN160601&indicator=160601IND01>

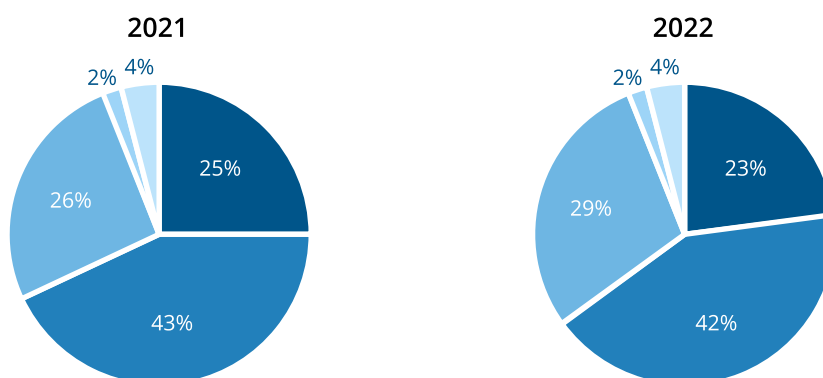
Слика 55. Учешће извршеног буџета у односу на одобрени буџет Града Ниша у 2021. и 2022. години
Извор: <https://www.ni.rs/budzet-grada/>

У хиљадама РСД

Слика 56. Расходи према корисницима буџетских средстава у 2021. и 2022. години
Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2022. и 2023. године

- Образовање
- Здравствена и социјална заштита
- Јавна администрација и обавезно социјално осигурање
- Уметност, забава и рекреација
- Друге активности

Слика 57. Учешће расхода по делатностима у укупним расходима буџетских корисника у 2021. и 2022.

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2022. и 2023. године

ПОГ

ЛАВ

ЛЬЕ

3

АКЦИОНО ОРИЈЕНТИСАНЕ ПРЕПОРУКЕ И ЗАКЉУЧЦИ

ЦОР 1: СВЕТ БЕЗ СИРОМАШТВА

Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима

Показатељ 1.4.1. Удео становништва које живи у домаћинствима са приступом основним услугама

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.1. (ОПУР -09)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Град Ниш треба да предузме низ активности на модернизацији комуналних услуга, оптимизацији радних процеса и унапређењу капацитета за квалитетно и ефикасно пружање ових услуга свим грађанима. У том смислу, приоритетни пројекат је дигитализација и увођење паметних сервиса и мрежа у области комуналних услуга, што би требало да омогући бржу реализацију пројеката. Пројекат од највећег приоритета односи се и на развој савремене гасне инфраструктуре, како би се комплетирао систем за снабдевање топлотном енергијом и обезбедила еколошка корист као додата вредност. Остали пројекти који су од виталног значаја за квалитет живота грађана Ниша усмерени су ка руралним подручјима, а односе се на развој канализационог система, интегрисање сеоске водоводне мреже у градски систем и унапређење јавног превоза.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.3. Убрзати енергетску транзицију ка ниско-угљеничном, климатски-неутралном развоју уз обезбеђивање енергетске безбедности
Мера 2.3.6. Развој интегралних и комплементарних локалних енергетских инфраструктурних

система са посебним фокусом на системе снабдевања даљинским грејањем и гасом.
Приоритетни циљ 4.3. Јачање транспарентности, етичности и одговорности у обављању послова јавне управе
Мера 4.3.9. Унапређење капацитета за квалитетно и ефикасно пружање управних, комуналних и услуга јавних установа свим корисницима.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- завршетак изградње основног прстена примарне градске гасоводне мреже, са прикључивањем свих индустријских погона и радних зона и изградња мрежа за широку потрошњу у деловима градског ткива где није планиран централизован систем топлификације.

Показатељ 1.4.2. Удео укупне популације одраслих особа које имају сигуран статус на земљишту: (а) са законски признатом документацијом и (б) који сматрају да је њихов статус на земљишту сигуран, према полу и врсти права на земљишту

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -12)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

И поред напретка у доступности података о власништву над непокретностима, неопходно је спровести активности за снажнију формализацију власништва над земљиштем и другим ресурсима за жене са села у Граду Нишу. У том смислу, боља повезаност и интеграција информационих система различитих институција, као што су Центар за социјални рад, Пореска управа и Катастар непокретности, могла би да помогне у ублажавању проблема родне неравноправности у власничкој структури. Пројекат од апсолутног приоритета је успостављање система међусекторске сарадње како би се у Граду Нишу различите службе повезале у интегрисани систем. Поред тога, међу неопходне активности спадају промотивне кампање и едукација које треба да буду усмерене ка женама у руралним срединама.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 3.3. Обезбедити здрав живот, социјалну једнакост и инклузију за све људе свих генерација

Мера 3.3.4. Подстицање социјалног укључивања у заједницу и веће интерсекторске сарадње у области социјалне заштите.

ЦОР 2: СВЕТ БЕЗ ГЛАДИ

Окончати глад, постићи прехранбену безбедност и побољшану исхрану и промовисати одрживу пољопривреду

Показатељ 2.4.1. Удео пољопривредних површина које се користе за продуктивну и одрживу пољопривреду

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Имајући у виду значајну незапосленост на територији Града Ниша, недељне миграције из града у приградска насеља и околна села, као и чињеницу да у руралним подручјима постоје озбиљне могућности за развој малих и средњих предузећа за производњу и прераду пољопривредних производа, унапређење квалитета живота и рада на селу представља приоритетну активност руралног развоја. Томе треба приступити кроз унапређење пољопривреде и развој других (непољопривредних) делатности на сеоским имањима. Приоритетни пројекти подразумевали би подизање нивоа производње житарица, воћа и поврћа уз бољу техничку опремљеност и развој малих погона за прераду пољопривредних производа у приградским и сеоским насељима. У оквиру развоја непољопривредних делатности и унапређења руралне привреде, приоритетни пројекти обухватили би развој сеоског туризма, као и развој малих традиционалних занатских радњи, угоститељства и рекреативног туризма. Реализацијом предложених пројеката створили би се услови за ревитализацију руралних подручја и преокренули досадашњи негативни демографски трендови у њима.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

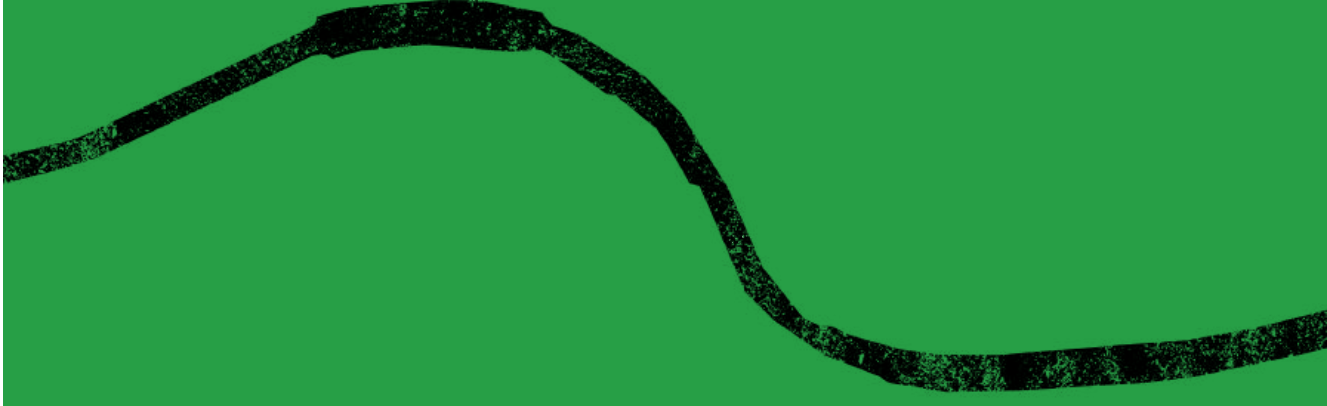
Приоритетни циљ 1.3. Конкурентна пољопривреда и достојанствен квалитет живота у руралним срединама

Мера 1.3.4. Диверзификација пољопривредних газдинстава и развој пословања.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- развој пољопривреде на основу природних и просторних погодности са ослонцем на локалне развојне ресурсе у оквиру примарних сеоских насеља.

ЦОР 3: ДОБРО ЗДРАВЉЕ

Обезбедити здрав живот и промовисати добробит за све људе свих генерација

Показатељ 3.6.1. Стопа смртности услед повреда у друмском саобраћају

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.8. (ОПУР -08)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на број погинулих и тешко повређених људи и деце у саобраћајним незгодама у Нишу, као и на значајне напоре које је локална самоуправа уложила у последњој деценији, неопходну активност представљају промотивне активности у области безбедности саобраћаја. Промотивна кампања која ће унапредити знање и понашање учесника у саобраћају треба да буде усмерена посебно на пешаке и младе родитеље како би се повећала безбедност њихове деце. Широка кампања у медијима, на друштвеним мрежама и у јавном простору, уз строгу контролу и санкционисање саобраћајних прекршаја, могла би допринети одговорнијем понашању у саобраћају, посебно младих. Како је у изради ПОУМ за Град Ниш, његово прилагођавање и његова примена представљају, такође, приоритетне активности које треба да допринесу дугорочној безбедности саобраћаја. Приоритетни пројекти треба да подразумевају побољшање пешачке инфраструктуре и смиривање саобраћаја у зонама конфликтног саобраћаја пешака и возила. Све ове мере и активности требало би да доведу до смањења броја повређених и погинулих у саобраћајним незгодама у Нишу.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.2. Побољшати приступачност и квалитет живота грађана преласком на решења одрживе мобилности

Мера 2.2.1. Мере развоја Плана одрживе урбане мобилности.

Веза са Пројектом урбане мобилности и регенерације железничког коридора у Нишу – Мере ПОУМ

Мера 3.5. Спровођење промотивних кампања о безбедности саобраћаја; Мера 4.9. Смиривање саобраћаја и зоне успореног саобраћаја; Мера 6.1. Унапређење постојеће и изградња нове пешачке инфраструктуре.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- рехабилитација и изградња саобраћајне мреже у циљу стварања хијерархијски хомогеног система насеља и центара.

Показатељ 3.9.1. Стопа смртности која се приписује загађењу ваздуха у домаћинству и загађењу амбијенталног ваздуха

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Стопе морбидитета и морталитета од респираторних болести, кардиоваскуларних болести и тумора које су последица загађујућих честица у ваздуху, у Граду Нишу захтевају брз и свеобухватан одговор. Приоритетне активности треба да буду усмерене ка унапређењу јавне инфраструктуре која директно утиче на квалитет ваздуха, односно ка гашењу индивидуалних ложишта у домаћинствима и појединачних котларница малог капацитета у јавним установама, као и ка озелењавању отворених јавних простора на угроженим подручјима. Наставак текућег пројекта који предвиђа подстицајне мере за замену неефикасних грејних уређаја у домаћинствима, односно њихово прикључење на систем градског грејања, представља апсолутни приоритет. Поред тога, приоритетни пројекти треба да обухвате и проширење топловодне и гасне мреже, прелазак малих котларница на природни гас, као и реконструкцију већих котларница уз коришћење савремених технологија у циљу повећања њихове ефикасности.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.3. Убрзати енергетску транзицију ка нискоугљеничном, климатски-неутралном развоју уз обезбеђивање енергетске безбедности

Мера 2.3.1. Развој и унапређење енергетске инфраструктуре унапређењем енергетске ефикасности уз обезбеђивање енергетске безбедности и снабдевања обновљивом, „чистом“ и локално доступном енергијом; Мера 2.3.2. Подстицајне мере за смањење загађења ваздуха; 2.3.6 Развој интегралних и комплементарних локалних енергетских инфраструктурних система са посебним фокусом на системе снабдевања даљинским грејањем и гасом.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- смањење загађења ваздуха, земљишта, вода, живог света и успостављање мониторинга на целокупној територији Просторног плана.

4 КВАЛИТЕТНО
ОБРАЗОВАЊЕ

ЦОР 4: КВАЛИТЕТНО ОБРАЗОВАЊЕ

Обезбедити инклузивно, праведно и квалитетно образовање и промовисати могућност целоживотног учења за све

Показатељ 4.1.2. Стопа завршавања (први циклус основног образовања, други циклус основног образовања, средње образовање)

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.3. (ОПУР -11)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

У складу са основним постулатима образовања у Србији који обухватају доступност, квалитетно образовање за све и демократизацију образовања, приоритетне активности у Граду Нишу треба да буду усмерене ка обезбеђивању квалитетних услова за основно образовање. У складу са тим, потребно је преиспитати постојеће потребе и капацитете ове јавне службе и ускладити инфраструктуру основног образовања са Генералним урбанистичким планом Ниша. Приоритетни пројекти подарзумевају изградњу основних школа у насељима која пролазе кроз интензиван урбани развој, као и реконструкцију постојећих школских објеката на територији Града.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 3.2. Стварање услова за развој модерног, квалитетног и доступног образовања за све

Мера 3.2.1. Улагање у физичку имовину образовних установа.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- подизање образовне структуре становништва.

ЦОР 5: РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и девојчице

Показатељ 5.5.1.b. Удео жена у локалним самоуправама

Домен ОПУР: Инклузивно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.2.3. (ОПУР -69)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

У циљу побољшања укупног положаја жена у локалној заједници, Град Ниш треба да подржи активности које имају за циљ унапређење положаја и квалитета живота угрожених и маргинализованих жена, са посебним освртом на жене које живе на селу. Приоритетни пројекти обухватају континуирану обуку у области доброг управљања кадровима у локалним механизмима за родну равноправност, као и промоцију родне равноправности у свим сегментима друштвено-политичког ангажовања, првенствено у политичком деловању и на руководећим позицијама.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 4.3. Јачање транспарентности, етичности и одговорности у обављању послова јавне управе

Мера 4.3.8. Јачање механизма за родну равноправност.

6 ЧИСТА ВОДА И
САНИТАРНИ УСЛОВИ

ЦОР 6: ЧИСТА ВОДА И САНИТАРНИ УСЛОВИ

Обезбедити доступност и одрживо управљање водом и санитарним услугама за све

Показатељ 6.1.1. Удео становништва које користи пијаћу воду из система којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.2. (ОПУР -02)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Неадекватна јавна инфраструктура за водоснабдевање у приградским и сеоским насељима Ниша негативно утиче на комуналну опремљеност постојећих стамбених зона и развој нових пословних зона. У складу са тим, приоритетне активности су усмерене ка комплетирању постојеће мреже јавних водовода на целој територији Града Ниша и успостављању пуне контроле над сеоским/локалним водоводима. Приоритетни пројекти обухватају изградњу јавне водоводне мреже и неопходне инфраструктуре на подручјима без ове услуге, као и повезивање сеоске водоводне мреже и локалних изворишта на систем јавног градског водовода где год је то могуће. Док се сеоски системи не интегришу у систем јавног градског водовода, потребно је хитно деловати на побољшању квалитета воде за пиће у руралним срединама. Такође, приоритетни пројекат представља и одређивање лица одговорних за управљање сеоским/локалним водоводним системима, као и редовно праћење квалитета воде.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.2. Заштита водоизворишта и квалитета воде, рационализација потрошње високо квалитетне воде за пиће и оријентација индустрије на снабдевање из водотокова.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- изградња и проширење система за водоснабдевање града и повезивање планом предвиђених сеоских насеља на градски водоводни систем, према Програму уређивања грађевинског земљишта и Програму инвестиција за период 2009-2013.

Показатељ 6.2.1.а. Удео становништва које користи санитарне услуге којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.3. (ОПУР -03)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Како недовољна комунална инфраструктура за отпадне воде у граду Нишу негативно утиче на животну средину, приоритетне активности су усмерене ка регулисању свеукупног система одвођења отпадних вода. С тим у вези, приоритетни пројекти обухватају изградњу и проширење канализационог система у приградским насељима и руралним деловима Ниша, као и изградњу атмосферске канализације на територији Града. Одвајање атмосферских од фекалних вода је Граду Нишу хитно потребно како би се смањио ризик од поплава током интензивних падавина.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.3. Унапређење развоја канализационог система урбаног и руралног језгра, увођење адекватних поступака и уређаја за пречишћавање отпадних вода урбаних насеља према специфичном плану инплементације за *Urban Waste Water Directive*.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- наставак изградње канализационих система у оквиру градских и приградских насеља код којих је започета изградња канализације за прикупљање и одвођење отпадних и атмосферских вода према Програму уређивања грађевинског земљишта.

Показатељ 6.3.1. Удео токова отпадних вода из домаћинства и индустрије које се безбедно пречишћавају

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.1. (ОПУР -40)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Имајући у виду квалитет животне средине, евидентно је да је изградња постројења за пречишћавање отпадних вода за Град Ниш један од кључних пројеката. Стога све активности треба усмерити ка овом приоритетном пројекту, уз пратећу изградњу колектора који ће ове отпадне воде одводити до планираног постројења. Приоритети су тачно постављени и у потпуности усклађени са планском документацијом, тако да је за наставак планираних активности потребно обезбедити средства за предложене пројекте.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.3. Унапређење развоја канализационог система урбаног и руралног језгра, увођење адекватних поступака и уређаја за пречишћавање отпадних вода урбаних насеља према специфичном плану инплементације за *Urban Waste Water Directive*.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- изградња централног постројења за пречишћавање отпадних вода на локалитету „Цигански кључ“;
- наставак изградње колектора за употребљене воде – „Нишавског“, „Моравског“ и „Међуровачког“.

7 ДОСТУПНА И
ОБНОВЉИВА
ЕНЕРГИЈА

ЦОР 7: ДОСТУПНА И ОБНОВЉИВА ЕНЕРГИЈА

Осигурати приступ доступној, поузданој, одрживој и модерној енергији за све

Показатељ 7.2.1. Удео енергије из обновљивих извора енергије у бруто финалној потрошњи енергије

Домен ОПУР: Резилијентна животна средина; Показатељ ОПУР 3.3.1. (ОПУР-46)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на ниску свест о значају обновљиве енергије у укупној потрошњи енергије у Нишу, популаризација коришћења обновљивих и чистих облика енергије представља приоритетну активност. Заинтересоване стране напомињу да афирмативне и промотивне активности треба да буду усмерене ка општој популацији, уз додатну обуку и сталну едукацију запослених у енергетском сектору. Приоритетни пројекти обухватају актуелну добру праксу постављања фотонапонских и термосоларних панела, лоцираних, како на постојећим објектима (стадиони, дворане, стамбене зграде), тако и на непродуктивном земљишту. Приоритет, такође, представља израда студија изводљивости за коришћење постојећег потенцијала локално доступних обновљивих извора енергије, као што су геотермална енергија, биомаса, пољопривредни и комунални отпад.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.3. Убрзати енергетску транзицију ка ниско-угљеничном, климатски-неутралном развоју уз обезбеђивање енергетске безбедности

Мера 2.3.1. Развој и унапређење енергетске инфраструктуре унапређењем енергетске ефикасности уз обезбеђивање енергетске безбедности и снабдевања обновљивом, „чистом“ и локално доступном енергијом; Мера 2.3.7. Успостављање организационе инфраструктуре за спровођење енергетске транзиције и унапређење капацитета кроз

перманентну едукацију запослених и размену искустава; Мера 2.3.6. Развој интегралних и комплементарних локалних енергетских инфраструктурних система система са посебним фокусом на системе снабдевања даљинским грејањем и гасом.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- коришћење нових обновљивих извора енергије.

ЦОР 8: ДОСТОЈАНСТВЕН РАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ

Промовисати континуиран, инклузиван и одржив економски раст, пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све

Показатељ 8.5.2. Стопа незапослености, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна привреда; Показатељ ОПУР 2.2.1. (ОПУР -27)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на високу стопу незапослености у Граду Нишу, приоритетне активности локалне самоуправе морају бити усмерене ка унапређењу локалних политика запошљавања, са посебним акцентом на запошљавање младих стручњака и угрожених категорија. У том смислу, приоритетни пројекти укључују наставак текућих специфичних програма подршке незапосленим младим људима до 30 година и особама са инвалидитетом, као и креирање посебних програма подршке женском предузетништву. Поред тога, од кључног је значаја да се кроз програме стратап кредита обезбеде субвенције за самозапошљавање. Истовремено, развој механизма међуинституционалне сарадње и јачање институционалних капацитета представљају неопходне активности за унапређење процеса запошљавања.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 1.1. Унапређење пословног окружења и конкурентности привреде Града Ниша

Мера 1.1.5. Успостављање програма намењених развоју женског и омладинског предузетништва; Мера 1.1.6. Креирање мера подршке запошљавању и унапређивање институционалног оквира за подршку запошљавању.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- перманентно смањивање незапослености.

ЦОР 11: ОДРЖИВИ ГРАДОВИ И ЗАЈЕДНИЦЕ

Учинити градове и друга насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

Показатељ 11.1.1. Удео градског становништва које живи у подстандардним насељима, бесправно изграђеним насељима или у неадекватним стамбеним условима

Домен ОПУР: Одрживо друшво; Показатељ ОПУР 1.4.1. (ОПУР -23)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Имајући у виду значајне изазове који се односе на подстандардна и бесправно изграђена насеља, уз недовољно развијене механизме за реализацију социјалног становања на локалном нивоу, Град Ниш треба да спроводи активну политику подршке социјалном становању. Активности Града треба, пре свега, да буду усмерене ка успостављању свеобухватног, одрживог и економски исплативог институционалног система помоћу којег ће се реализовати програми непрофитног становања и обезбедити финансирање социјалног становања. С тим у вези, пројекат од највећег приоритета је израда студије објеката без дозвола у подстандардним и бесправно изграђеним насељима, као и објеката неадекватног становања. Приоритетни пројекти обухватају и обављање геодетских снимања ромских подстандардних насеља и израду ажурних карата са подацима о власничкој структури које би послужиле као основ за израду планова детаљне регулације – кључних докумената за унапређење подстандардних насеља, уз појачано учешће грађана.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.1. Унапређен процес израде и имплементације планских докумената
Мера 2.1.2. Израда студија, анализа, научних и стручних радова као и њихово коришћење у изради планских докумената.

Приоритетни циљ 2.3. Убрзати енергетску транзицију ка ниско-угљеничном, климатски-

неутралном развоју уз обезбеђивање енергетске безбедности; Мера 2.3.3. Мере подршке унапређења стамбене политике града.

Приоритетни циљ 3.3. Обезбедити здрав живот, социјалну једнакост и инклузију за све људе свих генерација

Мера 3.3.8. Унапређење политике социјалног становања.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- обезбеђење потребне површине за смештај укупног прираштаја становника до 2021. године уз развијање модела социјалног становања.

Показатељ 11.2.1. Удео становништва које има одговарајући приступ јавном превозу, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -10)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на урбани раст и капацитет саобраћајне инфраструктуре, приоритетне активности у Граду Нишу треба да буду усмерене ка ограничавању протока индивидуалних моторних возила у урбаном подручју и подстицању опција одрживе мобилности. Ове активности треба, такође, да помогну Граду у погледу ефикасности ресурса и прилагођавању на климатске промене. Из тог разлога, измештање железничког коридора из урбаног језгра, чиме би се омогућило увођење лаког шинског превоза и унапредио систем јавног превоза, представља пројекат са високим приоритетом. Поред тога, приоритетни пројекти подразумевају унапређење јавног путничког саобраћаја уз коришћење савремених технологија и решења која се односе на приступачност, како би његово коришћење било удобно за све грађане.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.2. Побољшати приступачност и квалитет живота грађана преласком на решења одрживе мобилности

Мера 2.2.4. Мере подршке чистијим, јефтинијим и здравијим формама индивидуалног, приватног и јавног транспорта.; Мера 2.2.5. Побољшање приступачности, безбедности и паркирања.

Показатељ 11.4.1. Укупни расходи на једног становника за очување, заштиту и конзервацију целокупне културне и природне баштине према врсти финансирања (јавно, приватно), врстама баштине (културна, природна) и нивоу управљања (националном, регионалном и локалном/ општинском)

Домен ОПУР: Резилијентна култура; Показатељ ОПУР 4.3.2. (ОПУР -58)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Имајући у виду богато културно наслеђе Ниша и његов недовољно искоришћен потенцијал, неопходне активности треба да буду усмерене ка јачању културне политике града, ка улагању у истраживање и ка промоцији културног наслеђа путем савремених технологија и дигиталних презентација. Пројекат од највећег приоритета подразумева

одговарајућу конзервацију новооткривеног локалитета ранохришћанских гробница, уз наставак археолошких истраживања. Приоритетни пројекат је и дигитализација грађе и збирки музеја, библиотека и архива Града Ниша, као и дигитализација културних добара у циљу њиховог виртуелног представљања. Поред тога, пројекат који су предложили заинтересоване стране подразумева пријављивање на Унескову листу културног наслеђа са културним добрима од великог/изузетног значаја.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 3.1. Развити и унапредити културу и креативно стваралаштво
Мера 3.1.2. Побољшање културно-историјске понуда Ниша кроз развој инфраструктуре културног наслеђа и валоризацију културно-историјског наслеђа; Мера 3.1.3. Дигитализација културно-историјског наслеђа и савременог стваралаштва; Мера 3.1.5. Мера савремене презентације културног наслеђа и савременог стваралаштва коришћењем напредних технологија.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- израдити студију „Услови чувања, одржавања и коришћења споменичког наслеђа и утврђивање мера заштите у оквиру граница града Ниша“ са валоризацијом стања непокретних културних добара.

Показатељ 11.6.1. Удео чврстог комуналног отпада који се прикупља и којим се адекватно управља у контролисаним постројењима у укупном произведеном комуналном отпаду, по градовима

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.2. (ОПУР-41)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

У погледу управљања чврстим отпадом у Граду Нишу, приоритетне активности треба да обухватају планирање и примену одрживих пракси у управљању ЧКО. Пројекат од највећег приоритета је изградња нове депоније, уз наставак актуелних напора на санацији постојеће депоније. Поред тога, приоритетне активности подразумевају побољшање сакупљања отпада и његово одвајање на кључне токове отпада, заједно са променом парадигме да се отпад перципира као ресурс. За имплементацију одрживог система управљања отпадом као активни учесници у процесу потребни су информисани грађани. Промотивне кампање и подизање свести треба да се фокусирају на смањење количине произведеног отпада путем превенције, поновне употребе и рециклаже. У складу с тим, као кључна се истичу и два пројекта: 1) пројекат примарне селекције свих врста отпада, на основу анализе постојећег стања и процене прикупљених сировина и 2) пројекат осмишљавања подстицаја за подршку заинтересованим појединцима и локалним заједницама да одвајају и рециклирају отпад који су произвели.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине без токсичних производа, очување и обнова екосистема и биодиверзитета
Мера 2.4.7. Успостављање одрживог, инклузивног и дугорочног система управљања отпадом.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- успостављање „Регионалног центра бр.23 за управљање отпадом“;
- унапређење сакупљања отпада и санирање постојећих сметлишта;
- активности на увођењу рециклаже.

Показатељ 11.6.2. Просечне средње вредности суспендованих честица (нпр. PM2.5 и PM10) у градовима (пондерисане бројем становника)

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.3. (ОПУР -42)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Неопходно је да Град Ниш уложи значајне додатне напоре како би се ограничила прекомерна емисија финих честица PM2.5 и PM10. Приоритетне активности треба да буду усмерене ка индивидуалним домаћинствима као доминантним изворима загађења ваздуха, ка појединачним котларницама малог капацитета у јавним установама, као и ка унапређењу градске инфраструктуре за снабдевање топлотном енергијом. Апсолутни приоритет је наставак пројекта који је у току и који предвиђа подстицајне мере за замену неефикасних грејних уређаја у домаћинствима или њихово прикључење на систем градског грејања. Такође, приоритетни пројекат треба да буде обезбеђивање стабилних и одрживих извора финансирања за спровођење додатних мера које би могле да стимулишу грађане са индивидуалним ложиштима да пређу на друге изворе топлотне енергије. Приоритетни пројекти треба да обухвате и наставак гасификације и ширења система даљинског грејања, прелазак малих котларница на природни гас и реконструкцију већих котларница ради повећања њихове ефикасности уз коришћење савремених технологија.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.3. Убрзати енергетску транзицију ка ниско-угљеничном, климатски-неутралном развоју уз обезбеђивање енергетске безбедности

Мера 2.3.1. Развој и унапређење енергетске инфраструктуре унапређењем енергетске ефикасности уз обезбеђивање енергетске безбедности и снабдевања обновљивом, „чистом“ и локално доступном енергијом; Мера 2.3.2. Подстицајне мере за смањење загађења ваздуха; Мера 2.3.6. Развој интегралних и комплементарних локалних енергетских инфраструктурних система система са посебним фокусом на системе снабдевања даљинским грејањем и гасом.

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине без токсичних производа, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.1. Развој иновативних и интегралних система за квалитетавно-квантитативну оцену квалитета ваздуха.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- смањење загађења ваздуха, земљишта, вода, живог света и успостављање мониторинга на целокупној територији Просторног плана.

Показатељ 11.7.1. Просечан удео градског грађевинског земљишта који чине отворени простори јавне намене, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна животна средина; Показатељ ОПУР 3.2.1. (ОПУР -44)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на број и значај отворених простора у стамбеним зонама у систему отворених јавних простора Града Ниша, приоритетне активности треба да буду усмерене ка ревитализацији постојећих отворених јавних простора како би они постали квалитетне тачке окупљања доступне свима, као и ка реализацији нових отворених јавних простора у новим стамбеним четвртима. Приоритетни пројекат стога подразумева развој

свеобухватног и реалног модела (поновног) формирања отворених јавних простора, уз механизме за примену тог модела, што се у домену вишепородичног становања очекује од Пројекта RePOS. Једнако важно, Град Ниш треба да уради студију свих површина које имају карактер отвореног јавног простора на целој својој територији, без обзира на власнички статус, како би успоставио валидну базу података ових простора и омогућио њихово међусобно повезивање плаво-зеленом инфраструктуром. У том смислу, потребно је изградити катастар зелених површина. Истовремено, приоритетни пројекти укључују унапређење постојећег законодавства и увођење нових модалитета управљања земљиштем на локалном нивоу, са новим управљачким решењима, новом расподелом дужности и надлежности међу заинтересованим странама, као и обезбеђивање одрживих опција финансирања.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.2. Побољшати приступачност и квалитет живота грађана преласком на решења одрживе мобилности

Мера 2.2.6. Мера повећања атрактивности и квалитета урбаног окружења

Показатељ 11.b.2. Удео локалних самоуправа које усвајају и примењују стратегије за смањење ризика од катастрофа на локалном нивоу у складу са националним стратегијама смањења ризика од катастрофа

Домен ОПУР: Резилијентно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.3.3. (ОПУР -74)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Главне активности Града Ниша треба да буду фокусиране на развој и усвајање свих стратегија ризика од катастрофа на локалном нивоу у складу са националним законодавством и на унапређење управљања ризицима кроз координацију ових локалних стратегија са политикама урбаног развоја. Приоритетни пројекти укључују припрему и усвајање два кључна документа – плана заштите и спасавања и екстерног плана заштите од великог удеса. Такође, приоритетан пројекат представља и израда урбанистичких планова за потенцијално угрожена стамбена насеља у непосредној близини севесо постројења која представљају опасност за локално становништво.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.5. Очување потенцијала мера прилагођавања и ублажавања, утврђених на националном нивоу до 2030. године повећањем отпорности на климатске промене у приоритетним секторима и успостављање реаговања у ризичним и удесним ситуацијама у урбаним и руралним насељима

Мера 2.5.2. Формирање специјализованих јединица за реаговање у случају ризика и удеса у урбаним насељима.; Мера 2.5.3. Превенција великих хемијских удеса и ограничавање последица по здравље људи и животну средину у политикама планирања и остваривања урбаног развоја.

13 АКЦИЈА ЗА КЛИМУ

ЦОР 13: АКЦИЈА ЗА КЛИМУ

Предузети хитну акцију у борби против климатских промена и њихових последица

Показатељ 13.1.1. Број смртних случајева, несталих лица и лица директно погођених катастрофама на 100.000 становника

Домен ОПУР: Резилијентно друштво; Показатељ ОПУР 1.3.4. (ОПУР -20)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром да клизишта и поплаве представљају најзначајније ризике за Град Ниш, приоритетне активности морају бити усмерене ка спречавању ових елементарних непогода. Неопходне активности обухватају и сталну обуку субјеката система заштите и спасавања (како професионалаца, тако и опште популације) на територији Ниша, у циљу стицања знања о елементарним непогодама и другим несрећама, као и о поступцима у ванредним ситуацијама. Приоритетни пројекат је развој потпуно оперативног система раног упозоравања који би омогућио брзо реаговање на природне непогоде и друге ризике. Поред тога, приоритетни пројекти укључују и повећање отпорности на поплаве из малих градских водотокова Града Ниша применом савремених интегрисаних приступа управљању атмосферским водама (као што су LID, BMP, WSUD) и развојем посебних правила уређења и грађења у зонама изложеним ризику од поплава.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.5. Очување потенцијала мера прилагођавања и ублажавања, утврђених на националном ниову до 2030.године повећањем отпорности на климатске промене у приоритетним секторима и успостављање реаговања у ризичним и удесним ситуацијама у урбаним и руралним насељима

Мера 2.5.1. Смањење ризика од поплава спољашњим водама и унутрашњим водама; Мера 2.5.3. Превенција великих хемијских удеса и ограничавање последица по здравље људи и животну средину у политикама планирања и остваривања урбаног развоја; Мера 2.5.6. Унапређење система за осматрање, прикупљање података и система ране најаве на екстремне климатске и хидролошке догађаје.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- изградња објеката за заштиту од поплавних вода Нишаве и њених притока.

ЦОР 15: ЖИВОТ НА ЗЕМЉИ

Заштитити, обновити и промовисати одрживо коришћење копнених екосистема, одрживо управљати шумама, борити се против дезертификације, зауставити и преокренути деградацију земљишта и зауставити губитак биодиверзитета

Показатељ 15.1.1. Површина под шумама као удео у укупној копненој површини

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Имајући у виду лош квалитет ваздуха у Граду Нишу, приоритетне активности треба усмерити ка пошумљавању како би се повећала апсорпција угљен-диоксида у шумама и парковима, као и ка заштити постојећих шума од нелегалне сече и пожара. Приоритетни пројекти обухватају израду катастра зелених површина на територији Града (укључујући и шумске површине) и садњу нових шума на некоришћеном пољопривредном земљишту ниског бонитета.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 2.5. Очување потенцијала мера прилагођавања и ублажавања, утврђених на националном ниову до 2030. године повећањем отпорности на климатске промене у приоритетним секторима и успостављање реаговања у ризичним и удесним ситуацијама у урбаним и руралним насељима

Мера 2.5.4. Мера формирања зелене и плаве инфраструктуре.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- пошумљавање и подизање заштитног зеленила
- рекултивација и пошумљавање деградираног земљишта

Показатељ 15.1.2. Удео локација важних за копнени и слатководни биодиверзитет које су обухваћене заштићеним подручјима, према врсти екосистема

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Уважавајући разноврсност и богатство природних ресурса Града Ниша, примарну активност представља јачање документационе базе о биолошкој разноврсности како би се унапредило одржавање постојећих заштићених природних добара и увођење нових локалитета. Неопходна активност је и повећање буџета за заштиту животне средине. Пројекат од највећег приоритета је израда студије биодиверзитета Града Ниша са детаљним мапирањем подручја богатих биодиверзитетом и SWOT анализом која би обухватила локалитете од значаја за слатководни биодиверзитет. Треба дати приоритет пројектима кроз које се примењују природом инспирисана решења у урбаној средини, јер она доприносе очувању урбаног биодиверзитета. Поред тога, пројекат од великог значаја представља укључивање природних добара у туристичку понуду Града и унапређење туристичке инфраструктуре путем истицања природних знаменитости, постављања сигнализације и по потреби, побољшања приступа знаменитостима. Најзад, приоритет представља и креирање програма за спровођење одрживог туризма и одрживе пољопривреде у заштићеним подручјима, уз подстицајне мере које ће обезбедити активну подршку локалног становништва.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 1.4. Унапређење и промоција туристичке понуде и потенцијала Града Ниша

Мера 1.4.9. Улагање у туристичку инфраструктуру заштићених добара (Сићевачка клисура, Јелашничка клисура, Сува планина, Лалиначка слатина).

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.9. Мере унапређења биодиверзитета.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- уређење пешачких стаза, видиковаца и одморишта у Парку природе Сићевачка клисура;

- израда студије валоризације природних добара на територији града Ниша.

Показатељ 15.3.1. Удео деградираног земљишта у укупним копненим површинама

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

За утврђене локације деградираног земљишта Град Ниш треба да изради свеобухватне планове санације, са сетом мера за одрживо управљање земљиштем. Приоритетни пројекти укључују пренамену напуштеног пољопривредног земљишта, пошумљавање деградираног шумског земљишта и санацију загађеног земљишта унутар индустријских комплекса.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 1.3. Конкурентна пољопривреда и достојанствен квалитет живота у руралним срединама

Мера 1.3.1. Очување и унапређење животне средине и природних ресурса у пољопривреди.

Приоритетни циљ 2.4. Обезбеђивање нултог степена загађења животне средине, очување и обнова екосистема и биодиверзитета

Мера 2.4.5. Заштита и унапређење квалитета земљишта у урбаним насељима.

Веза са Просторним планом административног подручја Града Ниша 2021

3.4. Приоритетна планска решења и пројекти

- привођење култури запушеног и деградираног пољопривредног земљишта;
- рекултивација и пошумљавање деградираног земљишта.

Показатељ 15.5.1. Индекс Црвене листе

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Приоритетне активности треба да буду усмерене ка заштити популација угрожених, ретких и значајних врста флоре и фауне, посебно у ободним подручјима насеља где су оне директно угрожене развојем. Приоритетни пројекат је успостављање малих заштићених подручја флоре и фауне на локалитетима идентификованим кроз студије и истраживања.

ЦОР 16: МИР, ПРАВДА И СНАЖНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити делотворне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима

Показатељ 16.3.1. Удео жртава насиља у претходних 12 месеци које су пријавиле своју виктимизацију надлежним органима или другим званично признатим механизмима за решавање конфликта

Домен ОПУР: Безбедно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.1.4. (ОПУР -65)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

Приоритетне активности Града Ниша треба да буду усмерене ка унапређењу локалног система социјалне заштите, кроз бољу међуресорну координацију, јачање капацитета стручног кадра и унапређење доступности услуга на територији Града, посебно у руралним срединама. Приоритетни пројекти обухватају промотивне кампање за подизање свести о проблему насиља у породици, континуирану едукацију младих о превенцији ризичног понашања и вршњачког насиља, те едукацију жртава насиља у породици, посебно жена, у циљу њиховог економског оснаживања.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 3.3. Обезбедити здрав живот, социјалну једнакост и инклузију за све људе свих генерација

Мера 3.3.1. Развој интегративне и одрживе социјалне заштите која развија услуге за очување и побољшање квалитета живота и благостања рањивих и маргинализованих група и појединаца; Мера 3.3.7. Подршка унапређењу положаја жена у заједници.

Приоритетни циљ 3.4. Омогућити младима активну улогу и равноправност у друштвеном животу и једнака права и могућности за развој својих потенцијала

Мера 3.4.6. Превенција ризичних понашања и вршњачког насиља међу младима.

Показатељ 16.6.1. Примарни државни расходи као удео у оригинално одобреном буџету, по секторима (или по буџетским линијама или нечем сличном)

ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИ

С обзиром на недовољно ефикасно функционисање буџетског система и ограничена средства за планирање буџета Града Ниша, приоритетне активности су усмерене ка повезивању јавних политика са процесом планирања буџета и повећању укупне транспарентности процеса. Такође, неопходно је повећати издатаке за културу и социјалну заштиту како би се унапредило пружање ових услуга на територији Града. Приоритетни пројекти подразумевају унапређење процеса алокације средстава за финансирање пројеката од јавног значаја, изградњу капацитета градске управе и повећање учешћа у креирању буџета развојем дигиталних платформи за партиципативну демократију које су лаке за коришћење.

Веза са Планом развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године

Приоритетни циљ 4.3. Јачање транспарентности, етичности и одговорности у обављању послова јавне управе

Мера 4.3.2. Подршка усклађивању и унапређењу координације јавних политика; Мера 4.3.4. Унапређење транспарентности буџетског процеса и јачање капацитета за буџетско планирање и механизма за расподелу средстава из градског буџета; Мера 4.3.5. Унапређивање ефикасности и делотворности јавних финансија.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Добровољни локални извештај пружа драгоцену сазнања о Граду Нишу као административном центру и регионалном чворишту југоисточне Србије. Извештај показује да је Ниш током протекле деценије спровео неколико иновативних решења у погледу одрживости и припремио значајан корпус јавних политика и стратешких докумената који укључују принципе одрживости Агенде 2030. Препреке које би могле да се нађу на путу одрживих решења препознате су у урбанистичком планирању, саобраћајној и комуналној инфраструктури, загађењу животне средине, активностима у области климатских промена, као и у капацитетима локалне самоуправе и њима ће се Град бавити у наредним годинама. Као партиципативан процес, ДЛИ је омогућио проактивно укључивање заинтересованих страна са различитим искуством и промовисао је управљање на више нивоа у локализацији ЦОР. Оснивање Одсека за мониторинг било је значајно постигнуће које је олакшало сарадњу заинтересованих страна и помогло да се трасира пут ка првом ДЛИ у Републици Србији.

ДЛИ Ниша превазилази оцену напретка Града ка постизању одабраних потциљева ЦОР процењујући и његове импликације на јавне политике и праксу планирања, са свеобухватним циљем побољшања учинка Ниша у посматраним ЦОР. Дефинисано је више кључних препорука које ће усмеравати одрживи развој Ниша у наредним годинама и које ће учврстити посвећеност локалних власти и друштва у целини да се напредак ка остваривању ЦОР убрза. Предложене активности и пројекти су усредсређени на унапређење комуналне инфраструктуре и управљања земљиштем, коришћење обновљивих извора енергије, подстицање одрживе мобилности, примену принципа „не изоставити никога из развоја“ у стратегијама становања и запошљавања, на унапређење процеса планирања, искоришћавање туристичког потенцијала заснованог на природном и културном наслеђу, очување биодиверзитета, унапређење законодавства и јачање капацитета локалне самоуправе и међуресорне сарадње.

Допринос ДЛИ Ниша има велики значај. Процес је подигао свест локалних органа власти и заинтересованих страна о значају ЦОР и изгледима за даље унапређење. ДНИ је истакао критичну улогу процеса праћења и евалуације у постављању контекста за планирање и доношење одлука заснованих на чињеницама. Локални однос према прикупљању, размени и пружању информација померен је ка стварању свеобухватне и јединствене базе података. Развојни потенцијали Ниша су у ДЛИ приказани на начин да привуку домаће и стране инвестиције. Као пионирски подухват у Србији, ДЛИ Града Ниша може постати део ширег државног процеса. Искуство Ниша ће омогућити и другим градовима да, уз подршку Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије, користе и надограђују примењену методологију и сет показатеља за израду ДНИ у осталим локалним самоуправама.

ПРІ
ЛО
ЗІ

ПРИЛОГ 1. ДЕФИНИЦИЈЕ ПОКАЗАТЕЉА ЦОР

Прилагођено на основу метаподатака показатеља ЦОР

Показатељ 1.4.1. Удео становништва које живи у домаћинствима са приступом основним услугама

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.1. (ОПУР -09)

Удео становништва који живи у домаћинствима са приступом основним услугама је дефинисан као удео становништва који користи системе јавних услуга који задовољавају основне људске потребе, укључујући воду за пиће, уклањање отпадних вода, хигијену, енергију, саобраћај, сакупљање отпада, здравствену заштиту, образовање и информационе технологије. Основни показатељ услуга је стога заснован на девет компоненти. Ове компоненте садржане су у различитим самосталним показатељима ЦОР, што значи да ће концепти и дефиниције показатеља 1.4.1 ЦОР бити изведени из или су исти као концепти и дефиниције ових специфичних показатеља ЦОР.

Термин „приступ основним услугама“ подразумева да је задовољавајућа и приступачна услуга поуздано доступна са одговарајућим квалитетом:

- 1) приступ основним услугама снабдевања пијаћом водом односи се на коришћење воде за пиће из побољшаног извора са временом прикупљања не дужим од 30 минута за повратно путовање (до извора и назад), укључујући чекање у реду;
- 2) приступ основним санитарним услугама односи се на коришћење побољшаних инсталација које се не деле са другим домаћинствима;
- 3) приступ чистим горивима и технологији односи се на употребу горива и технологије које су дефинисане циљним стопама емисије и специфичним препорукама за гориво у оквиру нормативних смерница СЗО за квалитет ваздуха у затвореном простору: сагоревање горива у домаћинству;
- 4) приступ основној мобилности односи се на погодан приступ превозу у руралној средини (ЦОР 9.1.1) или на погодан приступ јавном превозу у урбаној средини (ЦОР 11.2.1);
- 5) приступ основним услугама сакупљања отпада односи се на приступ који становништво има поузданој услузи сакупљања отпада, укључујући званичне општинске службе, као и службе неформалног сектора.

Овај показатељ представља комбинацију различитих компоненти основних услуга које саме по себи углавном постоје као самостални показатељи ЦОР. Као резултат тога, тим стручњака је саветовао и сложио се да их треба представити као појединачне елементе истог система. Њихови метаподаци пружају специфичну методологију за израчунавање сваке од саставних мера које се користе за извештавање о овом показатељу.

Показатељ 1.4.2. Удео укупне популације одраслих особа које имају сигуран статус на земљишту: (а) са законски признатом документацијом и (б) који сматрају да је њихов статус на земљишту сигуран, према полу и врсти права на земљишту

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -12)

Овај показатељ мери релевантни део Потциља 1.4 (обезбедити да мушкарци и жене имају

једнака права на економске ресурсе, као и приступ власништву и контроли над земљиштем, односно другим облицима својине, наслеђивању, природним богатствима). Он мери резултате политика које имају за циљ јачање сигурности статуса за све, укључујући жене и друге угрожене групе.

Показатељ се односи на: (а) све врсте намене земљишта (као што су површине намењене становању, површине намењене за комерцијалне делатности, пољопривредно земљиште, шумско земљиште, пашњаци, мочваре, на основу стандардне класификације намене земљишта) у руралним и урбаним подручјима и (б) све врсте статуса на земљишту који су признати у оквиру једне државе, као што су лична својина, закупнина, јавна својина, обичајно право располагања земљиштем. Појединац може имати права на земљишту на своје име, заједно са другим појединцима, као члан домаћинства или колективно као члан групе, задруге или другог облика удруживања.

Показатељ 2.4.1. Удео пољопривредних површина које се користе за продуктивну и одрживу пољопривреду

Овај показатељ односи се на пољопривредна газдинства, тачније на површину пољопривредног земљишта газдинстава, односно земљишта које се првенствено користи за ратарску и сточарску производњу. Овај избор обухвата је у потпуности усклађен са планираном наменом пољопривредног земљишта земље као имениоца збирног показатеља.

Показатељ је дефинисан формулом:

$$\text{ЦОР 2.4.1} = \frac{\text{Површина под продуктивном и одрживом пољопривредом}}{\text{Површина пољопривредног земљишта}}$$

Ово имплицира потребу да се мери, како површина земљишта под продуктивном и одрживом пољопривредом (бројилац), тако и површина пољопривредног земљишта (именилац).

Кроз консултативни процес који је трајао више од две године, идентификовано је 11 тема и потпоказатеља који чине ЦОР 2.4.1.

Бр.	Теме	Подпоказатељи
1.	Продуктивност земљишта	Вредност производње газдинства по хектару
2.	Исплативост	Нето приход газдинства
3.	Отпорност	Механизми за смањење ризика
4.	Здравље земљишта	Распрострањеност деградације земљишта
5.	Коришћење воде	Варијације у доступности воде
6.	Ризик од загађења ђубривом	Управљање ђубривом
7.	Ризик од пестицида	Управљање пестицидима
8.	Биодиверзитет	Коришћење пракси које подржавају агробiodиверзитет
9.	Достојанствено запослење	Ниво зараде у пољопривреди
10.	Сигурност хране / несигурност хране	Скала искуства (Скала искуства несигурности хране – FIES)
11.	Статус на земљишту	Сигурност статуса на земљишту

Показатељ 3.6.1. Стопа смртности услед повреда у друмском саобраћају

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.8. (ОПУР -08)

Стопа смртности од повреда у друмском саобраћају, како је дефинисано, представља број повређених у саобраћајним незгодама са смртним исходом на 100.000 становника. Методе које се користе за анализу узрока смрти зависе од врсте података којима држава располаже.

Показатељ 3.9.1. Стопа смртности која се приписује загађењу ваздуха у домаћинству и загађењу амбијенталног ваздуха

Стопа морталитета која се може приписати заједничким ефектима загађења ваздуха у домаћинству и амбијенталног ваздуха може се изразити као општа стопа смртности или као стандардизована стопа смртности по старости. Општа стопа се израчунава дељењем укупног броја умрлих са укупном популацијом (или се назначавача уколико се користи друга група становништва, на пример деца испод 5 година старости), док се стандардизоване стопе по старости прилагођавају разликама у старосној дистрибуцији становништва примењујући посматране специфичне стопе морталитета по старости сваке популације на стандардну популацију.

Резултати епидемиолошких студија су показали да је изложеност загађењу ваздуха повезана, између осталог, са важним основним узроцима смрти узетим у обзир у овој процени:

- акутне инфекције доњих респираторних органа (процењене у свим старосним групама; МКВ-10: J09-J22, P23, U04);
- цереброваскуларне болести (мождани удар) код одраслих (процењује се за узраст преко 25 година; МКВ -10: I60-I69);
- исхемијске болести срца (ИБС) код одраслих (процењује се за узраст преко 25 година; МКВ -10: I20-I25);
- хронична опструктивна болест плућа (ХОБП) код одраслих (процењује се за узраст преко 25 година; МКВ -10: J40-J44); и
- рак плућа код одраслих (процењује се за узраст преко 25 година; МКВ -10: C33-C34).

Процењен је морталитет који је последица изложености загађењу амбијенталног (спољашњег) ваздуха и загађењу ваздуха у домаћинствима (ваздуха у затвореном простору) од загађујућих енергената који се користе за кување и/или грејање. Загађење амбијенталног ваздуха је последица емисија из индустрије, домаћинства, аутомобила и камиона које представљају сложене мешавине загађивача ваздуха од којих су многе штетне по здравље. Од свих ових загађивача, суспендоване честице имају највећи утицај на здравље људи. Под загађујућим енергентима подразумевају се керозин, дрво, угаљ, животињска балега, ћумур и отпад од усева.

Показатељ 4.1.2. Стопа завршавања (први циклус основног образовања, други циклус основног образовања, средње образовање)

Домен ОПУР: Инклузивно друшво; Показатељ ОПУР 1.2.3. (ОПУР -11)

Процент кохорте деце или младих узраста 3-5 година изнад предвиђеног узраста за последњи разред сваког нивоа образовања који су завршили тај разред.

Предвиђени узраст за последњи разред сваког нивоа образовања је узраст у коме би ученици ушли у разред да су кренули у школу у званичном узрасту за упис, да су се школовали у пуном обиму и напредовали без понављања или прескакања разреда.

Показатељ 5.5.1.б. Удео жена у локалним самоуправама

Домен ОПУР: Инклузивно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.2.3. (ОПУР -69)

Показатељ 5.5.1б мери удео места које жене заузимају у локалним органима управе. Изражава се као процентуални удео освојених одборничких места које заузимају жене у законодавним/саветодавним телима локалне самоуправе.

Метод израчунавања је следећи:

$$\text{Показатељ 5.5.1 (b)} = \frac{(\text{Број одборничких места које заузимају жене}) \times 100}{\text{Укупан број одборничких места које заузимају и жене и мушкарци}}$$

Показатељ 6.1.1. Удео становништва које користи пијаћу воду из система којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.2. (ОПУР -02)

Удео становништва који користи пијаћу воду из система којима се безбедно управља, мери се процентом становништва које користи побољшани основни извор воде за пиће који се налази у просторијама, доступан по потреби и без фекалне и хемијске контаминације. „Побољшани“ извори воде за пиће укључују: водоводни прикључак у стану, дворишту или парцели; јавне славине или чесме; бушотине; заштићене ископане бунаре; заштићене изворе; флаширану воду; испоручену воду и кишницу.

Показатељ 6.2.1.а. Удео становништва које користи санитарне услуге којима се безбедно управља

Домен ОПУР: Безбедно друшво; Показатељ ОПУР 1.1.3. (ОПУР -03)

Удео становништва који користи санитарне услуге којима се безбедно управља, се дефинише као проценат становништва који користи побољшани санитарни објекат који се не дели са другим домаћинствима и где се излучевине безбедно одлажу на лицу места или уклањају и третирају ван локације. „Побољшани“ санитарни објекти су они који су пројектовани тако да хигијенски одвоје људске излучевине од контакта са људима. То укључује технологије мокре санитације, као што су тоалети са испирањем и изливањем повезани са канализацијом, септичке јаме или санитарни чворови и технологије суве санитације, као што су тоалети са сувим јамама са плочама, вентилисани, побољшани тоалети и тоалети за компостирање.

За потребе праћења ЦОР-а, третман отпадних вода и фекалног муља се процењује на основу технологије пројектовања постројења за пречишћавање, користећи категорије дефинисане Системом еколошко-економског рачуноводства (System of Environmental-

Economic Accounting – SEEA), Међународним препорукама за статистику вода и пратећи степеновани приступ у третману отпадних вода (примарни, секундарни и терцијарни третман). Отпадне воде и фекални муљ који се третирају на секундарном или вишем нивоу спадају у „безбедно управљање“. Примарни третман се не сматра безбедним начином управљања, осим ако се ефлуент не испушта на начин који онемогућава даљи контакт са људима (нпр. кроз дуги океански испуст). Ако су подаци доступни за конвенционалне класе (примарне, секундарне, терцијарне и напредне третмане), као и за неодређене категорије (нпр. „остало“), неодређене категорије се, генерално, не сматрају безбедним. Тамо где класе третмана нису специфициране (нпр. „третирано“), JMP (Заједнички програм праћења WHO/UNICEF за водоснабдевање, санитацију и хигијену) претпоставља барем секундарни третман, али тражи појашњење током консултација са државама. Третман измета у постројењима за третман фекалног муља се класификује као безбедно управљање ако се третирају и течне и чврсте фракције.

Показатељ 6.3.1. Удео токова отпадних вода из домаћинстава и индустрије које се безбедно пречишћавају

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.1. (ОПУР -40)

Овај показатељ мери количине отпадних вода које настају различитим активностима и количине отпадних вода које се безбедно пречишћавају пре испуштања у животну средину. Оба ова показатеља се мере у јединицама од 1000 т³/дан, иако неки извори података могу користити друге јединице које захтевају претварање. Однос пречишћене количине и генерисане количине узима се као „удео протока отпадне воде која се безбедно пречишћава“.

У складу са Међународном стандардном индустријском класификацијом свих економских активности, (рев. 4), ISIC, токови отпадних вода биће класификовани у индустријске, услужне и токове из домаћинстава. У мери у којој је то могуће, биће израчунат удео сваког од ових токова отпадних вода који се безбедно пречишћава пре испуштања у животну средину.

Показатељ 7.2.1. Удео енергије из обновљивих извора енергије у бруто финалној потрошњи енергије

Домен ОПУР: Резилијентна животна средина; Показатељ ОПУР 3.3.1. (ОПУР-46)

Удео обновљиве енергије у бруто финалној потрошњи представља проценат финалне потрошње енергије која је добијена из обновљивих извора. Потрошња енергије из обновљивих извора укључује потрошњу енергије добијене коришћењем: хидроенергије, енергије ветра, сунчеве енергије, чврстих биогорива, течних биогорива, биогаса, геотермалне енергије, морског и обновљивог отпада. Укупна финална потрошња енергије се израчунава из биланса као укупна финална потрошња минус неенергетска потрошња.

Овај показатељ се заснива на развоју свеобухватне енергетске статистике која се односи на понуду и потражњу за свим изворима енергије – статистике која се користи за израду енергетског биланса. Када се изради енергетски биланс, показатељ се може израчунати тако што се финална потрошња енергије из свих обновљивих извора подели са бруто финалном потрошњом енергије.

Показатељ 8.5.2. Стопа незапослености, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна привреда; Показатељ ОПУР 2.2.1. (ОПУР -27)

Стопа незапослености представља проценат незапослених лица у контингенту радне снаге.

Незапослена лица се дефинишу као сви радно способни (обично од 15 и више година) који нису били запослени, који су у претходном периоду активно тражили запослење и који су тренутно на располагању да се запосле уколико се појави могућност запослења.

Стопа незапослености се израчунава на следећи начин:

$$\text{Стопа незапослености} = \frac{\text{Укупан број незапослених}}{\text{Контингент радне снаге}} \times 100$$

Показатељ 11.1.1. Удео градског становништва које живи у подстандардним насељима, бесправно изграђеним насељима или у неадекватним стамбеним условима

Домен ОПУР: Одрживо друштво; Показатељ ОПУР 1.4.1. (ОПУР -23)

Усаглашена дефиниција сиромашних насеља – сламова класификује „домаћинство слама“ као оно у којем су становници суочени са једним или више следећих „недостатака у домаћинству“:

1. недостатак приступа побољшаним изворима пијаће воде,
2. недостатак приступа побољшаним санитарним објектима,
3. недостатак задовољавајућег животног простора,
4. недостатак трајности станова,
5. недостатак сигурног статуса на земљишту.

По аналогији, израз „становник слама“ односи се на особу која живи у домаћинству којем недостаје било која од горе наведених карактеристика.

Неформална насеља се обично посматрају као синоними за сламове, са посебним фокусом на формални статус земљишта, структуру и услуге. Према документу Habitat III Issue Paper #22, она се дефинишу према три главна критеријума која су већ обухваћена дефиницијом сламова.

Да би стан био адекватан, мора да има више од четири зида и кров и да испуњава најмање следеће критеријуме:

1. правна сигурност статуса на земљишту,
2. доступност услуга, материјала, објеката и инфраструктуре,
3. приуштивост,
4. настањивост,
5. приступачност,
6. локација,
7. културолошка адекватност.

<i>Критеријуми за дефинисање сиромашних, неформалних насеља и неадекватних стамбених услова</i>			
	<i>Сламови</i>	<i>Неформална насеља</i>	<i>Неадекватни станови</i>
<i>Пристап пијаћој води</i>	X	X	X
<i>Пристап санитарним услугама</i>	X	X	X
<i>Задовољавајући животни простор, пренасељеност</i>	X		X
<i>Квалитет конструкције, трајност и локација</i>	X	X	X
<i>Сигуран статус на земљишту</i>	X	X	X
<i>Приуштивост</i>			X
<i>Пристапачност</i>			X
<i>Културолошка адекватност</i>			X

Показатељ 11.2.1. Удео становништва које има одговарајући пристап јавном превозу, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивно друштво; Показатељ ОПУР 1.2.2. (ОПУР -10)

Пристап јавном превозу се сматра одговарајућим када је стајалиште доступно на пешачкој удаљености од 500 м дуж уличне мреже од референтне тачке као што је кућа, школа, радно место, пијаца, итд. до система јавног превоза малог капацитета (нпр. аутобус, брзи аутобуски превоз / Bus Rapid Transit) и/или од 1 км до система великог капацитета (нпр. железница, метро, трајект). Додатни критеријуми за дефинисање одговарајућег јавног превоза укључују:

- а) јавни превоз доступан свим корисницима са посебним потребама,*
- б) јавни превоз који је фреквентан током вршних часова и*
- с) безбедно и удобно окружење на стајалиштима.*

Метод за процену удела становништва које има одговарајући пристап јавном превозу заснива се на пет следећих корака (основни показатељ):

- а) утврђивање границе урбаног подручја или града која ће служити као обухват просторне анализе,*
- б) попис стајалишта јавног превоза у граду или на подручју које опслужује,*
- с) анализа мреже заснована на уличној мрежи како би се мерила пешачка дистанца од 500 м и/или 1 км до најближег стајалишта превоза („подручје услуге јавног превоза“)*
- д) процена броја становника унутар пешачке удаљености од јавног превоза,*
- е) процена удела становништва са одговарајућим приступом у укупном броју становника града.*

Показатељ 11.4.1. Укупни расходи на једног становника за очување, заштиту и конзервацију целокупне културне и природне баштине према врсти финансирања (јавно, приватно), врстама баштине (културна, природна) и нивоу управљања (националном, регионалном и локалном/ општинском)

Домен ОПУР: Резилијентна култура; Показатељ ОПУР 4.3.2. (ОПУР -58)

Укупна средства управе (централне, регионалне, локалне), приватних извора (домаћинства, корпорацијски, спонзорски и међународни извори) за очување, заштиту и конзервацију културног и/или природног наслеђа за дату годину на једног становника. Резултати треба да буду изражени према паритету куповне моћи (ППП) у константним доларима.

Културно наслеђе обухвата артефакте, споменике, групу зграда и локалитета, музеје који имају различите вредности, укључујући симболички, историјски, уметнички, естетски, етнолошки или антрополошки, научни и друштвени значај. Оно обухвата материјално наслеђе (покретно, непокретно и подводно), нематеријално наслеђе уграђено у артефакте културног и природног наслеђа, локалитете или споменике. Дефиниција искључује нематеријално наслеђе који се односи на друге културне домене као што су фестивали, прославе итд. Она обухвата индустријско наслеђе и пећинске слике. Мешовита баштина која се односи на локалитете који садрже елементе и природног и културног значаја укључени су у културно наслеђе.

Показатељ 11.6.1. Удео чврстог комуналног отпада који се прикупља и којим се адекватно управља у контролисаним постројењима у укупном произведеном комуналном отпаду, по градовима

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.2. (ОПУР-41)

Циљ 11.6 усредсређен је на смањење негативног утицаја градова на животну средину док показатељ ЦОР 11.6.1 мери напредак перформанси града у управљању чврстим отпадом. Он квантификује следеће параметре који су од суштинског значаја за одрживо планирање и управљање чврстим комуналним отпадом (ЧКО):

- a) укупан ЧКО произведен у граду (t/дан),
- b) укупан ЧКО сакупљен у граду (t/дан),
- c) удео становништва са приступом основним услугама прикупљања ЧКО у граду (%),
- d) укупан ЧКО у контролисаним објектима у граду (t/дан),
- e) састав ЧКО.

Важно је схватити да супараметри (b) укупан ЧКО сакупљен у граду и (c) удео становништва са приступом основним услугама прикупљања ЧКО два различита концепта. Док се параметар (b) односи на количине отпада које доспевају у објекте за управљање отпадом, параметар (c) се односи на становништво које је обухваћено услугом сакупљања отпада. У неким градовима уобичајено је да се отпад „сакупљен“ из домаћинства одлаже негде у околини уместо да се одвози до постројења за одлагање или прераду. У овом случају домаћинство је обухваћено услугом сакупљања отпада, али сакупљени отпад загађује животну средину. У том смислу, могуће је да град има висок удео становништва са приступом основним услугама сакупљања отпада, али је количина прикупљеног и транспортованог ЧКО до објекта за управљање отпадом мала.

Показатељ 11.6.2. Просечне средње вредности суспендованих честица (нпр. PM2.5 и PM10) у градовима (пондерисано бројем становника)

Домен ОПУР: Безбедна животна средина; Показатељ ОПУР 3.1.3. (ОПУР -42)

Средња годишња концентрација финих суспендованих честица пречника мањег од 2,5 микрона (PM2.5) је пондерисани просек за градско становништво у земљи и изражава се у микрограмима по кубном метру [$\mu\text{g}/\text{m}^3$].

Показатељ 11.7.1. Просечан удео градског грађевинског земљишта који чине отворени простори јавне намене, према полу, старости и инвалидитету

Домен ОПУР: Инклузивна животна средина; Показатељ ОПУР 3.2.1. (ОПУР -44)

Јавни простор се дефинише као сваки простор који је у јавном власништву или који има јавну намену, који је приступачан и угодан свима, који је бесплатан и непрофитан, који је категорисан на улице, отворене површине и објекте јавне намене. Јавни простор се уопштено дефинише као место сусрета или окупљања изван куће и радног места, простор који је, генерално, доступан јавности и који подстиче интеракцију становника и пружа могућност за контакт и присност. Ова дефиниција имплицира виши ниво интеракције у заједници и ставља фокус на укључивање јавности, а не на јавно власништво или управљање. За потребе праћења и извештавања о показатељу 11.7.1, јавни простор се дефинише као сваки простор јавне намене доступан свима, а који обухвата отворене јавне просторе и улице.

Отворени јавни простор је свако слободно неизграђено земљиште или земљиште без зграда (или других изграђених објеката) које је доступно јавности без накнаде, које садржи рекреативне површине намењене становништву и које доприноси лепоти и квалитету животне средине у неком насељу. Програм УН-Хабитат препознаје различите типове отворених јавних простора у различитим градовима, који се разликују и по величини и по типологији. На основу величине, како зелених, тако и поплочаних површина, отворени јавни простори се, углавном, класификују у шест категорија: национални/метрополитенски отворени простори, регионални отворени простори и отворени простори већих градова, отворени простори округа/града, отворени простори градских четврти, локални отворени простори / џетови и линеарни отворени простори. Класификација отворених јавних простора према типу одређује се према функцији простора и може обухватити: зелене јавне површине, приобаља, паркове и градске шуме, игралишта, скверове, тргове, кејеве, спортске терене, заједничке баште, проширене тротоаре са садржајима и паркиће.

Удео земљишта које заузима отворени јавни простор (ОЈП) израчунава се помоћу формуле:

$$\text{Удео ОЈП (\%)} = \left[\frac{\text{Укупна површина ОЈП}}{\text{Укупна површина града}} \right] \times 100$$

Показатељ 11.b.2. Удео локалних самоуправа које усвајају и примењују стратегије за смањење ризика од катастрофа на локалном нивоу у складу са националним стратегијама смањења ризика од катастрофа

Домен ОПУР: Резилијентно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.3.3. (ОПУР -74)

У складу са Сендаи оквиром за смањење ризика од будућих катастрофа 2015 - 2030, стратегије и политике за смањење ризика од катастрофа треба да каналишу и интегришу смањење ризика од катастрофа унутар и међу свим секторима у различитим временским периодима, са циљевима, показатељима и роковима. Ове стратегије треба да имају за циљ спречавање настанка ризика од катастрофе, смањење постојећег ризика и јачање економске, социјалне, здравствене и еколошке отпорности.

Имајући у виду субнационалне нивое управе који су надлежни за развој локалних стратегија за смањење ризика од катастрофа, државе које подносе извештај за овај показатељ задужиле су локалне самоуправе. Препоручује се да државе извештавају о напретку који је постигао најнижи ниво управе коме је додељен мандат за смањење ризика од катастрофа, пошто Сендаи оквир промовише усвајање и спровођење локалних стратегија за смањење ризика од катастрофа у свакој локалној самоуправи.

Показатељ 13.1.1. Број смртних случајева, несталих лица и лица директно погођених катастрофама на 100.000 становника

Домен ОПУР: Резилијентно друштво; Показатељ ОПУР 1.3.4. (ОПУР -20)

Овај показатељ мери број смртних случајева, несталих лица и лица директно погођених катастрофама на 100.000 становника.

Умрли: Број људи који су погинули током катастрофе или непосредно након ње, као директна последица опасног догађаја.

Нестали: Број људи чије се боравиште не зна од појаве опасног догађаја. Укључује особе за које се претпоставља да су умрле, за које не постоје физички докази као што је тело, а за које је поднета службена/правна пријава надлежним органима.

Директно погођени: Број особа које су претрпеле повреду, болест или друге здравствене последице; које су евакуисане, расељене, пресељене или су претрпеле директну штету по егзистенцију, економска, физичка, социјална, културна и еколошка добра. Индиректно су погођени људи који су, осим или поред директних последица, током времена претрпели последице услед поремећаја или промена у привреди, кључној инфраструктури, основним услугама, трговини или на раду, или су претрпели друштвене, здравствене и психолошке последице.

Показатељ 15.1.1. Површина под шумама као удео у укупној копненој површини

Шума се дефинише као земљиште које се простире на више од 0,5 ha са дрвећем већим од 5 m и покривеношћу крошњама већом од 10% или дрвећем које може да досегне ове прагове *in situ*. Није обухваћено земљиште које је према начину коришћења претежно пољопривредно или грађевинско.

Укупна копнена површина неке земље подразумева укупну површину земље без површина копнених и приобалних вода.

Површина под шумом (референтна година)

Копнена површина (референтна година)

x 100

Показатељ 15.1.2. Удео локација важних за копнени и слатководни биодиверзитет, које су обухваћене заштићеним подручјима, према врсти екосистема

Показатељ приказује временске трендове у средњем проценту за сваку локацију која је важна за копнени и слатководни биодиверзитет (тј. за оне локације које значајно доприносе глобалној постојаности биодиверзитета), која се налази у заштићеном подручју или која подлеже другим ефикасним мерама очувања (Other Effective Area-based Conservation Measures – ОЕСМ).

Заштићена подручја, како их дефинише Међународна унија за заштиту природе (International Union for Conservation of Nature – IUCN; Dudley 2008), су јасно дефинисани географски простори који су препознати, утврђени и којима се управља путем законских или других ефикасних средстава, а ради постизања дугорочног очувања природе са припадајућим услугама екосистема и културним вредностима.

Овај показатељ се израчунава на основу података изведених из просторног преклапања дигиталних полигона за заштићена подручја из Светске базе података о заштићеним подручјима (UNEP-WCMC & IUCN 2020), дигиталних полигона за друге ефикасне мере очувања на основу подручја из Светске базе података о ОЕСМ и дигиталних полигона за копнена и слатководна кључна подручја биодиверзитета (из Светске базе података кључних подручја биодиверзитета, укључујући значајна подручја за птице и биодиверзитет, локалитете Алијансе за нулто изумирање – АЗЕ и друга кључна подручја биодиверзитета).

Показатељ 15.3.1. Удео деградираног земљишта у укупним копненим површинама

Деградација земљишта се дефинише као смањење или губитак биолошке или економске продуктивности и сложености ораница које се напајају кишом или наводњавањем, ливада, пашњака, шума и шумског земљишта, што је резултат комбинације притисака, укључујући праксу коришћења земљишта и управљања њиме.

Укупна копнена површина је укупна површина неке земље, изузимајући површине унутрашњих вода, као што су реке и језера.

Показатељ је бинаран (деградирано/недеградирано) што је квантификација заснована на анализи доступних података за три потпоказатеља које држава треба да валидира и достави. Потпоказатеље (трендове у промени земљишног покривача, продуктивности земљишта и складиштењу угљеника) усвојило је управно тело Конвенције Уједињених нација за борбу против деградације земљишта (United Nations Convention to Combat Desertification – UNCCD) 2013. године, као део свог приступа праћењу и евалуацији.

Метод израчунавања се заснива на полазној процени и оцени промене у потпоказатељима како би се одредио удео земљишта које је деградирано у укупној површини земљишта.

Показатељ 15.5.1. Индекс Црвене листе

Индекс Црвене листе мери промену збирног ризика од изумирања међу групама врста. Заснива се на стварним променама у броју врста у свакој категорији ризика од изумирања на Црвеној листи угрожених врста IUCN (www.iucnredlist.org). Изражава се као промена вредности индекса у распону од 0 до 1.

Угрожене врсте су оне које су наведене на Црвеној листи угрожених врста IUCN у категоријама рањиве, угрожене или критично угрожене (тј. врсте које се суочавају са високим, веома високим или изузетно високим ризиком од изумирања у дивљини у средњерочном периоду). Промене током времена у уделу врста којима прети изумирање у великој мери почивају на новим сазнањима и промени таксономије.

Показатељ 16.3.1. Удео жртава насиља у претходних 12 месеци које су пријавиле своју виктимизацију надлежним органима или другим званично признатим механизмима за решавање конфликта

Домен ОПУР: Безбедно управљање и спровођење; Показатељ ОПУР 5.1.4. (ОПУР -65)

Број жртава насиља у претходних 12 месеци које су пријавиле своју виктимизацију надлежним органима или другим званично признатим механизмима за решавање конфликта, као проценат свих жртава насиља у претходних 12 месеци.

И број жртава насиља, као и број свих жртава насиља мери се путем анкетних истраживања опште популације, најчешће посебним анкетама о виктимизацији криминала.

Показатељ 16.6.1. Примарни државни расходи као удео у оригинално одобреном буџету, по секторима (или по буџетским линијама или нечем сличном)

Овај показатељ мери степен у коме укупни буџетски расходи одражавају првобитно одобрени износ, како је дефинисано у документацији буџета владе и фискалним извештајима. Обухват представља буџетска централна влада (budgetary central government, BCG) док период посматрања представља свака фискална година неке земље.

Како би израчунавање и анализа података током времена били лаки и применљиви за све земље, одлучено је да индикатор ЦОР 16.6.1 буде заснован на годишњем прикупљању

података о одобреним и извршеним буџетима за све земље и да ће се рачунати на годишњем нивоу.

Једноставна калкулација за сваку годину за сваку земљу у достављеној Еxсел табели представљена је следећом формулом:

$$\text{Збиран резултат расхода} = \frac{\text{Прекорачени буџет/Одобрени буџет}}{\text{Одобрени буџет}} \times 100$$

ПРИЛОГ 2. УЧЕШЋЕ ЗАИНТЕРЕСОВАНИХ СТРАНА

Заинтересоване стране које су учествовале у консултацијама намењеним изради ДЛИ тако што су присуствовале радионицама или личним састанцима у периоду од новембра 2023. до марта 2024. године наведене су у Табели 10.

Табела 10. Учешће заинтересованих страна у изради ДЛИ Града Ниша.

	ИНСТИТУЦИЈА	ПРЕДСТАВНИК
Вр.	Јавни Сектор: Национални Ниво	
1.	Републички завод за статистику	Милутин Раденковић
2.	Завод за заштиту природе Србије	Марина Шибалић
	Јавни Сектор: Регионални Ниво	
3.	Завод за заштиту споменика културе Ниш	Надежда Ракоција
4.	Јавно предузеће Завод за урбанизам Ниш	Мариана Митић
5.	Јавно предузеће Завод за урбанизам Ниш	Биљана Павловић
6.	Јавно предузеће Завод за урбанизам Ниш	Александар Јовановић
7.	Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш	Јасмина Митић Виденовић
8.	Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш	Емилија Стојковић
9.	Електродистрибуција Ниш	Александар Димитријевић
10.	Електродистрибуција Ниш	Ивица Димитријевић
11.	Завод за заштиту природе Србије – Канцеларија у Нишу	Богосав Стојиљковић
12.	Завод за заштиту природе Србије – Канцеларија у Нишу	Иван Меденица
13.	Јавно предузеће „Србијашуме“ – Шумско газдинство Ниш	Бојан Митић
14.	Републички завод за статистику – Одељење у Нишу	Вукица Стојановић
15.	Управа за ванредне ситуације у Нишу	Милош Стојановић
16.	Управа за ванредне ситуације у Нишу	Владан Ивановић
17.	Школска управа Ниш	Предраг Нешовић
18.	Школска управа Ниш	Валентина Ристић
19.	Школска управа Ниш	Јасмина Гејо
20.	Школска управа Ниш	Марија Ћирић
	Јавни Сектор: Локални Ниво	
21.	Јавно комунално предузеће за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш	Милица Илић
22.	Јавно предузеће Дирекција за изградњу Града Ниша	Александра Симоновић
23.	Јавно предузеће Дирекција за изградњу Града Ниша	Саша Обрадовић
24.	Јавно предузеће „Градска стамбена агенција“ Ниш	Миомир Пешић
25.	Канцеларија за локални економски развој	Биљана Вујичић
26.	Канцеларија за локални економски развој	Марина Јелић
27.	Канцеларија за локални економски развој	Иван Павловић
28.	Јавно предузеће Туристичка организација Ниша	Наталија Живановић
29.	Јавно предузеће Туристичка организација Ниша	Бојана Трудић

30.	Канцеларија за младе Града Ниша	Бојана Пејчић
31.	Канцеларија за младе Града Ниша	Стефан Стевановић
32.	Канцеларија за младе Града Ниша	Милена Чанак
33.	Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш	Томислав Жикић
34.	Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш	Марина Стојиљковић
35.	Јавно комунално предузеће „Медиана“	Милена Стаменковић
36.	Градска управа за комуналне делатности и инспекцијске послове	Милош Крстић
37.	Градска управа за комуналне делатности и инспекцијске послове	Словенка Павловић
38.	Градска управа за имовину и одрживи развој	Игор Ђорђевић
39.	Градска управа за имовину и одрживи развој	Градимиr Богдановић
40.	Градска управа за имовину и одрживи развој	Дејан Ваџић
41.	Градска управа за имовину и одрживи развој	Милена Митић
42.	Градска управа за друштвене делатности Града Ниша	Маја Миљковић
43.	Градска управа за друштвене делатности Града Ниша	Немања Миленковић
44.	Градска управа за друштвене делатности Града Ниша	Павлина Михајленко
45.	Градска управа за грађевинарство	Горан Терзић
46.	Градска управа за грађевинарство	Марко Стефановић
47.	Градска управа за грађевинарство	Зоран Миљковић
48.	Градска општина Нишка Бања	Марина Јовић
49.	Градска општина Црвени Крст	Марко Динић
50.	Градска општина Црвени Крст	Ивана Миљановић
Приватни Сектор		
51.	Предузеће „Teking Architecture“	Славиша Кондић
52.	Предузеће „Карaprojekt“	Теодора Стевановић
Цивилно друштво и млади		
53.	Центар за девојчице	Сара Плазинић
54.	Црвени крст Ниш	Сања Стојановић
55.	Друштво урбаниста Ниша	Александра Милошевић
56.	Центар за развој грађанског друштва - PROTECTA	Дејан Милошевић
57.	Центар за развој грађанског друштва - PROTECTA	Александра Савић
58.	Удружење „Џедајски покрет“	Милош Антић
59.	Студент Универзитета у Нишу	Војин Ђоровић
60.	Студенткиња Универзитета у Нишу	Марија Димитријевић
61.	Студенткиња Универзитета у Нишу	Јулија Илић
Научно-Образовне Институције		
62.	Универзитет у Нишу – Грађевинско-архитектонски факултет	Јелена Ђекић
63.	Универзитет у Нишу – Грађевинско-архитектонски факултет	Милица Љубеновић
64.	Универзитет у Београду – Архитектонски факултет	Љубомир Животић
65.	Академија техничко-васпитачких струковних студија Ниш	Александра Маринковић

	Привреда: Регионални Ниво	
66.	Регионална привредна комора Ниш	Ивана Славковић
67.	Регионална привредна комора Ниш	Ана Димитријевић
68.	Регионална развојна агенција ЈУГ	Наташа Андрејевић
	Међународне Организације	
69.	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH	Katja Grbić
70.	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH	Kristina Kujundžić

ПРИЛОГ 3. ИНИЦИЈАТИВА ЗА КВАЛИТЕТ ЖИВОТА

О Иницијативи за квалитет живота

Помоћу података окренутих човеку (*human-centered data*) за потребе утврђивања онога што људи заиста цене, Иницијатива за квалитет живота, коју спроводи Програм Уједињених нација за насеља (УН-Хабитат), трансформише начин на који се у градовима разуме и унапређује урбано благостање. Уз подршку коалиције земаља и Програма квалитета живота, Иницијатива има за циљ да пружи градовима иновативне, најсавременије алате за мерење квалитета живота и да унапреди животне услове. Кључни елемент Иницијативе је Индекс квалитета живота, нови алат осмишљен да процени стање градова кроз објективна и субјективна мерења квалитета живота.

Индекс квалитета живота је више од обичног алата. Он треба да буде глобално релевантан, а локално применљив и треба да обухвати универзалне аспекте квалитета живота узимајући у обзир локалне факторе, вредности и приоритете који дефинишу квалитет живота у различитим контекстима у девет кључних области (Слика 1). Иновативну структуру Индекса чине обавезни „глобални слој”, који обухвата универзалне аспекте квалитета живота и „локални слој” који одређује контекстуалне потребе и аспирације градова дефинисане од стране локалних власти, грађана и заинтересованих страна. Индекс по мери је стога на јединствен начин прилагођен локалним вредностима, приоритетима и културним нијансама. Новина Индекса лежи у комбинацији објективних и субјективних показатеља помоћу којих се мере стање урбаног развоја и напредак уз употребу показатеља који су на јединствен начин релевантни за сваки град.

Области у оквиру „глобалног слоја”

Слика 1. Области квалитета живота („глобални слој”)

Извор: Иницијатива за квалитет живота (2024).

Допринос локализацији ЦОР и убрзању њиховог остваривања

Индекс квалитета живота је направљен да убрза постизање Циљева одрживог развоја УН (ЦОР) кроз обезбеђивање свеобухватног оквира за процену и унапређење урбаног благостања у складу са глобалним развојним приоритетима. Интегрисањем показатеља који покривају различите аспекте живота, као што су здравље, образовање, економска стабилност, одрживост животне

средине и социјална укљученост, Индекс квалитета живота директно доприноси праћењу и постизању више циљева одрживог развоја, посебно оних који су фокусирани на смањење неједнакости (ЦОР 10), промовисање доброг здравља и благостања (ЦОР 3), обезбеђивање квалитетног образовања (ЦОР 4) и подстицање одрживих градова и заједница (ЦОР 11). За градове Индекс квалитета живота представља драгоцену средство намењено мерењу напретка у остваривању ЦОР, утврђивању области у којима је остварен напредак и примени политика заснованих на подацима које су усклађене са ширим планом одрживог развоја, подстичући на крају напредак ка стварању отпорних, инклузивних и напредних урбаних средина. Као вид институционализације корака за подстицање одрживог развоја, Иницијатива за квалитет живота и истоимени индекс могу да покрену стварање правовремених и рашчлањених података и да утичу на хармонизацију активности проистеклих из јавних политика.

Пилотирање Иницијативе за квалитет живота у Граду Нишу

Како би се обезбедила релевантност и демонстрирао доказ концепта, кроз Иницијативу су спроведене пилот активности на дефинисању и операционализацији Индекса у 11 градова широм света, укључујући Ниш у Србији. С обзиром на то да је за Град Ниш припремљен Добровољни локални извештај (ДЛИ) како би се оценио напредак остварен ка постизању ЦОР, постојао је и методолошки и стратешки интерес да се испита конвергенција оквира ДЛИ и Иницијативе за квалитет живота. На тај начин отворен је пут ка свеобухватнијем приступу процени развојних изазова и напретка у спровођењу Агенде 2030 у Нишу, уз подршку приступа окренутом човеку који је заступљен у Иницијативу за квалитет живота.

Локална радионица

Кључни корак у развоју Индекса квалитета живота за Град Ниш била је организација радионице посвећене дефинисању показатеља „локалног слоја“, уз коришћење података из ДЛИ где је то било могуће и примерено. Радионица је одржана 7. и 8. маја 2024. године окупивши представнике различитих заинтересованих страна, укључујући Градску управу, Републички завод за статистику, Институт за јавно здравље Ниш, ЈП „Градска стамбена агенција“ Ниш, Завод за заштиту природе Србије и ЈП Завод за урбанизам Ниш (Слика 2 и Слика 3). Радионица је омогућила да се успостави јасно, заједничко разумевање приоритета квалитета живота у Нишу у односу на области квалитета живота. Она је, такође, пружила могућност да се обезбеди садржина Индекса која истовремено представља одраз специфичног контекста у Нишу, успостављајући критичку везу са оквиром и подацима из ДЛИ.

Слика 2. Учесници радионице, Ниш, 7. мај 2024. године
Извор: Град Ниш (2024).

Слика3. Учесници радионице, Ниш, 8. мај 2024. године
Извор: Град Ниш (2024).

Радионица је била подељена у два блока (Слика 4):

- 1. Дефинисање проблема:** Утврђивање кључних приоритета и проблема у вези са квалитетом живота у Нишу, укључујући развојни потенцијал.
- 2. Утврђивање користи:** Потврда користи од решавања дефинисаних приоритета документовањем узрочно-последичних веза између „проблема“ и потенцијалних побољшања квалитета живота.
- 3. Избор показатеља:** Утврђивање показатеља „локалног слоја“, допуњавање глобалних показатеља и пружање рафинираног погледа на квалитет живота у граду.
- 4. Проналажење података:** Дискусија о доступности и поузданости података за израчунавање изабраних показатеља.

Интерактивна радионица за утврђивање показатеља „локалног слоја“

1. Дефинисање проблема

Утврђивање кључних текућих приоритета који се односе на квалитет живота у граду у девет области.

2. Утврђивање користи

Документовање користи за локални квалитет живота као резултат разматрања фактора који су дефинисани у првом делу радионице.

3. Избор показатеља

Почетак процеса избора показатеља за мерење у односу на описане користи (1.) и разматрања појединачних проблема (2.).

4. Проналажење података

Почетак процеса утврђивања врсте података, извора података и утицаја ресурса на мерење показатеља.

Слика 4. Интерактивна радионица за утврђивање показатеља „локалног слоја“.
Извор: Иницијатива за квалитет живота (2024).

Логика повезивања 1. и 4. дела радионице може се пратити на основу конкретних примера који долазе из Града Ниша, као што је наведено у наставку у вези са основним услугама и мобилношћу (Табела 1), привредом (Табела 2) и доменом животне средине (Табела 3).

Табела 1. Од дефинисања проблема до проналажења података – домен основних услуга и мобилности.

 Основне услуге и мобилност

Дефинисање проблема	Утврђивање користи	Избор показатеља	Проналажење података
<ul style="list-style-type: none"> • Јавни превоз: Неефикасност система јавног превоза. • Саобраћајне гужве: Растућа гужва услед повећања броја возила. • Недостатак паркиралишта: Ограничен број паркинг места и јавних гаража. • Недостатак третмана отпадних вода: Директно испуштање отпадних вода у реку Нишаву. • Пешачке зоне: Недостатак површина намењених пешацима. • Проблеми координације: Лоша усклађеност између урбанистичког планирања и управљања. • Застарео систем грејања: Неадекватни системи грејања. 	<ul style="list-style-type: none"> • Креирање партиципативног система: Подстицање укључивања грађана кроз формалне процедуре за подношење примедби и иницијатива. • Увођење нових пешачких и бициклистичких стаза: Унапређење инфраструктуре за пешаке и бициклисте. • Пројектовање јавних површина: Подстицање искористивости и естетике јавних простора. • Прелазак на обновљиву енергију: Надоградња постојећих система за потребе коришћења зелених технологија. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дужина бициклистичких стаза у километрима: Мерење дужине нових бициклистичких стаза као показатељ побољшане бициклистичке инфраструктуре. • Количина пречишћене воде: Праћење напретка у систему пречишћавања отпадних вода. • Број нових паркинг места: Праћење повећања доступних места за паркирање. 	<ul style="list-style-type: none"> • ЈП Завод за урбанизам Ниш – мерења

Извор: Град Ниш (2024).

Табела 2. Од дефинисања проблема до проналажења података – домен привреде.

 Привреда			
Дефинисање проблема	Утврђивање користи	Избор показатеља	Проналажење података
<ul style="list-style-type: none"> • Задржавање и привлачење талената: Због ниских примања и „одлива мозга“ Ниш се суочава са проблемом задржавања и привлачења оспособљених професионалаца. • Економија заснована на знању: За потребе већих иновација и раста неопходно је ојачати економију засновану на знању. • Иновације: Ограничен број стартапова утиче на иновациони капацитет Града. • Ниска просечна зарада: Зараде у Нишу су ниже у поређењу са развијенијим локалним самоуправама у Србији што утиче на економску стабилност и квалитет живота. 	<ul style="list-style-type: none"> • Производи и услуге високе додате вредности: Јачање иновација и стартапова резултираће производима и услугама више додате вредности. • Пораст просечних зарада: Побољшање економских услова и привлачење талената довешће до већих просечних зарада. • Повећање продуктивности: Обученија радна снага и иновације ће довести до повећања продуктивности. • Повећање конкурентности: Веће зараде и јача економија заснована на знању ће повећати конкурентност Града. • Раст животног стандарда: Сва наведена побољшања воде ка вишем животном стандарду становника. 	<ul style="list-style-type: none"> • Број квалификованих радника и број радника са високом стручном спремом. • Просечна зарада у Граду Нишу у односу на просечну зараду у Републици Србији. • Број технолошких предузећа и стартапова. 	<ul style="list-style-type: none"> • Министарство трговине • Национална служба за запошљавање • Научно-технолошки парк

Извор: Град Ниш (2024).

Табела 3. Од дефинисања проблема до проналажења података – домен животне средине.

Животна средина

Дефинисање проблема	Утврђивање користи	Избор показатеља	Проналажење података
<ul style="list-style-type: none"> • Зелене површине у граду: Недостатак зелених површина утиче на квалитет ваздуха и здравље становника. • Третман отпадних вода: Неадекватни системи за пречишћавање отпадних вода резултирају загађењем животне средине и здравственим ризицима. • Индивидуална ложишта: Нерегулисана ложишта доводе до загађења ваздуха, нарочито у грејној сезони. • Загађење ваздуха: Лош квалитет ваздуха, појачан начином грејања, утиче на свеукупно здравље и квалитет живота. • Стандардизација регулативе: Недоследна регулатива омета ефикасно управљање у области животне средине. 	<ul style="list-style-type: none"> • Смањење загађења и боље здравље: Повећање зелених површина, унапређење система за пречишћавање отпадних вода и регулисање ложишта смањиће нивое загађења и унапредити јавно здравље. 	<ul style="list-style-type: none"> • 15.1.1. Површина под шумама као удео у укупној копненој површини: Мери промене у зеленим површинама. • Број индивидуалних ложишта: Прати изворе који доприносе аерозагађењу. • Број дивљих депонија: Оцењује ефикасност управљања отпадом. 	<ul style="list-style-type: none"> • ДЛИ • Институт за јавно здравље Ниш • Републички завод за статистику

Извор: Град Ниш (2024).

Однос између Индекса квалитета живота и ЦОР

Неколико показатеља ЦОР директно је коришћено за потребе креирања показатеља „локалног слоја” Индекса квалитета живота пружајући детаљан увид у различите аспекте животних услова, идентификујући специфична питања, усмеравајући циљане интервенције и на крају утичући на побољшање квалитета живота у заједници. На пример:

- **Показатељ ЦОР 1.4.1:** Мери удео становништва које живи у домаћинствима са приступом основним услугама и коришћен је за процену доступности основних комуналних услуга у домену становања у оквиру „локалног слоја” Индекса.
- **Показатељ ЦОР 4.1.2:** Обезбеђује податке о стопама завршетка првог циклуса основног образовања, другог циклуса основног образовања и средњег образовања, наглашавајући образовна постигнућа и идентификујући области са високим стопама напуштања за потребе домена образовања у оквиру „локалног слоја” Индекса, са посебним фокусом на мерење постигнућа и задржавања у школи.
- **Показатељ ЦОР 15.1.1:** Прати површину под шумама у укупној копненој површини пружајући увид у питања очувања животне средине и крчења шума. Овај показатељ послужио је као улазни податак за категорије еколошке одрживости и коришћења земљишта у домену животне средине у оквиру „локалног слоја” Индекса.
- **Показатељ ЦОР 8.5.2 (Стопа незапослености):** Разврстан према полу, старости и статусу инвалидитета, показатељ открива диспаратите у запошљавању и пружа податке за потребе циљаног отварања радних места и програма обуке. Овај показатељ спада у домен привреде на глобалном нивоу.
- **Показатељ ЦОР 11.2.1 (Приступ јавном превозу):** Мери удео становништва које има одговарајући приступ јавном превозу утврђујући инфраструктурне недостатке.
- **Показатељ ЦОР 11.6.2 (Квалитет ваздуха):** Оцењује средње годишње концентрације суспендованих честица (PM2.5 и PM10) у градовима пружајући кључне податке о квалитету ваздуха и загађењу. Овај показатељ спада у домен животне средине на глобалном нивоу.
- **Показатељ ЦОР 11.4.1 (Конзервација културног и природног наслеђа):** Испитује укупне издатке на једног становника за очување, заштиту и конзервацију културног и природног наслеђа, истичући нивое финансирања и недостатке у напорима за конзервацију. Овај показатељ је релевантан за домен управљања у оквиру „локалног слоја”.

Као резултат радионице, за мерење квалитета живота у Граду Нишу одабрано је 14 показатеља „локалног слоја”. Једанаест показатеља је засновано на подацима Републичког завода за статистику. Три преостала показатеља из домена социјалне кохезије и културе биће мерена кроз анкете које активно укључују грађане како би се прикупила њихови ставови о овим темама. Овакав приступ Индекса квалитета живота окренут човеку обогаћује оквир и процес израде ДЛИ заснивајући их на проживљеном искуству становника. Важно је напоменути да за област образовања није изабран посебан показатељ јер се образовањем управља са републичког нивоа без директних надлежности Града.

Одабрани сирови подаци прикупљени за Индекс квалитета живота у Нишу налазе се у Табелама 4 и 5. Коначни Индекс ће бити представљен када се прикупе резултати за локалне и глобалне показатеље.

Табела 4: „Глобални слој” Индекса квалитета живота у Нишу

ИНДЕКС КВАЛИТЕТА ЖИВОТА У НИШУ – „ГЛОБАЛНИ СЛОЈ” (6/ 23+1 ПОКАЗАТЕЉА)						
Домен	Показатељ	Вредност сировог податка	Јединица	Година	Управни ниво	Извор
Привреда	Средња годишња стопа незапослености (према старости и полу) (ЦОР 8.5.2)	15.75	%	2024	Град	Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш
Образовање	Стопа завршетка (први и други циклус основног образовања, средње образовање)	98.1 98.7	основно (%) средње (%)	2022	Град	Dev Info, ДЛИ
Животна средина	Средње годишње концентрације суспендованих честица (PM2.5 и PM10) у градовима (пондерисани просек за градско становништво) (ЦОР 11.6.2)	11 дана/ PM2.5 1 дан/ PM10	Број дана са прекорачењем	2024	Град	Google AQI
	Средње годишње концентрације суспендованих честица	PM10- 44,3 µg/m ³ PM2.5-34,0 µg/m ³	µg/m ³	2022		ДЛИ, Институт за јавно здравље Ниш
Управљање	Број жртава намерних убистава (ЦОР 16.1.1)	2.00	Смртни исходи	2023	Град	Министарство унутрашњих послова – Полицијска управа у Нишу
Здравље и благостање	Очекивано трајање здравог живота на рођењу (HALE)	63.90	година	2021	Република	Здравствена статистика СЗО

Табела 5: „Локални слој” Индекса квалитета живота у Нишу

ИНДЕКС КВАЛИТЕТА ЖИВОТА У НИШУ – „ЛОКАЛНИ СЛОЈ” (7/15 ПОКАЗАТЕЉА)						
Домен	Показатељ	Вредност сировог податка	Јединица	Година	Управни ниво	Извор
Привреда	Број квалификованих радника и број радника са високим стручним квалификацијама (у укупном броју активних становника који траже запослење).	75,6 квалификованих 37,2 са високим образовањем	%	2024	Град	Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш
Привреда	Број технолошких предузећа и стартапова	63,00	број	2024	Град	Научно-технолошки парк
Образовање	Удео неписмених у укупном становништву старости 10 и више година	0,31	%	2022	Град	Извор података: РЗС - Попис становништва
Животна средина	Удео површина под шумом у градском земљишту	38,71	%	2023	Град	http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries.aspx/Home.aspx
Здравље и благостање	Покривеност имунизацијом (ДТП-3)	95,02	% годишње	2022	Град	Институт за јавно здравље Ниш
Становање	Процент становништва које живи у домаћинствима са приступом основним услугама (на основу приступа становништва безбедној води за пиће из водоводног система у сопственом стану)	90,00	%	2023	Град	Јавно комунално предузеће за водовод и канализацију „Naissus”, 2023.
Становање	Број завршених станова	90,00	count	2022	Град	Републички завод за статистику

Закључак

Укратко, Иницијатива за квалитет живота има за циљ да унапреди градске услове живота и обезбеди одрживи развој Ниша у складу са глобалним циљевима одрживости. ДЛИ који је Град израдио допринео је овом процесу пружајући чврст оквир за одабир показатеља и обезбеђујући усклађеност са Циљевима одрживог развоја (ЦОР) у различитим сегментима:

Усклађеност са ЦОР: Као што је приказано у изнетим примерима, коришћење података из ДЛИ за потребе развијања Индекса квалитета живота омогућило је тесно усклађивање овог индекса са ЦОР у погледу побољшања приступа основним услугама (показатељ ЦОР 1.4.1), унапређења исхода образовања (показатељ ЦОР 4.1.2) и повећања зелених површина (показатељ ЦОР 15.1.1). Ова хармонизација обезбеђује да локални напори на побољшању квалитета живота доприносе, такође, ширим глобалним циљевима и да промовишу одрживи урбани развој.

Одабир показатеља на основу података: Процес израде ДЛИ је обезбедио структурирани приступ идентификацији и приоритизацији показатеља који одражавају специфичан контекст и потребе Ниша, што је заузврат омогућило одабир показатеља за мерење кључних

опредељења као што су смањење стопе незапослености (Показатељ 8.5.2), побољшање приступа јавном превозу (Показатељ 11.2.1), побољшање квалитета ваздуха (Показатељ 11.6.2) и улагање у културно наслеђе (Показатељ 11.4.1). Фокусирајући се на ове показатеље, Иницијатива за квалитет живота могла би ефикасно да циља главне изазове Града, омогућавајући осмишљавање и остваривање значајних побољшања.

Побољшана доступност и мерљивост података: ДЛИ је омогућио поуздан и мерљив избор показатеља за Индекс Ниша. На тај начин може се ефикасно пратити напредак Града у различитим областима квалитета живота. Са оваквим приступом може се континуирано пратити и усавршавати Иницијатива за квалитет живота како би се постигли циљеви.

Ангажовање заинтересованих страна: Укључивање различитих заинтересованих страна било је кључно и за израду ДЛИ и за Иницијативу за квалитет живота. Заинтересоване стране које су учествовале у радионицама и консултацијама дале су допринос у одабиру релевантних показатеља квалитета живота и обезбедиле да се Иницијатива бави локалним приоритетима. Овај партиципативни приступ не само да је омогућио усклађивање Иницијативе за квалитет живота са потребама заједнице у Нишу, већ је пружио прилику за подстицање инклузивнијих и ефикаснијих стратегија и активности на локалном нивоу.

Пружајући свеобухватан оквир за одабир показатеља, обезбеђујући усклађеност са глобалним циљевима и јачајући партиципацију, ДЛИ је био кључан за усмеравање Иницијативе за квалитет живота. Ова подршка је била од пресудног значаја за креирање циљаног акционог плана који треба да унапреди квалитет живота становника Ниша и који треба да омогући промоцију одрживог урбаног развоја.

ИЗВОРИ

Прописи

Закон о јавним службама, „Службени гласник РС”, бр. 42/91, 71/94, 79/05 - др. закон и 83/14 - др. закон.

Закон о комуналним делатностима, „Службени гласник РС”, бр. 88/11, 104/16 и 95/18.

Закон о поступку уписа у катастар непокретности и водова, „Службени гласник РС”, бр. 41/18, 95/18, 31/19, 15/20 и 92/23.

Законом о пољопривредном земљишту, „Службени гласник РС, бр. 62/06, 65/08 - др. закон, 41/09, 112/15, 80/17 и 95/18 - др. закон.

Закон о озакоњењу објеката, „Службени гласник РС”, бр. 96/15, 83/18, 81/20 - УС, 1/23 - УС, 62/23.

Закон о културном наслеђу, „Службени гласник РС”, број 129/21.

Закон о заштити ваздуха, „Службени гласник РС”, бр. 36/09, 10/13 26/21 – др. закон.

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, број 87/18.

Закону о заштити животне средине, „Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09, 36 од 15/09 – др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11 – УС, 14/16, 76/18, 95 од 8/18 – др. закон.

Законом о заштити земљишта, „Службени гласник РС”, број 112/15.

Закон о спречавању насиља у породици, „Службени гласник РС”, бр. 94/16 и 10/23 - др. закон.

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, „Службени гласник РС”, бр. 67/03, 101/05. - др. закон, 90/07, 72/09 - др. закон, 111/09, 104/13 - др. закон, 87/18.

Закон о локалној самоуправи, „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 83/14 - др. закон, 101/16 - др. закон, 47/18, 111/21 - др. закон.

Закон о буџетском систему, „Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - исправка, 108/13, 142/14, 68/15 - др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19, 149/20, 118/21, 118/21 - др. закон, 138/22, 92/23.

Правилник о катастарском класирању и бонитирању земљишта („Службени гласник РС”, број 63/14)

Уредба о еколошкој мрежи, „Службени гласник РС”, број 102/10

Уредба о програму системског праћења квалитета земљишта, индикаторима за оцену ризика од деградације земљишта и методологији за израду ремедијационих програма, „Службени гласник РС”, број 88/10.

Одлука о изради Генералног урбанистичког плана Ниша, „Службени лист Града Ниша”, број 13/24.

Решење о приступању реализацији и суфинансирању пројекта „Смањење загађења ваздуха у Нишу пореклом из индивидуалних извора, прикључењем на систем даљинског грејања“, „Службени лист Града Ниша“, број 108/22.

Одлука о завршном рачуну буџета Града Ниша за 2022. годину, „Службени лист Града Ниша“, број 62/23.

Јавне политике и плански документи

Стратегија развоја Града Ниша. (2007). <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/file/071203strategija.pdf>

Стратегија безбедности Града Ниша за период 2017–2020. године (Нацрт). (2017). <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/Nacrt-strategije-bezbednosti-okt.pdf>

Стратегија безбедности саобраћаја на путевима Града Ниша за период од 2017. до 2021. године. (2018).

Стратегија безбедности саобраћаја на путевима града Ниша за период од 2023. до 2027. године (у припреми).

Програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини на територији Града Ниша за 2022. годину, „Службени лист Града Ниша“, број 29/22. https://www.ni.rs/wp-content/uploads/2022/05/Nis-GP-2022_final.pdf

Програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини на територији Града Ниша за 2021. годину, „Службени лист Града Ниша“, број 24/21. https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_024_2021_001.pdf

Програм заштите животне средине града Ниша са Акционим планом за период од 2017. до 2027. године. (2017). Секретаријат за заштиту животне средине Града Ниша. <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/Program-zastite-zivotne-sredine-Grada-Ni%C5%A1a-2017-2027.pdf>

Акциони план одрживог развоја Града Ниша 2015-2020. (2014). <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/akcioni-plan-razvoja-grada-nisa-2015-2020.pdf?pismo=lat>

Локални акциони план за родну равноправност и имплементацију УН Резолуције 1325 „Жене, мир и сигурност“ на локалном нивоу у Граду Нишу за период 2016-2017. (2015). <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/02-1-Resenje-GV-LAP-za-rodnu-ravnopravnost1.pdf>

Акциони план одрживог енергетског развоја Града Ниша – SEAP Niš. (2014). <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/141224-seap.pdf>

Локални план управљања отпадом на територији Града Ниша за период од 2011. до 2021. године. (2011). <https://www.sepa.gov.rs/download/UpravOtpad/NisLPUO.pdf>

План квалитета ваздуха за агломерацију Ниш. (2020). Институт за јавно здравље Ниш. <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/Plan-kvaliteta-vazduha-za-aglomeraciju-Nis.pdf>

План развоја града Ниша за период од 2021. до 2027. године, „Службени лист Града Ниша“, број 36/21. <https://investnis.rs/wp-content/uploads/2021/04/Plan-razvoja-GN-za-period-2021-2027.pdf>

Просторни план административног подручја Града Ниша 2021, „Службени лист Града Ниша“, бр. 45/11 и 85/22. <http://www.eservis.ni.rs/urbanistickiprojekti/>

Генерални урбанистички план Ниша 2010-2025, „Службени лист Града Ниша”, број 43/11. <http://www.eservis.ni.rs/urbanistickiprojekti/>

Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године, „Службени гласник РС”, број 47/19. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/47/1/reg>

Програм заштите природе Републике Србије за период од 2021. до 2023. године, „Службени гласник РС”, број 53/21. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2021/53/1>

Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године, „Службени гласник РС”, број 88/10. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/88/2/reg>

Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године (Нацрт). <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf>

Публикације и извештаји

Влада Републике Србије. (2019). Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој. <https://serbia.un.org/sites/default/files/2019-08/VNR%2C%20eng.pdf>

Републички секретаријат за јавне политике. (2024). Србија и Агенда 2030 – Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја. <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agenda-2030.-februar-2024.-lat.pdf>

Министарство правде, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и Републички геодетски завод. (2020). Родна анализа са предлогом индикатора. Београд. <http://upisnepokretnosti.rs/Files/00071/Rodna-analiza-sa-predlogom-indikatora.pdf>

Statistical Office of the Republic of Serbia (SORS), the United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) and the Office of the United Nations Resident Coordinator in Serbia (UN RCO). (2023). Progress in Monitoring SDG Indicators in the Field of Sustainable Urban Development in the Republic of Serbia. Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade. <https://serbia.un.org/en/259101-progress-monitoring-sdg-indicators-field-sustainable-urban-development-republic-serbia>

Statistical Office of the Republic of Serbia, the United Nations Environment Programme (UNEP), and the Office of the United Nations Resident Coordinator in Serbia (UN RCO). (2021). Progress in Monitoring of Environment related SDG Indicators in the Republic of Serbia. Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade. <https://serbia.un.org/en/187502-progress-monitoring-environment-related-sdg-indicators-republic-serbia-2021>

Републички завод за статистику. (2024). Жене и мушкарци у Републици Србији. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/PdfE/G20246004.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године – Старост и пол. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Општине и региони у Републици Србији, 2023. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/PdfE/G202313050.pdf>

Републички завод за статистику. (2022). Општине и региони у Републици Србији, 2022. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G202213049.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022 – Школска спрема, писменост и компјутерска писменост. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/PdfE/G20234006.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Инсталације у становима. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/pdf/G20234011.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022 – Становништво према економској активности, старости и полу. Београд. <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3104020801?languageCode=sr-Cyrl>

Републички завод за статистику. (2023). Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године – Станови према густини настањености, својини и основу по којем домаћинства користе стан. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234007.pdf>

Републички завод за статистику. (2019). Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018. <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/poljoprivreda-sumarstvo-i-ribarstvo/anketaostrukturipogazdinstava/>

Републички завод за статистику. (2014). Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011. године – Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002 и 2011. Београд. <https://pod2.stat.gov.rs/objavljenePublikacije/popis2011/knjiga20.pdf>

Републички завод за статистику. (2023). Методолошко упутство: Попис пољопривреде 2023. Београд. <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/media/1586/metodolosko-uputstvo.pdf>

Републички завод за статистику. (2013). Попис пољопривреде 2012 – Пољопривреда у Републици Србији. Београд. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2013/Pdf/G201314002.pdf>

Богданов, Н. и Бабовић, М. (2014). Попис пољопривреде 2012 – Пољопривреда у Републици Србији: Радна снага и активности пољопривредних газдинстава. Београд: Републички завод за статистику. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2012/Radna%20snaga.pdf>

Агенција за заштиту животне средине. (2023). Годишњи извештај о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2022. Београд. http://www.sepa.gov.rs/download/Vazduh_2022.pdf

Агенција за заштиту животне средине. Годишњи извештаји о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2017-2022. <http://www.sepa.gov.rs/index.php?menu=5000&id=1304&akcija=showDocuments&tema=Vazduh#>

Агенција за заштиту животне средине. (2018). Ка деконтаминацији земљишта у Републици Србији. Београд. <https://www.sepa.gov.rs/download/zemljiste/KaDekontaminacijiZemljista.pdf>

Град Ниш и Канцеларија за локални економски развој. (2021). Статистички годишњак Града Ниша 2019, Ниш. <https://investnis.rs/wp-content/uploads/2021/12/statisticki-godisnjak-2019.pdf>

Град Ниш и Канцеларија за локални економски развој. (2022). Статистички годишњак Града Ниша 10-12, 2021. <https://investnis.rs/wp-content/uploads/2022/03/Statisticki-bilten-Grada-Nisa10-12-2021..pdf>

Канцеларија за локални економски развој. (2023). Invest in Niš. <https://investnis.rs/wp-content/uploads/2023/02/Vodc-InvestNis-ENG.pdf>

Јавно комунално предузеће Дирекција за јавни превоз Града Ниша. (2019). Пројекат јавноприватног партнерства у обављању комуналне делатности градског и приградског превоза путника на територији Града Ниша. <https://www.gu.ni.rs/wp-content/uploads/192-1.pdf>

- Институт за јавно здравље Ниш. (2023). Годишњи извештај о испитивању амбијенталног ваздуха у Нишу за 2022. годину. https://izjz-nis.org.rs/higijena/akt_vazduh.html
- Градска управа за финансије. (2023). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2022. године. <https://www.ni.rs/budzet-grada/>
- Градска управа за финансије. (2022). Извештај буџета Града Ниша за период 1. јануар - 31. децембар 2021. године. <https://www.ni.rs/budzet-grada/>
- Агенција за безбедност саобраћаја. Извештај о основним показатељима стања безбедности саобраћаја у периоду од 2018. до 2022. године: Град Ниш.
- Машински факултет Универзитета у Нишу. (2022). Енергетски биланс Града Ниша за 2020. годину.
- Град Ниш и Tehpro d.o.o. (2021). Процена ризика од катастрофа града Ниша.
- Национална служба за запошљавање – Филијала Ниш. (2024). Месечни статистички билтен – Нишавски округ, фебруар 2024.
- Пословни планови Јавног комуналног предузећа „Медиана“ у периоду 2017-2023. https://www.jkpmadiana.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=617
- Антовић, Т., Јеремић, Ј., Коматина, С., Марковић, А., Орестијевић, Е. (2023). Зашто жене не пријављују насиље у породици? Резултати истраживања. Београд. <https://www.undp.org/sr/serbia/publications/zasto-zene-ne-prijavljuju-nasilje-u-porodici-rezultati-istrazivanja>
- Ђорђевић, А. (2017). Podstandardna romska naselja u Srbiji - Pregled podataka iz Geografskog Informacionog Sistema za 2016. godinu. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
- Macura, V. (2017). Urbanism and Roma Settlements in Serbia. Study prepared for European Roma Right Centre. https://www.researchgate.net/publication/338610799_Urbanism_and_Roma_Settlements_in_Serbia
- Macura, V. (2009). Roma settlements in Serbia: current state of affairs and future goals. EUROMA Project. https://www.researchgate.net/publication/339299319_Roma_settlements_in_Serbia_current_state_of_affairs_and_future_goals
- Marković, D. (2022). Analysis: The possibility of introducing a policy of managing public spaces in the City of Niš.
- Petrušić, N. Gender-based Domestic Violence in Rural Areas. <https://covekoljublje.org/en/uploaded/GENDER%20BASED%20VIOLENCE%20IN%20FAMILIES%20IN%20RURAL%20COMMUNITIES%20final.pdf>
- United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat). (2018). SDG Indicator 11.1.1 Training Module: Adequate Housing and Slum Upgrading. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/06/indicator_11.1.1_training_module_adequate_housing_and_slum_upgrading.pdf
- United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat). (2018). SDG Indicator 11.7.1 Training Module: Public Space. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/indicator_11.7.1_training_module_public_space.pdf
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) and Social Inclusion and Poverty Reduction Unit. (2020). Mapping of Substandard Roma Settlements According to Risks and Access to Rights in the Republic of Serbia with Particular Attention to the COVID-19 Epidemic. https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-12/web-mapiranje_podstandardnih_romskih_naselja-27-11-eng%20%28002%29.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2006). Roma Housing and Settlements in South-Eastern Europe. <https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/23336.pdf>

World Bank Group. (2023). Green, Livable, and Resilient Cities, Serbia: Strengthening Sustainable and Resilient Urban Development. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099102023122539375/pdf/P1761920ab9697033087ed0d54b74e4f879.pdf>

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS). (2019). Anketa o nasilju nad ženama u Srbiji koju je sproveo OEBS – Dobrobit i bezbednost žena: Srbija, osnovni izveštaj. https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/419756_1.pdf

European Investment Bank. (2023). Project Preparation Technical Assistance for Urban Mobility and Railway Corridor Regeneration in Niš (Serbia), Reference Number: AA-010463-001.

Научни радови

Igić, M., Dinić Branković, M., Vasilevska, Lj. and Živković, J. (2023). Development problems and potentials of rural settlements – case study of rural settlements on the territory of the City Municipality Pantelej, Niš. *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering*, Volume 21, No 3, pp. 397-414. <https://doi.org/10.2298/FUACE230613043I>

Dinić, M. and Mitković, P. (2016). Suburban design: from 'bedroom communities' to sustainable neighbourhoods. *Geodetski Vestnik*, Volume 60, No. 1, p. 98-113, DOI: 10.15292/geodetski-vestnik.2016.01.98-113

Dinic Brankovic, M., Djekic, J., Mitkovic, M., Mitkovic, P. and Markovic Brankovic, J. (2018). Postsocialist restructuring of city subcenters and the role of shopping centers in Nis, Serbia. *Journal of Urban Planning and Development*, Volume 144, Issue 2, 04018009, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)UP.1943-5444.0000433](https://doi.org/10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000433).

Dinić Branković, M., Igić, M., Djekic, J. and Mitkovic, M. (2022). Impact of post-socialist vertical extensions of buildings on outdoor microclimate in collective housing areas: A study of Niš, Serbia. *Energy and Buildings*, Volume 265, 112081, <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2022.112081>

Dinić Branković, M., Igić, M., Mitković, P., Đekić, J. and Bogdanović Protić, I. (2020). Exploring the potentials of small urban streams in creating blue-green infrastructure in the City of Niš, Serbia. *Proceedings of the International conference on Contemporary Theory and Practice in Construction XIV STEPGRAD*, p. 159-174. <https://doi.org/10.7251/STP2014159D>

Dinić Branković, M. and Marković, M. (2021). Revitalizing small urban streams as an instrument of urban planning in creating resilient cities. *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering*, Volume 19, No 2, pp. 193-205. <https://doi.org/10.2298/FUACE211203015D>

Đekić J., Mitković P., Dinić Branković M., Igić M., Đekić P. and Mitković M. (2018). The study of effects of greenery on temperature reduction in urban areas. *Thermal Science*, Volume 22, Suppl. 4, pp. S988-S1000, <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0354-98361800122D>

Mitković, M., Đekić, J., Igić, M., Mitković, P. and Dinić Branković, M. (2018). Analysis of electric power production results in South Serbia: Recommendations for improvement of operation of first mini photovoltaic power plants. *Thermal Science*, Volume 22, Suppl. 4, S1205-S1216, <https://doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0354-98361800123M>

Vasilevska, Lj., Vranić, P. and Marinković, A. (2014). The effects of changes to the post-socialist urban planning framework on public open spaces in multi-story housing areas: A view from Nis, Serbia. *Cities*, Volume 36, 83-92, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.10.004>

Подаци заинтересованих страна

Јавно комунално предузеће за водовод и канализацију „Naissus“ Ниш (2023).

Јавно комунално предузеће „Медиана“ (2023).

Јавно комунално предузеће „Градска топлана“ Ниш (2023).

Јавно комунално предузеће Дирекција за јавни превоз Града Ниша (2023).

Јавно предузеће Дирекција за изградњу Града Ниша (2023).

Завод за заштиту споменика културе Ниш (2023).

Градска управа за комуналне делатности и инспекцијске послове (2023).

Градска управа за грађевинарство (2023).

Управа за имовину Ниш – Одељење за пољопривреду (2023).

Управа за ванредне ситуације у Нишу (2023).

Канцеларија главног урбанисте града Ниша (2022).

Савет за безбедност саобраћаја Града Ниша (2023).

Енергетски менаџер Града Ниша (2023).

Центар за девојчице (2023).

Регионална привредна комора Ниш (2024).

Републички завод за статистику (2023).

Завод за заштиту природе Србије (2023).

Базе података

База података о подстандардним ромским насељима у Републици Србији, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (2024).

База података Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (2023). <https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/baza-nezakonito-izgradjenih-objekata>

База података Градске управе за грађевинарство (2024). <http://www.eservis.ni.rs/ozakonjenjeobjekata/>

База званичних статистичких података за праћење стања и развоја у Републици Србији. (2024). <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/Home.aspx>

Портал отворених података Министарства унутрашњих послова. <https://data.gov.rs/sr/datasets/podatsi-o-saobratshajnim-nezgodama-po-politsijskim-upravama-i-opshtinama>

Портал отворених података Министарства просвете. <https://opendata.mpn.gov.rs/otvoreni-podaci/osnovno-obrazovanje.html>

База података Програма УН-Хабитат о показатељима урбаног развоја, <https://data.unhabitat.org/datasets/GUO-UN-Habitat::11-7-1-provision-and-access-to-open-spaces-in-cities-2020/explore>

Онлајн извори

<https://sump-nis.info/en/index.php>

<https://www.citiesoftomorrow.eu/resources/toolbox/roadmaps/nis-energy-transition-roadmap/>

<https://www.ni.rs/category/medjunarodna-saradnja/#>

<https://unhabitat.org/quality-of-life-initiative>

<https://sdg.indikatori.rs/en-US/>

<https://sdg.indikatori.rs/en-US/o-ciljevima>

<https://germancooperation.rs/national-strategic-framework-of-serbia-in-relation-to-the-sustainable-development-goals/>

<https://dashboards.sdindex.org/profiles/serbia>

<https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/urbani-razvoj>

<https://investnis.rs/en/>

<https://kursumlija.org/razvijenost-infrastrukture/>

<https://geosrbija.rs/>

<https://upfi-med.eib.org/en/projects/project-for-urban-mobility-and-railway-corridor-regeneration-in-nis/>

<https://izjz-nis.org.rs/publikacije/publikacije.html>

<https://www.euzatebe.rs/en/projects/eu-for-nis-wastewater-collection-and-treatment>

<https://core-ni.rs/instalirana-prva-fotonaponska-solarna-elekrana-u-stambenij-zajednici-u-nisu/>

<https://www.nsz.gov.rs/sadrzaj/preko-niske-filijale-u-ovoj-godini-zaposleno-289-osoba-sa-invaliditetom/11046>

<https://mojaprvaaplata.gov.rs/o-programu>

<https://www.nsz.gov.rs/nsz/garancija-za-mlade-%E2%80%93-nove-mogucnosti-i-prilike/11107>

<https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/12/Declaratia-de-la-Viena-privind-asezarile-informale-2004.pdf>

<https://www.timesofisrael.com/putting-the-squeeze-on-a-serbian-jewish-cemetery/>

<https://jgpnis.rs/>

https://www.google.com/maps/@43.3203643,21.8872944,14z/data=!4m2!6m1!1s19yzn_HiUTyCGNzIRmrVz_2qRgJI?authuser=0&entry=ttu

<https://nasledje.gov.rs/index.cfm?jezik=Engleski>

<http://www.sepa.gov.rs/?tema=Vazduh>

<https://www.centarzadevojke.org.rs/index.php/en/news/702-project-safe-successfully-implemented>

https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1uVYJPxp7yRZ_rcHiIFQUdKjaAwSPKV8&ll=43.31917517083891%2C21.89682215&z=14

https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2024-01/registar_seveso_postrojena_na_teritoriji_republike_srbije_0.pdf

<http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/HTML/EvidencijaOlzdatimSaglasnostima.html>

<https://drr.geosrbija.rs/drr/home>

https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2022_93.pdf

https://www.eupropisi.com/dokumenti/NIS_2019_69.pdf

<https://zzps.rs/>

<https://www.unccd.int/resources/prais4-reporting-platform>

<https://www.futura.edu.rs/assets/images/novosti/2014/13122014/8.%20Ekoremedijacije%20Nitex%20T.%20Obradovic.pdf>

<https://www.iucnredlist.org/search?query=serbia&searchType=species>

<https://iskljuci-nasilje.rs/>

<https://sigurnakucanis.rs/>

<https://www.ni.rs/budzet-grada/>

